

kans spelen in andere aarde

Een onderzoek naar kansspelproblematiek
onder allochtone Nederlanders

D. de Bruin, M. Fris, R. Braam, H. Verbraeck

Kansspelen in andere aarde

Een onderzoek naar kansspelproblematiek

onder allochtone Nederlanders

D. de Bruin, M. Fris, R. Braam, H. Verbraeck

de Bruin, D., M. Fris, R. Braam, H. Verbraeck (2008).
*Kansspelen in andere aarde. Een onderzoek naar kansspelproblematiek onder
allochtone Nederlanders.*

Utrecht: cvo.

ISBN: 978-90-71772-41-2

© 2008 cvo

In opdracht van wOdc/Ministerie van Justitie

Onderzoeksrapporten zijn te bestellen bij

cvo, Keulsekade 22

3531 jx Utrecht

tel: 030 238 14 95

fax: 030 238 14 96

email: cvo-info@drugresearch.nl

web: www.drugresearch.nl

prof. dr. H. 't Hart (Universiteit Utrecht) (voorzitter)

mw. drs. K. Waanders (Ministerie van Justitie DGJIS/DSP)

mw. drs. I.T.L. Sneekes (Ministerie van vws Directie vGP)

drs. A. de Vos (GGZ Nederland)

drs. P. Geense (Onderzoeks- en adviesbureau Opvoeding en Integratie)

drs. C.S. van Nassau (Ministerie van Justitie wOdc/EWB)

Dankwoord

Op deze plaats willen we een ieder bedanken die een bijdrage heeft geleverd aan de totstandkoming van dit onderzoek. Op de eerste plaats zijn dat alle Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse en Chinese respondenten die hun medewerking hebben verleend aan de interviews. Daarnaast zijn we ook de sleutelinformanten en experts, die zijn geïnterviewd over de aard en omvang van kansspelproblematiek onder de doelgroepen en de mogelijkheden voor preventieve maatregelen en hulpverlening, zeer erkentelijk voor hun medewerking.

Verder willen we hier de interviewers en medewerkers bedanken voor de prettige samenwerking, Christel Meijerman en Noud van der Ven voor de coördinatie van het veldwerk, Johan Beerens voor zijn werkzaamheden bij het invoeren van de onderzoeksgegevens en het benaderen van experts en alle interviewers Jasmina Fikri, Zaid Fikri, Stella Geerligts, Jenney Lai, Hiu Ying Lau, Kirsten de Meijer, Christel Meijerman, Noud van der Ven en Johan Beerens, voor hun creativiteit, inspanningen en enthousiasme.

Ook de Stichting Informatievoorziening Zorg (ivz) willen we hier bedanken voor de gegevens die zij over het aantal allochtone gokcliënten hebben aangeleverd. Niet in de laatste plaats zijn we de leden van de begeleidingscommissie dank verschuldigd voor hun bijdrage aan de totstandkoming van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

Dankwoord	3
Inhoudsopgave	4
Samenvatting	7
1 Inleiding	21
1.1 Aanleiding onderzoek	21
1.2. Probleemstelling	21
1.3. Leeswijzer	22
2. Methoden van onderzoek	23
2.1. Literatuur- en bronnenonderzoek	23
2.2. Interviews met sleutelinformanten	24
2.2.1. Focusgroep	25
2.3. Expertschattingen Delphi-methode	25
2.4. Diepte-interviews met allochtone regelmatige spelers	27
2.4.1. Respons	27
2.4.2. Aantal respondenten	28
2.4.3. Vragenlijst en interview	29
2.4.4. Culturele validiteit SOGS	29
2.5. Secondaire analyses bestaand materiaal	31
2.5.1. Bevolkingsonderzoek 2004	31
2.5.2. Bezoekers van speelgelegenheden	32
2.5.3. Diepte-interviews met regelmatige spelers 2004-2005	32
2.6. Analyse	33
	34
3. Deelname aan kansspelen onder allochtonen	35
3.1. Gokcultuur in land van herkomst	35
3.2. Deelname aan kansspelen door allochtonen in Nederland	39
3.3. Deelname aan kansspelen door de herkomstgroeperingen	41
3.4. Intermezzo	42
3.5. Scholierenonderzoek	43
3.6. Aandeel allochtone bezoekers van Holland Casino en de amusementscentra	44
3.7. Samenvatting	45
4. Omvang van kansspelproblemen onder allochtonen	48
4.1. Expertschattingen	48
4.2. Schattingen uit de literatuur	49
4.3. Inzichtgevende bronnen	50
4.4. Omvang kansspelproblematiek a.d.h.v. bevolkingsonderzoek	51
4.4.1. Lifetime prevalentie problematisch speelgedrag	52
4.4.2. Laatstejaarprevalentie problematisch speelgedrag	55
4.5. Kansspelproblemen onder bezoekers van speelgelegenheden	57
4.5.1. Bezoekers van Holland Casino (2000)	57
4.5.2. Bezoekers van amusementscentra (2000-2004)	58
4.5.3. Regelmatige spelers (2004-2005 & 2007)	59
4.6. Hulpzoekers bij de Instellingen voor de verslavingszorg	61
4.6.1. Aantal en aandeel ingeschreven gokcliënten	61
4.6.2. Aantal ingeschreven allochtone gokcliënten	62
4.6.3. Aantal allochtone gokcliënten dat tot de doelgroep behoort	63
4.6.4. Schatting aantal allochtone gokverslaafden	64
4.7. Samenvatting	64

5. Aard van kansspelproblemen onder allochtonen	68
5.1. Demografische kenmerken van regelmatige spelers	68
5.1.1. Sekse	68
5.1.2. Leeftijd	69
5.1.3. Sociaal Economische Status (SES)	70
5.1.4. Verstedelijking	71
5.1.5. Multivariaat model	72
5.1.6. Eerste of tweede generatie	72
5.1.7. Demografische kenmerken volgens de sleutelinformanten	72
5.2. Kansspelen	73
5.2.1. Deelname aan kansspelen	74
5.2.2. Favoriete kansspel van risico- en probleemspelers	75
5.2.3. Aantal kansspelen	76
5.2.4. Aanvangsleeftijd kansspelen	77
5.2.5. Redenen om te gokken	79
5.2.6. Uitgaven	79
5.2.7. Frequentie van deelname	80
5.2.9. Stoppogingen	83
5.3. Gokgerelateerde problemen	83
5.3.1. Analyse SOGS-items	83
5.3.2. Gokschulden	84
5.3.3. Financiële problemen	85
5.3.4. Relationale problemen	86
5.3.5. Huisvestingsproblemen	86
5.3.6. Problemen op school of op het werk	86
5.3.7. Psychische problemen	87
5.3.8. Lichamelijke gezondheidsproblemen	87
5.3.9. Problemen met alcohol en andere drugs	87
5.3.10. Achterliggende problemen	88
5.4. Samenvatting	91
6. Preventie en hulpverlening: bekendheid, bereik en effecten	95
6.1. Preventie door de speler zelf: zelfcontrole technieken	95
6.2. Preventie vanuit de kansspelaanbieders	96
6.2.1. Preventiefolders	96
6.2.2. Aanspreken van risico- en probleemspelers door het personeel	97
6.2.3. Bezoekbeperkende maatregelen bij Holland Casino: vrijwillig entreeverbod of bezoekbeperking	98
6.2.4. Bezoekbeperkende maatregelen bij de amusementscentra: de witte lijst	99
6.3. Toegankelijkheid en gebruik hulpverlening	100
6.3.1. Ingeschreven allochtone gokcliënten	100
6.3.2. Hulpzoekers uit de vijf doelgroepen	101
6.4. Samenvatting	101
7. Preventie en hulpverlening: knelpunten en suggesties voor verbeteringen	104
7.1. Preventiebeleid vanuit de kansspelaanbieders	104
7.2. Kanttekeningen bij preventie	105
7.3. Belemmerende factoren	105
7.3.1. Versnipperd, beperkt en relatief onbekend hulpaanbod	106
7.3.2. Geen therapie maar praktische hulp	107
7.3.3. Taalproblemen	109
7.3.4. Zwijgcultuur	110

7.3.5. Hulp zoeken in eigen kring	111
7.3.7. Groepshulp	112
7.4. Een illustratie: Chinezen en preventie/hulpverlening	113
7.5. Mogelijkheden tot verbetering preventie en hulpverlening	115
7.5.1. De spelers	115
7.5.2. De sleutelinformanten	116
7.6. Samenvatting	118
Conclusies	120
Referenties	125
Geraadpleegde literatuur	129
Summary	131
Games of chance in other cultures	131
A study of problem gambling in immigrant communities in the Netherlands	131
Bijlage I Aantal allochtonen in Nederland (CBS)	145
Bijlage II Verslag en procedures van het veldwerk	147
Bijlage III Sleutelinformanten	150
Bijlage IV Databestanden CVO	151
Bijlage V Aandeel en aantal allochtonen	152
Bijlage VI Definitie allochtoon WRR en CBS	155
Bijlage VII Deelname aan kansspelen	159
Bijlage VIII CHAID-boomdiagrammen hoofdstuk 5	163

Samenvatting

In de periode 2004-2005 heeft het CVO een onderzoek uitgevoerd naar kansspelverslaving in Nederland (de Bruin et al., 2006). Doel van dit onderzoek was inzicht te krijgen in de aard en omvang van kansspelverslaving in Nederland en aanbevelingen te formuleren voor een eventuele verbetering en aanscherping van het preventiebeleid kansspelverslaving. De bevindingen zijn eind 2005 aan de Tweede Kamer aangeboden. Uit het onderzoek is gebleken dat het aantal kansspelverslaafden in Nederland lager is dan sinds medio jaren negentig (70.000) werd aangenomen. Het aantal verslaafden wordt op 40.000 geschat. Naast dit aantal telt Nederland naar schatting 76.000 risicospelers. Met name het aantal risicospelers onder de tweede generatie niet-westerse allochtonen baarde het ministerie van Justitie zorgen. Daarom is onderhavig onderzoek naar kansspelverslaving bij een aantal groepen niet-westerse allochtonen uitgevoerd. In deze studie is gekozen voor Surinamers, Antillianen, Marokkanen en Turken omdat deze groepen in omvang de grootste zijn en samen het merendeel van het aantal niet-westerse allochtonen in Nederland vormen. In verband met verschillende signalen over kansspelproblematiek binnen de Chinese bevolking is er daarnaast voor gekozen om ook deze groep in het onderzoek op te nemen. Het woord allochtoon is afgeleid van het Griekse 'allos chtoon' en betekent letterlijk andere aarde. In dit rapport wordt de door het CBS gehanteerde definitie van het begrip allochtoon gehanteerd. Het CBS rekent personen tot de allochtonen als ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de eerste generatie) en personen die in Nederland zijn geboren (de tweede generatie).

De probleemstelling van dit onderzoek is vierledig.

Wat is de omvang van kansspelproblematiek onder Surinamers, Antillianen, Marokkanen, Turken en Chinezen in Nederland?

Wat is de aard van kansspelproblematiek onder Surinamers, Antillianen, Marokkanen, Turken en Chinezen in Nederland?

Wat is het bereik van de huidige preventieve maatregelen in de kansspelmarkt voor deze specifieke groepen?

Op welke wijze kan het gevoerde preventiebeleid ten aanzien van deze groepen verbeterd worden?

Om de probleemstelling te kunnen beantwoorden is gebruik gemaakt van diverse onderzoeksmethoden. In de eerste plaats is een literatuurstudie en bronnenonderzoek uitgevoerd naar nationale en internationale literatuur over allochtonen en kansspelen. Ten tweede zijn sleutelinformanten (n=20) geïnterviewd, waarvan een aantal ter afsluiting heeft deelgenomen aan een focusgroep. In de derde plaats zijn schriftelijke vragenlijsten afgenomen bij experts (n=15).

In de vierde plaats zijn diepte-interviews afgenomen bij Surinaamse, Antilliaanse, Marokkaanse, Turkse en Chinese regelmatige spelers (n=131). Een regelmatige speler is in dit onderzoek gedefinieerd als iemand die tenminste vier keer per maand aan kansspelen deelneemt.

De vragenlijst en wervingsprocedures die voor de diepte-interviews met allochtone, regelmatige spelers is gebruikt, is dezelfde als die in het onderzoek *Verslingerd aan meer dan een spel* (naar aard en omvang kansspelproblematiek in Nederland) is gehanteerd (de Bruin, Meijerman et al., 2006). In de periode 2004-2005 zijn 413 diepte-interviews afgenomen bij regelmatige spelers. De gegevens uit beide onderzoeken zijn derhalve gecombineerd en de analyses voor het onderhavige onderzoek zijn waar mogelijk uitgevoerd op dit gecombineerde databestand (n=544). De samenvoeging maakt bovendien een vergelijking mogelijk tussen allochtone spelers en autochtone regelmatige

spelers. Als laatste methode van onderzoek zijn voor deze studie secundaire analyses uitgevoerd op een drietal studies die het cvo in het verleden heeft uitgevoerd.

- Een bevolkingsonderzoek naar kansspelproblematiek in Nederland (n=5.575); data werden verzameld in 2004 (de Bruin, Meijerman et al., 2006).
- Een survey onder bezoekers van Holland Casino (n=972); data werden verzameld in 2000 (de Bruin et al., 2001).
- Een survey onder bezoekers van amusementscentra in Nederland (n=2.040); data werden jaarlijks verzameld in de periode van 2000 tot en met 2004 (de Bruin, Benschop et al., 2006).

Het is belangrijk te vermelden dat de vier studies elk een andere reikwijdte hebben. Het betreft een onderzoek naar kansspeldeelname en kansspelproblematiek onder de Nederlandse bevolking van 16 jaar en ouder (1), twee studies onder deelpopulaties van de bevolking, namelijk bezoekers van Holland Casino (2) en bezoekers van amusementscentra (3) en tot slot het eerder genoemde onderzoek onder regelmatige spelers (4), in dit geval een deelpopulatie van bezoekers van speelgelegenheden.

In alle genoemde onderzoeken is de South Oaks Gambling Screen (SOGS) gebruikt als instrument om kansspelproblemen vast te stellen. De SOGS bestaat uit 20 items en is een veel gebruikt screeningsinstrument met goede psychometrische eigenschappen (Gambino & Lesieur, 2006; Stinchfield et al., 2001). De SOGS is gebaseerd op het psychiatrisch classificatiesysteem DSM. Met behulp van de SOGS kunnen drie groepen spelers worden onderscheiden: recreatieve spelers (SOGS 0-2), risicospelers (SOGS 3-4) en probleemspelers (SOGS 5+). De SOGS kan in verschillende time frames worden afgenomen: de SOGS vragen kunnen betrekking hebben op het hele leven van de respondent (de lifetime prevalentie, LTP) maar ook op het afgelopen jaar (de laatstejaarprevalentie LJP).

Gokcultuur in het land van herkomst en deelname aan kansspelen

In Marokko en Turkije zijn kansspelen volgens de wet en de Islam verboden, maar wordt het verbod, op bescheiden schaal, overtreden. Marokkanen en Turken van de eerste generatie zijn daardoor vaak pas in Nederland in aanraking gekomen met legale kansspelen. Turken hebben uit het land van herkomst wel het kaarten om geld of om een rondje koffie meegenomen en zetten deze traditie voort in de koffiehuzen alhier. Ook in China is gokken officieel verboden, maar er wordt volgens sleutelinformanten 'vrijwel overal en door iedereen' gekaart en mahjong gespeeld om geld en worden illegaal weddenschappen afgesloten. Rijkere Chinezen gaan naar het gokparadijs Macau of naar casino's in omliggende landen. Ook de Chinese immigranten in Nederland hebben hun goktraditie meegenomen en hier voortgezet. Veel Chinezen van de eerste generatie, die overwegend werkzaam zijn in de horeca, blijven na sluitingstijd vaak in de restaurants om mahjong te spelen. Ze zouden volgens sleutelinformanten bovendien veelvuldig naar casino's en amusementscentra gaan. In Suriname zijn veel casino's en loterijen en is onder invloed van vooral de Javaanse en Chinese gemeenschap altijd (illegaal) gekaart en gespeeld om geld. Ook op de Antillen kan door de bevolking worden gegokt in de toeristencasino's en zij kunnen deelnemen aan diverse loterijen. Surinamers en Antillianen blijven ook in Nederland amusementscentra en casino's bezoeken. De illegale kaartspelen die soms om grof geld worden gespeeld blijven zij ook in Nederland spelen. Surinamers en Antillianen komen hiernaast in aanraking met het Nederlandse bingospel.

Uit secundaire analyses van het bevolkingsonderzoek dat in 2004 is uitgevoerd blijkt dat de deelname aan loterijen, kansspelautomaten en casinospelen vooral populair is onder autochtonen en westerse allochtonen en in mindere mate onder niet-westerse allochtonen. Allochtonen nemen wel vaker dan autochtonen deel aan de krasloterij. Van de allochtone respondenten heeft 35% ooit krasloten gekocht, terwijl 15% dit recent (het afgelopen jaar) heeft gedaan. Van de autochtone respondenten heeft 30% ooit krasloten gekocht en heeft 11% dit recent nog gedaan.

Bij de deelname aan loterijen zien we de grootste verschillen tussen autochtonen en allochtonen. Van de autochtonen, westerse allochtonen en in dit geval ook de Surinaamse respondenten heeft 62% recent aan een loterij meegedaan. De deelname aan loterijen bij de (andere) niet-westerse allochtone respondenten is aanzienlijk lager: 33%. Nu behoren loterijen over het algemeen niet tot de kansspelen met een groot verslavingsrisico, door de lange tijd die verstrijkt tussen het kopen van een lot en de trekking (long odds). De kansspelen met de hoogste verslavingspotentie zijn vooral de short odds kansspelen, gekenmerkt door de korte tijd tussen inzet en uitslag: de kansspelautomaten, casinospelen als blackjack en roulette en krasloten.

Uit het bevolkingsonderzoek van 2004 blijkt verder dat autochtonen en westerse allochtonen significant vaker op kansspelautomaten spelen dan niet-westerse allochtonen. Van de autochtone bevolking heeft 37% ooit op kansspelautomaten gespeeld en deed 11% dat in het afgelopen jaar nog. Van de niet-westerse allochtone bevolking speelde 29% ooit op een kansspelautomaat en deed 6% dat recentelijk. Uit het Peilstationsonderzoek 2003 onder scholieren en uit onderzoek onder Marokkaanse jongeren door Planije et al., (2000) is eveneens gebleken dat autochtone leerlingen vaker op kansspelautomaten spelen dan allochtone leerlingen.

Ook bij de casinospelen zien we dat niet-westerse allochtonen hier minder aan deelnemen dan autochtonen en westerse allochtonen. Van de autochtone en westerse allochtone respondenten uit het bevolkingsonderzoek heeft 25% ooit aan casinospelen deelgenomen; bij de niet-westerse allochtone respondenten ligt dit percentage op 13%. Bij de recente deelname aan casinospelen zien we geen verschillen tussen de herkomstgroepen: gemiddeld 6% van de respondenten uit het bevolkingsonderzoek heeft het afgelopen jaar aan casinospelen deelgenomen.

Bij de andere onderscheiden varianten van kansspelen – kansspelen via internet, het wedden op paarden, illegale kansspelen en de bingo zien we wat betreft de deelname geen significante verschillen tussen autochtonen en allochtonen.

In tegenstelling tot het bevolkingsonderzoek uit 2004, waar relatief weinig allochtone respondenten aan hebben meegewerkt, zien we bij de twee onderzoeken die op locatie zijn uitgevoerd – onder bezoekers van Holland Casino (2000) en van amusementscentra (2000-2004) – juist relatief veel allochtone respondenten. Van de bezoekers van amusementscentra bleek 41% van de respondenten van allochtone herkomst, terwijl van de bezoekers van Holland Casino 26% van de respondenten van allochtone herkomst was. Vergeleken met de algemene bevolking, waar gemiddeld 19% van allochtone herkomst is, zijn allochtone respondenten in deze onderzoeken zodoende ruim oververtegenwoordigd. Dit duidt er op dat allochtonen deze speelgelegenheden vaker bezoeken dan autochtonen.

Onder de bezoekers van Holland Casino zijn relatief veel allochtonen uit westerse herkomstlanden aangetroffen; in de amusementscentra vooral veel respondenten uit niet-westerse herkomstlanden. Vooral respondenten van

Turkse, Marokkaanse en Chinese herkomst zien we relatief vaak in de amusementscentra. Surinaamse en Antilliaanse respondenten zien we niet alleen relatief vaak in de amusementscentra maar ook in Holland Casino.

Omvang van kansspelproblematiek

Het geven van een schatting van de omvang van kansspelproblematiek onder allochtonen is een heikele onderneming. De omvang kan niet exact worden vastgesteld omdat in beperkte mate gegevens hierover beschikbaar zijn. In dit hoofdstuk zal evenwel een aantal schattingsmethodieken de revue passeren. Aan elke schatting kleven echter onzekerheidsmarges. Zo zijn de gegevens moeilijk generaliseerbaar omdat geen kanssteekproef is genomen, zijn de gegevens moeilijk te extrapoleren naar de gehele bevolking omdat alleen gegevens beschikbaar zijn over deelpopulaties (bijvoorbeeld allochtone bezoekers van speelgelegenheden) of is het aantal respondenten uit de vijf doelgroepen dusdanig klein dat extrapolatie naar de totale bevolking niet betrouwbaar is.

Er zijn diverse schattingsmethodieken en bronnen ingezet die inzicht dienden te geven in de omvang van kansspelproblemen onder de vijf doelgroepen.

- Expertschattingen
- Schattingen uit de literatuur
- Schatting op basis van het bevolkingsonderzoek 2004
- Schatting op basis van deelpopulaties van spelers (bezoekers Holland Casino en amusementscentra)
- Schatting op basis van het aantal hulpzoekers (LADIS/IVZ)

De experts (n=15) die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd hebben niet of nauwelijks zicht op de omvang van kansspelproblemen onder allochtonen en hebben zich niet aan een schatting van kansspelproblematiek gewaagd. Ook de zoektocht in de literatuur leverde nauwelijks informatie op over de prevalentie van kansspelproblematiek onder de doelgroepen die onderwerp van deze studie zijn. De overige beschikbare bronnen konden hiervan wel een indicatie geven.

Een eerste belangrijke bron vormt het bevolkingsonderzoek 2004. Omdat het aantal allochtone respondenten dat aan het bevolkingsonderzoek heeft meegedaan relatief klein is, dienen we bescheiden te zijn met het trekken van conclusies op grond van deze data. We dienen bovendien te bedenken dat potentiële allochtone risicogroepen niet of ondervertegenwoordigd zijn in het bevolkingsonderzoek. Toch zouden we op grond van het bevolkingsonderzoek voorzichtig mogen concluderen dat kansspelverslaving onder niet-westerse allochtonen vaker voorkomt dan onder autochtonen en westerse allochtonen. Naar schatting 32% van de risico- en probleemspelers is van allochtone herkomst, terwijl het aandeel allochtonen in de Nederlandse bevolking op 19% ligt. Risicogroepen vormen de Surinaamse en Chinese spelers en de spelers uit de overige niet-westerse herkomstlanden. De Marokkaanse, Turkse en Antilliaanse spelers komen daarbij niet als risicogroep naar voren. De tweede bron van schattingen van de omvang van kansspelproblematiek vormen de eerder genoemde studies naar bezoekers van Holland Casino (2000) en amusementscentra in Nederland (2000-2004). De prevalentie van kansspelproblematiek onder Turkse en Marokkaanse casinobezoekers (en bij de casinobezoekers uit de overige niet-westerse herkomstlanden) is het hoogst: 32% van deze groep is als probleemspeler getypeerd. De prevalentie van kansspelproblemen onder Surinamers, Antillianen en Chinezen ligt rond de 10%, terwijl dit voor autochtone casinobezoekers op 3% ligt. Kansspelproblematiek onder Turkse en Marokkaanse casinobezoekers komt daarmee een

factor tien vaker voor dan onder autochtone spelers; bij Surinaamse, Antilliaanse en Chinese respondenten is dit een factor drie. Eenzelfde beeld zien we bij de bezoekers van amusementscentra. Onder de respondenten van Marokkaanse en Turkse herkomst (en de respondenten uit de overige niet-westerse herkomstlanden) zien we de meeste probleemspelers: meer dan de helft (54%) van deze groep bezoekers van amusementscentra geeft aan problemen met kansspelen te hebben. Bij Surinamers, Antillianen en Chinezen bezoekers ligt dit percentage weliswaar lager (op 26%), maar nog steeds significant hoger dan bij autochtonen (16%). Een laatste bron die gebruikt is om een schatting te geven van de omvang van kansspelproblematiek onder allochtone spelers zijn de gegevens van het Landelijk Alcohol en Drugs Informatie Systeem (LADIS) die door de Stichting Informatievoorziening Zorg (IVZ) worden bijgehouden. In het LADIS wordt een groot aantal gegevens van cliënten van de ambulante verslavingszorg geregistreerd. Uit deze gegevens blijkt dat het aandeel hulpzoekers uit niet-westerse herkomstlanden in de loop der jaren is toegenomen van rond de 10% in 1994 tot rond de 30% in 2005. Opvallend hierbij is dat het aandeel allochtonen dat hulp zoekt inmiddels hoger ligt dan het aandeel allochtonen in de bevolking (dat zoals vermeld 19% is). Sinds 2002 zien we een toename van het aantal allochtone hulpzoekers: in 2002 waren dat er ruim 500, in 2005 ruim 800.

	Bevolkings- onderzoek 2004	Bezoekers HC 2000	Bezoekers AC 2000-2004	Regelmatige spelers 2004, 2005, 2007	LADIS 2005
	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) onder allochtonen/ Percentage SOGS5+ onder autochtonen	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) onder allochtonen/ Percentage SOGS5+ onder autochtonen	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) onder allochtonen/ Percentage SOGS5+ onder autochtonen	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) onder allochtonen/ Percentage SOGS5+ onder autochtonen	Odds Ratio: Percentage hulpzoekers LADIS/Percentage van de bevolking (CBS)
Marokko	0,0	10,7	3,4	4,9	3,4
Turkije	1,0	10,7	3,4	4,9	4,3
Ander niet- westers land	5,0	10,7	3,4	4,9	1,0
Suriname	4,0	3,3	1,6	1,3	1,7
Antillen	1,0	3,3	1,6	4,9	2,3
China	5,0	3,3	1,6	1,0	-
Ander westers land	1,0	3,3	1,6	1,3	1,0
Nederland	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9

Tabel 1 Odds Ratio's bij de diverse schattingsmethodieken

1. Het is de vraag of het aandeel van de herkomstgroep in de bevolking wel een goede norm vormt. Dat aandeel wordt immers bepaald door alle in Nederland wonenden, ongeacht leeftijd, regio, bevolkingsdichtheid enzovoort. Sommige lezers zouden wellicht een andere norm prefereren.

Om de verschillende schattingsmethodieken met elkaar te kunnen vergelijken zijn in tabel 1 de odds ratio's nog eens op een rij gezet, oftewel: de relatieve kans dat kansspelproblematiek bij een bepaalde doelgroep voorkomt ten opzichte van autochtonen. Bij de LADIS gegevens is de odds ratio berekend door het aandeel hulpzoekers uit de diverse herkomstgroepen te relateren aan het aandeel dat de herkomstgroepen in de algemene bevolking uitmaken¹. Als de odds ratio op 3,4 ligt, zoals bij de Marokkanen, betekent dit dat het aandeel Marokkaanse hulpzoekers 3,4 keer zo hoog ligt als op grond van het aandeel Marokkanen in de bevolking verwacht mag worden. Het aandeel Marokkaanse

hulpzoekers in de verslavingszorg is 5,5%, terwijl de Marokkaanse bevolking in Nederland 1,6% van de totale bevolking uitmaakt.

De hier beschreven schattingsmethoden – uitgezonderd het bevolkingsonderzoek 2004 – laten eigenlijk steeds hetzelfde beeld zien. Bij niet-westerse allochtonen – en speciaal onder Marokkaanse en Turkse respondenten – komt kansspelproblematiek vaker voor dan bij autochtonen en westerse allochtonen. Afhankelijk van de bron komt kansspelverslaving onder Turkse en Marokkaanse respondenten 3 tot 11 keer zo vaak voor als bij autochtone respondenten. Bij de Antilliaanse respondenten zien we, afhankelijk van de bron, 2 tot 5 keer zo vaak kansspelproblemen als onder autochtonen. Surinaamse en Chinese respondenten hebben van de vijf doelgroepen relatief gezien de minste problemen met kansspelen, maar maken 1 tot 3 keer zo veel kans om problemen met kansspelen te hebben als de autochtone respondenten.

Uit het bevolkingsonderzoek 2004 blijkt dat 32% van de risicospelers en probleemspelers van allochtone herkomst is. Uit de LADIS gegevens komt een vergelijkbaar percentage naar voren: 31% van de hulpzoekers is allochtoon. Het aandeel allochtone respondenten onder de risicospelers en probleemspelers op de speellocaties is aanzienlijk hoger. Van de probleemspelers in Holland Casino (2000), respondenten met een SOGS5+, is 64% van allochtone herkomst (waarvan 14% westerse allochtonen en 50% niet-westerse allochtonen). Van de risicospelers uit Holland Casino is 39% allochtoon (waarvan 23% westers allochtoon, 16% niet-westers allochtoon). Bij de probleemspelers uit de amusementscentra (2000-2004) zien we een vergelijkbaar beeld: van hen is 62% allochtoon (waarvan 10% westers allochtoon en 52% niet-westers). Van de risicospelers uit amusementscentra is 44% allochtoon (12% westers allochtoon, 32% niet-westers allochtoon).

Aard van kansspelproblematiek

De aard van kansspelproblematiek onder allochtonen is in dit rapport vanuit drie invalshoeken onderzocht, te weten: de demografische kenmerken van de probleemspelers, de deelname aan kansspelen en kansspelgerelateerde problemen. Bij de beschrijving van de demografische kenmerken (sekse, leeftijd, sociaal economische status (SES), woonplaats) wordt steeds bezien of deze kenmerken een samenhang vertonen met het land van herkomst en vervolgens of deze een samenhang vertonen met kansspelproblemen. Indien beide het geval is, kan het betreffende demografische kenmerk een alternatieve verklaring bieden voor de gevonden samenhang tussen land van herkomst en kansspelproblemen.

Demografie

Uit de interviews met regelmatige spelers (n=544) blijkt dat het merendeel (69%) van de risico- en probleemspelers uit mannen bestaat en vrouwen derhalve een minderheid (31%) vormen. Een vergelijkbare verhouding zien we terug bij de Surinaamse respondenten: 64% van de Surinaamse risico- en probleemspelers is man, 36% vrouw. Bij de Antilliaanse risico- en probleemspelers zien we verhoudingsgewijs een wat groter aandeel mannelijke risico- en probleemspelers dan bij de Surinaamse: 71% is man en 29% vrouw. Bij de Turkse, Marokkaanse en Chinese risico- en probleemspelers zien we een ander beeld: bij deze herkomstgroepen zien we onder de risicospelers en probleemspelers (op één vrouwelijke Turkse respondent na) uitsluitend mannen. Onder autochtone, Surinaamse en Antilliaanse risico- en probleemspelers zien we zodoende verhoudingsgewijs aanzienlijk meer vrouwen dan onder de Turkse, Marokkaanse en Chinese risico- en probleemspelers.

Nu blijkt ook kansspelproblematiek een samenhang te vertonen met sekse: problemen met kansspelen komen vaker onder mannen voor dan onder vrouwen. Van de mannelijke regelmatige spelers is 16% een probleemspeler, van de vrouwelijke respondenten 7%. Als we de allochtone respondentengroepen zonder meer met elkaar zouden vergelijken, zou een vertekend beeld ontstaan, omdat onder bepaalde herkomstgroepen meer of juist minder vrouwelijke respondenten zijn vertegenwoordigd.

Om de allochtone respondentengroepen beter met elkaar te kunnen vergelijken, is in de analyses de variabele sekse constant gehouden. Het blijkt dan dat het land van herkomst nog steeds een rol speelt. Niet alle verschillen tussen de herkomstgroepen voor wat betreft de prevalentie van kansspelproblematiek kunnen door sekseverschillen worden verklaard. We zien tussen vrouwelijke allochtone en autochtone respondenten geen verschillen in kansspelproblematiek, bij de mannelijke respondenten zien we die verschillen daarentegen wel. Van de mannelijke Turkse, Marokkaanse en de overige niet-westerse allochtone respondenten is 41% een probleemspeler, van de mannelijke Antilliaanse, Chinese, Surinaamse, autochtone en westerse allochtone respondenten is 9% een probleemspeler.

De respondenten uit de diverse herkomstgroepen laten ook verschillen in de leeftijdsopbouw zien: Marokkaanse, Turkse en overige niet-westerse allochtone respondenten zijn gemiddeld jonger (32 jaar) dan de andere respondenten. Surinaamse, Antilliaanse en Chinese respondenten zijn gemiddeld 39 jaar, de autochtone en westerse allochtone respondenten zijn gemiddeld 47 jaar. Nu blijkt, net als bij sekse, ook de leeftijd van de respondenten samen te hangen met kansspelproblematiek. In de leeftijdscategorie 27-40 jaar zien we kansspelproblemen het meest frequent terug: 23% van de spelers uit deze leeftijdscategorie is een probleemspeler. Bij de jongste leeftijdscategorie (jonger dan 27 jaar) is dit 12%, bij de leeftijdscategorie 41-57 13%. Bij de oudste leeftijdscategorie zien we dat kansspelproblematiek het minst vaak voorkomt, namelijk bij 2% van de respondenten. We zien dus dat leeftijd van de respondenten zowel samenhangt met het land van herkomst als met kansspelproblematiek. De leeftijdsverschillen tussen de respondenten uit de herkomstgroepen bieden daarmee een alternatieve verklaring voor de hoge prevalenties van kansspelproblemen onder de allochtone respondenten.

Ook de Sociaal Economische Status (SES, uitgedrukt in opleidingsniveau, inkomen en participatie in de samenleving) van niet-westers allochtone respondenten is gemiddeld lager dan die van de autochtonen en westers allochtonen. We zien bovendien dat kansspelproblematiek vaker voorkomt bij respondenten met een lage SES dan bij de respondenten met een hoge SES. Net als sekse en leeftijd kan de SES een alternatieve verklaring bieden voor de hogere prevalentie van kansspelproblematiek onder allochtone herkomstgroepen.

Tot slot is die alternatieve verklaring ook gevonden bij de factor verstedelijking. Allochtone respondenten wonen vaker in de grote steden dan de autochtone respondenten, terwijl kansspelverslaving vaker voorkomt bij de respondenten uit de grote steden dan bij de respondenten die in kleinere gemeenten wonen. Mogelijk dat het ruimere kansspel aanbod in de grote steden en de grotere anonimiteit waarmee daar gespeeld kan worden verantwoordelijk is voor de hogere prevalentie van kansspelproblematiek onder allochtonen, en heeft dit niet zozeer te maken met het land van herkomst van de spelers.

Deelname aan kansspelen door regelmatige spelers

Uit de voor dit onderzoek afgenomen interviews met regelmatige spelers blijkt dat de respondenten uit de verschillende herkomstgroepen een enigszins andere voorkeur aan de dag leggen voor bepaalde typen kansspelen. Zo zijn, zoals ook in het bevolkingsonderzoek 2004 al is geconstateerd, de loterijen niet populair bij de Marokkaanse respondenten, en zijn casinospelen vooral populair bij Turkse en Antilliaanse respondenten. Kansspelautomaten blijken het meest populair bij de Marokkaanse en de Surinaamse respondenten en bij de respondenten uit de overige niet-westerse herkomstlanden.

Uit de interviews met regelmatige spelers is verder gebleken dat allochtone spelers gemiddeld aan meer verschillende typen kansspelen deelnemen dan autochtone spelers. Autochtone respondenten hebben in het afgelopen jaar aan gemiddeld 2,7 kansspelen deelgenomen, terwijl allochtone respondenten aan gemiddeld 3,5 kansspelen deelnamen. Ook de frequentie waarmee kansspelgelegenheden worden bezocht of aan kansspelen wordt deelgenomen, laat relatief grote verschillen zien tussen allochtone en autochtone spelers. Autochtone spelers en spelers uit westerse herkomstlanden nemen gemiddeld bijna twee keer per week (112 keer per jaar) aan een kansspel deel, de Surinaamse en Chinese respondenten spelen gemiddeld ruim drie keer per week (165 keer per jaar) terwijl de Marokkaanse, Turkse en Antilliaanse spelers gemiddeld vijf keer per week (232 keer per jaar) aan kansspelen deelnemen. Marokkaanse en Turkse spelers spelen frequenter op kansspelautomaten (176 keer per jaar) dan de andere allochtone spelers (93 keer per jaar) en de autochtone spelers (50 keer per jaar). Terwijl de Antilliaanse en Turkse spelers vaker aan de casinotafels te vinden zijn (44 keer per jaar) dan de anderen (13 keer per jaar).

Doordat de meeste allochtone respondenten in lagere inkomensklassen zitten dan autochtone respondenten, en allochtone respondenten frequenter aan kansspelen deelnemen, geven zij ook een groter percentage van hun inkomen uit aan kansspelen. Bijna de helft (46%) van de groep Turkse, Marokkaanse en Chinese respondenten geeft meer dan een kwart van hun inkomen uit aan kansspelen. Voor de Antilliaanse en Surinaamse respondenten ligt dit op 33%, terwijl 9% van de autochtone en westerse allochtone respondenten meer dan een kwart van het inkomen aan kansspelen besteedt. We zien verder dat allochtone respondenten ook bij andere kenmerken van het speelgedrag op een meer risicovollere manier met kansspelen omgaan. Zo beginnen allochtone respondenten op jongere leeftijd met de deelname aan kansspelen dan autochtone respondenten en laat hun speelpatroon vaker een stijgende speelfrequentie zien.

Gokgerelateerde problemen

Meer dan de helft (54%) van de Marokkaanse en Turkse regelmatige spelers geeft aan gokgerelateerde problemen te hebben, terwijl dit voor 26% van de Surinaamse en Antilliaanse respondenten geldt. Voor autochtone en Chinese regelmatige spelers ligt dit percentage het laagst, namelijk op 16%.

Van de gokgerelateerde problemen blijken financiële problemen en schulden het meest in het oog te springen. Van de Marokkaanse en Turkse regelmatige spelers heeft 36% gokschulden, van de Surinaamse en Antilliaanse regelmatige spelers heeft 19% gokschulden, terwijl van de Chinese en autochtone regelmatige spelers 5% een gokschuld heeft. Ook bij financiële problemen zien we dat deze het vaakst voorkomen bij Marokkaanse, Turkse en Surinaamse respondenten: 41% van deze groep respondenten heeft financiële problemen, bij de andere respondenten ligt dit gemiddeld op 11%. Nadere analyse leert echter dat de SOCS-score van respondenten een belangrijker voorspeller is voor gokgerelateerde problemen dan de culturele achtergrond. Zo blijkt ruim de helft van de probleemspelers (SOCS5+) schulden te hebben,

terwijl slechts één procent van de recreatieve spelers gokschulden heeft. Ook de andere onderscheiden gokgerelateerde problemen, zoals problemen in de relationele sfeer, huisvestingsproblemen, problemen op het werk en op school, blijken vooral samen te hangen met de ernst van het gokgedrag en minder met land van herkomst. Het voorkomen van gokgerelateerde problemen is daarmee niet zo zeer kenmerkend voor allochtone respondenten maar vooral voor risico- en probleemspelers. Anders gezegd: gokgerelateerde problemen komen net zo vaak voor bij allochtone als bij autochtone risico- en probleemspelers.

Gemiddeld zegt tien procent van de respondenten psychische problemen te ervaren. De Marokkaanse en Turkse respondenten zeggen dit vaker (31%) dan de andere respondenten. Antilliaanse en Chinese respondenten geven geen van allen aan psychische problemen te ervaren, terwijl 7% van de autochtone, Surinaamse en de andere allochtone respondenten aangeeft psychische problemen te hebben. Indien echter ook hier de mate van problematisch speelgedrag in de analyses wordt betrokken, blijkt dat de belangrijkste voorspeller op te leveren voor het ervaren van psychische problemen. Van de lifetime probleemspelers rapporteert 39% psychische problemen, van de risicospelers 6% en van de recreatieve spelers niemand.

De sleutelinformanten (n=20) stellen dat een deel van de achtergrond van allochtone spelers niet wezenlijk verschilt van de achtergrond van autochtone spelers. De redenen om te spelen zijn vaak voor alle herkomstgroepen gelijk. De kansspelgelegenheden, casino's, amusementscentra en bingohallen, oefenen op alle herkomstgroepen eenzelfde aantrekkingskracht uit. Volgens de sleutelinformanten lopen allochtone groepen spelers in vergelijking met autochtonen echter wel meer risico's om kansspelverslaafd te raken. Zij wijzen daarbij op het gebrek aan sociale vaardigheden, toekomstperspectief en zinvolle dagbesteding van allochtone spelers. Volgens de sleutelinformanten speelt ook armoede een rol: zo wordt de kans op het winnen van een grote som geld door aan kansspelen mee te doen als een van de weinige mogelijkheden gezien om aan de armoede te ontsnappen. Niet alleen de druk om rijkdom te vergaren maar ook om die rijkdom te etaleren is vaak groot bij bepaalde groepen allochtonen.

Alternatieve verklaringen

Nu we gezien hebben dat kansspelproblematiek vooral bij spelers uit niet-westerse herkomstlanden relatief vaak voorkomt, rijst er een belangrijke vraag, namelijk: vormt het land van herkomst ook de oorzaak van kansspelproblematiek? Om deze vraag naar causaliteit te kunnen beantwoorden, is het van belang dat alternatieve verklaringen voor de samenhang tussen land van herkomst en kansspelproblematiek zoveel mogelijk worden uitgesloten. Dit is met behulp van multivariate analyses onderzocht. Zo is bij het onderzoek onder de bezoekers van Holland Casino (2000) gebleken dat leeftijd, maandinkomen en sekse alternatieve verklaringen kunnen bieden voor de gevonden verschillen in kansspelproblematiek tussen de herkomstgroepen. Het blijkt dat onder de mannelijke respondenten, jonger dan 50 jaar, met een maandinkomen van minder dan 3000 gulden (het onderzoek stamt uit 2000, vóór de invoering van de euro) kansspelproblematiek het vaakst voorkomt. Het blijkt ook dat de groep niet-westerse allochtone respondenten een vergelijkbaar profiel hebben; ook dit zijn voornamelijk mannen, jonger dan 50 jaar met een relatief laag maandinkomen. De variabelen leeftijd, maandinkomen en sekse hangen derhalve zowel samen met het land van herkomst als met de prevalentie van kansspelproblematiek en kunnen in die zin een alternatieve verklaring bieden voor de samenhang tussen land van herkomst en kansspelproblematiek. De kans dat er, behalve een samenhang, ook een causale

relatie bestaat tussen het land van herkomst en kansspelproblematiek neemt daarmee af.

Het zoeken naar en uitsluiten van alternatieve verklaringen is ook bij de andere onderzoeken uitgevoerd. Zo blijkt uit het onderzoek onder bezoekers van amusementscentra dat het 'land van herkomst' weliswaar een goede predictor is voor kansspelproblematiek onder bezoekers van amusementscentra, maar dat ook andere factoren aan de gevonden samenhang tussen de prevalentie van kansspelproblematiek en land van herkomst ten grondslag kunnen liggen. Factoren die daarbij naar voren komen zijn: dagbesteding, sekse en opleiding. Onder werkzoekenden, mannen en lager opgeleiden komt kansspelverslaving het meest voor. Onder niet-westerse allochtone respondenten worden vaker werkzoekende mannen en lager opgeleiden aangetroffen dan onder autochtone respondenten. Deze factoren vertonen met andere woorden zowel een samenhang met het land van herkomst als met de prevalentie van kansspelproblematiek en kunnen wederom een alternatieve verklaring bieden voor de gevonden samenhang tussen deze twee variabelen. De verklaring voor de hoge mate van kansspelverslaving onder niet-westerse allochtone respondenten dient dan niet zozeer gezocht te worden in culturele factoren maar meer in demografische of persoonskenmerken van de respondenten. Vooral mannen met een lage SES vormen een risicogroep en juist onder de allochtone respondenten bevinden zich relatief veel mannen met een lage SES.

Preventie: bekendheid, bereik en effecten

Spelers kunnen diverse zelfcontrole technieken hanteren om hun gokgedrag in de hand te houden. Zo kunnen ze met een vooraf bepaald maximumbedrag spelen, zichzelf een maximale speeltijd opleggen, hun bankpasjes thuislaten of in beheer geven van de partner of een vriend(in). Ook van het samen met anderen bezoeken van speelgelegenheden kan een beschermde werking uitgaan. Er zijn geen verschillen met betrekking tot het land van herkomst van de probleemspelers: allochtonen maken evenredig veel gebruik van de verschillende vormen van zelfcontrole als autochtonen.

Vanuit de kansspelindustrie zijn er – dikwijls in samenwerking met de hulpverlening – diverse mogelijkheden en maatregelen tot preventie ontwikkeld. De drie belangrijkste zijn:

- Het ontwikkelen en verspreiden van preventiefolders;
- Het aanspreken van risico- en probleemspelers door het personeel;
- Het aanbieden van de mogelijkheid tot het nemen van bezoekbeperkende maatregelen.

Zowel in Holland Casino als in de amusementscentra worden folders en preventiemateriaal aangeboden over kansspelproblematiek. Er zijn geen verschillen gevonden tussen de respondenten uit de diverse herkomstlanden voor wat betreft de bekendheid met preventiefolders, het lezen ervan of de ervaren invloed op het speelgedrag. Hoewel het land van herkomst geen factor van betekenis is bij dit onderdeel van het preventiebeleid, zien we wel de mate van problematisch speelgedrag hiermee een samenhang vertoont: risico- en probleemspelers zijn vaker dan de recreatieve spelers bekend met preventiefolders, hebben deze vaker gelezen en de folders zijn – naar men zegt – bij hen vaker van invloed geweest op het speelgedrag.

Wat betreft het aanspreken van risico- en probleemspelers door het personeel zien we geen verschillen tussen de herkomstgroepen. Allochtone respondenten blijken net zo vaak door het personeel te worden aangesproken als autochtone respondenten. Het land van herkomst vertoont met andere

woorden geen samenhang met het aanspreekgedrag van het personeel binnen de kansspelindustrie.

Uit het onderzoek onder bezoekers van Holland Casino dat in 2000 is uitgevoerd bleek dat allochtone respondenten minder bekend zijn met bezoekbeperkende maatregelen van Holland Casino dan autochtone bezoekers, maar niet minder vaak een bezoekbeperking aanvroegen dan autochtonen. Het aanvragen van een bezoekbeperkende maatregel blijkt vooral een samenhang te vertonen met problematisch speelgedrag. Probleemspelers (SOGS5+) en risicospelers (SOGS 3-4) vragen daarbij vaker een entreeverbod of bezoekbeperking aan dan recreatieve spelers (SOGS 0-2).

Hoewel allochtone respondenten uit het onderzoek onder bezoekers van Holland Casino minder goed op de hoogte zijn van het preventiebeleid dan autochtone respondenten, zien we die verschillen niet bij het onderzoek met regelmatige spelers (n=544). In dit onderzoek zijn geen verschillen aangetroffen tussen allochtonen en autochtonen wat betreft de bekendheid met bezoekbeperkende maatregelen. Uit dit onderzoek blijkt evenmin dat autochtonen vaker dan allochtonen een entreeverbod of bezoekbeperking aanvragen. Net als bij het onderzoek onder de bezoekers van Holland Casino (2000) zijn het vooral probleemspelers die een bezoekbeperkende maatregel aanvragen. Opvallend is overigens dat niet alleen probleemspelers een bezoekbeperking aanvragen, maar ook risicospelers en recreatieve spelers. Zij doen dit mogelijk om problemen met kansspelen te voorkomen. Van de regelmatige spelers die wel eens een amusementencentrum hebben bezocht (299 van de 544), is bijna de helft bekend met de mogelijkheid van een vrijwillig entreeverbod (witte lijst). Ook hier hangt de bekendheid met deze maatregel hangt sterker samen met problematisch speelgedrag dan met het land van herkomst. Of respondenten zich daadwerkelijk op een witte lijst laten plaatsen, hangt eveneens vooral samen met de mate van problematisch speelgedrag, en niet met het herkomstland.

Bij de probleemspelers van het bevolkingsonderzoek uit 2004 en de probleemspelers van de bezoekers van Holland Casino werden geen verschillen gevonden tussen allochtonen en autochtonen voor wat betreft het zoeken van hulp. Bij het onderzoek onder regelmatige spelers zien we die verschillen wel. Turkse en Marokkaanse spelers (en spelers uit de overige niet-westerse herkomstlanden) zoeken daarbij vaker hulp (10%) dan de andere spelers (5%). Ook hier blijkt echter de mate van problematisch speelgedrag de sterkste samenhang te vertonen met het al dan niet zoeken van hulp: van de probleemspelers heeft 24% ooit hulp gezocht, van de risicospelers heeft 3% ooit hulp gezocht, terwijl niemand van de recreatieve spelers ooit hulp heeft gezocht. De verschillen tussen de herkomstgroepen vallen dan weg: allochtone probleemspelers zoeken niet vaker of minder vaak hulp dan autochtone probleemspelers.

Knelpunten en mogelijkheden tot verbetering van preventie en hulpverlening

De sleutelinformanten vinden dat er door de kansspelindustrie veel aandacht wordt besteed aan preventie van kansspelverslaving, al geeft men daarbij vaak aan dat 'het altijd nog beter kan'. Om die reden wordt het preventiebeleid kansspelverslaving ook steeds verder verfijnd en ontwikkeld. Zo wordt bijvoorbeeld tussen GGZ Nederland en de van Speelautomaten Brancheorganisatie samengewerkt om verwijzingsprotocollen voor de hulpverlening te ontwikkelen en afspraken te maken tussen amusementscentra en verslavingszorg op lokaal niveau. Ook is het streven om het preventiemateriaal en de opleidingen van het personeel te verbeteren en te vernieuwen en is een monitoringonder-

zoek gestart naar de effecten van deze maatregelen en de ontwikkeling van het problematisch speelgedrag in de komende jaren.

Bij Holland Casino is volgens de sleutelinformanten eveneens sprake van een duidelijk preventieaanbod dat steeds wordt aangepast en verfijnd. Zo is bijvoorbeeld in 2005 een telefonische hulpdienst ingesteld (HANDS) die dag en nacht gebeld kan worden door risico- en probleemspelers.

Er worden door de sleutelinformanten ook wel kanttekeningen geplaatst bij het gevoerde preventiebeleid in de speelgelegenheden. Zo wordt geconstateerd dat in de speelgelegenheden niet altijd voldoende folders in de verschillende talen aanwezig zijn en dat er soms grote verschillen bestaan in inspanningen tussen de speelgelegenheden wat betreft de houding en inzet ten aanzien van preventie. Ook worden soms vraagtekens gezet bij het bereik en de verspreiding van preventiemateriaal en het effect van de genomen preventieve maatregelen. Volgens een aantal sleutelinformanten is er structureel te weinig aandacht voor kansspelproblematiek op school, in de media en binnen de instellingen voor verslavingszorg.

In de Nederlandse literatuur over verslaving en geestelijke gezondheidsproblemen bij allochtonen wordt kansspelverslaving niet of nauwelijks besproken. Uit de bestudeerde bronnen komt wel naar voren dat de relatie tussen allochtone cliënten en hulpverleners in de verslavingszorg vaak moeizaam verloopt en dat het hulpaanbod niet altijd aansluit bij allochtone cliënten. Zowel uit de literatuur als uit de interviews met sleutelinformanten blijkt dat een aantal belemmerende factoren een adequate preventie en hulpverlening aan allochtone probleemspelers in de weg staat. Deze belemmerende factoren bestaan enerzijds uit factoren die gerelateerd zijn aan het hulpaanbod voor gokverslaafden, anderzijds bemoeilijkt een aantal culturele barrières het contact tussen (autochtone) hulpverlener en allochtone cliënt.

Een aantal sleutelinformanten is van mening dat het hulpaanbod bij kansspelproblemen ontoereikend is en ook onvoldoende bekend is bij allochtonen. Allochtonen weten de weg naar de hulpverlening vaak moeilijk te vinden. Tegelijkertijd meent men dat ook het omgekeerde het geval is: instellingen hebben vaak nauwelijks zicht op allochtone spelers en het ontbreekt er aan kennis van en grip op allochtone doelgroepen. Doordat bovendien steeds minder problematische gokkers hulp zoeken bij de verslavingszorg – in 1994 stonden ruim 6.000 gokcliënten ingeschreven bij de verslavingszorg, een aantal dat in 2005 is gehalveerd tot rond de 3.000 gokcliënten – is langzamerhand ook veel expertise bij de verslavingszorg verdwenen.

Het bestaande hulpaanbod sluit niet goed aan op de wensen en behoeften van allochtone probleemspelers. Veel allochtone probleemspelers zijn onbekend met het fenomeen hulpverlening en hebben vaak alleen behoefte aan praktische hulp, zoals hulp bij het oplossen van geldproblemen en schulden. Ook lijken allochtone probleemspelers minder geneigd om naar hun gokprobleem te kijken en in therapie te gaan. *Met praten los je de problemen niet op.* Bovendien zijn schuldsaneringinstanties volgens sleutelinformanten niet goed ingesteld op allochtone doelgroepen. Wanneer allochtone probleemspelers erkennen dat ze behoefte hebben aan hulp, zoeken ze dit vaak eerst in eigen kring. Sleutelinformanten menen dat de allochtone doelgroepen pas bij de professionele hulpverlening aankloppen wanneer alle wegen binnen de eigen gemeenschap zijn afgesloten. Om de problematiek toch bespreekbaar te maken is volgens deze deskundigen extra tijd en aandacht nodig.

Een culturele barrière die, volgens de sleutelinformanten, een toegankelijk hulpverleningsaanbod en een goed contact tussen cliënt en hulpverlener in de weg staat is de zwijgcultuur. In alle culturen is hier in meer of mindere mate sprake van: er bestaat eergevoel en schaamte om tegenover een ander over problemen te praten, waardoor het vaak lang duurt voordat problemen boven tafel komen. In sommige culturen is gokken een taboe. Ook taalproblemen, met name bij de eerste generatie Turken, Marokkanen en Chinezen zouden een goed hulpverleningscontact of preventiecontact in de weg staan. Hulpverleners of preventiewerkers, die vindplaatsgericht werken melden vaker successen in hun werkzaamheden. Zij hebben meestal goede contacten met hun doelgroep, doordat ze de tijd (kunnen) nemen een vertrouwensrelatie op te bouwen. Zij kunnen de lijnen veelal kort houden, doordat ze precies weten waar de juiste mensen voor de doelgroepen te vinden zijn. Ook zijn zij vaker bekend met de verschillende culturen. Daarnaast is het een kwestie van de juiste – respectvolle – houding en instelling, sociale vaardigheden, en kennis van de culturele achtergrond van de doelgroep.

Om beter met de doelgroepen in contact te kunnen komen en een preventieboodschap over te kunnen brengen, moet volgens de sleutelinformanten meer tijd besteed worden aan het opbouwen van een vertrouwensband. Relatieopbouw is belangrijk voor het aanspreken van de doelgroepen. Hierbij zijn vooral bruggenbouwers van belang. Dit kunnen mensen uit de (eigen) doelgroep zijn. Sommige sleutelinformanten noemen vrouwen uit de doelgroepen, en moeders bij uitstek, geschikt als bruggenbouwers, omdat zij vaak verantwoordelijk zijn voor de opvoeding. Een ander geluid is dat het niets uitmaakt of de boodschapper uit de eigen doelgroep komt of niet, als het maar mensen zijn met de juiste empathische en betrokken attitude. Het eerste zou zelfs averecht kunnen werken, indien men zich schaamt voor iemand uit de eigen doelgroep of bang is dat de problemen binnen de eigen gemeenschap worden doorverteld.

Wat betreft de preventieboodschap zijn de sleutelinformanten het er over eens dat de boodschap overgedragen moet worden met behulp van aansprekende voorbeelden, die aansluiten bij de interesse van de doelgroepen. Als medium kan, behalve televisie, ook theater of muziek gebruikt worden, waarbij aansluiting moet worden gezocht bij de culturele achtergrond van de verschillende doelgroepen. Theater en muziek lenen zich ook goed om op scholen en/of in buurthuizen te gebruiken. Volgens vrijwel alle respondenten is het van groot belang om de jeugd zo vroeg mogelijk voor te lichten over de risico's van kansspelen.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding onderzoek

In 2004 heeft het ministerie van Justitie (WODC) op aanvraag van het Projectbureau Kansspelen een onderzoek uit laten voeren naar kansspelverslaving in Nederland. Het onderzoek is uitgevoerd door het CVO, waarbij in het bevolkingsonderzoek is samengewerkt met TNS-NIPO (de Bruin et al., 2006). Doel van dit onderzoek was inzicht te krijgen in de aard en omvang van kansspelverslaving in Nederland en aanbevelingen te formuleren voor een eventuele verbetering en aanscherping van het preventiebeleid kansspelverslaving. Om het aantal kansspelverslaafden te schatten is gebruik gemaakt van een screeningsinstrument: de 'South Oaks Gambling Screen' (SOGS), dat gebaseerd is op het psychiatrisch classificatiesysteem DSM. De SOGS maakt een onderscheid naar drie basisgroepen spelers:

- recreatieve spelers (SOGS 0-2)
- risicospelers ('mogelijke kansspelverslaafde', SOGS 3-4)
- probleemspelers ('waarschijnlijke kansspelverslaafde', SOGS 5+)

Uit het onderzoek is gebleken dat het aantal kansspelverslaafden in Nederland lager is dan sinds medio jaren negentig (70.000) werd aangenomen. Het aantal verslaafden wordt op 40.000 geschat. De betrouwbaarheidsmarge van de schatting is relatief groot en ligt tussen de 21.000 en 59.000. Naast dit aantal telt Nederland naar schatting 76.000 risicospelers. Met name het aantal risicospelers onder de tweede generatie niet-westerse allochtonen baart de Bestuursraad (BR) van het ministerie van Justitie zorgen. Daarom is dit onderzoek naar kansspelverslaving bij een aantal groepen niet-westerse allochtonen uitgevoerd. Gekozen is voor Surinamers, Antillianen, Marokkanen en Turken omdat deze groepen in omvang de grootste zijn en samen het merendeel van het aantal niet-westerse allochtonen in Nederland vormen. Daarnaast is in verband met verschillende signalen over kansspelproblematiek binnen de Chinese bevolking ook gekozen om deze groep in het onderzoek op te nemen. De doelstelling van het onderzoek is het verkrijgen van inzicht in mogelijke verschillen in kansspelproblematiek tussen autochtone en allochtone spelers aan de hand waarvan het ministerie van Justitie het preventiebeleid zou kunnen aanpassen.

1.2. Probleemstelling

De probleemstellingen van het onderzoek zijn:

1. Wat is de prevalentie van kansspelverslaving onder Surinamers, Antillianen, Marokkanen, Turken en Chinezen in Nederland.
 - a. schatting prevalentie kansspelverslaving aan de hand van secundaire analyses bevolkingsonderzoek 2004-2005 (de Bruin, Meijerman et al., 2006), bezoekerssurvey Holland Casino (de Bruin, Leenders et al., 2001), bezoekerssurvey amusementscentra (de Bruin, Benschop et al., 2006). Analyses met sog-s-methode (verdeling naar: niet-spelers, recreatieve spelers, risicospelers en probleemspelers; laatstejaarp prevalentie en lifetimeprevalentie).
 - b. expertschattingen aan de hand van de Delphi-methode (10 experts per allochtone groep; terugkoppeling en focusgroepen)
2. Wat is de aard van kansspelverslaving bij deze groepen allochtonen in Nederland?
 - a. type kansspel (loterijen, krasloten, kansspelautomaten, casinospelen, wedden op paarden, kansspelen via internet, kaarten of dobbelen, bingo en sportprijsvragen)
 - b. legale/illegale kansspelen
 - c. risico's van kansspelen (deelname type kansspel in relatie tot sog-s)
 - d. kenmerken van risico- en probleemspelers (seks, leeftijd, burgerlijke staat, opleiding, dagbesteding, religie, regio)
 - e. gerelateerde problematiek als financiële en relationele problemen

3. In welke mate en op welke wijze is men binnen de geselecteerde groepen allochtonen bekend met de huidige preventieve maatregelen in de kansspelmarkt en op welke wijze heeft men er baat bij? Hierbij valt te denken aan maatregelen gericht op:
 - a. preventie door de speler zelf
 - b. preventie vanuit kansspelaanbieders (info materialen)
 - c. toegankelijkheid en gebruik van de hulpverlening
4. Hoe kan het preventiebeleid kansspelverslaving worden verbeterd om verslavingsproblemen bij de geselecteerde groepen allochtonen zoveel mogelijk te voorkomen?

Bovenstaande probleemstellingen zijn aan de hand van diverse onderzoeken en onderzoeksmethoden beantwoord (zie ook hoofdstuk 2). De antwoorden op de probleemstellingen genereren in eerste instantie een beschrijving van kansspelproblematiek onder de vijf allochtone doelgroepen. Zo wordt ingegaan op de prevalentie en aard van de kansspelproblematiek onder allochtonen. In het rapport zal ook worden ingegaan op mogelijke verklaringen voor de gevonden verschillen tussen autochtonen en allochtonen. Verklaringen kunnen van doen hebben met culturele factoren maar ook met demografische kenmerken van spelers, persoonskenmerken of aanbod factoren.

In de derde plaats zal worden ingegaan op manieren om kansspelproblematiek aan te pakken. Dat kan enerzijds worden bewerkstelligd door in te grijpen op de oorzaken van kansspelproblematiek en anderzijds door het effectief overbrengen van een preventieboodschap. Niet alle oorzaken van kansspelverslaving zijn echter te beïnvloeden. Ook het effectief overbrengen van een boodschap kan van verschillende factoren afhankelijk zijn; van culturele factoren maar ook van persoonskenmerken en aanbod factoren.

Met het onderzoek is allereerst gepoogd inzicht te geven in de hoge mate van kansspelverslaving onder allochtonen en staat de vraag centraal of hier een verklaring voor kan worden gegeven. In de tweede plaats wordt nagegaan wat het bereik van het preventiebeleid en de hulpverlening is en staat de vraag centraal of er aanknopingspunten zijn voor verbeteringen.

1.3. Leeswijzer

In hoofdstuk 2 worden eerst de methoden van onderzoek beschreven en verantwoord.

Om de kansspelproblematiek onder de vijf doelgroepen in een breder kader te kunnen plaatsen is besloten om naast de oorspronkelijke onderzoeksvragen in hoofdstuk 3 eerst in te gaan op de gokcultuur in de herkomstlanden en de deelname aan kansspelen door allochtonen in de algemene bevolking kort te schetsen.

De volgende vier hoofdstukken gaan achtereenvolgens in op de vier onderzoeksvragen. Hoofdstuk 4 gaat in op de omvang van kansspelproblematiek onder de vijf doelgroepen.

In Hoofdstuk 5 komt de aard van kansspelproblematiek aan de orde. Hier worden demografische kenmerken van de risico- en probleemspelers belicht, wordt ingegaan op de kansspeldeelname en de gokgerelateerde problematiek van de risicospelers en probleemspelers.

Hoofdstuk 6 beschrijft het bereik en effect van preventie maatregelen en de toegankelijkheid van de hulpverlening.

In hoofdstuk 7 wordt ingegaan op de mogelijkheden voor verbeteringen van het preventiebeleid en de hulpverlening zoals die door sleutelinformanten en spelers zijn geformuleerd.

2. Methoden van onderzoek

- In het onderzoek is gebruik gemaakt van meerdere onderzoeksmethoden
- Literatuur- en bronnenonderzoek
 - Interviews met sleutelinformanten (n=20)
 - Expertschatting volgens Delphi-methode (n=15)
 - Interviews met allochtone spelers (n=131)
 - Secondaire analyses bestaand onderzoek

De onderzoeksmethoden zijn ingezet om de vier vraagstellingen te beantwoorden. In de matrix is uiteengezet met welke onderzoeksmethode welke vraagstelling wordt beantwoord.

	Vraagstelling 1 Prevalentie kansspelverslaving	Vraagstelling 2 Aard kansspelverslaving	Vraagstelling 3 Bereik preventiebeleid	Vraagstelling 4 Verbetering preventiebeleid
Literatuur- en bronnenonderzoek	X	X	X	
Interviews sleutelinformanten		X	X	X
Expertschatting Delphi-methode	X			
Diepte-interviews regelmatige spelers		X	X	X
Secondaire analyses	X	X	X	

2.1. Literatuur- en bronnenonderzoek

Tabel 2 Matrix onderzoeksmethoden en vraagstellingen

Voor het onderzoek zijn zowel Nederlandse als buitenlandse publicaties geraadpleegd.

Voor het literatuuronderzoek naar bestaande informatie in het buitenland over kansspelproblematiek zijn vanwege de beperkte beschikbare tijd uitsluitend artikelen in Engelstalige wetenschappelijke tijdschriften onderzocht. Bovendien moesten de artikelen in de tijdschriften digitaal kunnen worden geraadpleegd.

Allereerst zijn op *Pubmed* relevante publicaties getraceerd op de zoektermen:

- *ethnic minority gambling*
- *minority gambling*
- *african american gambling*
- *hispanic american gambling*
- *native american gambling*
- *chinese gambling*
- *moroccan gambling*
- *turkish gambling*
- *antillean gambling*
- *caribbean gambling*
- *surinamese gambling*
- *guyanese gambling*

De getraceerde artikelen werden vervolgens geraadpleegd in het digitale tijdschriftenbestand van de bibliotheek van de Universiteit Utrecht. Van artikelen in incurante wetenschappelijke tijdschriften zijn alleen de abstracts bestudeerd, artikelen in courante tijdschriften zijn helemaal doorgenomen. Van inzichtgevende artikelen zijn ook de related links doorgenomen en is getracht om relevante referenties te achterhalen.

Ook zijn gegevens aan het LADIS ontleend over het aantal allochtone hulpzoekers. Deze zijn afgezet tegen de bevolkingsopbouw van Nederland zoals die bij het CBS (Statline databank) achterhaald kunnen worden.

2.2. Interviews met sleutelinformanten

Doel van de interviews met sleutelinformanten was om meer zicht te krijgen op de aard en achtergrond van de kansspelcultuur en de (kansspelgerelateerde) problematiek binnen de allochtone doelgroepen enerzijds, en de knelpunten en mogelijkheden tot verbetering in preventie en hulpverlening anderzijds (onderzoeksvragen 2 t/m 4).

In de maanden februari en maart vonden in totaal 20 gesprekken plaats. Alle benaderde respondenten waren gaarne bereid hun medewerking aan het onderzoek te verlenen. In de maand januari zijn de sleutelinformanten, tegelijkertijd met de experts, telefonisch benaderd via netwerken binnen de hulpverlening, de kansspelaanbieders en belangengroeperingen van de vijf doelgroepen. Daarnaast werd ook hier de sneeuwbalmethode toegepast: iedere gesprekspartner werd gevraagd of hij/zij nog iemand kende met kennis van kansspeldeelname en -problematiek onder de allochtone doelgroepen. Op basis van een korte screening-vragenlijst werd steeds beoordeeld wie in aanmerking kwam voor een rol als expert dan wel als sleutelinformant voor het onderzoek. Experts hadden over het algemeen meer zicht op de prevalentie of omvang van de kansspeldeelname en -verslaving, de sleutelinformanten hadden meer kennis van de aard en achtergronden van de kansspelcultuur en de (kansspelgerelateerde) problematiek binnen de allochtone doelgroepen. Daarnaast had de laatste groep meer zicht op de knelpunten en mogelijkheden tot verbetering in preventie en hulpverlening. Uiteindelijk zijn twintig personen benaderd voor een mondeling gesprek. De sleutelinformanten zijn afkomstig uit de kansspelindustrie, preventie- en hulpverlening of uit belangorganisaties van de geselecteerde gemeenschappen en hebben zicht op de doelgroepen vanuit hun professionele activiteiten, hun persoonlijke netwerk en/of hun eigen culturele achtergrond. Alle vijf allochtone doelgroepen zijn door ten minste een van de sleutelinformanten vertegenwoordigd voor wat betreft hun afkomst: vier van hen zijn (gedeeltelijk) van Surinaamse afkomst; twee hebben een Marokkaanse nationaliteit; eveneens twee informanten hebben een Chinese nationaliteit, een informant heeft een Turkse en eveneens een geïnterviewde een Antilliaanse achtergrond. De overige zeven geïnterviewden zijn autochtonen. Naast de gesprekken met sleutelinformanten zijn drie gesprekken met consultants gevoerd, waaronder twee leden van de begeleidingscommissie: informanten die niet rechtstreeks met allochtone groepen werken of ermee in contact staan, maar hier wel veel kennis over hebben door hun (internationale) werkervaring en netwerk. Voor de namen, achtergrond en functies van de geïnterviewden verwijzen wij u graag naar bijlage III.

In de gesprekken is met name ingegaan op:

- de kansspelcultuur en de (kansspel)problematiek van de geselecteerde groepen
- het bereik, de effectiviteit en doelmatigheid van de huidige hulpverlening en preventie maatregelen
- gewenste aanpassingen en vernieuwingen van huidige hulpverlening en preventie maatregelen

De interviews zijn met behulp van de voor dit onderzoek ontwikkelde semi-gestructureerde vragenlijst voor sleutelinformanten afgenomen. De gesprekken duurden gemiddeld anderhalf tot twee uur en vonden merendeels plaats op de werkplek van de betreffende informant, in vier gevallen in een rustige horecagelegenheid. Bij een sleutelinformant is het interview schriftelijk afgenomen. De twee afgevaardigden van Holland Casino zijn gelijktijdig geïnterviewd. De lijst met namen en functies van de sleutelinformanten is opgenomen in bijlage III.

2.2.1. Focusgroep

Ter afsluiting van de interviews zijn zeven sleutelinformanten uitgenodigd om deel te nemen aan een focusgroep. Doel hiervan was het streven naar eenduidigheid en consensus met betrekking tot de resultaten en mogelijke verbeteringen van het preventiebeleid kansspelverslaving voor allochtonen. De analyses hebben uitgewezen welke informanten hiervoor in aanmerking kwamen. Dit bleken degenen die het meeste zicht hebben op zowel de verschillende doelgroepen als op de problematiek binnen de doelgroepen. Uiteindelijk hebben vier geïnterviewden deelgenomen aan de focusgroep. De focusgroep vond plaats bij het cvo te Utrecht, in aanwezigheid van de projectleider, de onderzoeker die de interviews heeft afgenomen en geanalyseerd en een notulist. De bijeenkomst duurde ongeveer twee uur. Na een welkomstwoord, een kennismaking en een korte presentatie van de voorlopige resultaten, is een drietal onderwerpen aan de orde gekomen:

- Kansspelproblematiek
- Preventie
- Hulpverlening

Zowel de interviews als de focusgroep hebben veel informatie opgeleverd over alle te onderzoeken groepen, met name over de aard van de kansspelcultuur en de -problematiek. Ook over (de haken en ogen van) preventie en hulpverlening voor deze groepen zijn veel opvattingen en ideeën naar voren gekomen.

2.3. Expertschattingen Delphi-methode

Om zicht te krijgen op de omvang van kansspelproblematiek bij de onderzoeksgroepen was het de bedoeling om naast de secundaire analyses ook gebruik te maken van de Delphi-methode. De basisprocedures van de Delphi-methode zijn de volgende:

- Er wordt een panel van deskundigen samengesteld die ieder een eigen kijk hebben op het probleemgebied.
- De deskundigen komen niet direct met elkaar in contact. Ze nemen kennis van elkaars inbreng via een moderator die de input anoniem distribueert.
- De deskundigen geven in de eerste ronde hun mening over een bepaald probleemgebied, in dit geval de omvang van een verborgen populatie.
- In de tweede ronde worden ze met elkaars mening geconfronteerd; ze stellen hun mening bij en/of motiveren hun mening in deze ronde.
- Deze procedure wordt in volgende rondes herhaald, idealiter tot de meningen convergeren (en er dus één gezamenlijke schatting van de omvang van de populatie is) of anders tot de meningen niet meer veranderen.

De methode is bedoeld om de gezamenlijke kennis van de deskundigen te benutten, zonder last te hebben van de problemen die in persoonlijke discussies een rol kunnen spelen, zoals conflicten en het domineren van de meest verbaal vaardige personen (Sikkel et al., 2006).

Het idee was om over elk van de vijf doelgroepen tien schattingen van experts te verkrijgen over percentages deelname aan kansspelen en van het aantal probleemspelers binnen de betreffende gemeenschap en met behulp van de Delphi-methode hierin een zo groot mogelijke mate van consensus te verkrijgen. Omdat we verwachtten dat de meningen uiteen zouden lopen en omdat de beschikbare tijd beperkt was, zijn in de opzet de derde en volgende rondes vervangen door een focusgroep waarin van gedachte kon worden gewisseld over eventuele meningsverschillen en de redenen daarvan.

Uit ervaring wisten wij dat het veel werk is om experts te bereiken en te bewegen tijd vrij te maken voor dergelijk onderzoek. Dit verliep niet anders dan normaal. Ook het werven van voor ons nog onbekende experts uit de verschillende doelgroepen verliep zonder noemenswaardige problemen.

De werving van experts verliep via netwerken vanuit de hulpverlening, de kansspelaanbieders en belangengroeperingen van de vijf doelgroepen (zie ook paragraaf 2.4). Elke expert is gevraagd andere mogelijke experts te noemen die zicht zouden hebben op de problematiek en deel zouden kunnen nemen aan het onderzoek. Er zijn uiteindelijk 92 experts benaderd voor deelname aan het onderzoek. De achtergrond van de 92 experts is gevarieerd: een deel van hen is afkomstig uit de hulpverlening en heeft derhalve vooral zicht op probleemspeleers; een deel werkt in speellocaties en heeft vooral zicht op de bezoekers aldaar, en een deel is afkomstig uit allochtone belangenorganisaties en heeft met name zicht op de doelgroep waarvan zij de belangen vertegenwoordigen. Er is ook contact gelegd met beleidsmedewerkers, wetenschappers, een schrijver en een wijkagent. Ten slotte zijn ook nog spelers benaderd die reeds deel hadden genomen aan de face to face interviews en toegezegd hadden vanuit hun zicht op de doelgroepen mee te willen werken aan de expertschattingen.

In de praktijk bleek de verdere uitvoering van dit deel van het onderzoek moeizamer dan verwacht. Van de 92 beoogde experts wilden 28 mensen niet meewerken. Veel genoemde redenen waren geen tijd of geen zin. Verder bleek van zes mensen het emailadres of telefoonnummer niet te kloppen, dit waren vooral spelers die ook al aan de face to face interviews hadden meegedaan. 23 Beoogde experts gaven meteen of tijdens het interview aan wel zicht te hebben op de doelgroep maar geen schatting te kunnen geven van het aantal probleemspeleers. Verder waren 20 mensen bereid deel te nemen aan het onderzoek en de vragenlijst per email terug te sturen. Van deze groep heeft een aantal mensen zich later teruggetrokken met de mededeling dat zij toch niet over de gevraagde kennis beschikten. Sommigen gaven aan het moeilijk (of bezwaarlijk) te vinden een uitspraak te doen over aantallen probleemspeleers binnen de gemeenschappen. Anderen hebben geen reactie meer gegeven, ondanks herinneringen per email en voicemail en hebben de vragenlijst niet teruggemaid. Uiteindelijk hebben slechts 15 experts een vragenlijst ingevuld.

Aantal	Reden voor non respons
6	Foutief emailadres of telefoonnummer (5 experts)
28	Geen tijd, geen zin of andere redenen om niet mee te werken
23	Niet genoeg kennis over het onderwerp naar eigen zeggen
20	Toegezegd de vragenlijst te retourneren, niet gedaan, een deel met de mededeling 'onvoldoende kennis over omvang'.
15	Interview telefonisch afgenomen of per mail ontvangen
92	Totaal

Tabel 3 Respons veldwerk expertschattingen

Ook van de 15 mensen die meegedaan hebben aan de expertschattingen konden sommigen een deel van de vragen niet beantwoorden. Van de deelname aan kansspelen kon het merendeel nog wel schattingen geven maar met betrekking tot het aantal probleemspeleers haakte ook hier weer een aantal experts af. Uiteindelijk hebben we vijf schattingen over probleemspeleers verkregen, verdeeld over drie doelgroepen.

	Aantal ingevulde lijsten	Schatting deelname beantwoord	Schatting probleemspe- lers beantwoord
Antillianen	1	1	0
Surinamers	3	3	0
Turken	3	3	1
Marokkanen	5	3	3
Chinezen	3	2	1
Totaal	15	12	5

Tabel 4 Expertschattingen per herkomstgroep

Na analyse bleek dat de verkregen antwoorden dermate uiteenlopen dat geen andere conclusie overblijft dan dat er geen zicht is op het aantal probleemspe-
lers in de doelgroepen van dit onderzoek en men hier geen schattingen van
kan geven. Met dergelijke beperkte data heeft terugkoppeling door middel van
de Delphi-methode geen zin en is besloten dit onderdeel van het onderzoek
niet verder uit te voeren.

2.4. Diepte-interviews met allochtone regelmatige spelers

Om voor het onderhavige onderzoek allochtone spelers te werven is gebruik
gemaakt van een aantal wervingsstrategieën. De selectie van respondenten
genereert geen aselechte steekproef maar een convenience sample waarbij
respondenten in amusementscentra en Holland Casino zijn geworven en via
het netwerk van respondenten en via het eigen netwerk.

	Frequentie	Percentage
Via amusementscentrum	57	44
Via Holland Casino	47	36
Via via (sneeuwbal/eigen netwerk)	27	21
1. Afrondingsverschil	Totaal	131
		101'

Tabel 5 Wervingsmethode

2.4.1. Respons

Er zijn in totaal 534 personen gevraagd om hun medewerking aan het
onderzoek te verlenen. 26% bleek niet aan de inclusiecriteria te voldoen.
Inclusiecriteria voor deelname zijn:

- respondent behoort tot één van de vijf doelgroepen
- respondent neemt regelmatig – vier keer per maand of meer – deel aan kansspelen
- respondent beschouwt zich als (ex)probleemspe-
ler of (ex)gokverslaafde

Er blijven 397 personen over die aan de inclusiecriteria voldeden. Van deze
personen hebben er 131 aan het onderzoek meegedaan. Een respons van 33%.

	Aantal	Percentage
Geen tijd	23	6
Geen interesse	196	49
Taalbeperking	33	8
Anders	14	4
Respons	131	33
Totaal	397	100

Tabel 6 Respons werving

De redenen die mensen aangeven om niet aan het onderzoek mee te werken zijn divers, maar het merendeel had simpelweg geen interesse (49%) of geen tijd (6%). Bij acht procent van de afwijzingen speelden problemen met de taal een rol, vier procent gaf een andere reden op.

Surinamers	48%
Turken	33%
Marokkanen	26%
Antillianen	40%
Chinezen	26%

Tabel 7 Respons naar herkomstgroep

De respons onder Surinamers is het hoogst: bij ongeveer de helft van de Surinaamse spelers die om hun medewerking werd gevraagd is uiteindelijk een interview afgenomen. Onder Chinese en Marokkaanse spelers is de respons het laagst. Ongeveer een kwart van deze respondenten verleende zijn medewerking. Taalproblemen speelden vooral een rol bij de werving van Chinese (22%) en Turkse respondenten (9%).

2.4.2. Aantal respondenten

In totaal zijn voor dit onderzoek 131 interviews afgenomen met regelmatige spelers van allochtone herkomst. Omdat in 2004-2005 ook interviews zijn afgenomen met regelmatige spelers (waarvan een deel van allochtone herkomst) en daarbij dezelfde steekproeftrekking en vragenlijst is gebruikt zijn de gegevens uit beide onderzoeken samengevoegd. In totaal betreft het dan 544 respondenten waarvan 181 tot de vijf doelgroepen van het onderzoek behoren

Herkomst	Aantal respondenten 2004-2005	Aantal respondenten 2007	Totaal aantal respondenten 2004-2005 & 2007
Nederland	303		303
Suriname	13	30	43
Antillen	5	25	30
Marokko	18	26	44
Turkije	11	25	36
China	3	25	28
Ander westers land	48		48
Ander niet-westers land	12		12
Totaal	413	131	544

Tabel 8 Aantal respondenten 2004-2005 & 2007 naar herkomstgroep

2.4.3. Vragenlijst en interview

Het afnemen van interviews binnen verschillende herkomstgroeperingen in een multiculturele samenleving kent verschillende valkuilen. In de literatuur wordt uitgebreid ingegaan op de invloed van culturele factoren, op de opzet, organisatie, uitvoering en validiteit van onderzoek onder allochtonen in Nederland. Ruime aandacht is er voor responsvertekeningen tijdens interviews met allochtonen (Houtkoop & Veenman, 2002). Iedere herkomstgroepering verdient speciale aandacht (zie onder andere: Geense, 2002). Inmiddels hebben vele Nederlandse sociaal-wetenschappelijke onderzoekers in deze multiculturele samenleving onderzoek verricht en zijn er handelingen van ervaringsdeskundigen gepubliceerd (zie onder andere: Schothorst, 2002). Het cvo heeft inmiddels ruime ervaring met het interviewen van allochtonen (Dupont et al., 2005; Braam et al., 2002; Faasen, 1998; Braam et al., 1999; Kaufman & Verbraeck, 1987). Ook de onderzoekers van het cvo zijn inmiddels ervaringsdeskundigen geworden. Na ieder project werd het veldwerk uitgebreid geëvalueerd en is van vorige fouten geleerd. De vragenlijst voor de interviews met regelmatige spelers is uitgebreid en bevat een aantal gevoelige onderwerpen. Het interview duurde gemiddeld bijna een uur. Alle interviewers die zijn ingezet hadden ruime interview ervaring en zijn voor dit project getraind in het afnemen van de vragenlijst. Voor het onderzoek zijn bovendien enkele interviewers uit de herkomstlanden gerekruteerd. In de interviews met regelmatige spelers is ondermeer ingegaan op het type kansspel, locaties waar de respondenten spelen, het inkomen, de bestedingen aan kansspelen en de frequentie waarmee aan kansspelen wordt deelgenomen. Bovendien is de respondenten gevraagd naar de ontwikkeling in hun gokgedrag. Ten slotte zijn in het interview de ervaringen van de respondenten met verslavingspreventie en verslavingszorg aan de orde gekomen.

2.4.4. Culturele validiteit socs

Een belangrijke vraag is of de South Oaks Gambling Screen (sogs) pathologisch gokken meet in een multiculturele samenleving. Hoe robuust is de sogS, meet de schaal overal hetzelfde en is zij overal even betrouwbaar? Het doel van deze studie was echter niet om de validiteit van sogS te toetsen. In de zoektocht naar internationale literatuur kwamen we wel een studie tegen die vraagtekens zet bij de culturele validiteit van de sogS. Duvarci en anderen van de Ege Universiteit in Izmir onderzochten de validiteit van de sogS en DSM-IV voor Turkse respondenten. Omdat in de betreffende studie de respondenten alleen de sogS-items en niet de DSM IV criteria werden voorgelegd, wordt hier alleen de betrouwbaarheid en validiteit van de sogS besproken. 59 Respondenten namen deel aan de studie. Een deel van de respondenten werd door een psychiater gediagnosticeerd als pathologisch gokker, het andere deel fungeerde als controlegroep. Vier van de twintig sogS-items waren volgens de onderzoekers niet betrouwbaar en valide om pathologische gokkers in Turkije te identificeren. Dat betekent dat het gebruik van de sogS tot een onderschatting van de problematiek zou leiden.

Het gaat hier om de volgende items

- item 16b: Heeft u ooit geld geleend van uw partner om te gokken of uw speel-schulden terug te betalen?
- item 16f: Heeft u ooit geld geleend van afpersers of duistere leenbureaus om te gokken of uw speelschulden terug te betalen?
- item 16g: Heeft u ooit met aandelen en opties gespeculeerd om uw speelschulden terug te betalen?
- item 16i: Heeft u ooit rood gestaan op uw bank of giro om te gokken of uw speelschulden terug te betalen?

Het overgrote deel van de respondenten in de Turkse studie bestaat uit mannen. Heel weinig vrouwen hebben betaald werk in Turkije en wanneer zij inkomsten meebrengen, worden die meestal meteen geconfiscieerd door

hun echtgenoot. De gokkers lenen geen geld van hun partner, zij nemen het in beslag, zo betogen de onderzoekers. Geld lenen van afpersers of duistere leenbureaus is de allerlaatste optie om aan geld te komen, zelfs voor probleemspelers. Probleemspelers verschillen in dit opzicht niet van de respondenten van de controlegroep. Het verkopen van aandelen, opties, verzekeringen, noch het hebben van bank- en girorekeningen is gebruikelijk in Turkije. Probleemspelers kunnen daarom niet van die mogelijkheden gebruik maken om te gokken of hun speelschulden af te betalen. Duvarci en collega's concluderen dat culturele factoren de oorzaak zijn voor de onbetrouwbaarheid en gebrekkige validiteit van de vier socs-items. (Duvarci et al., 1997).

De vraag naar de robuustheid van de socs-schaal – meet de schaal overal hetzelfde en is zij overal even betrouwbaar – kan aan de hand van analyse van de afzonderlijke socs-items plaatsvinden. In het bevolkingsonderzoek (n=5.575) worden de sterkste verbanden met de herkomstgroepen gevonden bij de socs-items die betrekking hebben op het verborgen houden van het gokgedrag voor anderen, het geld lenen om te kunnen gokken en het teruggaan om verloren geld weer terug te verdienen.

Het verbergen van het gokgedrag voor anderen blijkt een van de sterkst onderscheidende socs-criteria: allochtonen (behalve de Chinezen) zeggen vaker hun gokgedrag voor anderen te verbergen dan autochtonen. Ook het teruggaan om verloren geld terug te verdienen wordt vaker door allochtone spelers genoemd. Autochtonen lenen het minst vaak geld van anderen om te kunnen gokken. Chinese spelers lenen daarentegen, net als de andere niet-westerse allochtone respondenten, relatief vaak geld van anderen om te kunnen spelen (of om speelschulden af te betalen).

Overigens laten ook alle andere socs-items verschillen tussen de herkomstgroepen zien. Opvallend is verder dat er van minder schuldgevoel over het gokken sprake is bij autochtonen en Chinezen. Ook maken zij minder ruzie over gokken, mogelijk omdat gokken meer geaccepteerd is. Onder Turkse en Marokkaanse respondenten komen schuldgevoelens het vaakst voor. Teruggaan om het verlies terug te winnen wordt vaak door Marokkaanse respondenten genoemd; het minst vaak door autochtonen, westerse allochtonen en Chinezen.

Uit de genoemde studie van Duvarci en anderen is gebleken dat de socs voor Turkse spelers niet geheel valide is. Volgens de onderzoekers kunnen Turkse spelers op vier socs-items, die betrekking hebben op het lenen van geld, geen bevestigend antwoord geven, zodat de socs-score van de respondenten tot een onderschatting van de problematiek leidt (Duvarci et al., 1997).

Uit de analyses van de socs-items uit het bevolkingsonderzoek zijn eveneens aanwijzingen gevonden dat deze screener van problematisch speelgedrag niet cultureel valide is. Waar echter in de Turkse studie uitgegaan werd van een onderschatting blijkt hier eerder sprake te zijn van een overschatting van de problematiek. Vooral de socs-items die betrekking hebben op het verborgen houden van het speelgedrag en het zich schuldig voelen zijn mogelijk cultureel bepaald. In culturen waar kansspeldeelname als een taboe wordt beschouwd zullen spelers hun gokgedrag eerder verborgen houden en zich daar eerder schuldig over voelen, dan in culturen waar gokken een meer geaccepteerde vorm van vrijetijdsbesteding is.

2.5. Secondaire analyses bestaand materiaal

Het CVO beschikt over een aantal databestanden die inzicht kunnen geven in de omvang van kansspelverslaving en problematisch speelgedrag binnen de genoemde allochtone gemeenschappen. Het betreft:

1. een bevolkingsonderzoek naar kansspelproblematiek in Nederland, data werden verzameld in 2004 (n=5.575)
2. een survey onder bezoekers van Holland Casino, data werden verzameld in 2001 (n=972)
3. een survey onder bezoekers van Nederlandse amusementscentra, data werden verzameld van 2000 tot en met 2004 (n=2.040)
4. face to face interviews met regelmatige spelers in het kader van bovenstaand bevolkingsonderzoek, data werden verzameld in 2004 en 2005 (n=413)

2.5.1. Bevolkingsonderzoek 2004

De secundaire analyses van deelname en omvang zijn voor een deel gebaseerd op onderzoek dat het CVO in 2004 in samenwerking met TNS NIPO heeft uitgevoerd onder de Nederlandse bevolking van 16 jaar en ouder. In totaal zijn destijds 5.575 respondenten geïnterviewd (de Bruin et al., 2006). Deze (secondaire) analyses hebben vooral tot doel de overeenkomsten en verschillen qua kansspeldeelname en kansspelproblemen tussen de diverse herkomstgroepen in kaart te brengen.

Onderzoek		Nederland	Turkije	Marokko	Suriname	Antillen	China	Ander Westers	Niet-westers	Totaal
Nederland 2004	%	89,4	0,4	0,3	0,9	0,4	0,2	7,6	0,8	100%
Bevolking 16+	n	4.952	20	19	50	23	9	419	45	5.537
CBS 2006	%	81,4	1,9	1,6	1,9	0,7	0,3	12,1		100%
Bevolking 15+	N	10.870.728	259.918	217.939	259.264	95.601	34.706	1.611.470		13.349.626

Tabel 9 Aantal respondenten bevolkingsonderzoek naar herkomstgroep (2004)

Uit bovenstaande tabel wordt duidelijk dat allochtone groepen in het bevolkingsonderzoek sterk zijn ondervertegenwoordigd. Vergeleken met CBS gegevens deden alle vijf allochtone groepen verhoudingsgewijs minder vaak aan het bevolkingsonderzoek mee. Vooral Turkse en Marokkaanse respondenten zijn ondervertegenwoordigd, respectievelijk 0,4% en 0,3% van de respondenten was van Turkse en Marokkaanse herkomst terwijl dit aandeel in de Nederlandse bevolking (van 15 jaar en ouder) op respectievelijk 1,9% en 1,6% ligt. Turkse respondenten zijn dus bijna een factor 5 ondervertegenwoordigd, terwijl Marokkaanse respondenten ruim een factor 5 ondervertegenwoordigd zijn in het bevolkingsonderzoek. Ook de Surinaamse, Antilliaanse en Chinese groepen zijn ondervertegenwoordigd in het bevolkingsonderzoek. Ondanks de geringe vertegenwoordiging van de specifieke groepen allochtonen in het bevolkingsonderzoek kunnen de gegevens wel informatie verschaffen over de deelname aan kansspelen en de prevalentie van risicovol speelgedrag van de respondenten binnen het onderzoek. De cijfers dienen echter met de nodige voorzichtigheid te worden benaderd omdat de groep respondenten mogelijk geen afspiegeling vormt van de allochtone bevolking in Nederland.

Overigens bleek ook een aantal andere groepen respondenten zoals mannen en lager opgeleiden ondervertegenwoordigd te zijn in de steekproef. Om de externe validiteit te vergroten zijn de onderzoeksgegevens daarom gewogen, waarbij de groepen die ondervertegenwoordigd zwaarder zijn meegeteld en de

groepen die ondervertegenwoordigd zijn minder zwaar worden meegeteld. De weging is op basis van vijf factoren uitgevoerd, te weten sekse, leeftijd, gezinsgrootte, opleiding en land van herkomst.

2.5.2. Bezoekers van speelgelegenheden

In de periode 2000-2004 zijn aan 2.040 bezoekers van zes amusementscentra, verspreid over Nederland, interviews afgenomen over hun speelgedrag en kansspelproblematiek (de Bruin, Benschop et al., 2006).

Onderzoek		Nederland	Turkije	Marokko	Suriname	Antillen	China	Ander Westers	Niet-westers	Totaal
Amusementscentra 2000-2004	%	59,2	6,9	5,8	6,5*		2,2	11,1	7,1	100%
Bezoekers	n	1.208	141	119	133*		44	223	143	2.040
CBS 2006	%	81,4	1,9	1,6	1,9	0,7	0,3		12,1	100%
Bevolking 15+	n	10.870.728	259.918	217.939	259.264	95.601	34.706		1.611.470	13.349.626

* Antillianen bij Surinamers opgenomen

Tabel 10 Aantal respondenten amusementscentra naar herkomstsgroep (2000-2004)

In 2000 zijn aan 972 bezoekers in zeven vestigingen van Holland Casino interviews afgenomen over speelgedrag en kansspelproblematiek (de Bruin et al., 2001).

Onderzoek		Nederland	Turkije	Marokko	Suriname	Antillen	China	Ander Westers	Niet-westers	Totaal
Holland Casino 2000	%	73,9	1,4	1,7	7,5*		0,8	12,3	2,3	100%
Bezoekers	n	718	14	17	73*		8	120	22	972
CBS 2006	%	81,4	1,9	1,6	1,9	0,7	0,3		12,1	100%
Bevolking 15+	n	10.870.728	259.918	217.939	259.264	95.601	34.706		1.611.470	13.349.626

* Antillianen bij Surinamers opgenomen

Tabel 11 Aantal respondenten Holland Casino naar herkomstsgroep (2000)

Bovengenoemde onderzoeken die op locatie zijn uitgevoerd (in de amusementscentra en in Holland Casino) betreffen deelpopulaties van de algemene bevolking; namelijk deelpopulaties van bezoekers van speelgelegenheden. Deze gegevens leveren dus geen inzicht in de prevalentie van risicovol en problematisch speelgedrag onder de bevolking maar uitsluitend inzicht in de prevalentie van risicovol en problematisch speelgedrag onder bezoekers van deze kansspelgelegenheden.

Indien bekend is hoeveel mensen dergelijke speelgelegenheden bezoeken (hetgeen uit het bevolkingsonderzoek blijkt) kan vervolgens op basis van deze surveys onder bezoekers wel een schatting worden gemaakt van het aantal allochtone probleemspelers in deze gelegenheden.

2.5.3. Diepte-interviews met regelmatige spelers 2004-2005

Als vierde bron is zoals gezegd gebruik gemaakt van interviewgegevens die in 2004 en 2005 zijn verzameld bij opnieuw een deelpopulatie, namelijk die van regelmatige spelers. Regelmatige spelers zijn spelers die tenminste vier

keer per maand aan kansspelen deelnemen. In totaal zijn destijds 413 regelmatige spelers geïnterviewd (de Bruin et al., 2006). Omdat in onderhavig onderzoek met 131 allochtone spelers dezelfde vragenlijst is gebruikt, zijn deze gegevens samengevoegd en gezamenlijk geanalyseerd. Het voordeel hiervan is dat de gegevens vergeleken kunnen worden met die van autochtonen en dat het aantal respondenten hiermee wordt verhoogd, waardoor de power toeneemt en mogelijke verschillen tussen de herkomstgroepen eerder aan het licht komen.

2.6. Analyse

In de maanden april en mei zijn de interviews met sleutelinformanten geanalyseerd met behulp van een door het CVO en Trimbos Instituut ontwikkelde analysemethode voor semi-gestructureerde interviews. De gegevens zijn daarbij schematisch in rasters verwerkt en samengevat. De bevindingen zijn separaat gerapporteerd aan de sleutelinformanten, zodat zij het konden lezen en van commentaar voorzien.

Voor de statistische analyses van de face-to-face-interviews en de secundaire analyses is gebruikgemaakt van SPSS 15.0. Om verschillen tussen de doelgroepen in kaart te brengen, om profielen van spelers te schetsen en om de risico's van bepaalde kansspelen in kaart te brengen, is bij de analyses gebruik gemaakt van de CHAID-module van SPSS. CHAID staat voor Chi Automatic Interaction Detector en is een exploratieve analysemethode. Met behulp van CHAID kunnen meerdere factoren die van invloed kunnen zijn op een afhankelijke variabele tegelijkertijd worden getoetst. Het CHAID-model maakt vervolgens een boomdiagram waarbij de factor die de afhankelijke variabele – in dit geval kansspelverslaving – het beste kan voorspellen bovenaan komt te staan. Vervolgens wordt per subgroep bekeken of andere (of dezelfde) variabelen een samenhang met kansspelverslaving vertoont. Op deze wijze zijn met behulp van de CHAID-module factoren bepaald die problemen met kansspelen kunnen voorspellen.

We willen onze werkwijze hierin nader toelichten aan de hand van het volgende hypothetisch voorbeeld.

Stel dat de prevalentie van kansspelverslaving onder allochtonen verhoudingsgewijs groter is dan onder autochtonen. Dit blijkt uit een multicultureel onderzoek waarin de vastgestelde mate van kansspelverslaving een afspiegeling vormt van de werkelijke omvang van kansspelverslaving. Als je dit zondermeer zou publiceren dan krabben de politici zich achter een oor en stellen maatregelen voor om aan de exorbitant hoge mate van kansspelverslaving onder allochtonen paal en perk te stellen. Totdat er iemand is die weet dat de mate van kansspelverslaving samenhangt met de mate van verstedelijking. En aangezien allochtonen in meer verstedelijkt gebieden wonen dan autochtonen, kun je je afvragen of het wel de verzameling variabelen is die gerepresenteerd wordt door het begrip 'land van herkomst' die verantwoordelijk is voor de relatief hoge mate van kansspelverslaving onder allochtonen.

Daarom wordt een CHAID-analyse (of regressieanalyse) uitgevoerd waarin aan de variabele verstedelijking voorrang wordt gegeven boven land. En wat blijkt nu: doe je dat (houd je verstedelijking constant) dan is er helemaal geen verschil meer tussen autochtonen en allochtonen wat betreft de mate van kansspelverslaving. Dat betekent niet dat de politici wat dit betreft niets meer te doen hebben maar zij moeten zich in de eerste plaats richten op de gevolgen van verstedelijking (bv het kansspelaanbod aldaar), die op hun beurt weer ten grondslag liggen aan kansspelverslaving, in plaats van bijvoorbeeld afkickcentra voor allochtone kansspelerslaafden in te richten.

Het constant houden voor mate van verstedelijking is een poging om de interne validiteit te bevorderen. Wat je doet is een soort van benadering van het experiment: je vergelijkt tussen bevolkingsgroepen en probeert relevante verschillen zo veel mogelijk uit te schakelen. Tegelijkertijd wonen allochtonen daadwerkelijk vaker in verstedelijkte gebieden dan autochtonen en door de vergelijkbaarheid van de twee bevolkingsgroepen te vergroten tast je de externe validiteit aan.

Het bovenstaande betreft nadrukkelijk een hypothetisch voorbeeld maar geeft wel aan hoe de werkwijze bij de CHAID-analyses is geweest. Wat betreft de methodiek zullen we dit hypothetisch voorbeeld dus volgen maar er zijn natuurlijk andere variabelen dan urbanisatiegraad die verantwoordelijk zijn voor mogelijke verbanden tussen de centrale variabelen in het onderzoek en land van herkomst. De CHAID-analyses zijn er met andere woorden op gericht om de mogelijke invloed van derde variabelen uit te schakelen. Daartoe zijn steeds twee analyses uitgevoerd, eerst in een CHAID-model zonder de variabele 'land van herkomst', daarna in een multivariaat model met de variabele 'land van herkomst'.

3. Deelname aan kansspelen onder allochtonen

3.1. Gokcultuur in land van herkomst

Marokko

Voordat we ingaan op de centrale onderzoeksvraag naar de prevalentie van kansspelproblematiek onder de vijf groepen allochtonen (hoofdstuk 4) willen we in dit derde hoofdstuk eerst een schets geven van de gokcultuur in de landen van herkomst. Vervolgens zullen we aan de hand van verschillende bronnen een beeld schetsen van de deelname aan kansspelen door allochtone groeperingen in Nederland.

In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van de gokcultuur in de vijf herkomstlanden. We doen dit aan de hand van de interviews met sleutelinformanten.

Marokko kent geen legaal kansspel aanbod. Gokken is niet geaccepteerd en er rust een taboe op. Veel sleutelinformanten geven aan dat gokken volgens de Islam niet is toegestaan.

Turken en Marokkanen mogen niet gokken of drinken van de Islam; degenen die dit dan stiekem doen, plaatsen zichzelf buiten de groep.

[Interview veldwerker/hulpverlener]

Toch wil dit niet zeggen dat er niet wordt gegokt. Volgens de Marokkaanse sleutelinformanten gebeurt het wel, maar wordt er niet over gesproken. Ook komt het niet op grote schaal voor.

Gokken in Marokko is iets voor de rijke mensen, meer voor de gezelligheid. Een avondje eten en dan ergens gokken: thuis of in een kamer achteraf in een horecagelegenheid. Ik heb wel verhalen gehoord dat bedrijven bezig zijn met het verkrijgen van vergunningen, in Fez, Rabat en Casablanca. Loterijen zijn er wel: mensen uit Noord Marokko die een beetje geld hebben, doen mee aan de Spaanse loterijen. Meedoen aan een loterij is niet iets slechts; alleen een lootje kopen. De Koran zegt natuurlijk: gokken, alcohol drinken en vreemdgaan moet je niet doen. Maar dat is geen reden dat mensen dat niet doen. [...] Het is taboe in Marokko. En er is dan ook geen groot kansspelprobleem in Marokko.

[Interview veldwerker/hulpverlener]

Turkije

Gokken is niet geaccepteerd in Turkije, maar er rust geen taboe op. In de kahvehane's, de koffiehuisen, wordt gekaart, backgammon en domino gespeeld om kleine geldbedragen. Kulüp's zijn besloten clubs en sociëteiten voor de elite van het land en hier wordt om grotere bedragen gespeeld. Kansspelen in openbare gelegenheden is in Turkije verboden, maar sinds 1926 kunnen Turken meedoen aan de nationale loterij, de voetbaltoto en paardenrennen. Gedurende de jaren negentig van de vorige eeuw zijn de nationale kansspelen uitgebreid met twee nieuwe voetbaltoto's een nieuwe lotto en krasloten. In de private sector kregen vijfsterren hotels in het land de mogelijkheid om casino's te openen, opgezet voor toeristen, maar allengs kwamen ook Turken spelen in de casino's. In 1991 trad een wet in werking waardoor ook Turken, zowel mannen als vrouwen, welkom waren in de hotelcasino's (Duvarci et al., 1997). Inmiddels is in Turkije geen sprake meer van een uitgebreid legaal aanbod.

In Turkije waren tot 2000 uitgebreide mogelijkheden om te gokken. Nu zijn de speelgelegenheden verboden door de neveneffecten als verslaving en schulden. Tijdelijk gebeurde het alleen nog in hotels, waar alleen toeristen en rijken het zich konden permitteren. Nu is dat ook verboden. In het Turkse deel van Cyprus kan nog wel worden gegokt. Er is en wordt wel altijd veel in illegale huizen gegokt en

Suriname

als er een wordt opgerold, gaan ze naar een ander.

[Interview veldwerker/hulpverlener]

Sinds de laatste jaren van de vorige eeuw is het aantal casino's en loterijen in Suriname sterk toegenomen. Op een bevolking van een half miljoen zielen zijn er op dit moment zestien casino's in Suriname. De casino's zijn opgericht voor de buitenlandse toeristen, maar ook Surinamers zijn er welkom.

Gokken is een aangelegenheid die reeds in Suriname heeft postgevat door de gelegenheden die er waren en werden geboden. Er zijn in Suriname zelfs casino's gesticht voordat het eerste casino in Nederland werd opgezet. In Suriname was dat in 1965. En de loterijen, zowel legaal als illegaal, hebben altijd al bestaan.

[Sleutelinformant Inspraakorgaan Surinamers].

Volgens de sleutelinformanten met een Surinaamse achtergrond is gokken in Suriname een veelvoorkomend tijdverdrijf. Zowel legaal als illegaal wordt er op grote schaal deelgenomen aan diverse kansspelmogelijkheden. Dit heeft mede te maken met de invloed van verschillende – goklustige – volkeren die naar Suriname kwamen, zoals Javanen en Chinezen.

Een van de leukste bezigheden was om tijdens de feesten van Javanen een gokje te wagen. Dat was illegaal: een gokspel met dobbelstenen in een kommetje: 'Tjekre tjekre.' Als de politie kwam aanzetten, werd de tafel gauw afgedekt en opgeruimd en iedereen stooft uit mekaar. Dat Tjekre tjekre komt van de Surinaamse Islamiëten, die gokken er lustig op los. Ook het pése pése kaartspel [red.: een soort pokerspel] is van de Javanen afkomstig. [...] En de Chinese gokhuizen bestaan al decennia, sinds de komst van de Chinezen in Suriname. De ferverentste gokkers daar zijn toch wel de Chinezen, die vanaf 1853 kwamen, nog 10 jaar voordat de slavernij werd afgeschaft. [...] In Suriname zijn de Chinese gokhuizen decennialang gedoogd. Het voltrok zich ook vrijwel uitsluitend binnen die gemeenschap en de rest van de samenleving ondervond er ook geen schade van. Je zag de excessen ook niet. Dit kwam omdat de faillissementen en de andere schuldproblematiek ook binnen die gemeenschap werd opgevangen.

[Sleutelinformant Inspraakorgaan Surinamers].

De Surinaamse vertrouwde met het kansspel wordt door alle sleutelinformanten met zicht op deze doelgroep bevestigd.

Surinamers krijgen het gokken spelenderwijs mee, bijvoorbeeld penalty's schieten voor een euro.

[Veldwerker/hulpverlener]

Wij hanteren zelf altijd de uitdrukking: 'Je moet altijd een hengeltje in het water houden.' Bijvoorbeeld door een lot te kopen voor de loterij.

[Hulpverlener]

'Ik ga m'n zout zoeken.' Een Surinaamse uitdrukking van: ik ga geld zoeken of verdienen om eten te kopen. Ik ga m'n geluk beproeven. En mensen geloven in hun lot. Een geloof dat er iets buiten jezelf is dat maakt dat jij geluk hebt. Hun eigen vaste plek hebben [tijdens het spelen], anders brengt het ongeluk. Ze helpen hun geluk een handje door bepaalde dingen te doen.

[Schrijver]

Een sleutelinformant uit de Surinaamse gemeenschap is van mening dat Surinamers hun patroon in Nederland niet hebben veranderd.

De mensen hebben het ook hier mee naartoe gebracht. Chinese Surinamers hebben de gokhuizen hier naartoe gebracht. De gemiddelde Surinamer is niet vies van een gokje, net als de gemiddelde Nederlander; wat dat betreft is er geen verschil. Het is ook niet zo dat men daar niet over praat, het is ingeburgerd. Ze spelen 'Tjékre tjékre' hier ook: als er geen politie is, pakken ze gauw de tafel die achter al klaar staat. Kunnen ze zo een half uurtje spelen, iemand staat op de loer, voor de politie. Al hun spelletjes, legaal en illegaal, hebben Surinamers meegenomen naar Nederland. En men doet daar heel gewoon over. Iedereen, van hoog tot laag, weet waar het om gaat. Het hele geschetste Surinaamse patroon is meegenomen. Mahjong is zelfs ingeburgerd. Dat spelen ze hier thuis ook zo. Mijn vader ging naar de vereniging in Paramaribo om daar te gaan Mahjonggen en dat soort spelen. Hij arriveerde in Nederland in 1971, er was geen casino, er waren alleen gokautomaten in de cafés. Omdat hij Chinees sprak, ging hij ook naar de gokhuizen hier. Dat was een bijna automatische overgang. Je ziet ook dat degenen die in Suriname aan loterijen en andere kansspelen deelnamen dat hier ook doen. [Interview, informant Inspraakorgaan Surinamers]

Antillen

Op Aruba, Curaçao en in mindere mate op Bonaire heeft ieder groot hotel of resort wel een casino en/of andere kansspelmogelijkheden. De casino's zijn er officieel voor de toeristen die de eilanden bezoeken, maar bewoners van de Antillen worden niet aan de deur geweerd.

Op de Antillen vormt de deelname aan kansspelen een veelvoorkomend verschijnsel. Er is sprake van een ruim legaal aanbod, al verschilt dit per eiland.

Op Curaçao zijn casino's met bingo-tafels en kwartjesautomaten. Ook spelen velen dagelijks mee in de loterij als een soort traditie, bijvoorbeeld één euro of minder inzet met de kans op hooguit een euro of zestig. Vrouwen die meespelen, zetten dit direct om in boodschappen of schoenen voor de kinderen. Geld dat je gewonnen hebt, moet je niet vergokken. Dat brengt ongeluk. De winst is een soort extraatje. Op pay day is het wel erg druk in het casino. Met name vrouwen nemen mee wat ze winnen. Mannen vergokken vaker het gewonnen geld. De casino's zijn in handen van buitenlanders; de inspecteurs van de overheid moeten er op toezien dat er geen Antillianen binnen komen; ze zijn bedoeld voor toeristen. Ze komen gewoon binnen. Vroeger kreeg je na drie keer aanwezigheid nog een waarschuwend briefje van de burgermeester.

Op Aruba zijn meer, grotere en luxere casino's, in verband met de aanwezigheid van veel Amerikanen. Bedrijfsfeestjes en families gaan hier naar toe. Dit zijn meer uitgaansgelegenheden met bands en optredens. Er zijn hier geen inspecteurs.

Op Bonaire zijn minder casino's, wel loterijen.

[Sleutelinformant, Inspraakorgaan Antillen]

Volgens een aantal sleutelinformanten zijn er veel overeenkomsten met Suriname.

Op de Antillen heb je ook veel casino's. Dus dat zit daar net zo diep als bij de Surinamers. Alleen hebben ze daar minder Chinezen gehad, dus de gokcultuur van de Chinezen en Javanen kennen ze niet. Van de Creolen misschien. Op de Antillen stikt het van de casino's, net als in Suriname. Ze kennen ook een stevige gokcultuur. Dat is ook gewoon een onderdeel van de samenleving. Als je hier [red.: in Nederland] naar het casino gaat, zal de casinobaas geen taxi voor je naar huis betalen. In Suriname en op de Antillen wel. En je kunt er gratis eten en drinken tijdens het spelen. Dus de mensen, de arme mensen, gaan, als ze slim zijn, ook om te eten naar de casino's.

[Sleutelinformant, Inspraakorgaan Surinamers]

Een oud fenomeen dat zowel in Suriname als op de Antillen voorkomt is de loterij, al is het in een andere vorm dan zoals we die tegenwoordig kennen.

Surinamers en Antillianen kennen als nazaten van de negroïde slavernij een soort economische microcultuur, een vorm van microkrediet. Vrouwen doen al van oudsher mee aan het naar draagkracht bijdragen aan een soort potje; een van hen ontvangt van iedereen een bepaald geldbedrag. Deze persoon maakt lootjes en dan maar kijken wie de pot krijgt. Dan heb je een extraatje voor slechte tijden, vakantie of opleiding van de kinderen of voor wie het het hardst nodig heeft. Vrouwen spelen hierin een belangrijke rol. Het past ook bij het elkaar helpen in nood, net als altijd vragen of iemand al gegeten heeft, als vorm van naastenliefde.

[Veldwerker/hulpverlener]

China

Volgens de sleutelinformanten met veel kennis over China of de Chinese gemeenschap is gokken in grote delen van China officieel verboden, maar gebeurt het overal. Gokken hangt hier volgens de sleutelinformanten sterk samen met geloven in winnen en het hebben van geluk.

Chinezen gokken niet; ze investeren in geluk. [...] Als je wint, vertoon je de volgende keer weer dat gedrag om weer te winnen. Je ziet het ook met bepaalde getallen. Geef ze geen nummer 44 bij de garderobe. Dat nemen ze niet, want vier staat voor ongeluk of dood. Rij veertien bestaat ook niet voor Chinezen, dat is zoiets als dertien voor ons.

[Interview, hulpverlener]

Ondanks het feit dat gokken in China is verboden, wordt er volgens de sleutelinformanten veelvuldig gekaart en mahjong gespeeld om geld. De enige plek in China waar casino's zijn toegestaan is het eiland Macau, officieel de Speciale Bestuurlijke Regio Macau van de Volksrepubliek China. Macau is het gokparadijs van Azië, er zijn 46 casino's en meer dan 5000 fruitautomaten. Chinezen die het zich kunnen veroorloven gaan gokken op Macau. Andere landen in de regio waar Chinezen kansspelen zijn Noord-Korea, Vietnam, Maleisië en Singapore.

Volgens de sleutelinformanten gokken Chinezen graag en veel, en 'op alles wat los en vast zit'.

't Zit in de genen, hè.[...] Als ze niet werken, gokken ze. Sommigen gokken meer dan dat ze slapen.

[Interview, sleutelinformant kansspelaanbieders]

In bijna elk Chinees restaurant wordt 's nachts gespeeld, vooral Mahjong. Ze zijn ook gek op tafelspelen, in het casino. [...] Ze hebben ook allerlei rituelen, bijvoorbeeld bij het spelen op kasten: ze lopen ervan weg of gaan opzij ervan staan om de 'chi' (?) niet te beïnvloeden. Je ziet vrouwen op hun knieën liggen en bidden in de amusementscentra. Toen Holland Casino van het Kurhaus in Scheveningen naar de huidige locatie ging, zag je er opeens geen Chinees meer. Volgens de Feng Shui leer was de ingang verkeerd gedaan, zodat de chi niet door het gebouw kon. Toen hebben ze de ingang veranderd en kwamen er weer Chinezen.

[Interview, hulpverlener]

Chinezen spelen van jongs af aan kansspelletjes. Ook met flippo's en knikkeren spelen ze (later) om geld. Voor kinderen is het nog een spel, maar het wingevoel is belangrijk en geeft een kick. Ook met sporten, zoals de lotto bij voetbalwedstrijden is een populaire gokbezigheid. Ze spelen Mahjong, doen mee met gokken tijdens paardenraces, ze gokken op de kans op een jongetje of een meisje voor de

geboorte. Ze kunnen op alles wedden. Kaarten doe je om een rondje. Bingo is ook populair. Van Mahjong zeggen ze dat het dementie voorkomt, dat het goed is voor je hersenen.

[Sleutelinformant Chinese gemeenschap]

Chinezen gaan anders met gokken om. Ze krijgen van huis uit de kansspelcultuur mee. Zij kennen een open gezinsstructuur, waarbij vrouwen en meisjes gelijk zijn aan de mannen en jongens. Iedereen heeft inspraak. Als je kan laten zien dat je het kan, de beste bent met Mahjong bijvoorbeeld, ben je volwaardig om mee te beslissen en mee 'naar buiten' te gaan, om te gaan gokken, in het casino.

[Veldwerker/hulpverlener]

Een van de geïnterviewden beschouwt het niet zozeer als een kansspel- maar veeleer als een spelletjescultuur:

Mahjong zie ik niet direct als een kansspel. Vroeger speelden wij ook allemaal gezellig spelletjes; het is nu meer individueel geworden, met tv en internet. In andere culturen ook. Een spel is toch een vorm van het aanleren van sociale vaardigheden: tegen je verlies kunnen, behendigheid leren, leren om een pokerface op te zetten. Dat hoort bij een spel als onderdeel van de opvoeding, of het nu sjoulen, pokeren of voetballen is. Het heeft allemaal de functie van gezelligheid en iets leren. Dus ik spreek liever van de spelletjescultuur dan van de gokcultuur. Ik zie niet zozeer dat er hele specifieke culturele achtergronden en verschillen, maar dit idee heerst wel bij de Chinezen: wij hebben een gokcultuur. Ze zeggen het zelf en anderen ook, maar ik betwijfel dit.

[Consultant]

De enige Nederlandse studie die uitgebreid ingaat op allochtonen en kansspelproblematiek is de studie van Blaak naar kansspelproblematiek van Chinezen. Blaak geeft geen cijfers, maar wel profielen en motieven van de bevolkingsgroep. In China is gokken een geaccepteerde vorm van vrijetijdsbesteding en Chinezen in Nederland gokken vaak omdat er door de taalbarrière weinig alternatieven voor amusement aanwezig zijn. Het belangrijkste motief is echter dat er veel geld te verdienen is met gokken. Voor veel Chinezen is het gokken een welkome afwisseling voor het eentonige en zware restaurantwerk. Chinezen die gokken zijn vaak wat ouder dan autochtone cliënten; de grootste groep is tussen de dertig en vijfenvijftig jaar. Chinezen met gokproblemen kloppen niet aan voor hulp; noch bij Nederlandse, noch bij Chinese instellingen (Blaak, 1999)

We hebben gezien dat sommige groepen allochtonen reeds in het land van herkomst met kansspelen in aanraking zijn gekomen en deze kansspelen soms ook hebben meegenomen naar Nederland. In de volgende paragrafen willen we bezien in hoeverre allochtonen in Nederland aan kansspelen deelnemen die hier op de markt worden aangeboden. We maken daarbij gebruik van verschillende bronnen en databestanden.

Een van de bronnen die inzicht kan geven op de deelname aan kansspelen is het bevolkingsonderzoek dat in 2004 is uitgevoerd onder 5.575 respondenten (de Bruin, Meijerman et al., 2006). Bij de interpretatie van de gegevens dienen we echter voorzichtig te zijn omdat het aandeel allochtonen dat toentertijd aan het bevolkingsonderzoek heeft deelgenomen relatief laag lag. Allochtonen bleken met andere woorden ondervertegenwoordigd te zijn in de steekproef. Overigens bleek ook een aantal andere groepen respondenten zoals mannen en lager opgeleiden ondervertegenwoordigd te zijn in de steek-

3.2. Deelname aan kansspelen door allochtonen in Nederland

proef. Om de externe validiteit of generaliseerbaarheid te vergroten zijn de onderzoeksgegevens daarom gewogen, waarbij de groepen die ondervertegenwoordigd zwaarder zijn meegeteld en de groepen die ondervertegenwoordigd zijn minder zwaar worden meegeteld. De weging is op basis van vijf factoren uitgevoerd, te weten sekse, leeftijd, gezinsgrootte, opleiding en land van herkomst. Omdat niet alle vijf doelgroepen in het bevolkingsonderzoek even goed vertegenwoordigd zijn is de analyse naar deelname in eerste instantie uitgevoerd aan de hand van drie groepen: autochtonen, niet-westerse allochtonen en westerse allochtonen.

Laatste jaar gewogen	n	Loterij	Kraslot	Kansspel automaat	Casino spel	Paarden wedden	Illegaal	Internet
Nederland	4.500	77%	30%	37%	26%	4%	4%	1%
Westers	454	76%	37%	34%	24%	6%	4%	3%
Niet-westers	506	59%	34%	29%	13%	3%	5%	1%
Totaal	5.460	75%	31%	36%	24%	4%	4%	1%
Pearson χ^2 toets								
χ^2	=	81,8	11,6	12,0	39,7	3,8	1,7	8,6
df	=	2	2	2	2	2	2	2
p	=	<0,005	0,003	0,002	<0,0005	0,148	0,424	0,013

Tabel 12 Lifetimeprevalentie deelname kansspelen naar herkomstgroepering (gewogen data bevolkingsonderzoek 2004)

Laatste jaar gewogen	n	Loterij	Kraslot	Kansspel Automaat	Casino spel	Paarden wedden	Illegaal	Internet	Kaarten/dobbelsten	Sport poules	Bingo
Nederland	4.500	62%	11%	11%	6%	1%	1%	1%	7%	10%	9%
Westers	454	58%	15%	8%	4%	0%	1%	2%	5%	8%	9%
Niet-westers	506	40%	15%	6%	4%	0%	1%	1%	5%	5%	6%
Totaal	5.460	60%	12%	10%	6%	1%	1%	1%	7%	9%	8%
Pearson χ^2 toets											
χ^2	=	92,8	8,1	11,4	4,3	#	#	#	2,6	12,8	5,6
df	=	2	2	2	2				2	2	2
p	=		0,018	0,003	0,113				0,271	0,002	0,060

mag niet worden berekend omdat 25% of meer van de verwachte frequenties in de cellen kleiner is dan 5.

Tabel 13 Laatstejaarpreevalentie deelname kansspelen naar herkomstgroepering (gewogen data evolkingsonderzoek 2004)

Uit de tabellen blijkt dat autochtonen en westerse allochtonen significant vaker aan loterijen deelnemen, vaker op kansspelautomaten spelen en vaker aan casinospelen deelnemen dan niet-westerse allochtonen. Krasloten zijn echter meer populair onder allochtonen. Wanneer de loterijen (long odds) buiten beschouwing worden gelaten en gekeken wordt naar de deelname aan short odds kansspelen zien we dat autochtonen niet significant vaker aan deze short odds kansspelen deelnemen dan allochtonen.

3.3. Deelname aan kansspelen door de herkomstgroeperingen

Om enig inzicht te krijgen in de deelname aan kansspelen onder de vijf groepen allochtonen die in dit onderzoek centraal staan zijn op het databestand van het bevolkingsonderzoek CHAID-analyses uitgevoerd. Aan de hand hiervan zijn ruwe profielen geschetst van de vijf doelgroepen. In onderstaande tabellen worden geen percentages gegeven maar aanduidingen of de deelname bij een herkomstgroep significant verschilt van de andere herkomstgroepen. De aanduidingen in de tabellen zijn gebaseerd op de hiertoe uitgevoerde CHAID-analyses. Afhankelijk van de verschillen tussen de herkomstgroepen onderscheidt CHAID twee tot vier verschillende groepen (waarbij de herkomstgroepen in die gevallen worden samengevoegd). Indien het CHAID-model meerdere groepen onderscheidt, worden de hoogst gevonden prevalentiecijfers bij een herkomstgroep met ++ aangeduid, de daarop volgende groep met + en de andere groepen vervolgens met een minteken (-). De groep met de laagste prevalentiecijfers krijgt 2 mintekens (--). Als het model geen onderscheid maakt tussen de herkomstgroepen, wordt het 'is gelijk teken' (=) gebruikt. Op grond van deze CHAID-analyses zijn vervolgens profielen van de vijf herkomstgroepen geschetst voor wat betreft hun deelname aan de diverse kansspelen.

LTP	Loterij	Kraslot	Kansspel automaat	Casino spelen	Paarden wedden	Illegaal	Internet
Turkije	-	++	+	-	=	=	-
Marokko	--	--	-	-	=	=	-
Suriname	+	++	-	-	=	=	-
Antillen	-	+	+	--	=	=	++
China	-	+	+	-	=	=	-
Ander niet-westers	-	--	+	-	=	=	-
Ander westers	+	+	+	+	=	=	+
Nederland	+	-	+	+	=	=	+

Tabel 14 Lifetime deelname aan kansspelen in de bevolking
(Bevolkingsonderzoek 2004, n=5.575)

LTP	Loterij	Kraslot	Kansspel Automaat	Casino spelen	Paarden wedden	Illegaal	Internet	Kaarten/ dobbelen	Sport poules	Bingo
Turkije	-	-	++	++	=	+	-	=	+	=
Marokko	--	--	-	+	=	-	-	=	++	=
Suriname	+	++	-	-	=	+	-	=	--	=
Antillen	-	+	-	-	=	-	++	=	-	=
China	--	--	+	-	=	-	-	=	+	=
Ander niet-westers	-	+	+	-	=	-	-	=	-	=
Ander westers	+	+	+	+	=	-	+	=	+	=
Nederland	++	-	+	+	=	-	-	=	++	=

Tabel 15 Recente deelname aan kansspelen in de bevolking
(Bevolkingsonderzoek 2004, n=5.575)

Aan de hand van bovenstaande tabellen kunnen met enige terughoudendheid onderstaande profielen van de herkomstgroepen worden opgesteld voor wat betreft hun deelname aan kansspelen. We dienen weer te bedenken dat allochtonegroeperingen ondervertegenwoordigd waren in het bevolkingsonderzoek en dat het bij sommige groepen om kleine aantallen respondenten gaat. De

profielen van de respondenten kunnen derhalve niet zondermeer gegeneraliseerd worden naar de algemene bevolking.

Bij de Turkse respondenten ligt de deelname aan de diverse kansspelen soms onder of rond het gemiddelde, soms ook ruim daarboven. Vooral de deelname aan loterijen blijkt minder populair onder Turkse respondenten. Bij de lifetime deelname aan krasloten en de laatste jaar deelname aan kansspelautomaten en casinospelen zien we juist hogere prevalenties onder de Turkse respondenten. Met name de hogere recente deelname aan casinospelen is opvallend. Alle Turkse respondenten die ooit aan casinospelen hebben deelgenomen hebben dit ook het afgelopen jaar nog gedaan.

Als we de Marokkaanse herkomstgroepering bezien valt op dat zij, zowel bij de lifetime deelname aan kansspelen als bij de laatstejaar deelname, bijna bij elk type kansspel onder het gemiddelde liggen. Het profiel van de Marokkaanse respondenten is daarom het best te omschrijven als niet-gokker. De Marokkaanse respondenten worden het best gekenmerkt doordat ze juist niet aan kansspelen deelnemen. Ze zitten ten opzichte van de andere groepen ver onder het gemiddelde met krasloten, kansspelautomaten en loterijen. Alleen voor wat betreft recente deelname aan casinospelen liggen de Marokkaanse respondenten rond het gemiddelde.

Zoals eerder in dit rapport is aangegeven ontbreekt in het bevolkingsonderzoek de groep Marokkaanse mannen onder de dertig jaar. Zoals later in het rapport zal blijken vormt met name de groep Marokkaanse mannen een risicogroep wanneer het kansspelverslaving betreft. Het profiel van de Marokkaanse respondenten dat hier wordt geschetst is dus vooral een profiel van Marokkaanse vrouwen en oudere Marokkaanse mannen, die zoals blijkt veel minder aan kansspelen deelnemen dan de andere herkomstgroeperingen.

Surinaamse respondenten doen als enige niet-westerse herkomstgroep relatief vaak aan loterijen mee. Surinaamse respondenten kopen ook relatief vaak krasloten. Bij de deelname aan kansspelautomaten en casinospelen liggen de Surinaamse respondenten onder de gemiddelde deelnamecijfers. Opvallend is dat relatief veel Surinaamse respondenten, net als Turkse respondenten, recent aan illegale kansspelen hebben deelgenomen.

Antilliaanse respondenten liggen voor wat betreft hun deelname aan krasloten, kansspelautomaten en kansspelen via internet boven de gemiddelde deelnamecijfers. De deelname aan casinospelen door Antillianen ligt daarentegen onder het gemiddelde.

Opvallend bij de Chinese respondenten is dat de lifetime deelname aan kansspelen gemiddeld hoger ligt terwijl de recente deelname gemiddeld lager ligt. Dit geldt voor zowel de krasloten, de paardenwedden en het deelnemen aan illegale kansspelen. Voor kansspelautomaten ligt de recente deelname relatief hoog.

3.4. Intermezzo

In de tabel 16 is per kansspel de gemiddelde leeftijd van de spelers, het aandeel vrouwelijke spelers en het aandeel allochtone spelers weergegeven. Deze analyses zijn wederom gebaseerd op het bevolkingsonderzoek uit 2004 (de Bruin, Meijerman et al., 2006).

	n	Gemiddelde leeftijd spelers (LP)	Aandeel vrouwelijke spelers (LP)	Aandeel allochtone spelers (LP)
Loterijen	3.471	46 jaar	51%	14%
Paardenwedden	29	44 jaar	41%	4%
Bingo	411	44 jaar	60%	15%
Illegaal	32	39 jaar	19%	26%
Krasloten	609	39 jaar	51%	22%
Casinospelen	311	37 jaar	41%	13%
Kaarten/dobbelen	325	37 jaar	36%	14%
Kansspelautomaten	499	35 jaar	34%	13%
Sportpoules	495	34 jaar	32%	12%
Via Internet	36	30 jaar	34%	32%
Totaal	5.548 ²	44 jaar	50%	18%

2. Van 27 respondenten is de leeftijd niet bekend.

Tabel 16 Gemiddelde leeftijd, aandeel vrouwen en allochtonen onder de deelnemers aan kansspelen

3. Loterijen (LP) T-test: $t=-11,3$, sig (2 tailed) $p < 0,0005$

4. Paardenwedden (LP): T-test: $t=-0,1$, sig (2 tailed) $p = 0,949$;

Bingo (LP): T-test: $t=-0,8$, sig (2 tailed) $p = 0,450$

5. Internet (LP) T-test: $t=7,5$, sig (2 tailed) $p < 0,0005$

6. Sportpoules (LP) T-test: $t=18,4$, sig (2 tailed) $p < 0,0005$

7. Kansspelautomaten (LP) T-test: $t=14,9$, sig (2 tailed) $p < 0,0005$

De gemiddelde leeftijd van de deelnemers aan loterijen (47 jaar) is significant hoger dan de gemiddelde leeftijd van de niet-deelnemers (41 jaar)³. De respondenten die op paarden wedden en de bingo spelers liggen qua leeftijd op of rond het landelijk gemiddelde. Anders gezegd, de gemiddelde leeftijd van deze spelers verschilt niet significant van de niet-spelers⁴. De spelers die recent aan de andere kansspelen hebben deelgenomen zijn allen significant jonger dan mensen die niet aan deze kansspelen deelnemen. De jongste deelnemers (gemiddeld 30 jaar) zien we bij de kansspelen die via internet⁵ worden gespeeld, bij de sportpoules⁶ (gemiddeld 34 jaar) en bij de kansspelautomaten⁷ (gemiddeld 35 jaar).

Kansspelen waaraan door relatief veel vrouwen wordt deelgenomen zijn de loterijen, de krasloten en vooral de bingo. Kansspelen die het minst populair zijn onder vrouwen zijn sportpoules, het illegaal circuit, via internet en kansspelautomaten; casinospelen, kaarten en dobbelen liggen hier tussenin. Het aandeel allochtone deelnemers is het hoogst bij de krasloten, bij kansspelen via internet en bij kansspelen in het illegale circuit. Dit aandeel is het laagst voor het wedden op paarden. Ook bij de andere kansspelen (loterijen, bingo, casinospelen, kaarten en dobbelen, en de kansspelautomaten) ligt het aandeel allochtone spelers lager dan gemiddeld.

3.5. Scholierenonderzoek

In deze paragraaf vermelden we de resultaten van de spaarzame prevalentiestudies naar allochtonen en kansspelproblematiek die in Nederland zijn uitgevoerd. Het Peilstationsonderzoek is een monitor onder schoolgaande jeugd in Nederland. Naast het gebruik van alcohol en drugs wordt ook de deelname aan kansspelen in het cohort nagegaan. Uit het Peilstationsonderzoek uit 1993 bleek dat allochtone leerlingen niet significant anders deelnamen aan kansspelen dan autochtone leerlingen (Kuipers et al., 1993). Tien jaar later blijkt uit de cijfers van het Peilstation dat ruim de helft (51%) van de autochtone leerlingen van twaalf tot en met zestien jaar ooit op een fruitautomaat heeft gespeeld. Dat percentage is voor Surinaamse leerlingen 40%, voor Antilliaanse leerlingen 39%, voor Marokkaanse leerlingen 23% en voor Turkse leerlingen 28%. Ook in recente deelname scores de meeste allochtone leerlingen lager dan autochtone: 11% van de autochtone leerlingen geeft aan de laatste maand nog op een fruitautomaat te hebben

gespeeld. Bij Surinaamse, Antilliaanse, Marokkaanse en Turkse leerlingen gaat het om respectievelijk 9, 11, 6 en 9 %. De Chinese inwoners van Nederland worden in het Peilstationsonderzoek niet als groep onderscheiden (Monshouwer et al., 2004).

Planije en collegae deden onderzoek naar alcohol-, druggebruik en kansspelproblematiek onder Marokkaanse jongeren van 16-34 jaar in Utrecht (Planije et al., 2000). Zeventig Marokkaanse respondenten en 1.119 Nederlandse respondenten hebben een vragenlijst teruggestuurd in het kader van de monitor van alcohol en drugs in Nederlandse gemeenten. Daarnaast zijn voor dit onderzoek 93 Marokkanen mondeling geïnterviewd. Respondenten werd gevraagd naar hun deelname aan kansspelen in het afgelopen jaar en in de afgelopen maand.

	n	laatste jaar prevalentie	laatste maand prevalentie
Marokkaanse respondenten (mondeling)	45	15,6	11,1
Man	48	-	-
Vrouw	93	7,5	5,4
Totaal			
Marokkaanse respondenten (schriftelijk)	42	11,9	7,1
Man	28	-	-
Vrouw	70	7,1	4,3
Totaal			
Nederlandse respondenten (schriftelijk)	428	25,7	15,1
Man	691	10,6	3,2
Vrouw	1.119	16,4	7,7
Totaal			

Tabel 17 Deelname kansspelautomaten door jongeren van 16-34 jaar

De onderzoekers concluderen dat Marokkanen minder op fruitautomaten spelen dan hun Nederlandse leeftijdgenoten. Volgens de onderzoekers zijn geen aanwijzingen gevonden voor problematisch gokken onder jonge Marokkanen (Planije et al., 2000).

3.6. Aandeel allochtone bezoekers van Holland Casino en de amusementscentra

Een andere manier om de deelname aan kansspelen onder allochtonen te bezien is door na te gaan welk deel van de bezoekers van speelgelegenheden van allochtone herkomst is en deze gegevens af te zetten tegen het aandeel allochtonen in de bevolking. Daartoe zijn twee databestanden beschikbaar. Ten eerste is dat het onderzoek uit 2000 onder bezoekers van Holland Casino en ten tweede het monitoronderzoek (2000-2004) naar de bezoekers van amusementscentra. Het onderzoek bij Holland Casino is in vier vestigingen in de Randstad uitgevoerd (Zandvoort, Amsterdam, Rotterdam en Scheveningen) en in drie vestigingen buiten de Randstad (Breda, Valkenburg en Groningen). Bij monitoronderzoek in de amusementscentra zijn eveneens vestigingen verspreid over het land geselecteerd: drie in de Randstad en drie daarbuiten.

Onderzoek		Nederland	Turkije	Marokko	Suriname	Antillen	China	Ander Westers	Niet-westers	Totaal
Amusementscentra 2000-2004	%	59	6,9	5,8	6,5*		2,2	11	7	100%
Bezoekers	n	1.208	141	119	133*		44	223	143	2.040
Holland Casino 2000	%	74	1,4	1,7	7,5*		0,8	12	2	100%
Bezoekers	n	718	14	17	73*		8	120	22	972
CBS 2006	%	81	1,9	1,6	1,9	0,7	0,3		12	100%
Bevolking 15+	n	10.870.728	259.918	217.939	259.264	95.601	34.706		1.611.470	13.349.626

* In het onderzoek is geen onderscheid gemaakt tussen Antillianen & Surinamers.

Tabel 18 Allochtone respondenten onder bezoekers van amusementscentra en Holland Casino

Uit bovenstaande tabel blijkt dat allochtone bezoekers een relatief groot deel uitmaken van de bezoekers van deze speelgelegenheden. In de amusementscentra bleek 41% van de bezoekers van allochtone herkomst (landelijk gezien is 19% van de bevolking allochtoon). Van de bezoekers van Holland Casino bleek 26% van allochtone herkomst.

Voorals respondenten van Turkse, Marokkaanse en Chinese herkomst zien we eerder in de amusementscentra dan in Holland Casino. Surinaamse en Antilliaanse respondenten (er is in dit onderzoek geen onderscheid tussen deze twee bevolkingsgroepen gemaakt) zien we niet alleen in de amusementscentra maar vooral ook in het casino terug. In Holland Casino zien we vooral veel allochtonen uit westerse landen; in de amusementscentra zien we daarnaast ook veel niet-westerse allochtonen.

Een sleutelinformant uit de kansspelindustrie, die veel zicht heeft op de bezoekers van de verschillende amusementscentra schetst het klantenbestand als volgt: *Er lijkt sprake te zijn van een zekere oververtegenwoordiging van allochtonen binnen de amusementscentra, deze is echter per locatie verschillend. Verder is in de amusementscentra een afspiegeling te vinden is van de couleur locale, dat wil zeggen een representatieve mix van de inwoners in de regio.*

[Interview, sleutelinformant kansspelaanbieders]

Zowel de onderzoeken die onder bezoekers van amusementscentra en Holland Casino zijn uitgevoerd als de informatie van sleutelinformanten duiden erop dat allochtonen deze gelegenheden vaker bezoeken dan autochtonen. Het blijft echter de vraag of de bezoekers van deze speelgelegenheden inderdaad een afspiegeling vormen van de 'couleur locale' of dat allochtonen deze gelegenheden inderdaad vaker bezoeken dan autochtonen.

3.7. Samenvatting

In Marokko en Turkije zijn kansspelen volgens de wet en de Islam verboden, maar wordt het verbod, op bescheiden schaal, overtreden. Marokkanen en Turken van de eerste generatie zijn daardoor vaak pas in Nederland in aanraking gekomen met legale kansspelen. Turken hebben uit het land van herkomst wel het kaarten om geld of om een rondje koffie meegenomen en zetten deze traditie voort in de koffiehuizen alhier. Ook in China is gokken officieel verboden, maar hier wordt volgens sleutelinformanten 'vrijwel overal en door iedereen' gekaart en mahjong gespeeld om geld en worden illegaal weddenschappen afgesloten. Rijkere Chinezen gaan naar het gokparadijs Macau of naar casino's in omliggende landen. Ook de Chinese immigranten

in Nederland hebben hun goktraditie meegenomen en in Nederland voortgezet. Veel Chinezen van de eerste generatie, die overwegend werkzaam zijn in de horeca, blijven na sluitingstijd vaak in de restaurants om mahjong te spelen. Ze zouden volgens sleutelinformanten bovendien veelvuldig naar casino's en amusementscentra gaan. In Suriname zijn veel casino's en loterijen en is onder invloed van vooral de Javaanse en Chinese gemeenschap altijd (illegaal) gekaart en gespeeld om geld. Ook op de Antillen kan door de Antillianen worden gegokt in de toeristencasino's en zij kunnen deelnemen aan diverse loterijen. Surinamers en Antillianen blijven ook in Nederland amusementscentra en casino's bezoeken. De illegale kaartspelen die soms om grof geld worden gespeeld blijven zij ook in Nederland spelen. Surinamers en Antillianen komen hiernaast in aanraking met het Nederlandse bingospel.

Uit secundaire analyses van het bevolkingsonderzoek dat in 2004 is uitgevoerd blijkt dat de deelname aan loterijen, kansspelautomaten en casino's vooral populair zijn onder autochtonen en westerse allochtonen en in mindere mate onder niet-westerse allochtonen. Allochtonen nemen wel vaker dan autochtonen deel aan de krasloterij. 35% van de allochtone respondenten had ooit krasloten gekocht, terwijl 15% dit recent (het afgelopen jaar) had gedaan. Van de autochtone respondenten had 30% ooit krasloten gekocht en 11% dit recent nog gedaan.

Bij de deelname aan loterijen zien we de grootste verschillen tussen autochtonen en allochtonen. Van de autochtonen, westerse allochtonen en in dit geval ook de Surinaamse respondenten had 62% recent aan een loterij meegedaan. De deelname aan loterijen bij de (andere) niet-westerse allochtone respondenten is aanzienlijk lager: 33%. Nu behoren loterijen over het algemeen niet tot de kansspelen met een groot verslavingsrisico, door de lange tijd die verstrijkt tussen het kopen van een lot en de trekking (long odds). De kansspelen met de hoogste verslavingspotentie zijn vooral de short odds kansspelen, gekenmerkt door de korte tijd tussen inzet en uitslag: kansspelautomaten, casinospelen als blackjack en roulette en krasloten.

Uit het bevolkingsonderzoek uit 2004 blijkt verder dat autochtonen en westerse allochtonen significant vaker op kansspelautomaten spelen dan niet-westerse allochtonen. Van de autochtone bevolking heeft 37% ooit op kansspelautomaten gespeeld en deed 11% dat in het afgelopen jaar nog. Van de niet-westerse allochtone bevolking speelde 29% ooit op een kansspelautomaat en deed 6% dat recentelijk. Uit het Peilstationsonderzoek 2003 onder scholieren en uit onderzoek onder Marokkaanse jongeren door Planije et al., (2000) is eveneens gebleken dat autochtone leerlingen vaker op kansspelautomaten spelen dan allochtone leerlingen.

Ook bij de deelname aan casinospelen zien we dat niet-westers allochtonen hier minder aan deelnemen dan autochtonen en westers allochtonen. Van de autochtone en westers allochtone respondenten uit het bevolkingsonderzoek had 25% ooit aan casinospelen deelgenomen; bij de niet-westerse allochtone respondenten ligt dit percentage op 13%. Bij de recente deelname aan casinospelen zien we geen verschillen tussen de herkomstgroepen: gemiddeld 6% van de respondenten uit het bevolkingsonderzoek had in het afgelopen jaar aan casinospelen deelgenomen.

Bij de andere onderscheiden varianten van kansspelen, kansspelen via internet, het paardenwedden, illegale kansspelen en de bingo zien we voor wat betreft de deelname hieraan geen significante verschillen tussen autochtonen en allochtonen. Overigens, wanneer de loterijen buiten beschouwing worden gelaten, zien we dat autochtonen niet significant vaker aan short odds kansspelen deelnemen dan allochtonen. We zien dus wel verschillen

tussen allochtonen en autochtonen in het type kansspel waaraan wordt deelgenomen maar geen verschillen qua deelname aan short odds kansspelen in het algemeen.

In tegenstelling tot het bevolkingsonderzoek, waar relatief weinig allochtone respondenten aan hebben meegewerkt, zien we bij de twee onderzoeken die op locatie zijn uitgevoerd – onder bezoekers van Holland Casino en van amusementscentra – juist relatief veel allochtone respondenten. Van de bezoekers van amusementscentra bleek 41% van de respondenten van allochtone herkomst, terwijl van de bezoekers van Holland Casino 26% van de respondenten van allochtone herkomst was. Vergeleken met de algemene bevolking, waar gemiddeld 19% van allochtone herkomst is, zijn allochtone respondenten in deze onderzoeken dus ruim oververtegenwoordigd. Dit duidt er op dat allochtonen deze speelgelegenheden vaker bezoeken dan autochtonen.

Onder de bezoekers van Holland Casino zijn relatief veel allochtonen uit westerse herkomstlanden aangetroffen; in de amusementscentra vooral veel respondenten uit niet-westerse herkomstlanden. Vooral respondenten van Turkse, Marokkaanse en Chinese herkomst zien we relatief vaak in de amusementscentra. Surinaamse en Antilliaanse respondenten zien we niet alleen relatief vaak in de amusementscentra maar ook in Holland Casino.

4. Omvang van kansspelproblemen onder allochtonen

Het geven van een schatting van de omvang van kansspelproblematiek onder allochtonen is een heikele onderneming. De omvang kan niet exact worden vastgesteld omdat in beperkte mate gegevens hierover beschikbaar zijn. In dit hoofdstuk zal evenwel een aantal schattingsmethodieken de revue passeren. Aan elke schatting kleven echter onzekerheidsmarges. Zo zijn de gegevens moeilijk generaliseerbaar omdat geen kanssteekproef is genomen, zijn de gegevens moeilijk te extrapoleren naar de gehele bevolking omdat alleen gegevens beschikbaar zijn over deelpopulaties (bijvoorbeeld allochtone bezoekers van speelgelegenheden) of is het aantal respondenten uit de vijf doelgroepen dusdanig klein dat extrapolatie naar de totale bevolking niet betrouwbaar is.

De volgende schattingsmethodieken zijn gebruikt om inzicht te geven in de omvang van kansspelproblemen onder de vijf doelgroepen:

- expertschattingen
- schattingen uit de literatuur
- schatting a.d.h.v. bevolkingsonderzoek 2004
- schatting a.d.h.v. deelpopulaties van spelers (bezoekers Holland Casino en amusementscentra)
- schatting a.d.h.v. aantal hulpzoekers (LADIS/IVZ)

4.1. Expertschattingen

Zoals in hoofdstuk 2 van dit rapport is geconstateerd, hebben experts en sleutelinformanten die voor dit onderzoek geïnterviewd zijn geen uitsluitel kunnen geven over de omvang van de kansspelproblemen bij de vijf herkomstgroepen. Ze hebben niet of nauwelijks zicht op de omvang van kansspelproblemen onder allochtonen en durven zich vaak niet aan een schatting van kansspelproblematiek te wagen. Er worden hooguit enkele vermoedens geuit of grove schattingen genoemd, gebaseerd op de eigen doelgroep.

Dit is moeilijk te schatten, maar het beeld verschilt niet wezenlijk ten opzichte van autochtonen.

[Interview, sleutelinformant kansspelaanbieders]

Oorzaken voor het gebrek aan kennis over de omvang van kansspelproblematiek zijn divers. De definities voor probleemspelers zijn niet altijd eenduidig, gokverslaafden zijn niet altijd als zodanig herkenbaar en houden hun speelgedrag vaak verborgen voor anderen en er is weinig zicht op illegale gokcircuits. Vooral allochtonen zouden niet gemakkelijk voor hun gokproblemen uitkomen, uit schaamte of omdat gokken in sommige culturen als een taboe wordt beschouwd en/of uit angst voor reacties uit de omgeving.

Hieronder volgen enkele schattingen die zijn genoemd:

Ik denk dat 10 tot 20 procent van de groep Surinamers die speelt, verslaafd is. Dat kan iedereen zijn. Mensen met veel geld kunnen het makkelijker camoufleren. De mensen die weinig hebben, komen eerder in aanraking met politie en justitie. Die gaan hosselen, op pad om geld te regelen. Een typisch Surinaams begrip dat zowel negatief als positief kan zijn.

[Interview, sleutelinformant Surinaams Inspraakorgaan]

Ik vermoed dat ongeveer 5 tot 10 procent van de Chinese spelers problematisch gokt.

[Interview, sleutelinformant consulente]

Ik denk dat een procent of 5 van onze bezoekers [van amusementscentra] een probleemspeler is. Ik weet niet of dit ook voor de autochtonen geldt, niet voor de ouderen. De autochtone 50-plussers niet. Die hebben een bepaald budget en levenservaring. Ja, ze worden niet vrolijk als ze verliezen en die vrouw van 55 zal misschien geen nieuwe jurk kunnen kopen, maar bij die groep zie ik geen zichtbare probleemspelers.

[Interview, sleutelinformant kansspelaanbieders]

Verschillende sleutelinformanten vanuit de hulpverlening, veldwerk en preventie signaleren de laatste 10 jaar steeds vaker gokproblemen bij Marokkaanse mannen; zowel onder ouderen (30-45) als onder jongeren (20-30).

Over het algemeen kunnen we concluderen dat de sleutelinformanten en experts nauwelijks zicht hebben op de omvang van de groep probleemspelers binnen de allochtone doelgroepen.

4.2. Schattingen uit de literatuur

Niet alleen sleutelinformanten en experts die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd hebben nauwelijks zicht op de omvang van kansspelproblemen onder allochtonen, in de literatuur komen eveneens weinig cijfers over de omvang voor. Het aantal getraceerde artikelen is beperkt. Blijkbaar wordt over kansspelen en allochtonen weinig gepubliceerd in (Engelstalige) tijdschriften. De zoektocht leverde wel een aantal artikelen over gokproblemen bij etnische minderheden op die niet direct onderwerp van deze studie zijn.

Zo is bestaat een relatief omvangrijke aantal artikelen over de oorspronkelijke bewoners van Noord Amerika. De tendens van deze artikelen is vaak dat bij de oorspronkelijke bewoners 'het gokken in het bloed' zit. De prevalentie voor kansspeldeelname en kansspelverslaving van de oorspronkelijke bewoners van Noord Amerika is hoger dan voor de algemene bevolking (Wardman et al., 2001; Cozzetto & Larocque, 1996; Elia & Jacobs, 1993; Peacock et al., 1999, Volberg & Abbott, 1997; Zitzow, 1996). Bovendien bewegen de oorspronkelijke bewoners van de Verenigde Staten zich nadrukkelijk op de aanbodzijde van de kansspelmarkt (Gardner, 1996; Stephenson, 1996). Een uitgebreide literatuurstudie naar deze overigens zeer interessante groep voert voor onderhavige studie te ver.

Een volgende grote groep allochtonen, de Hispanics, zijn ook onderwerp van studie geweest (Cuadrado, 1999; Westermeyer et al., 2006; Westermeyer et al., 2005). Ook op deze groep zullen wij niet nader ingaan, omdat zij moeilijk vergelijkbaar zijn met de allochtone groepen die in dit onderzoek centraal staan. De zoektocht leverde voorts twee artikelen op over getraumatiseerde etnische minderheden waar kansspelverslaving frequent voorkomt: vluchtelingen uit Zuid Oost Azië en oorlogsveteranen (Westermeyer et al., 2005; Petry et al., 2003).

African Americans, zijn onderwerp van één studie (Cristensen & Patsdaughter, 2004) en worden als aparte groep behandeld in prevalentiestudies van de algemene bevolking van de Verenigde Staten (Welte et al., 2002). Chistensen en Patsdaughter namen de Machechusetts Gambling Screen af bij 67 zwarte Amerikanen en interviewden 20 zwarte Amerikanen tussen de 50 en 88 jaar. Ondanks hun bescheiden inkomen gokten de respondenten niet minder dan de algehele bevolking. Onder de respondenten bevonden zich één pathologische gokker en twee probleemgokkers (Cristensen & Patsdaughter, 2004). Welte en anderen voerden een grote survey uit onder de bevolking van de Verenigde Staten. Allereerst valt op dat het grootste deel van de respondenten het laatste jaar had gegokt, namelijk 82%. Minder African Americans rapporteerden dat zij het laatste jaar hadden gegokt, maar degenen die hadden gegokt deden dat vaker op een problematische manier. Ook

Hispanics deden dat vaker op een problematisch manier. De onderzoekers koppelen kansspelproblemen niet zozeer aan etnische achtergrond, maar aan sociaal-economische status. Deelname aan kansspelen neemt toe naarmate sociaal-economische status hoger wordt, maar het percentage kansspelers met gokproblemen neemt toe naarmate de sociaal-economische status lager is (Welte et al., 2002).

Wong en So voerden een survey uit onder ruim tweeduizend respondenten in Hong Kong. 4% scoorde 3 of 4 op de DSM-IV schaal, 1,8% hadden een score van 5 of hoger. Volgens de onderzoekers zijn de belangrijke voorspellers voor gokproblemen sekse en opleidingsniveau. Bovendien deden gokproblemen zich voor bij bepaalde type kansspelen: paardenrennen, wedden op voetbalwedstrijden en casinospelen (Wong & So, 2003).

Blaszczynski en anderen verspreidden via een Chinese school tweeduizend questionnaires onder volwassen Chinezen in Australië. Ruim vijfhonderd questionnaires werden teruggestuurd. 60% van de respondenten rapporteerden dat zij nooit hadden gegokt. 4,3% van de mannelijke en 1,6% van de vrouwelijke respondenten werden door de onderzoekers omschreven als pathologische gokkers. Chinezen die al in het moederland waren begonnen met kansspelen hadden een grotere kans om in het gastland pathologisch gokker te worden (Blaszczynski et al., 1998).

Om een indicatie te kunnen geven over de omvang van kansspelproblemen onder allochtonen zijn zoals vermeld een aantal databronnen beschikbaar. Het betreft enerzijds een aantal onderzoeken die het CVO in het verleden heeft uitgevoerd, inclusief het onderhavige onderzoek onder 131 allochtone regelmatige spelers en anderzijds de gegevens die jaarlijks door de Informatievoorziening Zorg (IVZ) worden verzameld over het aantal hulpzoekers bij de Instellingen voor de Verslavingszorg.

4.3. Inzichtgevende bronnen

Bronnen	Jaar	Aantal respondenten	Reikwijdte	Referentie
Bevolkingsonderzoek	2004	n = 5.575	Bevolking 16+	de Bruin, Meijerman et al., 2006
Onderzoeksgegevens onder bezoekers van Holland Casino	2000	n = 972	Bezoekers van speelgelegenheden	de Bruin et al., 2001
Onderzoeksgegevens van bezoekers van amusementscentra	2000-2004	n = 2.040		de Bruin, Benschop et al., 2006
Diepte-interviews met regelmatige spelers uit het bevolkingsonderzoek (n=413) en diepte-interviews met regelmatige allochtone spelers uit het onderhavig onderzoek (n=131).	2004-2005 & 2007	n = 544	Regelmatige spelers	de Bruin, Meijerman et al., 2006
LADIS/IVZ gegevens over het aantal gokcliënten in de verslavingszorg	Sinds 1986	±3.000 hulpzoekers in 2006	Hulpzoekers	Ouweland et al., 2005; 2006

Tabel 19 Overzicht gebruikte bronnen

4.4. Omvang kansspelproblematiek a.d.h.v. bevolkingsonderzoek

Belangrijk verschil tussen de bronnen is hun reikwijdte. Bij het bevolkingsonderzoek bestaat de groep respondenten uit inwoners van Nederland van 16 jaar en ouder. We dienen hierbij in het oog te houden dat kansspelverslaving onder de bevolking relatief weinig voorkomt: 0,3% probleemspelers, 0,6% risicospelers (de Bruin et al., 2006). Door deze lage laatstejaarprevalenties (LJP) en omdat relatief weinig allochtonen in het bevolkingsonderzoek hebben geparticipeerd kan het bevolkingsonderzoek in beperkte mate inzicht genereren in de omvang van kansspelproblematiek onder de vijf allochtone doelgroepen. Twee andere onderzoeken zijn op locatie uitgevoerd; onder bezoekers van Holland Casino en onder bezoekers van amusementscentra. Het zijn dus deelpopulaties van de bevolking. Prevalentie van risicovol en problematisch speelgedrag en het aantal allochtone respondenten liggen hier aanzienlijk hoger dan in het bevolkingsonderzoek. Onder bezoekers van Holland Casino ligt het percentage probleemspelers (anno 2000) op 6% (LJP) bij de bezoekers van amusementscentra op 25% (LJP). Mede omdat relatief veel allochtonen aan deze onderzoeken wilden meewerken, geven deze bronnen inzicht in de prevalentie van kansspelverslaving onder de diverse allochtone spelersgroepen. Op grond hiervan kunnen uitspraken worden gedaan over de verschillen in de prevalentie van kansspelverslaving onder de groepen allochtone spelers onderling en vergeleken met autochtone spelers. Extrapolatie naar de bevolking is lastiger omdat niet exact bekend is welk deel van de allochtone bevolkingsgroepen in een amusementscentrum of een Holland Casino komt. Ook de diepte-interviews met regelmatige spelers kunnen inzicht geven in de mate waarin kansspelverslaving onder de groepen allochtone spelers voorkomt. Het betreft wederom een subpopulatie, zowel een subpopulatie van de bevolking als een subpopulatie van de spelers. Deze vierde bron bestaat uit respondenten die regelmatig aan kansspelen deelnemen. Deze gegevensbron is echter niet aselekt tot stand gekomen maar betreft een zogenaamd *convenience sample*. De gegevens zijn daarom niet zondermeer generaliseerbaar. De gevonden prevalentie van problematisch speelgedrag ligt op 13%.

De reikwijdte van de bronnen is direct van invloed op de generaliseerbaarheid ervan. De gegevens uit het bevolkingsonderzoek geven het meest direct inzicht in de omvang van kansspelproblemen onder de vijf genoemde groepen allochtonen. De gegevens van bezoekers van Holland Casino en de amusementscentra kunnen alleen worden geëxtrapolerd als ook bekend is welk deel van de bevolking een casino of amusementscentrum bezoekt. Ook dan kunnen alleen uitspraken worden gedaan over de omvang van kansspelproblematiek onder (alle) bezoekers van Holland Casino en amusementscentra maar niet over bijvoorbeeld de omvang van kansspelproblemen onder allochtone spelers in de horeca of op het internet.

De onderzoeksvraag naar de omvang van kansspelproblematiek onder de vijf herkomstgroepen zal eerst worden beantwoord op basis van de gegevens die vanuit het bevolkingsonderzoek uit 2004 ($n=5.575$) beschikbaar zijn. Aan de hand hiervan is per herkomstgroep het aandeel niet-spelers, het aandeel recreatieve spelers en het aandeel risico- en probleemspelers bepaald. Met behulp van multivariate analyses (CHAID) is vervolgens bevestigd in hoeverre andere factoren dan het land van herkomst een verklaring kunnen bieden voor mogelijke verbanden tussen de omvang van kansspelproblematiek en land van herkomst. De analyses zijn erop gericht om de mogelijke invloed van deze derde variabelen uit te schakelen (zie ook hoofdstuk 2.6 analyse). Alternatieve verklaringen waarnaar is gezocht zijn gebaseerd op de volgende variabelen:

seks, leeftijd, opleiding, dagbesteding, inkomen, regio en de grootte van de woonplaats.

De analyses zijn zowel uitgevoerd voor de lifetime probleemspelers als voor de probleemspelers die recent problemen met kansspelen hebben (sogs met betrekking tot de afgelopen twaalf maanden). Voor elk van de twee timeframes zijn steeds twee variabelen gebruikt: een sog-s-variabele met 4 categorieën waarbij behalve de recreatieve spelers, de risicospelers en de probleemspelers ook de niet-spelers zijn betrokken, en een sog-s-variabele met drie categorieën spelers (exclusief de niet-spelers).

In het eerste geval genereert het model zowel verklaringen voor verschillen tussen de mate waarin aan kansspelen wordt deelgenomen als verklaringen voor verschillen tussen groepen voor wat betreft de mate waarin problematisch speelgedrag voorkomt. In het tweede geval worden verklaringen gezocht voor verschillen in kansspelproblematiek tussen de autochtone en allochtone spelersgroepen.

De prevalentie van kansspelproblematiek onder de algemene bevolking is als volgt.

Lifetime prevalentie	Niet-speler	SOGS 0-2	SOGS 3-4	SOGS5+	Totaal
Inwoners Nederland 16 jaar + (n=5.460)	13,0%	84,5%	1,5%	1,0%	100%

Tabel 20 Lifetimeprevalentie kansspelproblematiek, bevolkingsonderzoek 2004.

Laatstejaarp prevalentie	Niet-speler	SOGS 0-2	SOGS 3-4	SOGS5+	Totaal
Inwoners Nederland 16 jaar + (n=5.460)	28,3%	70,8%	0,6%	0,3%	100%

Tabel 21 Laatstejaarp prevalentie kansspelproblematiek, bevolkingsonderzoek 2004.

Zoals we kunnen zien gaat het om relatief kleine aantallen mensen die problemen met kansspelen hebben. Toch kan 2,5% van de bevolking worden beschouwd als spelers die ooit problemen met kansspelen hebben gehad (respondenten met een sog-s-score van 3-4 en een sog-s-score 5+ samen). Dan hebben we het in Nederland over naar schatting 330.000 personen. Ongeveer 116.000 mensen (0,9% van de bevolking) hebben recentelijk problemen met kansspelen ervaren, waarvan naar schatting 76.000 (± 26.000) risicospelers en 40.000 (± 19.000) probleemspelers.

4.4.1. Lifetime prevalentie problematisch speelgedrag

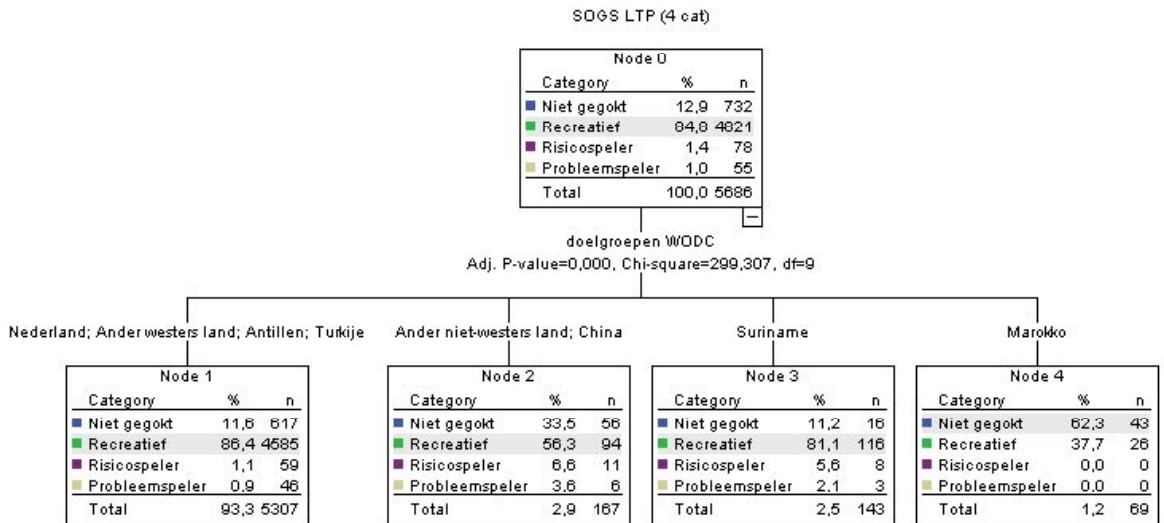
Uit de analyses van het bevolkingsonderzoek blijkt dat niet-westerse allochtonen minder vaak aan kansspelen hebben deelgenomen dan autochtonen en westerse allochtonen. Kansspelproblematiek komt echter vaker voor onder niet-westerse allochtonen.

Land van herkomst	sogs Lifetimeprevalentie (in %)				Totaal
	Niet-speler	sogs 0-2	sogs 3-4	sogs5+	
Autochtoon (n=4.501)	11,7	86,4	1,2	0,8	100
Westers allochtoon (n=454)	11,5	85,2	1,5	1,8	100
Niet-westers allochtoon (n=505)	26,3	67,9	3,8	2,0	100
Totaal (n=5.460)	13,0	84,5	1,5	1,0	100

Tabel 22 SOGS (LTP) naar land van herkomst

Van de risicospelers en probleemspelers is 34% van allochtone herkomst (11% westerse, 22% niet-westerse allochtonen). Als we ervan uitgaan dat er 330.000 lifetime risico- en probleemspelers in Nederland zijn en dat eenderde van allochtone herkomst is zouden dat 112.000 allochtone risico- en probleemspelers betreffen, 36.000 westerse en 73.000 niet-westerse allochtonen. Het gaat hier dan om een schatting van mensen die ooit in hun leven kansspelproblemen hebben gehad.

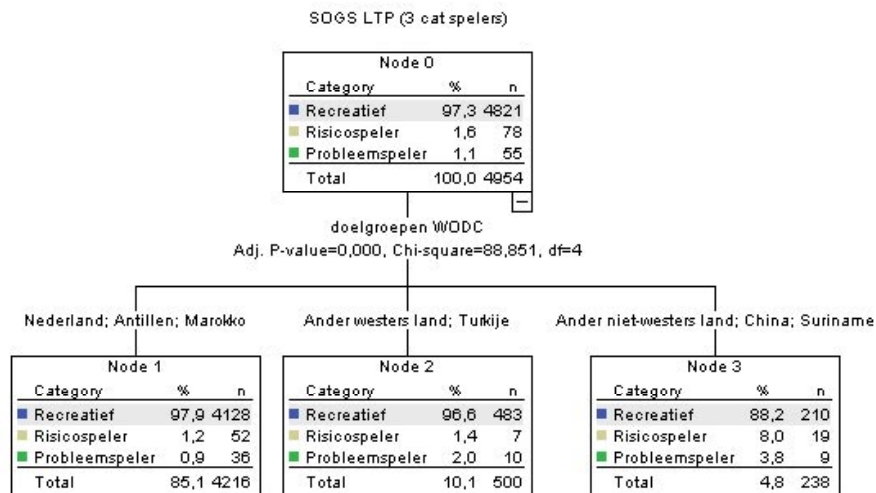
Met behulp van CHAID-analyses is een nadere opsplitsing gemaakt naar de vijf doelgroepen.

Figuur 1 CHAID-boomdiagram, SOGS (LTP, inclusief niet-spelers) en land van herkomst

Uit figuur 1 blijkt dat de lifetimeprevalentie van problematisch speelgedrag onder respondenten uit Suriname, China en andere niet-westerse landen het hoogst is (8-10%) terwijl dit onder Marokkanen het laagst is (0%). Uit de figuur valt ook op te maken dat de overige respondenten (autochtonen en respondenten uit de Antillen, Turkije, een ander westers land) qua kansspeldeelname een vergelijkbaar profiel vertonen met de Surinaamse respondenten (12% nooit gegokt) maar met minder problematisch speelgedrag (2% risicospelers en probleemspelers).

Onder de Marokkaanse respondenten zien we het grootste aandeel niet-spelers en zien we bovendien dat problematisch speelgedrag onder deze groep respondenten niet voorkomt. Mogelijk dat dit het gevolg is van een ondervertegenwoordiging van vooral Marokkaanse jonge mannen in het bevolkingsonderzoek. Zoals we later zullen zien vormen juist deze Marokkaanse jonge mannen een risicogroep als het problematisch speelgedrag betreft. Indien we de niet-gokkers buiten beschouwing laten, zien we opnieuw de hoogste lifetimeprevalentie van kansspelproblemen bij de respondenten van Surinaamse en Chinese afkomst en bij de respondenten uit een ander niet-westers land: 12% is als risico- of probleemspeler getypeerd. Onder de Turkse respondenten en respondenten uit andere westerse landen ligt dit percentage op 3%, onder autochtone, Marokkaanse en Antilliaanse respondenten op 2% (zie figuur 2).

Figuur 2 CHAID-boomdiagram, SOGS (LTP, exclusief niet-spelers) en land van herkomst

De vraag die we hier dienen te stellen is of de gevonden verschillen tussen de herkomstlanden voor wat betreft de prevalentie van kansspelverslaving ook daadwerkelijk door de culturele achtergrond wordt verklaard of dat andere factoren hierbij een rol kunnen spelen. Zo zou bijvoorbeeld de urbanisatiegraad een verklaring kunnen bieden. Door het grotere aanbod van kansspelen in verstedelijkte gebieden of de grotere anonimiteit waarin aan kansspelen kan worden deelgenomen zien we daar meer kansspelproblematiek onder de bevolking dan in de niet-verstedelijkte gebieden. En aangezien relatief veel allochtonen in deze verstedelijkte gebieden woonachtig zijn, komt kansspelproblematiek onder allochtonen vaker voor dan onder autochtonen. De verklaring voor de hoge mate van kansspelproblematiek onder allochtonen dient dan niet zozeer gezocht te worden in de kenmerken die worden gerepresenteerd door de variabele land van herkomst maar door de mate van verstedelijking.

Een alternatieve verklaring voor de hoge prevalentie van kansspelproblematiek onder allochtonen kan ook worden gezocht in sekse, leeftijd of de sociaal economische status (SES). Als we ervan uitgaan dat kansspelproblemen onder mannen vaker voorkomen dan onder vrouwen en als ook het aandeel vrouwelijke allochtone spelers gering is dan is het niet verwonderlijk dat kansspelproblemen onder allochtone (mannen) vaker voorkomen dan onder autochtonen. Ook de leeftijdsopbouw zou een verklaring bieden voor de relatief hoge mate van kansspelproblematiek onder allochtonen. Als de allochtone respondenten vaker in een leeftijdscategorie zitten waar kansspelproblemen vaak voorkomen, dan kan de leeftijd een verklaring bieden voor de hoge prevalentie van kansspelproblemen.

Een laatste verklaring voor de hoge mate van kansspelproblematiek onder allochtonen kan worden gevonden in de SES. Als de SES van allochtonen respondenten lager is dan die van autochtone respondenten en kansspelproblemen bij personen met een lage SES vaker voorkomen dan bij personen met een hoge SES, dan biedt de SES een alternatieve verklaring voor de hoge mate van kansspelproblematiek onder allochtonen.

Met behulp van CHAID-analyses zijn deze alternatieve verklaringen op hun houdbaarheid onderzocht. Het blijkt dat in een multivariaat analysemodel de gevonden verschillen tussen de herkomstgroepen met betrekking tot

4.4.2. Laatstejaarpreevalentie problematisch speelgedrag

kansspelproblematiek wegvallen. Andere variabelen als sekse, leeftijd, urbanisatiegraad en ses kunnen de verschillen tussen het voorkomen van kansspelproblematiek en land van herkomst even goed verklaren.

Bij de schattingen van kansspelproblemen wordt meestal niet, zoals in het bovenstaande, uitgegaan van de lifetimeprevalentie van kansspelproblematiek maar van de laatstejaarpreevalentie. Vanwege de kleine aantallen respondenten die recent risicovol of problematisch speelgedrag vertonen zijn de vijf herkomstgroepen niet afzonderlijk in de tabel opgenomen. Er is wel een onderscheid gemaakt op basis van drie groepen respondenten: autochtonen, westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen.

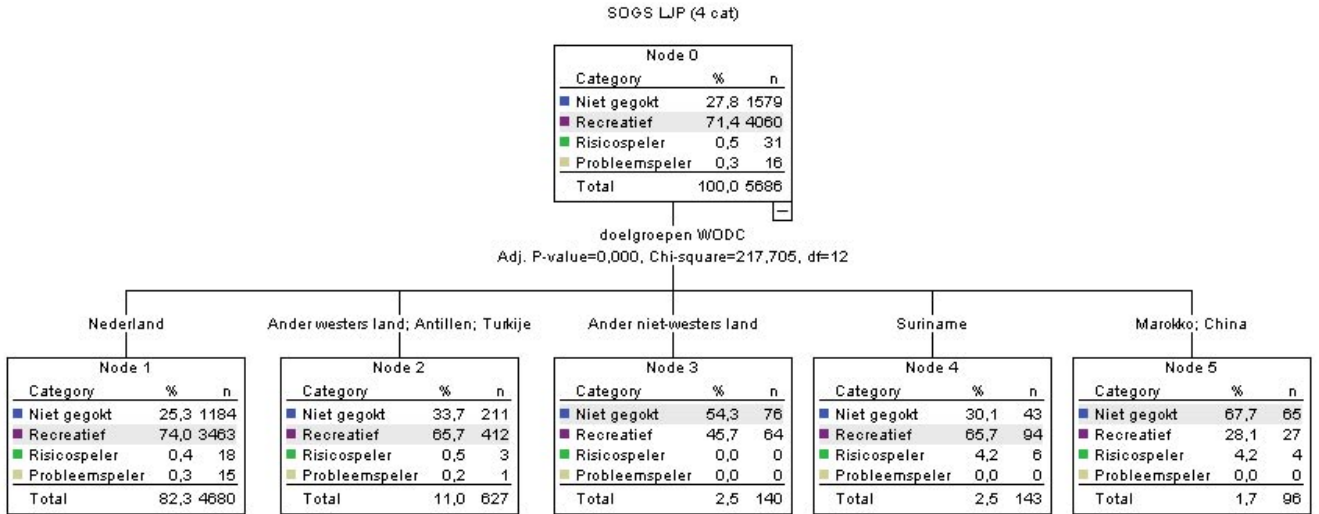
sOGS laatstejaarpreevalentie (in %)

Land van herkomst	Niet-speler	sOGS 0-2	sOGS 3-4	sOGS5+	Totaal
Autochtoon (n=4.501)	25,9	73,4	0,4	0,3	100
Westers allochtoon (n=454)	33,7	65,4	0,7	0,2	100
Niet-westers allochtoon (n=505)	44,5	53,4	2,2	0,0	100
Totaal (n=5.460)	28,3	70,9	0,6	0,3	100

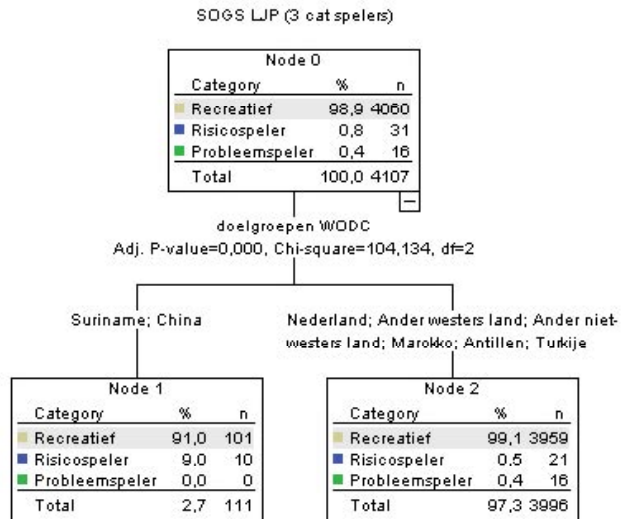
Tabel 23 sOGS (LJP) naar land van herkomst

We zien dat autochtonen vaker recentelijk (laatste jaar) aan kansspelen (vooral aan loterijen) hebben deelgenomen dan allochtonen maar dat risicovol speelgedrag vaker voorkomt onder allochtonen. Als we uitgaan van de naar schatting 116.000 mensen (0,9% van de bevolking) die recentelijk problemen met kansspelen (hebben) ervaren en 32% van de risicospelers en probleemspelers is van allochtone herkomst, dan gaat het naar schatting om 37.000 allochtone risico- en probleemspelers, waarvan 27.000 niet-westerse allochtonen. Gekeken naar recente kansspelproblematiek (laatstejaarpreevalentie) zien we dat het CHAID-model vijf groepen onderscheidt. De hoogste deelname aan kansspelen zien we bij de autochtone bevolking. De laagste deelnamecijfers zien we bij Chinese en Marokkaanse respondenten waar overigens relatief veel risicospelers tussen zitten (allen Chinezen). Ook onder de respondenten uit de andere niet-westerse landen ligt de deelname aan kansspelen relatief laag. Bij deze groep zijn geen risico- of probleemspelers aangetroffen. Voor de andere twee onderscheiden groepen ligt de deelname relatief hoog. Bij de groep 'Antilliaanse, Turkse en westerse allochtone respondenten' ligt het aandeel spelers op 66% en is 0,7% risicospeler of probleemspeler. Bij deze groep ligt de mate van problematisch speelgedrag ongeveer gelijk aan dat van de autochtone bevolking. De laatste door CHAID onderscheiden groep betreft de Surinaamse respondenten: in deze groep is de deelname aan kansspelen relatief hoog, evenals het aandeel risicospelers.

Als we de niet-spelers buiten beschouwing laten, zien we dat de belangrijkste verschillen worden aangetroffen tussen enerzijds de groep Surinamers en Chinezen en anderzijds de andere herkomstgroepen. Bij de eerste groep wordt 9% als risicospeler beschouwd, terwijl bij de tweede groep de risico- en probleemspelers samen ongeveer 1% van het aantal spelers uitmaken.

Figuur 3 CHAID-boomdiagram, SOGS (LJP, inclusief niet-spelers) en land van herkomst

Figuur 4 CHAID-boomdiagram, SOGS (LJP, exclusief niet-spelers) en land van herkomst

Uit CHAID-analyses met meerdere variabelen blijkt, dat als sekse, leeftijd, ses en mate van verstedelijking constant worden gehouden, de variabele 'land van herkomst' geen toegevoegde waarde heeft en geen betere voorspeller oplevert voor problematisch speelgedrag. Dat duidt er wederom op dat alternatieve verklaringen denkbaar zijn voor de hogere prevalentie van kansspelproblematiek onder allochtonen. Deze alternatieve verklaring blijken te maken te hebben met leeftijd- en sekseverschillen tussen de respondenten uit de herkomstsgroepen.

4.5. Kansspelp Problemen onder bezoekers van speelgelegenheden

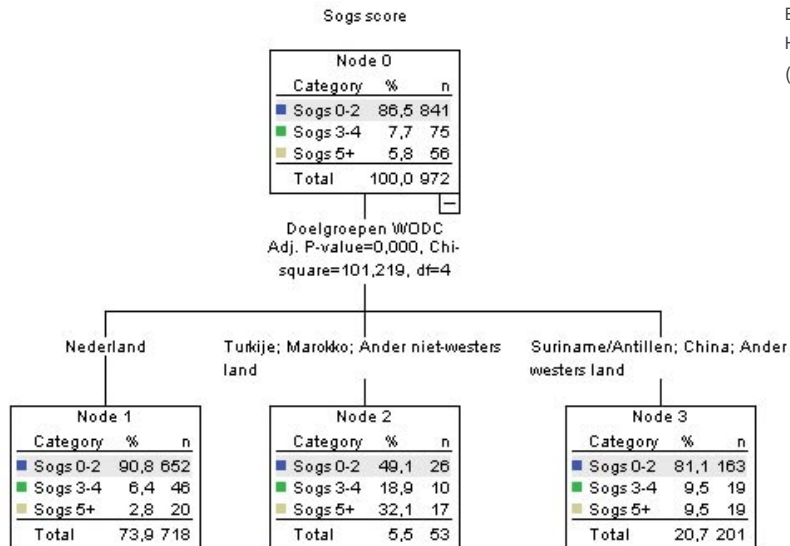
We hebben gezien dat de kansspeldeelname onder sommige groepen niet-westerse allochtonen lager ligt dan onder autochtonen en westerse allochtonen. De vraag dient zich aan of allochtonen die wel aan kansspelen deelnemen sneller in de problemen komen dan autochtonen die aan kansspelen deelnemen. In principe zouden we aan de hand van het bevolkingsonderzoek antwoord moeten kunnen geven op deze vraag. Het probleem is echter dat het aantal allochtone respondenten erg laag is en dat bovendien kansspelverslaving relatief weinig voorkomt: 0,3% van de bevolking wordt als probleemspeler getypeerd, terwijl 90% van de mensen wel eens aan een kansspel heeft meegedaan. De meeste mensen gaan kennelijk op een verstandige en gecontroleerde manier om met kansspelen.

Behalve aan de hand van bevolkingsonderzoek zijn er alternatieve manieren om inzicht te krijgen in de omvang van kansspelproblematiek onder allochtonen. Een daarvan is door de prevalentie van kansspelp Problemen onder allochtone spelers te bepalen (en deze te vergelijken met autochtone spelers). Daartoe zijn er – zoals eerder aangegeven – twee studies beschikbaar: een onderzoek onder bezoekers van Holland Casino en een onderzoek onder bezoekers van amusementscentra.

4.5.1. Bezoekers van Holland Casino (2000)

8. Pearson Chi-kwadraat = 114,1,
df = 1, p < .0005

In 2000 zijn in zeven vestigingen van Holland Casino 972 bezoekers geïnterviewd. Tijdens het interview is ook de SOGS afgenomen. Het bleek destijds dat 6% van de bezoekers als probleemspeler getypeerd werd. Uit vervolganalyses op deze gegevens blijkt dat problemen met kansspelen bij allochtonen significant⁸ vaker voorkomen dan bij autochtonen.

Bron: Bezoekers van Holland Casino 2000 (de Bruin et al., 2001)

Figuur 5 CHAID-boomdiagram, SOGS (LJP) en land van herkomst

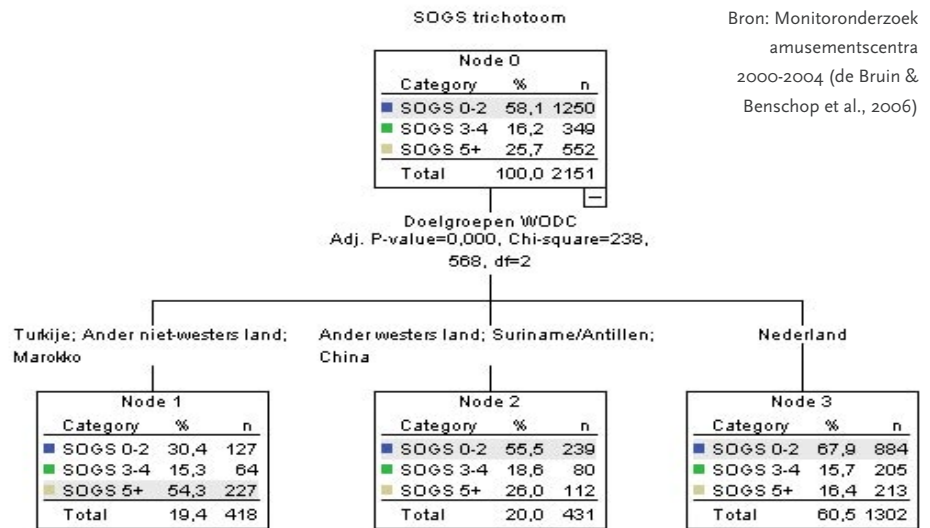
De prevalentie van kansspelp Problemen onder Turkse en Marokkaanse casinobezoekers (en bij de casinobezoekers uit andere niet-westerse herkomstlanden) is het hoogst: 32% van deze groep is als probleemspeler getypeerd. De prevalentie van kansspelp Problemen onder Surinamers, Antillianen en Chinezen ligt rond de 10%, terwijl dit voor autochtone casinobezoekers op 3% ligt. Kansspelp Problemen onder Turkse en Marokkaanse casinobezoekers komt dus een factor tien vaker voor dan onder autochtone spelers; in vergelijking met Surinamers, Antillianen en Chinezen is dat een factor drie.

Indien de variabelen sekse, leeftijd, regio, mate van verstedelijking en SES in het CHAID-model worden opgenomen blijken deze net zulke goede predictoren op te leveren als het land van herkomst. Leeftijd, maandinkomen en sekse blijken hierbij de belangrijkste predictoren: onder respondenten jonger dan 50 jaar, met een maandinkomen van minder dan 3000 gulden (onderzoek start uit 2000) en van het mannelijk geslacht komt kansspelproblematiek het vaakst voor.

4.5.2. Bezoekers van amusementscentra (2000-2004)

9. Pearson Chi-kwadraat = 272,8, df = 1, $p < .0005$

Net als bij de bezoekers van Holland Casino zien we ook bij de bezoekers van amusementscentra ($n=2040$) dat kansspelproblemen bij niet westerse allochtonen vaker voorkomen dan bij autochtonen en westerse allochtonen⁹.

Figuur 6 CHAID-boomdiagram, SOGS (LJP) en land van herkomst

Onder de respondenten van Marokkaanse en Turkse herkomst en de respondenten uit andere niet-westerse herkomstlanden zien we de meeste probleemspelers: meer dan de helft (54%) van deze groep geeft aan problemen met kansspelen te hebben. Bij Surinamers, Antillianen en Chinezen ligt dit percentage weliswaar lager (op 26%), maar nog steeds significant hoger dan bij autochtonen (16%).

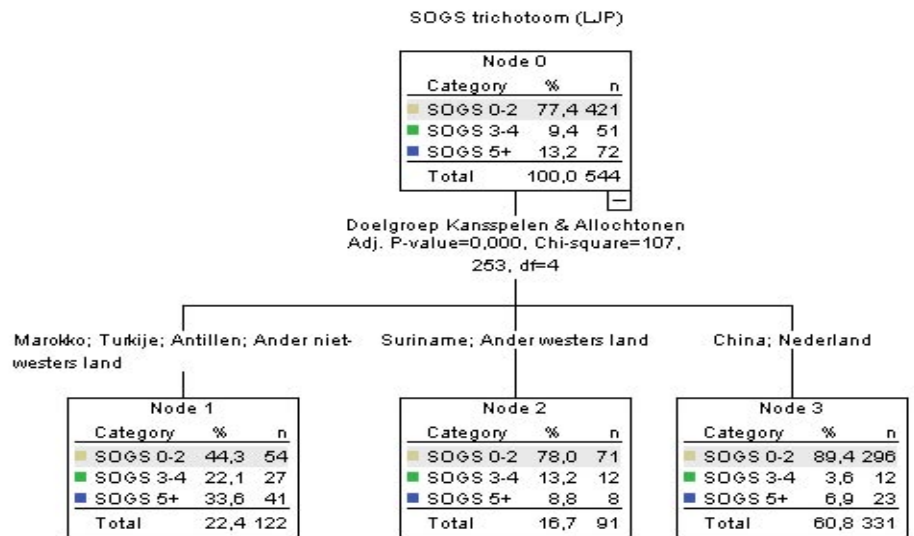
Als we wederom de variabelen leeftijd, sekse, SES, regio en de mate van verstedelijking in het analysemodel opnemen wordt een relatief groot deel (60%) van het voorkomen van kansspelproblematiek correct voorspeld door CHAID. Als ook het land van herkomst in het CHAID-model wordt opgenomen neemt de voorspelde classificatie licht toe: van 60% naar 63%. Dit betekent dat 'land van herkomst' een goede predictor is voor kansspelproblematiek onder spelers in de amusementscentra maar ook dat andere factoren aan de gevonden samenhang tussen de prevalentie van kansspelproblematiek en land van herkomst ten grondslag kunnen liggen. Factoren die daarbij naar voren komen zijn: dagbesteding, sekse en opleiding. Onder werkzoekenden, mannen en lager opgeleiden komt kansspelverslaving het meest frequent voor. Deze factoren vertonen met andere woorden zowel een samenhang met land van herkomst als met kansspelverslaving.

4.5.3. Regelmatige spelers (2004-2005 & 2007)

Een laatste onderzoek dat inzicht kan geven in de omvang van kansspelverlaving onder allochtonen zijn de interviews die met regelmatige spelers zijn gehouden (een regelmatig speler betekent hier dat iemand tenminste 4 keer per maand aan short odds kansspelen deelneemt). De regelmatige spelers zijn voor een belangrijk deel in de amusementscentra en Holland Casino geworven maar ook op een aantal andere speellocaties en via het netwerk van interviewers en spelers geworven. Het betreft derhalve geen aselechte steekproef maar een convenient steekproef.

De verzamelde gegevens van dit onderzoek onder 131 allochtone spelers zijn samengevoegd met de gegevens die in 2004-2005 zijn verzameld onder 413 regelmatige spelers. In dit laatste onderzoek is, zoals vermeld, eenzelfde wervingstrategie en vragenlijst gebruikt. In totaal zijn op deze wijze 544 respondenten geïnterviewd, waarvan 181 respondenten tot de vijf beoogde doelgroepen behoren.

Indien de mate van problematisch speelgedrag wordt gerelateerd aan de herkomstgroepen zien we dat kansspelproblemen onder Marokkanen, Turken en Antillianen en andere niet westerse allochtonen relatief gezien het vaakst voorkomen (34%), dan volgen Surinaamse respondenten en de westerse allochtonen (9%) en ten slotte de Chinese en autochtone respondenten (7%).

Figuur 7 CHAID-boomdiagram, SOGS (LJP) en land van herkomst

Als de plek waar de respondenten voor de interviews zijn geworven in het CHAID-model wordt opgenomen blijkt dit een belangrijke predictor voor problematisch speelgedrag. Onder de respondenten die in de amusementscentra zijn geworven, zien we meer probleemspelers dan onder de respondenten die in Holland Casino zijn geworven. Dit komt in belangrijke mate overeen met de bevindingen uit de eerder besproken onderzoeken onder bezoekers van Holland Casino (de Bruin et al., 2001) en amusementscentra (de Bruin et al., 2006). De hieronder samengevatte gegevens zijn gebaseerd op de CHAID-analyses waardoor niet voor elk van de afzonderlijke herkomstgroepen een percentage probleemspelers is berekend maar voor de samengevoegde herkomstgroepen waartussen significante

verschillen bestaan. Zo komt het bijvoorbeeld voor dat er geen significante verschillen tussen de herkomstgroepen bestaan waardoor het percentage probleemspeleers voor alle groepen gelijk is.

Laatstejaarprevalentie SOGS5+ (in %)					
	Bezoekers HC	Regelmatige spelers in HC geworven	Bezoekers AC	Regelmatige spelers in AC geworven	Regelmatige spelers elders geworven
Marokko	32	9	54	43	8
Turkije	32	9	54	43	8
Ander niet westers	32	9	54	43	8
Suriname	10	9	26	18	8
Antillen	10	9	26	43	8
China	10	9	26	18	8
Ander westers	10	9	26	18	8
Nederland	3	9	16	18	8
Totaal	6	9	26	27	8

Tabel 24 SOGS5+ (LJP) naar wervingslocatie en land van herkomst

Zoals ook bij de zojuist genoemde studies onder bezoekers van Holland Casino en amusementscentra al opviel, is dat in de amusementscentra gemiddeld meer probleemspeleers (26%) worden aangetroffen dan in Holland Casino (6%). Ook uit de resultaten uit het onderzoek onder regelmatige spelers die grotendeels op deze speellocaties zijn geworven, zien we dit verschil terug. Van de regelmatige spelers die in amusementscentra zijn geworven heeft 27% een SOGS5+, terwijl van de regelmatige spelers die in Holland Casino zijn geworven 9% een SOGS5+ heeft.

Onder de regelmatige spelers die in de amusementscentra zijn geworven treffen we verhoudingsgewijs de meeste probleemspeleers aan onder Marokkaanse, Turkse, Antilliaanse en de andere niet westerse allochtonen: 43% van deze groep heeft een SOGS5+. Bij de andere regelmatige spelers die in de amusementscentra zijn geworven – te weten bij de Surinaamse, Chinese, andere westerse allochtonen en autochtonen – heeft 18% een SOGS5+. Bij de regelmatige spelers die in Holland Casino zijn geworven treffen we geen verschillen aan tussen de herkomstgroepen voor wat betreft het voorkomen van kansspelproblematiek, gemiddeld ligt het percentage probleemspeleers op 9%.

De vraag die we hier wederom aan de orde willen stellen is of het land van herkomst ook de oorzaak is van de hoge mate van kansspelproblematiek onder met name de Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse en de andere niet-westerse respondenten. Daartoe zijn CHAID-analyses uitgevoerd waarin meerdere variabelen zijn opgenomen die alternatieve verklaringen kunnen bieden voor de gevonden samenhang tussen land van herkomst en kansspelverlaving. Uit de analyses blijkt dat de variabelen sekse, leeftijd, SES, verstedelijking en regio gezamenlijk 78% van de classificatie in recreatieve, risico- en probleemspeleers voorspelt. Als ook het land van herkomst wordt opgenomen in CHAID blijkt eveneens 78% van de classificatie in recreatieve, risico- en probleemspeleers correct te worden voorspeld.

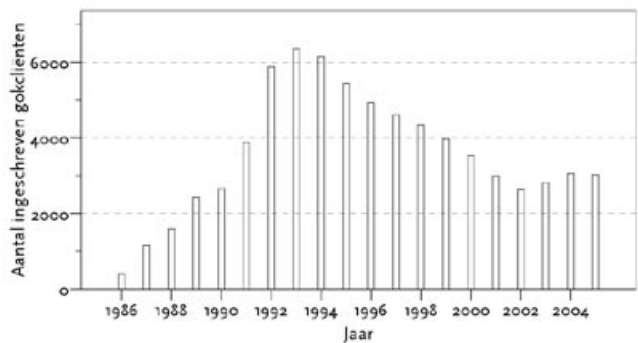
Dit duidt er op dat niet het land van herkomst de oorzaak van de hoge mate van kansspelproblematiek onder allochtonen is, maar dat er alternatieve verklaringen denkbaar zijn die met de leeftijd en sekse en SES van de respondenten hebben te maken. Zo komt kansspelproblematiek vooral voor bij de respondentengroep mannen onder de vijftig jaar met een lage SES. Onder deze groep bevindt zich een relatief groot aantal allochtone respondenten.

4.6. Hulpzoekers bij de Instellingen voor de verslavingszorg

4.6.1. Aantal en aandeel ingeschreven gokcliënten

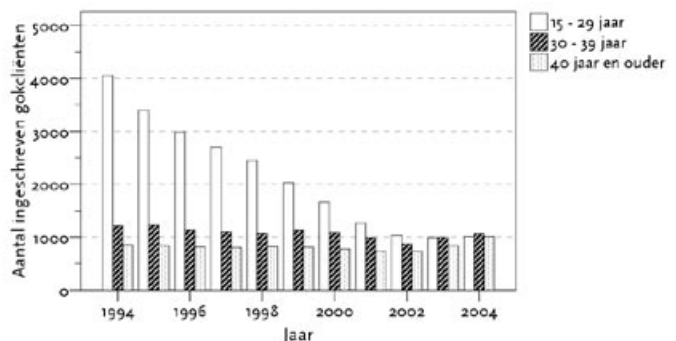
Een laatste bron die we hier willen gebruiken om een schatting te geven van de omvang van kansspelproblematiek onder allochtone spelers zijn de gegevens van het Landelijk Alcohol en Drugs Informatie Systeem (LADIS) die door de Stichting Informatievoorziening Zorg (IVZ) worden bijgehouden. In het LADIS wordt een groot aantal gegevens van cliënten van de verslavingszorg geregistreerd. Van het totaal aantal hulpzoekers in de verslavingszorg zoekt ongeveer 4 tot 5% hulp vanwege gokgerelateerde problematiek. Gokkers nemen 3% van het totaal aantal contacten voor hun rekening (Ouwehand et al., 2005, 2006). Ook hier moeten we terughoudend zijn, omdat we niet weten in hoeverre allochtonen uit de doelgroepen elders hulp zoeken en hoe zich dit verhoudt tot het aantal autochtonen dat elders hulp zoekt.

Onderstaande gegevens zijn ontleend aan de jaarlijkse kerncijfers van het IVZ (LADIS, 2005).

Figuur 8 Aantal ingeschreven gokcliënten 1994-2005 LADIS

Uit de LADISgegevens blijkt dat het aantal hulpzoekers sinds 1994 gestaag afneemt maar in 2003 en 2004 een (lichte) stijging vertoont. De afname van het aantal hulpzoekers in de periode 1994-2002 blijkt vooral te worden veroorzaakt door een afname van het aantal jongere (tot 30 jaar) hulpzoekers. Het aantal oudere hulpzoekers is in de loop der jaren relatief constant geweest.

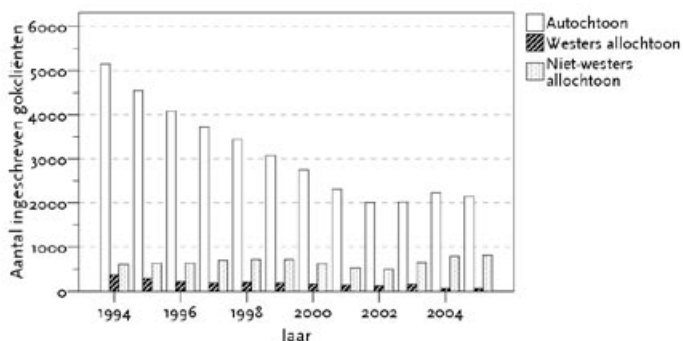

Figuur 9 Aantal ingeschreven gokcliënten naar leeftijd 1994-2004 LADIS

In 1994 stonden ongeveer 4.000 jonge gokcliënten ingeschreven bij de verslavingszorg, dit aantal is in 2002 met 75% gedaald tot rond de 1.000.

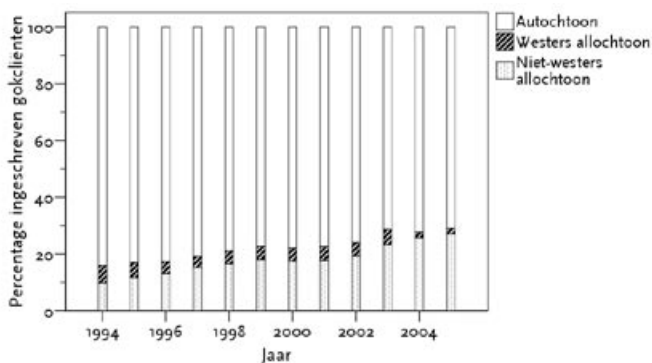
4.6.2. Aantal ingeschreven allochtone gokcliënten

In verband met de onderzoeksvraag is vooral het aantal en aandeel allochtone hulpzoekers interessant. Uit het LADIS zijn onderstaande gegevens ontleend over het aantal autochtone, niet-westerse allochtone en westerse allochtone gokcliënten.

Figuur 10 Aantal ingeschreven allochtone gokcliënten 1994-2005 LADIS

De conclusie die op grond van deze gegevens kan worden getrokken is dat in de loop der jaren vooral sprake is geweest van een daling van het aantal autochtone hulpzoekers. Het aantal niet-westerse allochtonen dat hulp zoekt vanwege gokproblematiek vertoont geen duidelijk lijn en schommelt tussen de 500 en de 800 per jaar. In 2005 is het aantal allochtone hulpzoekers ten opzichte van 2002 evenwel met 62% gestegen (van 503 naar 815).

Figuur 11 Aandeel ingeschreven allochtone gokcliënten 1994-2005 LADIS

Mede door de afname van het aantal autochtone hulpzoekers is het aandeel niet-westerse allochtonen dat hulp zoekt bij de verslavingszorg in de loop der jaren sterk toegenomen: van rond de 10% in 1994 tot rond de 30% in 2005. Opvallend hierbij is dat het aandeel allochtonen dat hulp zoekt inmiddels hoger ligt dan het aandeel allochtonen in de bevolking (dat op 19% ligt). Verhoudingsgewijs zijn allochtonen dus oververtegenwoordigd in de verslavingszorg.

De vraag is hoe we deze gegevens dienen te interpreteren. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat vooral niet-westerse allochtonen de weg naar de hulpverlening steeds beter weten te vinden. Het is evengoed mogelijk

dat de autochtone probleemspelers de weg naar de hulpverlening steeds minder goed weten te vinden, negatieve ervaringen met de hulpverlening hebben opgedaan of minder vertrouwen hebben in een succesvolle behandeling. De stijging van het aandeel allochtone hulpzoekers kan er ook op duiden dat kansspelverslaving onder allochtonen steeds vaker voorkomt, dat kansspelverslaving onder autochtonen afneemt of dat de erkenning van kansspelproblemen door allochtonen is toegenomen.

Hoe dan ook, het aandeel hulpzoekers in de verslavingszorg uit niet-westerse herkomstlanden is in de loop der jaren toegenomen en sinds 2002 zien we ook een toename van het aantal allochtone hulpzoekers.

Als we ervan uitgaan dat (i) allochtonen in gelijke mate als autochtonen hulp zoeken bij kansspelproblematiek (ii) 30% van de hulpzoekers van allochtone herkomst is en (iii) er in Nederland naar schatting 40.000 probleemspelers zijn, dan zou het aantal allochtone probleemspelers in Nederland uit ongeveer 12.000 personen bestaan. Nu blijkt uit het bevolkingsonderzoek dat allochtonen hun problemen met kansspelen niet alleen eerder onderkennen maar ook eerder hulp zoeken. In dat geval vormt het aantal van 12.000 een overschatting van de kansspelproblematiek onder allochtonen.

4.6.3. Aantal allochtone gokcliënten dat tot de doelgroep behoort

Bovenstaande gegevens maken geen onderscheid tussen de vijf herkomstgroepen die in dit onderzoek centraal staan. Het IVZ heeft deze gegevens echter speciaal ten behoeve van dit onderzoek aangeleverd. In het LADIS zijn de hulpzoekers van Chinese herkomst niet afzonderlijk geregistreerd maar zijn onder de categorie 'overig Aziatisch' geschaard.

Herkomstland	Minimaal *	Maximaal **	Minimaal (in %)	Maximaal (in %)
Nederland	1.872	2.194	69,1	68,7
Turkije	220	257	8,1	8,0
Marokko	150	192	5,5	6,0
Suriname	89	116	3,3	3,6
Antillen	44	57	1,6	1,8
Overig Aziatisch	109	121	4,0	3,8
Overige (westerse) landen	85	104	3,1	3,3
Overig Afrikaans	38	40	1,4	1,3
Zuid Europa	28	31	1,0	1,0
Oost Europa	27	30	1,0	0,9
Overig Europa	18	21	0,7	0,7
Molukken	18	20	0,7	0,6
Overig Latijns-Amerikaans	10	10	0,4	0,3
Subtotaal	2.708	3.193	100	100
Onbekend	214	242		
Totaal	2.922	3.435		

* Minimaal: Kerncijfers (met correctie voor dubbelen)

** Maximaal: Geen correctie voor dubbelen

Tabel 25 Gokcliënten bij de Instellingen voor de Verslavingszorg in 2006 (LADIS/IVZ)

Als we deze gegevens vereenvoudigen en relateren aan de bevolkingssamenstelling aan de hand van het CBS kan een zogeheten odds ratio worden berekend. De odds ratio vergelijkt de kans dat een fenomeen (in dit geval kansspelverslaving) bij bepaalde groepen voorkomt. Een odds ratio van – bijvoorbeeld – 4 voor Turkse hulpzoekers betekent dat de kans dat kansspelverslaving voorkomt onder hen vier keer zo groot is als we op grond van de samenstelling van de bevolking zouden mogen verwachten.

Herkomstland	Aantal hulpzoekers (LADIS)	Aandeel hulpzoekers (in %) (LADIS)	Bevolking 15 jaar en ouder (in %) (CBS)	Odds Ratio
Autochtoon/Nederlands	1.872	69,1	81,4	0,9
Turks	220	8,1	1,9	4,3
Marokkaans	150	5,5	1,6	3,4
Surinaams	89	3,3	1,9	1,7
Antilliaans	44	1,6	0,7	2,3
Overig Westers	176	6,5	12,1	1,0
Overige Niet-westers	157	5,8		
	2.708	100	100	

Tabel 26 Gokcliënten uit de vijf herkomstgroepen (LADIS/IVZ)

De odds ratio's liggen voor de hulpzoekers uit de vijf doelgroepen alle boven de 1. Dit betekent dat relatief gezien meer niet-westerse allochtonen hulp zoeken. De hoogste odds ratio's vinden we bij de Turkse en Marokkaanse gemeenschap in Nederland.

De gegevens duiden er op dat probleemspelers uit niet-westerse herkomstlanden relatief gezien vaker hulp zoeken dan autochtonen. Dit kan betekenen dat een groter deel van de allochtonen problemen met kansspelen onderkennen maar ook dat zij sneller en makkelijker hulp zoeken bij gokproblemen dan autochtone probleemspelers.

Dat allochtonen sneller hulp zoeken wordt bevestigd vanuit het bevolkingsonderzoek uit 2004. Van de probleemspelers uit de vijf doelgroepen heeft 75% ooit hulp gezocht, van de autochtone probleemspelers 21% en van de probleemspelers uit overige herkomstlanden heeft 35% ooit hulp gezocht.

4.6.4. Schatting aantal allochtone gokverslaafden

Uit het bevolkingsonderzoek uit 2004 (n=5575) is gebleken dat een relatief groot deel (36%) van de probleemspelers ooit hulp heeft gezocht. Als we die cijfers alleen voor de verslavingszorg bepalen, blijkt dat 21% ooit hulp heeft gezocht bij de verslavingszorg, terwijl 9% dat het afgelopen jaar nog had gedaan. Wanneer we ervan uitgaan dat 9% van de probleemspelers het afgelopen jaar hulp heeft gezocht bij de verslavingszorg en er volgens de LADIS jaarlijks ongeveer 3.000 mensen hulp zoeken bij de verslavingszorg, zou dat neerkomen op ongeveer 32.500 kansspeler-verslaafden in Nederland. We dienen hierbij voorzichtig te zijn vanwege de relatief kleine aantallen waarop de generalisatie is gebaseerd. Uit de LADIS gegevens blijkt bovendien dat 31% van de gokcliënten van allochtone herkomst is. Dat zou neerkomen op ongeveer 10.000 allochtone gokverslaafden.

4.7. Samenvatting

Er zijn diverse schattingsmethodieken en bronnen ingezet die inzicht dienden te geven in de omvang van kansspelproblemen onder de vijf doelgroepen.

- Expertschattingen
- Schattingen uit de literatuur
- Schatting a.d.h.v. bevolkingsonderzoek 2004
- Schatting a.d.h.v. deelpopulaties van spelers (bezoekers Holland Casino en amusementscentra)
- Schatting a.d.h.v. aantal hulpzoekers (LADIS/IVZ)

De experts (n=15) die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd hebben niet of nauwelijks zicht op de omvang van kansspelproblemen onder allochtonen en durven zich niet aan een schatting van kansspelproblematiek te wagen.

Ook de zoektocht in de literatuur leverde nauwelijks informatie op over de prevalentie van kansspelproblematiek onder de doelgroepen die onderwerp van deze studie zijn. De overige beschikbare bronnen konden hiervan wel een indicatie geven.

Een eerste bron wordt gevormd door het bevolkingsonderzoek. Omdat het aantal allochtone respondenten dat aan het bevolkingsonderzoek heeft meegedaan relatief laag ligt, dienen we voorzichtig te zijn met het trekken van conclusies op grond van deze data. We dienen hier bovendien te bedenken dat potentiële allochtone risicogroepen niet of ondervertegenwoordigd zijn in het bevolkingsonderzoek. Toch zouden we op grond van het bevolkingsonderzoek voorzichtig mogen concluderen dat kansspelverslaving onder niet-westerse allochtonen vaker voorkomt dan onder autochtonen en westerse allochtonen. Naar schatting 32% van de risico- en probleemspelers is van allochtone herkomst, terwijl het aandeel allochtonen in de Nederlandse bevolking op 19% ligt. Als wordt uitgegaan van 113.000 risico- en probleemspelers in Nederland en 32% is van allochtone herkomst dan zou dat neerkomen op 37.000 allochtone risico- en probleemspelers.

Risicogroepen hierbij vormen de Surinaamse en Chinese spelers en de spelers uit de andere niet-westerse herkomstlanden.

Schattingen van de omvang van kansspelproblematiek zijn ook verkregen door eerder onderzoek onder bezoekers van Holland Casino en amusementscentra in Nederland. De prevalentie van kansspelproblematiek onder Turkse en Marokkaanse casinobezoekers (en bij de casinobezoekers uit andere niet-westerse herkomstlanden) is het hoogst: 32% van deze groep is als probleemspeler getypeerd. De prevalentie van kansspelproblemen onder Surinamers, Antillianen en Chinezen ligt rond de 10%, terwijl dit voor autochtone casinobezoekers op 3% ligt. Kansspelproblematiek onder Turkse en Marokkaanse casinobezoekers komt daarmee een factor tien vaker voor dan onder autochtone spelers; bij Surinaamse, Antilliaanse en Chinese respondenten is dit een factor drie.

Eenzelfde beeld zien we bij de bezoekers van amusementscentra. Onder de respondenten van Marokkaanse en Turkse herkomst en de respondenten uit andere niet-westerse herkomstlanden zien we de meeste probleemspelers: meer dan de helft (54%) van deze groep bezoekers van amusementscentra geeft aan problemen met kansspelen te hebben. Bij Surinamers, Antillianen en Chinezen bezoekers ligt dit percentage weliswaar lager (op 26%), maar nog steeds significant hoger dan bij autochtonen (16%).

Een laatste bron die gebruikt is om een schatting te geven van de omvang van kansspelproblematiek onder allochtone spelers zijn de gegevens van het Landelijk Alcohol en Drugs Informatie Systeem (LADIS) die door de Stichting Informatievoorziening Zorg (IVZ) worden bijgehouden. In het LADIS wordt een groot aantal gegevens van cliënten van de ambulante verslavingszorg geregistreerd. Uit deze gegevens blijkt dat het aandeel hulpzoekers uit niet-westerse herkomstlanden in de loop der jaren is toegenomen van rond de 10% in 1994 tot rond de 30% in 2005. Opvallend hierbij is dat het aandeel allochtonen dat hulp zoekt inmiddels hoger ligt dan het aandeel allochtonen in de bevolking (dat zoals gezegd op 19% ligt). Sinds 2002 zien we een toename van het aantal allochtone hulpzoekers: in 2002 waren dat er ruim 500, in 2005 ruim 800.

Om de verschillende schattingsmethodieken met elkaar te kunnen vergelijken zijn in de onderstaande tabel de odds ratio's nog eens op een rij gezet, oftewel: de relatieve kans dat kansspelproblematiek bij een bepaalde

doelgroep voorkomt ten opzichte van autochtonen. Bij de LADIS gegevens is de odds ratio berekend door het aandeel hulpzoekers uit de diverse herkomstgroepen te relateren aan het aandeel dat de herkomstgroepen in de algemene bevolking uitmaken. Als de odds ratio op 3,4 ligt, zoals bij de Marokkanen, betekent dit dat het aandeel Marokkaanse hulpzoekers 3,4 keer zo hoog ligt als op grond van het aandeel Marokkanen in de bevolking verwacht zou mogen worden. Het aandeel Marokkaanse hulpzoekers in de verslavingszorg is 5,5%, terwijl de Marokkaanse bevolking in Nederland 1,6% van de totale bevolking uitmaakt.

	Bevolkingsonderzoek 2004	Bezoekers HC 2000	Bezoekers AC 2000-2004	Regelmatige spelers 2004, 2005, 2007	LADIS 2005
	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) onder allochtonen/ Percentage SOGS5+ onder autochtonen	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) onder allochtonen/ Percentage SOGS5+ onder autochtonen	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) onder allochtonen/ Percentage SOGS5+ onder autochtonen	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) onder allochtonen/ Percentage SOGS5+ onder autochtonen	Odds Ratio: Percentage hulpzoekers LADIS/Percentage van de bevolking (CBS)
Marokko	0,0	10,7	3,4	4,9	3,4
Turkije	1,0	10,7	3,4	4,9	4,3
Ander niet westers	5,0	10,7	3,4	4,9	1,0
Suriname	4,0	3,3	1,6	1,3	1,7
Antillen	1,0	3,3	1,6	4,9	2,3
China	5,0	3,3	1,6	1,0	-
Ander westers	1,0	3,3	1,6	1,3	1,0
Nederland	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9

Tabel 27 Odds Ratio's bij de diverse schattingsmethodieken

De hier beschreven schattingsmethoden – uitgezonderd het bevolkingsonderzoek – laten eigenlijk steeds hetzelfde beeld zien. Bij niet-westerse allochtonen – en speciaal onder Marokkaanse en Turkse respondenten – komt kansspelproblematiek vaker voor dan bij autochtonen en westerse allochtonen. Afhankelijk van de bron komt kansspelsverslaving onder Turkse en Marokkaanse respondenten 3 tot 11 keer zo vaak voor als bij autochtone respondenten. Bij de Antilliaanse respondenten zien we, afhankelijk van de bron, 2 tot 5 keer zo vaak kansspelproblemen als onder autochtonen. Surinaamse en Chinese respondenten hebben van de vijf doelgroepen relatief gezien de minste problemen met kansspelen, maar maken 1 tot 3 keer zo veel kans om problemen met kansspelen te hebben als de autochtone respondenten.

Uit het bevolkingsonderzoek blijkt dat 32% van de risicospelers en probleemspelers van allochtone herkomst is. Uit de LADIS gegevens komt een vergelijkbaar percentage naar voren: 31% van de hulpzoekers is allochtoon. Het aandeel allochtone respondenten onder de risicospelers en probleemspelers op de speellocaties ligt aanzienlijk hoger. Van de respondenten met een SOGS5+ uit het onderzoek onder bezoekers van Holland Casino is 64% van allochtone herkomst (waarvan 14% westerse allochtonen en 50% niet-westerse allochtonen). Van de risicospelers uit Holland Casino is 39% allochtoon (waarvan 23% westers allochtoon, 16% niet-westers allochtoon).

Bij de probleemspelers uit de amusementscentra zien we een vergelijkbaar beeld: van hen is 62% allochtoon (waarvan 10% westers allochtoon en 52% niet-westers). Van de risicospelers uit amusementscentra is 44% allochtoon (12% westers allochtoon, 32% niet-westers allochtoon).

Het is een belangrijke vraag, nu we gezien hebben dat kansspelproblematiek onder spelers uit vooral niet-westerse herkomstlanden relatief vaak voorkomt, of het land van herkomst ook de oorzaak vormt van kansspelproblematiek. Om deze vraag naar causaliteit te kunnen beantwoorden, is het van belang dat alternatieve verklaringen voor de samenhang tussen land van herkomst en kansspelproblematiek zoveel mogelijk worden uitgesloten. Dit is met behulp van multivariate analyses onderzocht.

Zo is bij het onderzoek onder de bezoekers van Holland Casino gebleken dat leeftijd, maandinkomen en sekse alternatieve verklaringen kunnen bieden voor de gevonden verschillen in kansspelproblematiek tussen de herkomstgroepen. Het blijkt dat onder de mannelijke respondenten, jonger dan 50 jaar, met een maandinkomen van minder dan 3000 gulden (het onderzoek stamt uit 2000) kansspelproblematiek het vaakst voor komt. De verschillen tussen de herkomstgroepen voor wat betreft de prevalentie van kansspelproblematiek vallen dan weg. De variabelen leeftijd, maandinkomen en sekse hangen dus zowel samen met het land van herkomst als met de prevalentie van kansspelproblematiek en bieden een alternatieve verklaring voor de samenhang tussen land van herkomst en kansspelproblematiek. De kans dat er behalve een samenhang ook een causale relatie bestaat tussen het land van herkomst en kansspelproblematiek neemt daarmee af.

Het zoeken naar en uitsluiten van alternatieve verklaringen is ook bij de andere onderzoeken uitgevoerd. Zo blijkt uit het onderzoek onder bezoekers van amusementscentra dat het 'land van herkomst' weliswaar een goede predictor is voor kansspelproblematiek onder bezoekers van amusementscentra, maar dat ook andere factoren aan de gevonden samenhang tussen de prevalentie van kansspelproblematiek en land van herkomst ten grondslag kunnen liggen. Factoren die daarbij naar voren komen zijn: dagbesteding, sekse en opleiding. Onder werkzoekenden, mannen en lager opgeleiden komt kansspelverslaving het meest frequent voor. Deze factoren vertonen met andere woorden zowel een samenhang met het land van herkomst als met de prevalentie van kansspelproblematiek en kunnen een alternatieve verklaring bieden voor de gevonden samenhang tussen deze twee variabelen.

5. Aard van kansspelproblemen onder allochtonen

5.1. Demografische kenmerken van regelmatige spelers

5.1.1. Sekse

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien dat kansspelproblematiek vaker voorkomt onder allochtonen dan onder autochtonen. In dit hoofdstuk gaan we nader in op de aard en achtergronden van kansspelproblematiek. In de eerste paragraaf worden de aard en de achtergronden van kansspelverslaving en kansspelproblematiek beschreven aan de hand van een aantal demografische kenmerken van probleemspelers. In de tweede paragraaf maken we een beschrijving aan de hand van het type kansspel waaraan wordt deelgenomen. Hierbij zullen we bovendien ingaan op de risico's die aan de deelname aan bepaalde kansspelen zijn verbonden. In paragraaf 3 worden de gokgerelateerde problemen in kaart gebracht, zoals financiële en relationele problemen.

Dit hoofdstuk is, indien anders vermeld, gebaseerd op de interviews met regelmatige spelers (n=544). Daarnaast wordt gebruik gemaakt van de interviews met sleutelinformanten (n=20).

In deze paragraaf worden de demografische kenmerken van regelmatige spelers (respondenten die tenminste vier keer per maand spelen) op een rij gezet. De beschrijving is gebaseerd op interviews met 544 regelmatige spelers die in 2004-2005 en in 2007 zijn verzameld.

Het aandeel vrouwen onder de regelmatige spelers ligt gemiddeld op 31%. De meeste vrouwen treffen we aan onder de Surinaamse en Chinese spelers: gemiddeld 47% van de geïnterviewde spelers. Onder de Marokkaanse en Turkse regelmatige spelers zijn de minste vrouwen aangetroffen (gemiddeld 5% van de geïnterviewde spelers was een vrouw).

Doelgroep Kansspelen & Allochtonen	n	Percentage vrouwen	Gemiddelde leeftijd (in jaar)
Nederland	303	34	46,5
Suriname	43	47	40,2
Antillen	30	37	39,4
Marokko	44	5	30,4
Turkije	36	6	33,3
China	28	46	36,9
Ander westers land	48	35	46,4
Ander niet-westers land	12	17	31,9
Totaal	544	31	42,6

Pearson χ^2 toets X2 = 36,4, df=7, p <0,0005
 One-way ANOVA F=11,1, df=7, p <0,0005

Tabel 28 Aandeel vrouwen en gemiddelde leeftijd van de respondenten naar herkomst

Bij de interviews met regelmatige spelers zien we dat 43% van de mannelijke regelmatige spelers risicovol speelgedrag (SOGS3+, LTP) vertoont, terwijl dit voor 19% van de vrouwelijke regelmatige spelers geldt. De kans dat mannelijke regelmatige spelers in de problemen komen is daarmee twee keer zo groot als die bij vrouwelijke.

Omdat meer mannelijke dan vrouwelijke respondenten aan het onderzoek hebben meegedaan bestaat de groep risico- en probleemspelers (SOGS 3+ LTP) voor 83% uit mannen en voor 17% uit vrouwen. Gekeken naar recente kansspelproblematiek (SOGS 3+ LTP) zien we dat 69% van de risico- en probleemspelers uit mannen bestaat en 31% uit vrouwen.

De vraag is hoe deze verdeling bij de allochtone doelgroepen ligt. Komen kansspelproblemen onder mannen en vrouwen bij de allochtone doelgroepen in dezelfde mate voor als bij autochtonen? Uit de analyses blijkt dat van de autochtone risico- en probleemspelers ongeveer tweederde man is. Een vergelijkbare verhouding zien we terug bij de Surinaamse respondenten: 64% van de Surinaamse risico- en probleemspelers is man, 36% vrouw. Bij de Antilliaanse risico- en probleemspelers zien we verhoudingsgewijs een groter aandeel mannelijke risico- en probleemspelers: 71% is man en 29% vrouw. Bij de Turkse, Marokkaanse en Chinese risico- en probleemspelers zien we een ander beeld: bij deze herkomstgroepen zien we onder de risicospelers en probleemspelers (op één vrouwelijke Turkse respondent na) uitsluitend mannen.

Als we een vergelijking willen maken tussen de verschillende herkomstgroepen, moeten we relevante verschillen tussen de groepen respondenten zoveel mogelijk uitsluiten. In dit geval zien we bijvoorbeeld dat het aantal vrouwelijke Marokkaanse en Turkse spelers gering is. We weten bovendien dat kansspelproblematiek onder de mannelijke respondenten vaker voor komt dan onder vrouwelijke respondenten. Als we groepen spelers waar bijna uitsluitend mannen in zitten vergelijken met de andere herkomstgroepen, waar meer vrouwelijke respondenten in zitten, kan een vertekend beeld ontstaan. Met behulp van CHAID-analyses wordt 'seks' daarom constant gehouden waardoor de herkomstgroepen beter met elkaar vergeleken kunnen worden (zie bijlage VIII, CHAID 1).

We zien dan dat kansspelproblematiek significant vaker voorkomt onder de groep Turkse, Marokkaanse en andere niet-westerse allochtone mannelijke respondenten (41% probleemspelers) dan onder de groep Antilliaanse, Chinese, Surinaamse en autochtone, westerse allochtone mannelijke respondenten (9% probleemspelers). Bij de vrouwen zien we geen verschillen tussen de herkomstgroepen (gemiddeld 7% probleemspelers).

5.1.2. Leeftijd

Ook verschillen in de leeftijdsopbouw van de respondentengroepen kunnen een alternatieve verklaring bieden voor de gevonden verschillen in kansspelproblematiek bij de herkomstgroepen. Zo blijkt dat de gemiddelde leeftijd (32 jaar) van de groep Marokkaanse, Turkse en overige niet-westerse allochtone respondenten significant lager is dan die van de andere herkomstgroepen. Surinaamse, Antilliaanse en Chinese respondenten zijn gemiddeld 39 jaar, de autochtone en niet westerse allochtone respondenten zijn gemiddeld 47 jaar. Indien we de leeftijdsopbouw van de risicospelers en probleemspelers bezien, blijkt dat recreatieve spelers gemiddeld 44 jaar oud zijn, de risicospelers gemiddeld 37 jaar en de probleemspelers gemiddeld 36 jaar. De analyse leert verder dat geen sprake is van een lineair verband tussen leeftijd en problematisch speelgedrag. Het is met andere woorden niet zo dat hoe jonger de spelers zijn, des te risicovoller hun speelgedrag is. Problematisch speelgedrag zien we het vaakst in de leeftijdscategorie 26 tot 40 jaar: 23% van de spelers uit deze leeftijdscategorie is als een probleemspeler getypeerd. In de leeftijdscategorie jonger dan 26 jaar is 12% een probleemspeler, in de leeftijdscategorie 40-57 is dat 13%, terwijl problematisch speelgedrag in de oudste leeftijdscategorie (57+) bij 2% van de respondenten voor komt. Daar de autochtone spelers gemiddeld ouder zijn, is het de vraag of risicovol of problematisch speelgedrag onder autochtone jongere spelers even vaak voorkomt als onder allochtone jongere spelers. Als leeftijd constant wordt gehouden, waardoor de herkomstgroepen beter met elkaar vergeleken kunnen worden, zien we dan nog steeds dat kansspelproblematiek onder bepaalde herkomstgroepen vaker voorkomt dan bij andere? CHAID-analyses leren dat

dit het geval is: onder de groep Antilliaanse, Turkse, Chinese, Marokkaanse en andere niet-westerse allochtone spelers tussen de 26 en 40 jaar komt risicovol speelgedrag vaker voor (46% SOGS5+ LJP) dan onder de autochtone, westerse allochtone en Surinaamse respondenten van diezelfde leeftijdscategorie (12% SOGS5+ LJP). Bij de andere leeftijdsgroepen zien we geen verschillen tussen autochtone en allochtone respondenten.

5.1.3. Sociaal Economische Status (SES)

De vraag is hier of de SES van de respondenten een alternatieve verklaring kan bieden voor de hoge prevalentie van kansspelproblematiek onder bepaalde groepen allochtone respondenten. Belangrijke kenmerken die vaak als indicatoren van de Sociaal Economische Status (SES) dienen, zijn opleiding, inkomen en beroep. De vraag is tweeledig: enerzijds of de SES van de respondenten een samenhang vertoont met het land van herkomst en anderzijds of de SES van de respondenten een samenhang vertoont met kansspelproblematiek. Aan de hand van CHAID-analyses zal worden bepaald in hoeverre de SES van de respondenten een alternatieve verklaring kan bieden voor de hogere prevalenties van kansspelproblematiek onder vooral de niet-westerse allochtone respondenten.

Opleiding

Het opleidingsniveau van de groep Marokkaanse, Chinese en Turkse respondenten blijkt significant lager te zijn dan van de respondenten uit de andere herkomstlanden. De verschillen tussen de twee groepen blijken vooral te worden veroorzaakt door het aandeel respondenten zonder opleiding of met alleen de lagere school. Van de groep Marokkaanse, Chinese en Turkse respondenten is dit 31%, voor de andere groep respondenten (Suriname, Antillen, Nederland of ander land) heeft 9% geen of alleen de lagere school afgerond.

Het blijkt dat het opleidingsniveau van de respondenten samenhangt met de mate van problematisch speelgedrag. Onder de groep spelers die geen opleiding hebben genoten en de spelers die alleen de lagere school hebben afgerond zien we dat ruim een kwart (27%) problemen met kansspelen heeft. Bij de spelers die wel een middelbare schoolopleiding hebben afgerond is het aandeel probleemspelers 11%.

Als we het opleidingsniveau constant houden, vallen de verschillen tussen de herkomstgroepen voor wat betreft het voorkomen van kansspelproblematiek deels weg. Wel zien we bij de groep respondenten die een vervolgopleiding heeft afgerond verschillen in de prevalentie van kansspelproblematiek tussen enerzijds de groep Antilliaanse, Turkse, Marokkaanse en andere niet-westerse allochtone respondenten (30% SOGS5+ LJP) en anderzijds de groep Nederlandse, Westerse, Chinese en Surinaamse respondenten (6% SOGS5+ LJP).

Dagbesteding

De dagbesteding van de respondenten laat diverse verschillen zien tussen de herkomstgroepen. Marokkanen, Turken, Chinezen en westerse allochtone respondenten hebben minder vaak betaald werk (42%) dan de Surinaamse, Antilliaanse, niet-westerse allochtone en autochtone respondenten (56%). Onder Marokkaanse, Turkse, Chinese en niet-westerse allochtonen zien we het grootste aandeel werkzoekenden (gemiddeld 23%), bij de andere groep is het percentage werkzoekenden (4%).

Ook zijn er verschillen tussen de herkomstgroepen voor wat betreft de pensioengerechtigde leeftijd. Van de autochtone respondenten is 19% met pensioen, van de groep Turkse, Chinese en Surinaamse respondenten is dit 7% terwijl van de Antilliaanse en Marokkaanse respondenten niemand met pensioen is.

De dagbesteding van de spelers blijkt bovendien samen te hangen met problematisch speelgedrag, waarbij onder de groep respondenten die met pensioen of werkzoekend zijn, sprake is van de meeste kansspelproblematiek is: 19%

heeft een SOGS5+ (LJP). Voor de respondenten met een andere dagbesteding ligt dit percentage op 12%.

Als we in de CHAID-analyses de dagbesteding constant houden, blijkt het land van herkomst nog wel een rol te spelen bij de groep respondenten die studeert, werkt, huisvrouw is of in de wao zit. Daar zien we onder de Antilliaanse, Turkse, Marokkaanse en andere niet-westerse allochtonen de hoogste prevalentie van problematisch speelgedrag (26%). Van de andere groep respondenten (autochtone, Chinese, Surinaamse en westers allochtone respondenten) heeft 8% een SOGS5+ score.

Inkomen

Behalve verschillen in opleiding en dagbesteding zien we ook inkomensverschillen tussen de groepen respondenten. Respondenten van Antilliaanse, westers allochtone en autochtone herkomst zitten gemiddeld in hogere inkomensklassen dan de respondenten uit de andere herkomstlanden. Het netto maandinkomen van de respondenten blijkt eveneens samen te hangen met het voorkomen van problematisch speelgedrag. We zien hierbij geen lineaire relatie. Het blijkt dat in de laagste inkomensklasse (minder dan 900 euro per maand) en in de inkomensklasse 1.350 – 1.800 euro per maand de hoogste prevalenties van kansspelproblemen worden gevonden (19% probleemspelers). In de inkomensklasse 900 – 1.350 euro en in de hoogste inkomensklasse is de prevalentie van kansspelproblemen respectievelijk 9% en 7%.

Als de herkomstgroepen qua inkomen vergelijkbaar worden gemaakt zien we alleen bij de laagste inkomens verschillen tussen de herkomstgroepen voor wat betreft de prevalentie van kansspelproblematiek. Van de Turkse, Marokkaanse en Surinaamse respondenten met een laag inkomen heeft 43% problemen met kansspelen. Bij de Antilliaanse, Nederlandse en Chinese respondenten met een laag inkomen heeft 3% problemen met kansspelen (SOGS5+ LJP).

Als de variabelen inkomen, dagbesteding en opleidingsniveau in een multivariaat model worden geanalyseerd dan blijkt het opleidingsniveau de belangrijkste voorspeller op te leveren. Waarbij 27% van de laagst opgeleiden problemen met kansspelen heeft, terwijl dit bij de hoger opgeleiden 11% bedraagt.

5.1.4. Verstedelijking

Een derde factor die mogelijk van invloed kan zijn op de gevonden verschillen in kansspelproblematiek tussen autochtonen en allochtonen is verstedelijking. Om de aannemelijkheid hiervan te toetsen zijn wederom CHAID-analyses uitgevoerd. Uit de analyses blijkt dat 86% van de niet-westerse allochtone respondenten in gemeenten woont met meer dan 100.000 inwoners, van de autochtone en westers allochtone respondenten is dit 40%.

Het blijkt bovendien dat in de gemeenten met meer dan 50.000 inwoners kansspelproblematiek vaker voorkomt (17% van de respondenten heeft een SOGS5+ LJP) dan in de kleinere gemeenten, waar 6% van de respondenten een probleemspeler is.

Om te bezien of verstedelijking een verklaring kan bieden voor de hogere prevalentie van kansspelproblematiek onder allochtonen is deze variabele bij de analyses constant gehouden.

We zien dan dat het land van herkomst alleen verschillen laat zien bij de respondenten uit de grote gemeenten. Kansspelproblematiek komt bij de respondenten uit de grotere steden het meest frequent voor bij de groep Turkse, Marokkaanse en andere niet-westerse respondenten: 39% van deze groep is een probleemspeler. Bij de groep Antilliaanse en Surinaamse

respondenten zien we 16% probleemspelers, terwijl bij de autochtone, Chinese en westerse respondenten 8% een SOGS5+ heeft en als probleemspeler is getypeerd.

5.1.5. Multivariaat model

Als bovengenoemde demografische kenmerken van de respondenten gezamenlijk worden geanalyseerd in CHAID blijken sekse, leeftijd en dagbesteding de belangrijkste voorspellers te zijn voor problematisch speelgedrag. We zien de hoogste prevalenties van problematisch speelgedrag bij de groep mannen in de leeftijdscategorie van 27 tot 52 jaar; 24% van deze groep regelmatig spelers heeft een SOGS5+ (LJF). Het CHAID-model onderscheidt bij deze groep mannen van middelbare leeftijd vervolgens twee subgroepen; een groep met een hoge SES (14% probleemspelers) en een groep met een lage SES (54% probleemspelers). Met name mannen van middelbare leeftijd met een lage SES vormen dus een risicogroep. Een derde risicogroep wordt gevormd door de jongere mannelijke respondenten (tot 27 jaar), 12% van deze groep is als probleemspelers getypeerd. De andere groepen worden gevormd door de oudere mannen (3% probleemspeler en de vrouwelijke respondenten (7% probleemspelers).

Als vervolgens ook het land van herkomst in het CHAID-model wordt opgenomen en de andere variabelen (sekse, leeftijd en SES) constant worden gehouden zien we dat het land van herkomst geen rol van betekenis meer speelt. Er zijn met andere woorden alternatieve verklaringen denkbaar voor de verschillen in kansspelproblematiek tussen autochtonen en allochtonen. Die alternatieve verklaring wordt gevonden in het feit dat veel allochtonen respondenten mannen zijn van middelbare leeftijd met een lage SES. Terwijl juist onder deze groep kansspelverslaving vaak voor komt.

5.1.6. Eerste of tweede generatie

Kansspelproblematiek blijkt het meest frequent onder de eerste generaties allochtonen voor te komen: ruim een kwart (26%) van de respondenten van de eerste generatie is een probleemspeler. Onder de tweede generatie spelers is dit 12%, onder autochtonen 7%.

Wij dienen hier de definities van eerste en tweede generatie in het oog te houden.

Ontleend aan het CBS wordt onder een 1e generatie allochtoon verstaan: een persoon die zelf in het buitenland is geboren en waarvan tenminste één ouder in het buitenland is geboren. Een 2e generatie allochtoon is een persoon die in Nederland is geboren en waarvan tenminste één ouder in het buitenland is geboren. Ook de kinderen van Turkse en Marokkaanse gastarbeiders die niet in Nederland zijn geboren, maar wel kinds af aan in Nederland wonen, zijn volgens deze definitie eerste generatie allochtonen.

Voor de eerste generatie Turkse en Marokkaanse respondenten blijken problemen met kansspelen te ervaren: bijna 47% heeft een SOGS5+ en is als probleemspeler getypeerd. Van de Antilliaanse, Chinese en Surinaamse respondenten van de eerste generatie is 13% als probleemspeler getypeerd. Bij autochtonen en tweede en derde generatie allochtonen ligt het aandeel probleemspelers op 8%.

5.1.7. Demografische kenmerken volgens de sleutelinformanten

Ter afsluiting van het deel over de demografische kenmerken van de respondenten zetten we de informatie die de sleutelinformanten (n=20) tijdens de interviews hebben gegeven op een rij.

Aan de sleutelinformanten is gevraagd welke groepen probleemspelers zij bij hun allochtone doelgroepen onderscheiden. Gekeken naar de antwoorden valt er een veelvoud aan groepen te onderkennen, zowel binnen de doelgroepen zelf als binnen het aanbod van speelmogelijkheden op de kansspelmarkt. De

kenmerken van de risico- en probleemspelers zijn hierbij nauwelijks los te koppelen van de typen kansspelen en speelgelegenheden. Zowel bij 'straat'-spelers (kaarten), bingospelers, bezoekers van casino's, amusementscentra, horecagelegenheden, wedkantoren en Online spelers kan problematisch speelgedrag voorkomen. Daaronder bevinden zich zowel jonge als oudere probleemspelers, probleemspelers die aan 'de onderkant van de samenleving' staan als de meer 'chique' probleemspelers (mensen met een goede baan en een goed inkomen).

We geven een schets van de verschillende probleemspelers die door de sleutelinformanten worden onderscheiden.

Een Surinaamse sleutelinformant onderscheid drie groepen jongeren, ouderen en vrouwen. Iedere groep heeft een eigen voorkeur voor spel of speelgelegenheid.

Bij Surinaamse jongeren zijn het vooral de fruitautomaten en de straatspelen. De ouderen gaan naar het casino, naar de bingo, spelen Mahjong en doen mee aan de loterij. Veel eenzame Surinaamse vrouwen gaan naar het casino, daar is het beschermd voor hen, daar worden ze niet lastig gevallen. Of ze gaan naar de bingo. Daar kennen ze de mensen en de mensen kennen hen. Het pokeren komt niet veel voor bij Surinamers. Het is wel in opkomst.

[Interview, sleutelinformant Inspraakorgaan Surinamers]

Een hulpverlener maakt onderscheid naar dagbesteding en tijdstip van spelen.

Overdag zie je de werklozen gokken; daar zie je veel gokverslaafden tussen. 's Avonds zie je van alles. In het weekend zie je meer de echtparen. In veel amusementscentra zie ik toch 60 tot 70 procent allochtonen, afhankelijk van de vestigingsplaats en buurt.

[Interview, hulpverlener]

Een Turkse hulpverlener en veldwerker die met verschillende doelgroepen werkt, signaleert drie verschillende probleemgroepen in verschillende locaties, waarbij daarnaast nog sprake is van verschillende generaties.

De spelers in gokhallen, met name Chinese mannen en vrouwen die roulette spelen of op meerdere kasten tegelijk, soms wel 5 of 6, met een kaartje ertussen. Hier zitten ook wel 'anonieme' spelers uit andere gemeenten van Turkse of Marokkaanse komaf. Die komen hier spelen omdat ze zich schamen.

De groep gokkers, die na sluitingstijd illegaal in cafés spelen: zowel Turken en Marokkanen als Nederlanders en Antillianen. Dit betreft zware gokkers van 35 jaar en ouder die vooral pokeren.

De 25-35 jarige pata pata en baccara-spelers; die zijn Turks, Marokkaans en Nederlands. Vaak spelen ze eerst pata pata en als er meer geld circuleert baccara. Dergelijke kansspelen kunnen overal worden gespeeld.

5.2. Kansspelen

Nadat in de vorige paragrafen is ingegaan op de demografische kenmerken van de respondenten, wordt nu bekeken aan welke kansspelen de respondenten, en in het bijzonder de risico- en probleemspelers, deelnemen. Hiervoor zijn de interviews met regelmatige spelers (n=544) weer als uitgangspunt genomen.

	n	Loterij	Kraslot	Kansspel Automaat	Casino Spel	Paarden Wedden	Illegaal	Internet	Kaarten of dubbelen	Sport Poules	Bingo	Ander kansspel
Turkije	36	56	44	67	69	3	25	3	31	78	6	6
Marokko	44	30	27	86	57	5	18	5	23	66	11	2
Suriname	43	72	40	88	37	5	7	5	16	61	7	5
Antillen	30	57	30	63	80	7	13	7	17	73	10	0
China	28	57	21	75	50	7	0	25	29	71	4	21
Ander niet- westers	12	42	58	92	83	8	17	0	17	25	25	0
Nederland	303	72	32	53	33	22	9	5	10	21	16	5
Ander westers	48	75	46	75	38	6	6	4	8	10	19	4
Totaal	544	65	34	64	43	14	10	6	14	36	14	5
Pearson χ^2 toets												
χ^2	=	39,9	11,8	44,2	52,6	28,6	#	#	22,6	135,2	#	#
df	=	7	7	7	7	7			7	7		
p	=	<0,0005 ***	0,106 n.s.	<0,0005 ***	<0,0005 ***	<0,0005 ***			0,002 ***	<0,0005 ***		

mag niet worden berekend omdat 25% of meer van de verwachte frequenties in de cellen kleiner is dan 5

* p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Tabel 29 Recente deelname kansspelen (in %) van regelmatige spelers naar herkomst-groepering

5.2.1. Deelname aan kansspelen

De regelmatige spelers die aan het onderzoek hebben meegewerkt, hebben een duidelijke voorkeur voor kansspelautomaten en loterijen. Gemiddeld heeft 64% van de respondenten recent op kansspelautomaten gespeeld, en 65% recent aan een loterij meegedaan. Favoriete kansspelen zijn verder de casinospelen (43%), de krasloterij (34%) en het meedoen aan sportpoules (36%). We zien bij de meeste typen kansspelen verschillen tussen de herkomst-groepen voor wat betreft de deelname, bij enkele kansspelen zijn er geen verschillen tussen de groepen, te weten bij de krasloterij, de bingo en de kansspelen via internet.

Loterijen

De trends die we in hoofdstuk drie zagen bij de deelnamecijfers onder de algemene bevolking, zien we goeddeels terug bij de interviews met regelmatige spelers. Zo zien we bij de deelname aan loterijen dat deze onder Marokkaanse en andere niet-westerse allochtone spelers het laagst ligt (32%) en bij autochtonen, westerse allochtonen en Surinamers het hoogst (gemiddeld 72%). Onder de Turkse, Chinese en Antilliaanse respondenten is het percentage dat aan loterijen deelneemt 56%.

Kansspelautomaten

Kansspelautomaten blijken vooral populair bij de Marokkaanse en de Surinaamse spelers en bij de spelers uit de overige niet-westerse herkomstlanden. Van deze groep speelde 88% het afgelopen jaar op een kansspelautomaat. Voor de Turkse, Antilliaanse en Chinese spelers en spelers uit westerse herkomstlanden zijn de recente deelnamecijfers voor kansspelautomaten gemiddeld 70%, voor autochtonen 53%.

Casinospelen

Bij Turkse en Antilliaanse spelers en bij spelers uit de overige niet-westerse herkomstlanden zien we de hoogste recente deelname aan casinospelen: gemiddeld 76%. Voor Marokkaanse en Chinese spelers bedraagt dit cijfer 54%, voor Surinamers, autochtonen en westerse allochtonen is dit percentage het laagst, namelijk 34%.

Paardenwedden	Het wedden op paarden blijkt vooral een autochtone aangelegenheid te zijn. Ruim 20% van de autochtone regelmatige spelers had recent op paarden gewed, terwijl dit voor 5% van de allochtone regelmatige spelers geldt.
Illegale kansspelen	De deelname aan illegale kansspelen is onder Marokkaanse, Turkse en Antilliaanse spelers en onder spelers uit overige niet-westerse herkomstlanden het hoogst: gemiddeld 19% van deze groep heeft het afgelopen jaar aan kansspelen meegedaan waarvan men wist dat het illegaal was. Voor de andere groepen (Surinamers, Chinezen, Nederlanders en westerse allochtonen) ligt dit percentage aanzienlijk lager: gemiddeld 8%.
Kaarten en dobbelen vooral niet-westers	Kaarten en dobbelen blijken het minst populair onder de regelmatige spelers van autochtone en westerse allochtone herkomst: 9% heeft recent om geld gekaart of gedobbeld. Bij de andere groepen niet-westerse allochtone respondenten was dit 22%.
Sportpoules populair onder alle vijf doelgroepen	Ook bij het meedoen aan sportpoules zien we verschillen tussen de herkomst-groeperingen. Bij alle vijf doelgroepen zijn de sportpoules zeer populair: gemiddeld 70% van de regelmatige spelers heeft daar recent aan meegedaan. Voor de andere groepen ligt dit percentage op 19%.

5.2.2. Favoriete kansspel van risico- en probleemspelers

Hieronder worden dezelfde gegevens omtrent de deelname aan kansspelen beschreven, maar nu uitsluitend voor de risico- en probleemspelers. Het gaat hier derhalve om veel kleinere aantallen respondenten. In totaal zaten er in de steekproef van regelmatige spelers (n=544) 123 recente risico- en probleemspelers: spelers met een SOGS score van 3 of meer. Mede door deze kleine aantallen kunnen geen significante verschillen worden aangetoond tussen de afzonderlijke herkomstgroepen. Het beeld dat we bij de regelmatige spelers zagen komt echter goeddeels overeen. Opvallend is wel dat de risicospelers en probleemspelers afwijken van de recreatieve spelers in hun voorkeur voor een bepaald type kansspel. Zo nemen risico- en probleemspelers minder vaak deel aan loterijen, aan het wedden op paarden en aan de bingo dan recreatieve spelers. Ze spelen echter vaker op kansspelautomaten, nemen vaker aan casinospelen deel, kopen vaker krasloten, kaarten en dobbelen vaker en nemen vaker aan sportpoules en aan illegale kansspelen deel.

	Aantal respon- denten	Loterij	Kraslot	Kansspel Automaat	Casino Spel	Paarden Wedden	Illegaal	Internet	Kaarten of dobbelen	Sport Poules	Bingo	Ander Kansspel
Turkije	20	60	70	87	75	0	30	5	45	90	0	5
Marokko	29	24	28	93	62	7	28	7	28	59	14	0
Suriname	11	64	46	91	46	18	18	18	9	64	0	9
Antillen	14	64	43	71	79	7	14	14	29	71	14	0
China	4	0	0	100	50	0	0	25	0	25	0	0
Ander niet-westers	5	40	60	100	80	20	20	0	20	40	0	0
Nederland	31	65	45	87	42	16	16	16	16	23	16	0
Ander westers	9	56	44	89	44	0	0	11	0	11	0	11
Totaal	123	50	44	89	59	9	20	11	23	51	9	2

Tabel 30 Recente deelname kansspelen (in %) van risico- en probleemspelers naar herkomstgroepering

Uit de tabel kan worden afgeleid dat de risico- en probleemspelers vrijwel allemaal op kansspelautomaten spelen: 89% heeft dit in de afgelopen twaalf maanden gedaan. Andere kansspelen waaraan door relatief veel risico- en probleemspelers wordt deelgenomen zijn achtereenvolgens: casinospelen (59%), sportpoules (51%), loterijen (50%) en het kopen van krasloten (44%). Minder dan een kwart van de risico- en probleemspelers neemt aan de andere kansspelen deel.

Bij geen van de genoemde kansspelen zien we significante verschillen tussen de risico- en probleemspelers uit de diverse herkomstgroepen, aangezien bij relatief veel cellen de verwachte frequentie kleiner is dan 5, waardoor de Pearson Chi kwadraat toets niet berekend mag worden. Als we het aantal vrijheidsgraden verkleinen door cellen samen te voegen zien we bij de deelname aan loterijen en casinospelen wel significante verschillen tussen herkomstgroepen. Autochtone en westers allochtone risico- en probleemspelers nemen vaker dan niet-westerse allochtonen aan loterijen deel, maar minder vaak aan casinospelen.

Een andere manier om te bepalen of bepaalde kansspelen meer risico's op verslaving inhouden dan andere, is om met behulp van statistische analyses te bezien welke kansspelen het sterkst samenhangen met problematisch speelgedrag. Het blijkt dan dat het spelen op kansspelautomaten de beste voorspeller is van problematisch speelgedrag. Van de respondenten die recent op kansspelautomaten speelden heeft 20% een SOGS5+, van de respondenten die dat niet deden heeft 2% een SOGS5+ (LJP). Uit de analyses komen twee specifieke risicogroepen naar voren die worden gevormd door de spelers op kansspelautomaten die daarnaast ook kaarten of dobbelen om geld (35% probleemspelers) of de kansspelautomaten spelers die daarnaast aan sportpoules deelnemen (23% probleemspelers). Als de deelname aan deze risicovolle kansspelen in de analyses constant wordt gehouden blijkt dit een alternatieve verklaring te bieden voor de gevonden samenhang tussen land van herkomst en kansspelproblematiek. Problematisch speelgedrag hangt sterker samen met het type spel dat wordt gespeeld dan met het land van herkomst. Anders gezegd, autochtone respondenten die aan risicovolle kansspelen deelnemen hebben net zo vaak problemen hiermee als allochtone respondenten die aan deze kansspelen deelnemen.

5.2.3. Aantal kansspelen

In de volgende tabel zien we het gemiddelde aantal kansspelen waaraan de respondenten het afgelopen jaar deelnamen.

Doelgroep Kansspelen & Allochtonen	Gemiddelde	n	Std Deviatie
Nederland	2,71	303	1,46
Suriname	3,37	43	1,25
Antillen	3,57	30	1,50
Marokko	3,27	44	1,65
Turkije	3,81	36	1,58
China	3,39	28	1,69
Ander westers land	2,88	48	1,39
Ander niet-westers land	3,67	12	1,72
Totaal	3,00	544	1,52

Tabel 31 Aantal kansspelen (LJP, maximaal 10) naar herkomstgroepering

Gemiddeld namen de respondenten het afgelopen jaar aan drie kansspelen deel. Ook hier zien we verschillen: de groep autochtone en westers allochtone respondenten namen gemiddeld per jaar aan 2,7 kansspelen deel, de niet-westers allochtone respondenten aan 3,5 kansspelen.

Het is de vraag of het aantal kansspelen waaraan wordt deelgenomen een verklaring kan bieden voor de hogere prevalentie van kansspelproblematiek onder de allochtone respondenten. Uit CHAID-analyses blijkt dat het aantal kansspelen waaraan door de respondenten wordt deelgenomen niet alleen samenhangt met het land van herkomst maar ook met de prevalentie van kansspelproblematiek. Van de respondenten die het afgelopen jaar aan minder dan vier kansspelen hebben deelgenomen is 8% probleemspeler, terwijl van de respondenten die aan vier of meer kansspelen hebben deelgenomen 24% als probleemspeler is getypeerd. Ook hier zien we dat als het aantal kansspelen waaraan wordt deelgenomen constant wordt gehouden, de variabele 'land van herkomst' geen rol meer speelt.

5.2.4. Aanvangsleeftijd kansspelen

Een verslavingscarrière wordt over het algemeen over een langere periode opgebouwd. Een van de hypothesen die vaak is geopperd luidt, dat hoe jonger men met spelen begint, des te groter de kans is dat men later in de problemen komt met kansspelen. In het voorgaande hebben we gezien dat kansspelverslaving onder bepaalde groepen allochtone spelers vaker voorkomt. De vraag die we hier willen beantwoorden is of zij ook op jongere leeftijd met kansspelen in aanraking zijn gekomen.

Als we de leeftijd bezien waarop de regelmatige spelers (n=544) met kansspelen zijn begonnen, valt een aantal zaken op. In de eerste plaats lijkt er een bepaalde volgorde te bestaan in de kansspelen waaraan wordt deelgenomen. Relatief veel allochtone spelers (46%) zijn met het spelen op kansspelautomaten begonnen; zo'n 20% is begonnen met casinospelen. De andere kansspelen zijn door minder dan 5% van de respondenten genoemd als spel waarmee is begonnen.

Toch wordt met kaarten en dobbelen (gemiddeld op 19 jarige leeftijd), en het meedoen aan sportpoules (gemiddeld op 23 jarige leeftijd) vaak al eerder begonnen dan met het spelen op kansspelautomaat (gemiddeld op 25 jarige leeftijd). De gemiddelde leeftijd waarop met casinospelen wordt begonnen ligt aanzienlijk hoger: op gemiddeld 30 jaar.

In de tweede plaats valt op dat de respondenten uit de vijf herkomstgroepen die in dit onderzoek centraal staan, over het algemeen op jongere leeftijd met kansspelen in aanraking zijn gekomen dan de autochtone spelers. Dat geldt het sterkst voor de deelname aan krasloten en casinospelen. De autochtone, Surinaamse en Antilliaanse respondenten zijn hier gemiddeld op 35 jarige leeftijd mee begonnen, terwijl de Chinese, Turkse en Marokkaanse respondenten gemiddeld twaalf jaar jonger waren en hier gemiddeld op 23 jarige leeftijd mee zijn begonnen. Deze verschillen zien we ook bij de casinospelen. Autochtone en Surinaamse respondenten en de respondenten uit westerse herkomstlanden zijn gemiddeld op 32 jarige leeftijd met casinospelen in aanraking gekomen, terwijl dit bij de anderen op gemiddeld 25 jarige leeftijd het geval was.

Doelgroep Kansspelen & Allochtonen	Gemiddelde beginleeftijd loterijen	Gemiddelde beginleeftijd krasloten	Gemiddelde beginleeftijd kansspelautomaten	Gemiddelde beginleeftijd casinospelen	Gemiddelde beginleeftijd paardenwedden
Nederland	26,4	35,4	25,5	32,1	24,8
Suriname	25,4	33,4	28,4	30,4	22,0
Antillen	22,1	29,9	24,7	25,8	21,8
Marokko	22,5	21,5	20,9	22,8	22,7
Turkije	21,9	25,1	22,0	26,1	22,0
China	23,9	25,3	22,7	24,4	29,3
Ander westers land	25,3	33,7	29,5	33,7	30,0
Ander niet-westers land	25,7	21,3	24,5	25,5	20,0
Totaal	25,4	32,2	25,3	29,8	29,8
One-way ANOVA	F=1,6, df=7, p=0,127	F=6,3, df=7, p<0,0005	F=2,1, df=7, p=0,046	F=4,7, df=7, p<0,0005	F=0,4, df=7, p=0,876
Doelgroep Kansspelen & Allochtonen	Gemiddelde beginleeftijd illegaal	Gemiddelde beginleeftijd internet	Gemiddelde beginleeftijd Bingo	Gemiddelde beginleeftijd kaarten	Gemiddelde beginleeftijd sportpoules
Nederland	30,8	30,3	niet gevraagd	niet gevraagd	niet gevraagd
Suriname	31,5	27,7	32,3	18,2	34,3
Antillen	23,3	45,8	21,2	17,6	27,3
Marokko	20,7	19,0	25,5	19,5	19,2
Turkije	24,1	20,5	23,2	19,9	23,7
China	20,7	20,3	33,5	21,2	19,5
Ander westers land	33,2	31,0	niet gevraagd	niet gevraagd	niet gevraagd
Ander niet-westers land	12,5	-	niet gevraagd	niet gevraagd	niet gevraagd
Totaal	28,5	28,2	26,3	19,4	23,8
One-way ANOVA	F=2,5, df=7, p=0,018	F=4,9, df=6, p=0,001	F=2,0, df=4, p=0,122	F=0,2, df=4, p=0,931	F=3,8, df=4, p=0,009

Tabel 32 Aanvangsleeftijd kansspeldeelname naar herkomst

Een tweede vraag die we hier willen beantwoorden is of de aanvangsleeftijd verband houdt met problematisch speelgedrag. Daar blijkt in zekere mate sprake van te zijn. We zien die samenhang tussen de startleeftijd en problematisch speelgedrag bij de krasloten en de casinospelen. De samenhang tussen de startleeftijd van casinospelen en problematisch speelgedrag is daarbij het sterkst. Van de respondenten die voor hun 36ste verjaardag met casinospelen in aanraking zijn gekomen heeft 20% een *SOGS5+* score (*LJP*); van de respondenten die toen 36 jaar of ouder waren heeft 5% een *SOGS5+* score (*LJP*).

Tot slot is aan de hand van *CHAID*-analyses gezien of de beginleeftijd waarmee aan kansspelen is begonnen een alternatieve verklaring kan bieden voor de hogere prevalenties van kansspelproblemen onder allochtone respondenten. Dat blijkt deels het geval te zijn. De startleeftijd waarmee de allochtone respondenten aan kansspelen zijn gaan deelnemen ligt lager dan de startleeftijd waarmee de autochtone respondenten aan kansspelen zijn gaan

deelnemen. En zoals we zojuist zagen, hangt de startleeftijd tevens samen met problematisch speelgedrag.

5.2.5. Redenen om te gokken

Uit de interviews met regelmatige spelers (n=544) en sleutelinformanten is gebleken dat allochtonen soms andere redenen hebben om te gokken dan autochtonen. Allochtonen zouden volgens sommige sleutelinformanten meer vanwege de spanning gokken en met meer temperament spelen dan autochtonen. Autochtonen zouden meer gecontroleerd met kansspelen omgaan. Ook het willen winnen van geld of het rijk willen worden zouden als redenen om te gokken bij allochtonen meer op de voorgrond staan. In het onderstaande zullen we zien dat deze door de sleutelinformanten benoemde verschillen tussen autochtonen en allochtonen bevestigd worden vanuit de interviews met de regelmatige spelers.

Overigens worden in de eerder aan gerefereerde Turkse studie tegengestelde conclusies getrokken. Duvarci en Varan concluderen op basis van hun studie onder pathologische en reguliere gokkers dat de motieven voor kansspeldeelname en kansspelgedrag tussen Turkse gokkers en gokkers uit Westerse landen niet wezenlijk verschillen (Duvarci & Varan, 2000).

In onderhavig onderzoek zijn tien mogelijke redenen om te gokken aan de respondenten voorgelegd. De respondenten is gevraagd om bij elke reden aan te geven of dit een belangrijke of onbelangrijke reden voor hen is of dat ze er neutraal tegenover staan. Omwille van de ruimte en het overzicht bespreken we hier alleen de redenen om te gokken waarbij verschillen tussen de herkomstlanden gevonden zijn. Bij de redenen 'vanwege de gezelligheid', 'vanwege de spanning', 'de ontspanning' en 'vanwege de sociale contacten' zijn geen verschillen tussen de herkomstgroepen aangetroffen.

'Snel geld willen verdienen' zien we als reden om te gokken het vaakst terug bij de spelers uit Marokko, Suriname, de Antillen en Turkije: voor meer dan de helft (52%) is dit een belangrijke reden om te gokken. Bij de autochtone, westers allochtone en Chinese respondenten vindt 29% het spelen om snel geld te verdienen belangrijk (zie bijlage VIII, CHAID 9).

'Rijk willen worden' als reden om te gokken geeft minder duidelijke verschillen tussen de herkomstgroepen. Het blijkt dat Surinamers, Antillianen, Turken en Chinezen daar vooral vaker neutraal tegenover staan dan de andere respondenten. Voor de andere respondenten (autochtonen, Marokkaanse en de andere westerse en niet-westerse allochtone respondenten) wordt het 'rijk willen worden' vaker als een onbelangrijke reden beschouwd (zie bijlage VIII, CHAID 10)

'Uit verveling' wordt het vaakst als een belangrijke reden om te gokken gezien door de Marokkaanse en Chinese respondenten (voor 51% is dit een belangrijke reden om te gokken). Autochtonen en westerse allochtonen spelen het minst vaak uit verveling, voor 12% is dit een belangrijke reden. (zie bijlage VIII, CHAID 11).

Sommige gokkers spelen ook omdat ze vinden dat ze verslaafd zijn. Het blijkt dat deze reden vooral voor Turkse en Marokkaanse respondenten belangrijk is. Voor autochtonen en Chinese spelers geldt dit het minst vaak (zie bijlage VIII, CHAID 12).

Spelen 'om problemen te vergeten' wordt het meest frequent genoemd door de Marokkaanse, Surinaamse en Turkse respondenten (zie bijlage VIII, CHAID 13).

5.2.6. Uitgaven

In de vragenlijst zijn de uitgaven aan kansspelen gerelateerd aan het inkomen: de respondenten is niet gevraagd hoeveel ze aan kansspelen uitgeven maar welk deel van hun inkomen ze aan kansspelen uitgeven.

Het blijkt dat meer dan de helft van de respondenten (53%) meer dan 5% van hun inkomen aan kansspelen uitgeven. We zien hierbij relatief grote verschillen tussen de respondenten uit de diverse herkomstgroepen. De groep Marokkaanse, Turkse, Chinese en andere niet-westerse respondenten geven het grootste deel van hun inkomen aan kansspelen uit. Bijna de helft (46%) van deze groep respondenten geeft meer dan de een kwart van hun inkomen uit aan kansspelen. Autochtone en westers allochtone respondenten besteden het minst vaak meer dan een kwart van hun inkomen aan kansspelen: 9% van deze groep respondenten geeft meer dan 25% van hun inkomen aan kansspelen uit. De groep Antilliaanse en Surinaamse respondenten ligt hier tussenin: 33% van deze groep respondenten geeft meer dan een kwart van het inkomen aan kansspelen uit.

Behalve de samenhang tussen het deel van het inkomen dat aan kansspelen wordt besteed en het land van herkomst zien we die samenhang ook met de mate van problematisch speelgedrag. Probleemspelers verspelen een groter deel van hun inkomen aan kansspelen dan de andere spelers. Indien het deel van het inkomen dat aan kansspelen wordt besteed constant wordt gehouden, blijkt het land van herkomst verder geen rol van betekenis te spelen. Het deel van het inkomen dat aan kansspelen wordt besteed, hangt sterker met de SOGS-score samen dan het land van herkomst.

5.2.7. Frequentie van deelname

Ook de frequentie waarmee aan kansspelen wordt deelgenomen laat relatief grote verschillen zien tussen de herkomstgroepen.

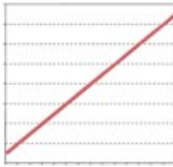
Autochtone spelers en de respondenten uit westerse herkomstlanden nemen gemiddeld bijna twee keer per week (112 keer per jaar) aan een kansspel deel, de groep Marokkaanse, Turkse en Antilliaanse respondenten gemiddeld vijf keer per week (232 keer per jaar). De Surinaamse en Chinese respondenten spelen gemiddeld ruim drie keer per week (165 keer per jaar). De verschillen in frequentie waarmee aan kansspelen wordt deelgenomen, hebben vooral betrekking op de frequentie waarmee op kansspelautomaten wordt gespeeld. Marokkaanse en Turkse respondenten spelen vaker op kansspelautomaten (176 keer per jaar) dan de andere allochtone spelers (93 keer per jaar) en de autochtone spelers (50 keer per jaar).

Bij de andere kansspelen zien we geen verschillen tussen de herkomstgroepen wat betreft de frequentie waarmee aan het betreffende kansspel wordt deelgenomen.

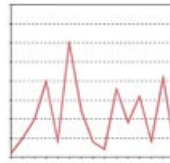
Gelet op de frequentie waarmee op diverse locaties wordt gespeeld zien we dat de Marokkaanse, Surinaamse, Turkse en Chinese respondenten gemiddeld het vaakst (81 keer per jaar) op kansspelautomaten in een amusementscentrum spelen. De groep autochtone respondenten gaat gemiddeld 10 keer per jaar naar een amusementscentrum. De Antilliaanse en westers allochtone respondenten spelen gemiddeld 30 keer per jaar in een amusementscentrum. Bij de frequentie waarmee op kansspelautomaten in Holland Casino wordt gespeeld, zien we geen verschillen tussen de herkomstlanden. Bij de frequentie waarmee aan casinospelen wordt deelgenomen, zien we die verschillen wel. Turkse en Antilliaanse respondenten en de respondenten uit andere niet-westerse herkomstlanden spelen gemiddeld 44 keer per jaar casinospelen in Holland Casino, de andere respondenten gemiddeld 13 keer. Zoals verwacht blijkt de frequentie waarmee aan kansspelen wordt deelgenomen sterk samen te hangen met de mate van problematisch speelgedrag. De frequentie waarmee aan kansspelen wordt deelgenomen blijkt, samen met de frequentie waarmee op kansspelautomaten in amusementscentra wordt gespeeld, de beste voorspellers op te leveren voor problematisch speelgedrag. De belangrijkste risicogroep wordt gevormd door de respondenten die vaker

dan 380 keer per jaar aan kansspelen deelnemen ($n=53$); 51% van deze groep heeft een SOGS5+ score.

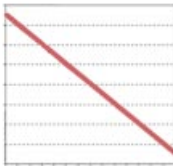
In navolging van Cohen is de respondenten een aantal patronen voorgelegd die de carrières van spelers weergeven (Cohen & Wolters, 1989). De regelmatige spelers ($n=544$) is daarbij gevraagd het patroon te kiezen dat het best overeenkomt met de eigen kansspelcarrière.

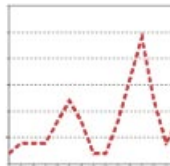
Patroon A: 9%
Mijn speelfrequentie is langzaam gegroeid over de jaren. Ik ben in de loop der jaren langzamerhand steeds vaker gaan spelen.

Patroon E: 17%
Mijn speelfrequentie is over de jaren heen erg verschillend geweest, maar ik ben nooit echt gestopt.

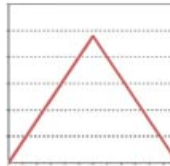
Patroon B: 6%
Direct nadat ik in aanraking kwam met gokken ben ik heel vaak gaan spelen, maar mijn speelfrequentie is in de loop der jaren langzaam minder geworden.

Patroon F: 5%
Ik heb veel verschillende periodes gehad wat betreft mijn regelmaat van spelen, en ben ook vaak gestopt en weer begonnen.

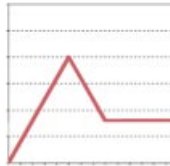
Patroon C: 38%
Ik ben begonnen op ongeveer hetzelfde niveau als waarop ik nu speel, en zowel bestedingen als regelmaat van spelen zijn niet veranderd.

Patroon G: 4%
Mijn speelfrequentie is langzaam hoger geworden sinds ik begon, tot ik een bepaalde piek bereikte, waarna mijn speelfrequentie weer afnam. Ik speel nu niet meer.

Patroon D: 4%
Ik ben heel vaak begonnen met spelen maar ook heel vaak weer gestopt.

Patroon H: 17%
Mijn speelfrequentie (en bestedingen) is hoger geworden sinds ik begon, tot ik een bepaalde piek bereikte, waarna mijn speelfrequentie afnam tot op een bepaald niveau.

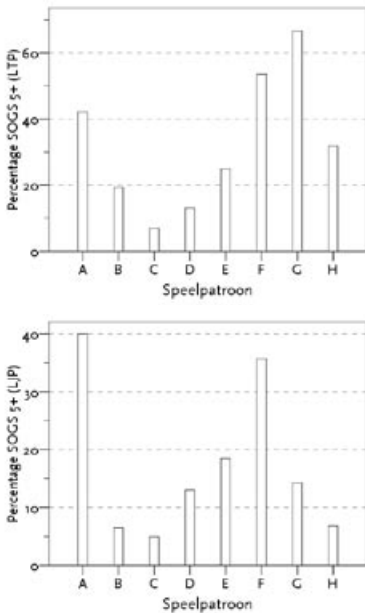
In onderstaande tabel is voor elk van de vijf doelgroepen de keuze van de respondenten voor een bepaald speelpatroon weergegeven. Patroon C, een stabiel patroon, is het meest genoemd (38% van de respondenten). Patroon E en Patroon H worden elk door 17% van de respondenten genoemd. De andere patronen worden door minder dan 10% van de respondenten genoemd.

Patronen : Welk speelpatroon? (in %)

	n	A	B	C	D	E	F	G	H	
Nederland	303	5	5	45	3	17	3	3	18	100
Suriname	43	10	12	32	2	22	12	2	7	100
Antillen	30	10	3	52	3	17	10	0	3	100
Marokko	44	14	7	18	9	16	9	7	21	100
Turkije	36	17	3	26	6	9	3	14	23	100
China	28	11	14	32	11	14	4	4	11	100
Ander westers land	48	10	4	29	4	23	6	6	17	100
Ander niet-westers land	12	18	0	27	0	18	18	0	18	100
Totaal	544	9	6	38	4	17	5	4	17	100

Tabel 33 Speelpatronen naar land van herkomst

Patroon A is een typisch risicopatroom voor problematisch speelgedrag: men is (in de loop der jaren) steeds vaker gaan spelen. Die stijging in de speelfrequentie zien we ook bij de patronen G en H maar bij deze patronen is de speelfrequentie later gedaald. De verwachting is dat met name deze drie patronen een samenhang zullen vertonen met de prevalentie van problematisch speelgedrag. Patroon A zal de sterkste samenhang vertonen met recent (laatste twaalf maanden) problematisch speelgedrag, de andere twee patronen met lifetime problematisch speelgedrag. Overigens kunnen ook de patronen E en F verband houden met problematisch speelgedrag, doordat sprake is van grillig speelgedrag. Bovenstaande samenhang tussen speelpatronen en problematisch speelgedrag wordt vanuit de interviews met regelmatige spelers bevestigd.

Figuur 12 Aandeel probleemspelers (LTP & LJP) per speelpatroon

De hoogste lifetime prevalenties van problematisch speelgedrag (SOGS5+) zien we bij de patronen G, F en A: gemiddeld 51% van deze respondenten is als probleemspeler getypeerd. De hoogste laatstejaarprevalentie van problematisch speelgedrag zien we bij de groep respondenten met de speelpatronen A en F (gemiddeld 38% is probleemspeler). De vraag is of de speelpatronen een alternatieve verklaring kunnen bieden voor de hogere prevalentie van kansspelproblematiek onder de allochtone respondenten. Die vraag blijkt bevestigend beantwoord te kunnen worden. Als de speelcarrières constant worden gehouden, blijkt het land van herkomst geen verklaring meer te bieden voor problematisch speelgedrag. Bij de speelpatronen A (stijgende lijn), F (onregelmatig speelpatroon) en G (piek, nu gestopt) zien we de hoogste percentages probleemspelers, bij patroon C (constant speelpatroon en het meest genoemd door de autochtone respondenten) het laagste percentage probleemspelers.

5.2.9. Stoppogingen

Ruim een kwart van de regelmatige spelers (n=544) heeft wel eens een stoppoging ondernomen. Het valt op dat vooral Marokkaanse en Turkse respondenten geprobeerd hebben om met het gokken te stoppen. Wanneer de respondenten gevraagd wordt of dit gelukt is, vertelt iets minder dan de helft van de respondenten dat de poging is mislukt. Iets minder dan de helft geeft aan dat de stoppoging gelukt is, maar dat zij weer zijn teruggevallen. De overige respondenten (n=6) verklaren dat zij na de laatste stoppoging daadwerkelijk gestopt zijn. Dat betekent niet dat de stoppers niet meer deelnemen aan kansspelen. Zo zegt een Surinaamse respondent: *Ik gok nog steeds, maar op een andere manier; een die me niet langer problemen geeft*, en verklaart een Marokkaanse respondent tijdens het interview: *Dat was om van de verslaving af te komen. Dat is gelukt, af en toe gokken kan geen kwaad*. Een andere Marokkaanse respondent ten slotte zegt: *Ik kwam alleen nog voor een drankje in het amusementcentrum*.

5.3. Gokgerelateerde problemen

In deze laatste paragraaf worden een aantal gokgerelateerde problemen beschreven. We zullen daarbij ingaan op de vaak met gokken gepaard gaande financiële problemen en schuldenproblematiek, op relationele problemen, op de co-morbiditeit met alcohol- en andere drugproblematiek en met psychische klachten en lichamelijke problemen.

De gegevens zijn gebaseerd op de interviews met sleutelinformanten (n=20) en de interviews met regelmatige spelers (n=544). We zullen daarbij steeds eventuele verschillen tussen herkomstgroeperingen belichten. In multivariate analyses zal worden nagegaan welke factoren samenhangen met de gokgerelateerde problemen.

5.3.1. Analyse socs-items

Een van de manieren om inzicht te krijgen in de aard van kansspelproblematiek is door de afzonderlijke socs-items aan een analyse te onderwerpen. In het onderzoek onder regelmatige spelers worden de sterkste verbanden met de herkomstgroepen gevonden bij de socs-items die betrekking hebben op: het wegblijven op het werk of bij een studie vanwege het gokken, het teruggaan om verloren geld weer terug te verdienen, schuldgevoelens vanwege het gokken, het gevoel niet te kunnen stoppen, het ervaren van problemen met kansspelen, het geld lenen om te kunnen gokken en het verborgen houden van het gokgedrag voor anderen.

Het verbergen van het gokgedrag voor anderen blijkt een van de socs-criteria die vaker door allochtonen wordt genoemd (behalve door de Chinese respondenten). Het verborgen houden van het gokgedrag is daarmee mogelijk cultureel bepaald. In culturen waarin kansspelen een taboe zijn zullen spelers hun gokgedrag sneller verborgen willen houden dan de spelers in culturen waarin kansspelen een meer geaccepteerd verschijnsel zijn. Het blijkt dan ook dat vooral de Turkse en Marokkaanse respondenten hun speelgedrag verborgen houden voor partner of familie, 48% van deze groep spelers geeft aan dit te doen. Voor de andere herkomstgroepen ligt dit percentage op 13%. Onder Marokkaanse, Turkse en Antilliaanse respondenten komen schuldgevoelens over het gokken het vaakst voor: 68% heeft zich wel eens schuldig gevoeld over het gokgedrag. De autochtone en Chinese respondenten voelen zich het minst vaak schuldig over het gokken (24%). Autochtonen lenen het minst vaak geld van anderen om te kunnen gokken. Turkse, Marokkaanse Antilliaanse spelers lenen daarentegen, net als de andere niet-westerse allochtonen, relatief vaak geld van anderen om te kunnen spelen of om speelschulden af te betalen: 38% van deze groep heeft ooit geld

geleend om te kunnen gokken. Van de andere groep respondenten heeft 12% ooit geld geleend.

5.3.2. Gokschulden

Van de regelmatige spelers (n=544) zegt 12% dat ze gokschulden hebben. We zien daarbij relatief grote verschillen tussen de herkomstgroepen. Zo zegt 36% van de groep Marokkaanse en Turkse respondenten dat zij gokschulden hebben, van de Antilliaanse en Surinaamse respondenten zegt 19% gokschulden te hebben, terwijl dit bij 5% van de overige respondenten (autochtone, overige niet-westerse en westerse en Chinese respondenten) het geval is.

We zien echter een sterke samenhang tussen het hebben van gokschulden en de SOGS-score. Van de ex-probleemspelers heeft een kwart ten tijde van het interview gokschulden, van de recente probleemspelers heeft 51% gokschulden. Van de risicospelers heeft 13% gokschulden, van de recreatieve spelers heeft 1% gokschulden.

Opvallend is dat in het CHAID-model bij de recreatieve spelers verschillen zijn gevonden tussen de herkomstgroepen voor wat betreft het hebben van gokschulden. Van de Marokkaanse, Turkse, en Surinaamse recreatieve spelers heeft 18% gokschulden, terwijl dit bij de andere recreatieve spelers op 1% ligt. Sommige respondenten vertellen in het interview dat zij forse schulden hebben. Een Surinaamse respondent geeft aan dat hij €24.000 schuld heeft bij familie, vrienden en kennissen en €6.000 bij de bank. Een andere Surinaamse respondent heeft nog steeds een grote schuld bij zijn broer, staat voortdurend €1.000 rood op zijn bankrekening en heeft onlangs €6.000 bij een bank geleend om zijn huurachterstand af te betalen. Een Marokkaanse respondent heeft €20.000 schuld bij de bank en €10.000 aan pokerschulden bij vrienden. Een Turkse respondent heeft in het verleden €50.000 verloren bij een illegale voetbaltoto. Vooral Turken en Chinezen lenen binnen de eigen familie en vriendenkring; zij stappen niet naar banken en andere instanties om te lenen. In uiterste gevallen lenen zij geld tegen een hoge rente bij geldschieters uit de gemeenschap.

Schulden beginnen met leningen. Sommigen lenen bij de bank of andere financiële instanties, maar ook uit de interviews met sleutelinformanten (n=20) komt naar voren dat het bij de meeste allochtone doelgroepen gebruikelijk is om (eerst) bij familie, vrienden of kennissen te lenen.

Ook wat het lenen betreft is sprake van een familiecultuur. Problemen los je ook met de familie op. Ik sprak een Turk, die zei: 'Als ik geld nodig heb, koop ik een ticket naar Turkije om geld te halen.' Dat lukte hem eerst ook, toen het zover was. Hij nam het vliegtuig en kwam terug met een x-aantal duizenden euro's. Maar op een gegeven was dat ook opgedroogd, en dan wordt het moeilijk. Men begint te lenen bij familie, vrienden en kennissen. Turken en Marokkanen, maar met name Surinamers en Antillianen doen dat zo. En niemand mag het weten.

[Interview, hulpverlener]

Meerdere respondenten geven aan dat schulden je letterlijk kunnen achtervolgen, afhankelijk van je schuldeisers.

Er is veel sprake van schuldenproblematiek. Ze hebben overal schulden omdat ze van elkaar lenen. [...] Je moet echter wel de schuld afbetalen aan degene van wie je leent: je kan tot een bepaalde grens gaan. Bij Turken en Chinezen moet je altijd aan je verplichtingen voldoen! Je hoort dat te doen. Als je een groot bedrag leent, betaal je het terug, want de schuldeisers weten je altijd te vinden, al zit je in

Sexbierum of Timboektoe! Je kunt niet vluchten, ze achterhalen je.

[Interview, hulpverlener]

De mensen die ik aan de telefoon kreeg, zaten meestal diep in de problemen. Hoge schulden door gokken en beleggen. Sommigen wilden vluchten vanwege de schuld, om zo van de schuld 'af' te zijn. Schuldeisers waren banken of privé-leningverstrekkers: 'Grote Oren'. Dit betekent binnenkomen en er nooit meer uitkomen. Enorme rentes. Dit is het illegale circuit, vergelijkbaar met de maffia. Ze lenen je duizend euro en vragen twee dagen later tweeduizend euro terug. Ik heb ook gehoord dat ze in het casino komen en naar verliezers toestappen en ze geld geven. Ze staan dan buiten met geld klaar voor degene die geld nodig heeft. Ik hoorde dat dit regelmatig gebeurde. Ze lenen eerst bij familie, vrienden, dan eventueel de geldclub, minder bij banken. Daar weten ze de weg meestal niet naar. Alleen als ze hier lang wonen, de Nederlandse taal spreken en de weg weten.

[Interview, consultant]

5.3.3. Financiële problemen

Gokschulden hebben is één, financiële problemen hebben is iets anders. Uit het voorgaande is gebleken dat gemiddeld 12% van de regelmatige spelers gokschulden heeft. Uit de analyses blijkt dat 18% van de regelmatige spelers financiële problemen heeft als gevolg van het gokken. We zien wederom dat financiële problemen het vaakst voorkomen bij Marokkaanse, Turkse en Surinaamse respondenten: 41% van deze groep respondenten heeft financiële problemen, bij de andere respondenten is dit gemiddeld 11%. De verschillen tussen de herkomstgroepen vallen weg wanneer ook de mate van problematisch speelgedrag wordt betrokken. Dan blijkt dat 72% van de probleemspelers financiële problemen heeft als gevolg van het deelnemen aan kansspelen. Van de risicospelers heeft 13% financiële problemen, van de recreatieve spelers 1%.

Financiële problemen en schulden vormen de meest in het oog springende problematiek en worden als eerste genoemd door de geïnterviewde sleutelinformanten (n=20). Financiële problemen leiden echter ook tot veel andere problemen.

Financiële problemen hebben veel impact op het leven van gokkers en op de toekomst. Als iemand – mede hierdoor – zijn vrouw, zijn werk, zijn huis kwijt is, dan kun je bijna-niet veel meer doen.

[Interview, hulpverlener]

Een Marokkaanse sleutelinformant die voornamelijk Marokkaanse cliënten heeft, is van mening dat vooral deze groep zwaardere financiële problemen door het gokken ondervindt en meer verschillende leningen aangaat dan de andere doelgroepen.

Marokkanen gaan er heel diep in. Ze gaan door tot ze alles verloren hebben. Ze kunnen niet stoppen. Als het geld bij Marokkanen op is, gaan ze naar huis en proberen geld te krijgen van de partner, daarna gaan ze lenen. Eerst in de eigen omgeving; als dat niet meer lukt omdat je nooit terugbetaalt, dan gaan ze naar banken en alle andere mogelijkheden langs. Ze gaan rood staan, sluiten leningen af bij diverse banken. Overal. Totdat niks meer lukt. Familieleden helpen je in eerste instantie wel en eisen dat je je leven verbetert: 'Wij betalen je schulden, maar dan je moet stoppen met dit en ophouden met drugs en gokken. Je gaat aan het werk en dit en dat....' De eisen zijn niet reëel voor een verslaafde. Hij zegt: 'Ja, los het maar op en dan doe ik wat jullie willen'. Zodra dat opgelost is, dan houdt

het op. Die eisen maken het alleen maar erger. Als de verslaafde dan weer terugvalt, helpt zijn omgeving niet meer.

[Interview, veldwerker]

Bij Chinezen is volgens enkele deskundigen sprake van een eigen geld- en bankcircuit.

Bij Chinese Mahjonghuizen was het voordeel dat het geld gewoon binnen de club bleef: de een won en de ander verloor en andersom. Het is pas fout gegaan op het moment dat de Amsterdamse Kaartclub sloot met een aantal andere illegale gelegenheden en er was een lokroep vanuit Holland Casino van 'kom maar bij ons spelen'. Ze organiseren natuurlijk leuke dingen, kijk maar naar de tijd rondom het Chinees Nieuwjaar. Maar dan heb je een probleem: het geld verdwijnt uit de groep, doordat ze buiten hun eigen kring spelen. [Interview, consultant]

Er zijn ook privébankcircuits onder Chinezen. Een club mensen legt allemaal geld in, bijvoorbeeld tweeduizend euro. Na een paar maanden heb je een hoog bedrag, beheerd door Chinezen. Als je eens geld nodig hebt, krijg je bedrag tegen rente: je kunt dan bieden voor hoeveel je leent. Dit betaal je later terug; dat spreek je precies met elkaar af. Je hebt wel een probleem als je niet betaalt; dan krijg je afpersingspraktijken. De beheerder kan zo met het geld weglopen na twee jaar inleg; het is toch een risico. Ze doen mee uit hebzucht, omdat de rentes aantrekkelijk zijn, hoger dan bij banken. Dit noemen ze een geldclub, het was een jaar of tien geleden heel populair. De laatste tijd hoor ik het minder.

[Interview, consulent]

5.3.4. Relationale problemen

Ongeveer tien procent van de regelmatige spelers (n=544) heeft problemen met de partner als gevolg van het gokken. Hoewel ook culturele verschillen zijn aangetroffen, blijkt vooral de mate van problematisch speelgedrag van invloed te zijn op het hebben van relatieproblemen met de partner. Veertig procent van de probleemspelers heeft problemen met de partner over het gokgedrag, terwijl dit voor vijf procent van de risicospelers geldt en voor niemand van de recreatieve spelers.

Ditzelfde patroon zien we ook bij het hebben van relatieproblemen met familie en vrienden als gevolg van het gokken. Van de probleemspelers heeft 32% relatieproblemen met familie vanwege het gokken en veertien procent met vrienden. Bij de andere spelers liggen deze percentages op één procent (familieproblemen) en 0,2 procent (voor problemen met vrienden). Hoewel er verschillen tussen de herkomstgroepen zijn aangetroffen, vallen deze weg indien ook de mate van problematisch speelgedrag in het analysemodel wordt opgenomen.

5.3.5. Huisvestingsproblemen

Het hebben van huisvestingsproblemen vertoont weliswaar een samenhang met het land van herkomst maar de samenhang met problematisch speelgedrag blijkt sterker te zijn. Ruim 18% van de probleemspelers heeft problemen met huisvesting, 2% van de risicospelers en niemand van de recreatieve spelers.

5.3.6. Problemen op school of op het werk

Het ervaren van problemen op school of op het werk laat eenzelfde patroon zien. Er zijn weliswaar verschillen tussen de herkomstgroepen gevonden voor wat betreft problemen op school of werk, maar de verschillen blijken weg te vallen indien we de mate van problematisch speelgedrag in het analysemodel opnemen. Dan geldt dat van de probleemspelers 31% problemen heeft op het werk of op school. Van de risicospelers heeft 2% dergelijke problemen, van de recreatieve spelers niemand.

5.3.7. Psychische problemen

Gemiddeld zegt tien procent van de spelers psychische problemen te ervaren. De Marokkaanse en Turkse spelers zeggen dit vaker (31%) dan de anderen. Antilliaanse en Chinese spelers geven geen van allen aan psychische problemen te ervaren, terwijl autochtonen, Surinamers en de andere allochtonen in 7% van de gevallen aangeven psychische problemen te hebben. Indien echter ook hier de mate van problematisch speelgedrag in de analyse wordt betrokken blijkt dat de belangrijkste voorspeller op te leveren voor het ervaren van psychische problemen. Van de lifetime probleemspelers rapporteert 39% psychische problemen, van de risicospelers 6% en van de recreatieve spelers niemand.

Indien de klachten nader worden gespecificeerd blijken de meeste klachten een sterkere samenhang te vertonen met problematisch speelgedrag dan met het land van herkomst. Zo houden de volgende klachten verband met problematisch speelgedrag: somberheid, verdrietig gevoel, angst- en paniek-aanvallen, paranoia, stemmen horen, visioenen, concentratieproblemen, oncontroleerbare agressie, depressiviteit en wanhoop.

De enige twee variabelen waarbij het herkomstland een voorspellende waarde heeft, zijn het hebben van 'tics' en het 'euforisch of manisch' zijn. Deze verschijnselen komen vaker voor bij Surinamers, Antillianen, Marokkanen en Turken dan bij de andere herkomstgroepen.

Bij negen procent van de respondenten is ooit een psychiatrische diagnose gesteld. Er zijn geen verschillen tussen respondenten uit verschillende herkomstlanden. Er is wel een verband tussen een psychiatrische diagnose en problematisch speelgedrag. Respondenten met een 5+ SOGS-score zijn vaker gediagnosticeerd dan respondenten met een lagere SOGS-score. Veel genoemde psychiatrische aandoeningen zijn: depressiviteit, overspannenheid, burn out, angststoornissen en alcoholverslaving.

5.3.8. Lichamelijke gezondheidsproblemen

Hoewel niet direct aan het oplopen van blessures gedacht moet worden, blijkt gokken ook tot lichamelijke klachten te kunnen leiden. Op de vraag of gezondheidsproblemen op lichamelijk gebied door het gokken zijn ontstaan, zegt 5% van de respondenten dat dit het geval is. Van de probleemspelers zegt 20% dat hun lichamelijke gezondheidsproblemen door het gokken worden veroorzaakt. Ook als we kijken naar het rapportcijfer dat mensen voor hun gezondheid geven, zien we deze verschillen terug.

Uit de analyses blijkt dat er verschillen bestaan tussen de herkomstgroepen voor wat betreft de inschatting van hun geestelijke en lichamelijk gezondheid. Antillianen, Surinamers en Turken schatten hun lichamelijke gezondheid hoger in dan de andere groepen. Marokkanen en de spelers uit andere niet-westerse landen schatten hun geestelijke gezondheid het laagst in. Indien ook problematisch speelgedrag in het analysemodel wordt opgenomen blijkt dat een belangrijker voorspeller op te leveren voor de gezondheidstoestand van de respondenten. Probleemspelers (LTP) geven voor hun lichamelijke gezondheid gemiddeld een 7,4, terwijl de andere respondenten hun geestelijke gezondheid gemiddeld met een 8,5 waarderen.

Wat betreft de lichamelijke gezondheid blijft het land van herkomst een goede voorspeller waarbij Antillianen, Surinamers en Turken hun gezondheidstoestand hoger inschatten (gemiddeld een 8) dan de andere groepen (gemiddeld 7,4). Bij die groep anderen zien we dat de probleemspelers hun lichamelijke gezondheid het laagst inschatten (een 6,8).

5.3.9. Problemen met alcohol en andere drugs

Uit de analyses is behalve de co-morbiditeit van kansspelverslaving met psychische problemen ook een co-morbiditeit met alcohol- en andere

drugproblematiek aangetroffen: 3% van de respondenten ervaart problemen met alcohol en 2% ervaart problemen met druggebruik.

Alcohol- en drugproblemen – die volgens de respondenten door het gokken zijn veroorzaakt – blijken vaker voor te komen bij Marokkaanse en Turkse spelers.

De vraag is of de respondenten ook meer drinken of eerder erkennen problemen te hebben met alcohol en andere drugs als gevolg van het gokken. Daarom is in het interview ook naar de consumptie van alcohol en andere drugs gevraagd. Bij 25 glazen of meer per week spreken we van overmatig alcohol gebruik. Hierbij zien we wel verschillen tussen herkomstlanden, maar niet wat betreft de mate van problematisch speelgedrag.

Onder Surinamers, Chinezen en Turken zien we het grootste aandeel niet-drinkers en de laagste percentages risicodrinkers en overmatige drinkers. De minste niet-drinkers en de meeste overmatige drinkers zien we bij autochtonen en andere niet-westerse allochtonen. Overigens vertoont het land van herkomst een sterkere samenhang met het drinkgedrag dan de mate van problematisch gokgedrag. Ofwel: als de socs in de analyses wordt toegevoegd, levert dat geen verschillen op. Het land van herkomst levert de beste voorspeller voor problemen met alcohol.

Bijna 30% van de alcoholgebruikers combineert het drinken met het gokken, een ruime meerderheid houdt deze twee activiteiten gescheiden.

Eerder zagen we dat vooral Turkse en Marokkaanse spelers aangaven problemen met alcohol en drugs te hebben als gevolg van het gokken. Het blijkt echter niet dat zij meer drinken dan de andere spelers. De mate en ernst van de problemen met alcohol zijn dus niet alleen afhankelijk van het aantal glazen dat wordt geconsumeerd. Het is mogelijk dat het taboe, dat behalve op gokken, ook op het gebruik van alcohol rust, hier een rol speelt. Drinkers uit deze culturen erkennen sneller problemen te ervaren met het gebruik van alcohol dan de drinkers uit culturen waarin het gebruik van alcohol minder taboe is.

Van degenen die aangeven geen problemen met het gebruik van alcohol te hebben, is 7% als overmatig drinker geïdentificeerd. Wanneer we het omdraaien: de helft van de respondenten die aangeven problemen met gebruik van alcohol te hebben, drinkt minder dan 15 glazen per week.

Sleutelinformanten die in de verslavingszorg werkzaam zijn zien bij hun gokcliënten een complexe verslavingsproblematiek:

In Nederland rookt zo'n veertig procent, terwijl van de gokkers zo'n negentig procent rookt. En als ze geen geld meer hebben, gaan ze aan de drank. Je ziet vaak zware alcoholverslaving onder de zwaar verslaafde gokkers. Ze hebben veel vaker verslavingen op andere niveaus, maar het gokken komt eerst.

[Interview, hulpverlener]

5.3.10. Achterliggende problemen

Volgens de sleutelinformanten (n=20) zijn de problemen die hierboven zijn besproken niet gemakkelijk uit elkaar te halen. Vaak vloeien de problemen uit elkaar voort en vormen een geheel van moeilijkheden. Sleutelinformanten die zich hiermee in hun werk geconfronteerd zien, lopen vaak aan tegen het gegeven dat hun cliënten pas in een laat stadium aan de bel trekken, als de cumulatie van de afzonderlijke problemen tot een onoverzichtelijk cluster heeft geleid.

Het leidt tot echtscheiding, mishandeling van partner en kinderen. Het leidt tot hoge schulden, ontruiming door de woningbouwvereniging, het kwijtraken van

sociale contacten en het netwerk totdat mensen op een gegeven moment in een isolement raken. Mensen met partners en gezinnen, die verslaafd zijn, hun baan kwijt zijn geraakt en moeten stelen...

[Interview, hulpverlener]

Surinamers, Antillianen, Marokkanen, Turken en Chinezen hebben volgens de sleutelinformanten ook te maken met allerlei andere, achterliggende problematiek, die niet direct gerelateerd is aan het probleemspelen, maar hier wel indirect invloed op uitoefent. Genoemd worden integratieproblemen, taalproblemen, armoede, culturele normen en waarden, zoals schaamte of taboe, die probleembevorderend kunnen werken. Ook hier is sprake van zowel overeenkomsten als verschillen tussen de culturen.

Wat volgens de sleutelinformanten alle doelgroepen bindt is het moeten leven binnen twee verschillende culturen en hun weg zien te vinden in de Nederlandse samenleving. De meeste geïnterviewden zien een duidelijke samenhang tussen kansspelproblemen en de mate van integratie, die per generatie verandert.

Nieuwkomers van de eerste generatie zijn verantwoordelijk voor de opvoeding van de tweede generatie, die als gevolg hiervan weer nieuwe problemen kan ondervinden, bijvoorbeeld als de opvoeders, meestal de moeders, gokken. Zo zijn er vanuit de sleutelinformanten signalen gekomen over het verschijnsel dat in de Randstad sprake is van een bingocultuur, waaraan vooral veel Surinaamse – en in mindere mate Antilliaanse – vrouwen deelnemen. Vanuit Rotterdam en andere grote steden worden speciale bussen ingezet om de bezoekers van en naar bingohallen in Amsterdam te vervoeren.

Los van het feit dat die mensen zichzelf in een ellendige situatie brengen, groeit er ook een generatie kinderen op waarvan de moeder – en bij de Surinaamse en Antilliaanse groep gaat het vaak om alleenstaande moeders – bij de bingo zit. In het zuiden van het land heb je ook bingohallen vol met Nederlanders, het is niet een Surinaams probleem. Maar het verschil is dat het in Amsterdam om alleenstaande moeders gaat die van één inkomen moeten rondkomen.

[Interview, schrijver]

Ook bij Antillianen zien sleutelinformanten financiële problemen ontstaan door het aangaan van schulden, die steeds groter worden doordat ze zich naar de buitenwereld willen presenteren als rijk, gul en gastvrij. Men praat ook hier liever niet over moeilijkheden, want 'je maakt jezelf en je familie niet te schande'. Er is volgens een geïnterviewde veeleer sprake van een schuldenproblematiek dan van gokproblematiek.

Het betreft vooral een schuldenproblematiek. Velen steken zich gemakkelijk in de schulden bij postorderbedrijven, banken, winkels et cetera. Het is één grote show off naar buiten. Anderen moeten denken dat je het goed hebt. Financiële problemen hebben behoort tot de grootste familiegeheimen. Dit vloeit voort uit het shortterm denken en het gevoel dat je het systeem te slim af kunt zijn door gaten met gaten te vullen, door schuldverplaatsing. Ze geven elkaar ook adviezen met in feite: hoe pleeg je zo snel mogelijk financiële suicide? Zo reageren ze niet op schuldeisers waardoor de schulden nog meer toenemen door boetes en stijgende rentes. Ze vragen liever geen hulp uit schaamte, trots en taboe.

[Interview, sleutelinformant Inspraakorgaan Antillianen]

Een veldwerker ziet het 'er alleen voorstaan' van de moeders als een oorzaak.

Bij de Antillianen zie je dat moeder vaak de aanzet geeft, maar ook de sleutel van problemen is. Door de schaamtecultuur – want je maakt je familie niet te schande en laat zien dat je het goed hebt – geeft ze een verkeerd signaal af. Door bijvoorbeeld een zwart poetsbaantje naast de uitkering te hebben om sneakers en een replay spijkerbroek voor haar zoon te kunnen kopen. Of ze leent ervoor bij haar zus of oom Nelis. Het betreft vaak alleenstaande moeders.

[Interview, veldwerker/hulpverlener]

Integratieproblemen, taalproblemen, een gebrekkige opleiding, moeilijkheden hebben bij het vinden van werk of dagbesteding en het opbouwen van een eigen (sociaal) netwerk komen bij de ene doelgroep sterker naar voren dan bij de andere. Dit heeft te maken met de sociaal-economische achtergrond, de positie in de samenleving en de plek of wijk waar men woont.

Gokken is maar een druppeltje, een vlucht uit de talrijke problemen binnen de gezinnen in de achterstandswijken, waar veel werkloosheid en armoede is. Het betreft vaak wijkproblemen, die een wijkaanpak behoeven. Schaamte en eer spelen er een grote rol.

[Interview, veldwerker/hulpverlener]

Bij iedere nieuwe generatie kunnen deze problemen zich ook weer verschillend uiten.

Volgens een veldwerker is het niet zozeer een kwestie van integratieproblemen, maar veeleer van problemen tussen de generaties onderling.

Integratieproblematiek heeft geen samenhang met gokverslaving. Gokverslaving leidt tot isolement. Jongeren hebben geen moeite met de Nederlandse samenleving; ze hebben moeite met hun omgeving. Daar ligt het grootste probleem.

[Interview, veldwerker/hulpverlener]

Dit probleem wordt ook wel aangeduid als de zogeheten cultuurkloof.

Er is sprake van een kloof, zowel naar buiten toe als naar binnen toe. Marokkaanse jongens pikken buiten veel op van de Nederlandse samenleving, maar binnen moeten ze slikken. Buiten zijn zij echter de baas en halen ze het bloed onder je nagels vandaan. Ze maken misbruik van die kloof.

[Interview, veldwerker/hulpverlener]

De tweede generatie stond en staat volgens verschillende geïnterviewden meer onder druk dan de eerste generatie.

De ouderen en ouders hebben taalproblemen, ze weten de weg niet te vinden in de Nederlandse samenleving. Vaak leven ze in een isolement. Ze gebruiken hun kinderen om hun problemen op te lossen, bijvoorbeeld met de taal en formulieren invullen. Ze nemen hun kinderen mee naar de dokter of naar instanties om als tolk te fungeren.

[Interview, consulent]

De tweede generatie stond onder druk, viel tussen twee culturen in. Moest vertalen en tolken. De vraag is of ouders de ontwikkelingen nog kunnen bijbenen: mobiele telefonie, Internet... De jeugd heeft veel meer informatie dan de ouderen. Kinderen lopen voor de ouderen uit. De derde generatie is nog niet duidelijk; dat zijn in feite

Hollanders. Het verschil tussen mij en mijn broer, die hier is geboren, is ook al enorm. Ik heb nog armoede meegemaakt, hij niet.

[Interview, veldwerker/hulpverlener]

Zien respondenten de meeste (verslavings)problemen bij Marokkanen en Turken met name terug in de tweede generatie, bij Surinamers lijkt het juist meer bij de derde generatie te horen, en bij Antilliaanse jongeren bij de eerste generatie.

De eerste generatie (Surinamers) is vaak hoog opgeleid, maar heeft ook een zwaar emancipatieproces achter de rug. Daardoor hebben ze er voor gezorgd dat hun kinderen zoveel mogelijk doorstuderden en kansen krijgen zodat hen niet hetzelfde overkomt. Dus die tweede generatie doet het vrij aardig. Maar wat blijkt uit het onderzoek dat we gedaan hebben met Instituut voor Sociaal-economische studies in Rotterdam? De kinderen van de tweede generatie, de derde generatie, doen het weer slechter. Ik denk dat dat komt dat heel wat van de tweede generatie hetzelfde beginnen te ervaren wat hun ouders ook ervaren hebben: dat ze worden afgedankt voordat ze iets gepresteerd hebben. Niet allemaal. Een groot deel doet het wel heel goed, maar met name in de concentratiegebieden in de grote steden, Amsterdam-Zuidoost, in Rotterdam en in Den Haag. Daar zijn veel tienermoeders, er is veel huiselijk geweld en dat ondervinden jongeren van de tweede en derde generatie. De derde generatie is nog niet helemaal zichtbaar. Op school doen de jongeren het niet meer goed. Dit geldt ook voor Antilliaanse jongeren, er zijn ook veel Antilliaanse alleenstaande moeders. Ik denk dat die dezelfde problemen hebben. Alleen bij hen zit het probleem nog dieper. Op de Antillen zijn veel drop outs, al op vroege leeftijd hebben ze het onderwijs niet gehaald en die kinderen zijn veelal naar Nederland gekomen. Dus die missen op alle manieren de aansluiting hier in Nederland. Het Papiamentu is eigenlijk nog steeds een beetje de voertaal. Terwijl in Suriname de voertaal Nederlands is. Als de Antillianen hier komen, hebben ze het probleem dat men hen vaak niet begrijpt en zij begrijpen de instanties niet en vaak ook geen eenvoudig Nederlands. Een vriend van mij gaf ze les en ze wisten niet wat het woord vliegtuig was, terwijl ze met een vliegtuig hier gekomen waren. Dus dat is een kloof. Surinamers hebben ook kloven, maar minder als het om de taal gaat. Daardoor lijken ze beter geïntegreerd, maar ze ervaren ook wel dezelfde soort problemen. Groepen met die integratieproblemen, die geen werk hebben en die zich gediscrimineerd voelen en maatschappelijke problemen hebben, gaan hun heil zoeken in de drank en in het gokken en ze hebben eigenlijk weinig alternatieven in hun beleving.

[Interview, sleutelinformant Inspraakorgaan Surinamers]

Bij Chinezen is volgens de sleutelinformanten weer sprake van een heel eigen problematiek vanwege de werktijden in de horeca.

De horeca is een probleemfactor apart: het zijn lange werktijden, mensen zijn mede daardoor geïsoleerd en er is weinig tijd voor elkaar binnen de gezinnen. Ze kennen de taal niet, ze hebben geen kans om taalles te volgen vanwege de werktijden. Na elven zijn ze klaar, de kinderen slapen, wat moet je doen? Films kijken of naar de gokhal of casino. Dan ga je om een uur of twee naar bed en de volgende dag slaap je uit tot je weer moet werken.

[Interview, consultant]

5.4. Samenvatting

De aard van kansspelproblematiek onder allochtonen is in het rapport vanuit drie invalshoeken onderzocht, te weten: de demografische kenmerken van de probleemspelers, de deelname aan kansspelen en kansspelgerelateerde

Demografie

problemen. Bij de beschrijving van de demografische kenmerken (seks, leeftijd, SES, woonplaats) wordt steeds gezien of deze kenmerken een samenhang vertonen met het land van herkomst en vervolgens of deze een samenhang vertonen met kansspelproblemen. Indien beide het geval is kan het betreffende demografische kenmerk een alternatieve verklaring bieden voor de gevonden samenhang tussen land van herkomst en kansspelproblemen.

Uit de interviews met regelmatige spelers (n=544) blijkt dat het merendeel (69%) van de risico- en probleemspelers uit mannen bestaat en vrouwen derhalve een minderheid (31%) vormen. Een vergelijkbare verhouding zien we terug bij de Surinaamse respondenten: 64% van de Surinaamse risico- en probleemspelers is man, 36% vrouw. Bij de Antilliaanse risico- en probleemspelers zien we verhoudingsgewijs een groter aandeel mannelijke risico- en probleemspelers: 71% is man en 29% vrouw. Bij de Turkse, Marokkaanse en Chinese risico- en probleemspelers zien we een ander beeld: bij deze herkomstgroepen zien we onder de risicospelers en probleemspelers (op één vrouwelijke Turkse respondent na) uitsluitend mannen. Onder autochtone, Surinaamse en Antilliaanse risico- en probleemspelers zien we verhoudingsgewijs dus aanzienlijk meer vrouwen dan onder de Turkse, Marokkaanse en Chinese risico- en probleemspelers.

Nu blijkt ook kansspelproblematiek een samenhang te vertonen met seks, problemen met kansspelen komen vaker onder mannen voor dan onder vrouwen. Van de mannelijke regelmatige spelers is 16% een probleemspeler, bij de vrouwelijke respondenten is dit 7%. Als we de allochtone respondentengroepen zondermeer met elkaar zouden vergelijken zou een vertekend beeld ontstaan omdat onder bepaalde herkomstgroepen meer of minder vrouwelijke respondenten zijn vertegenwoordigd.

Om de allochtone respondentengroepen beter met elkaar te kunnen vergelijken is in de analyses de variabele seks constant gehouden. Het blijkt dan dat het land van herkomst nog steeds een rol speelt. Niet alle verschillen tussen de herkomstgroepen voor wat betreft de prevalentie van kansspelproblematiek kunnen dus door sekseverschillen worden verklaard. We zien daarbij tussen vrouwelijke allochtone en autochtone respondenten geen verschillen in kansspelproblematiek, bij de mannelijke respondenten zien we die verschillen daarentegen wel. Van de mannelijke Turkse, Marokkaanse en andere niet-westerse allochtone respondenten is 41% een probleemspeler, van de mannelijke Antilliaanse, Chinese, Surinaamse, autochtone en westerse allochtone respondenten is 9% een probleemspeler. Bij de vrouwen zien we zoals gezegd geen verschillen tussen de herkomstgroepen en is gemiddeld 7% een probleemspeler.

De respondenten uit de diverse herkomstgroepen laten ook verschillen in de leeftijdsopbouw zien: Marokkaanse, Turkse en overige niet-westerse allochtone respondenten zijn gemiddeld jonger (32 jaar) dan de andere respondenten. Surinaamse, Antilliaanse en Chinese respondenten zijn gemiddeld 39 jaar, de autochtone en westerse allochtone respondenten zijn gemiddeld 47 jaar. Nu blijkt net als bij seks ook de leeftijd van de respondenten samen te hangen met kansspelproblematiek. In de leeftijdscategorie 27-40 jaar zien we kansspelproblemen het meest frequent terug; 23% van de spelers uit deze leeftijdscategorie is een probleemspeler. Voor de jongste leeftijdscategorie (jonger dan 27 jaar) ligt dit op 12%, voor leeftijdscategorie 41-57 op 13%. Bij de oudste leeftijdscategorie zien we dat kansspelproblematiek het minst vaak voorkomt, bij 2% van de respondenten. We zien dus dat leeftijd van de respondenten zowel samenhangt met het land van herkomst als met kansspelproblematiek. De leeftijdsverschillen tussen de respondenten

uit de herkomstgroepen bieden daarmee een alternatieve verklaring voor de hoge prevalenties van kansspelproblemen onder de allochtone respondenten. Ook de sociaal economische status (uitgedrukt in opleidingsniveau, inkomen en participatie in de samenleving) van niet-westers allochtone respondenten is gemiddeld lager dan die van de autochtonen en westers allochtonen. En ook hier geldt dat kansspelproblematiek vaker voorkomt bij respondenten met een lage ses dan bij de respondenten met een hoge ses. Ook de ses kan net als sekse en leeftijd een alternatieve verklaring bieden voor de hogere prevalentie van kansspelproblematiek onder allochtone herkomstgroepen. Tot slot is die alternatieve verklaring ook gevonden bij de factor verstedelijking. Allochtone respondenten wonen vaker in de grote steden dan de autochtone respondenten, terwijl kansspelverslaving vaker voorkomt bij de respondenten uit de grote steden dan bij de respondenten die in kleinere gemeenten wonen. Mogelijk dat het grotere kansspelaanbod in de grote steden en de grotere anonimiteit waarmee in de grote steden gespeeld kan worden verantwoordelijk is voor de hogere prevalentie van kansspelproblematiek onder allochtonen en heeft dit niet zozeer te maken met het land van herkomst van de spelers.

Deelname aan kansspelen

Uit het onderzoek onder regelmatige spelers blijkt dat de respondenten uit de verschillende herkomstgroepen een enigszins andere voorkeur aan de dag leggen voor bepaalde typen kansspelen. Zo zijn, zoals ook in het bevolkingsonderzoek al is geconstateerd, de loterijen niet populair bij de Marokkaanse respondenten, en zijn casinospelen vooral populair bij Turkse en Antilliaanse respondenten. Kansspelautomaten blijken het meest populair bij de Marokkaanse en de Surinaamse respondenten en bij de respondenten uit de overige niet-westerse herkomstlanden.

Uit de interviews met regelmatige spelers is verder gebleken dat allochtone spelers gemiddeld aan meer verschillende typen kansspelen deelnemen dan autochtone spelers. Autochtone respondenten hebben in het afgelopen jaar aan gemiddeld 2,7 kansspelen deelgenomen, terwijl allochtone respondenten aan gemiddeld 3,5 kansspelen deelnamen. Ook de frequentie waarmee kansspelgelegenheden worden bezocht of aan kansspelen wordt deelgenomen, laat relatief grote verschillen zien tussen allochtone en autochtone spelers. Autochtone spelers en spelers uit westerse herkomstlanden nemen gemiddeld bijna twee keer per week (112 keer per jaar) aan een kansspel deel, de Surinaamse en Chinese respondenten spelen gemiddeld ruim drie keer per week (165 keer per jaar) terwijl de Marokkaanse, Turkse en Antilliaanse spelers gemiddeld vijf keer per week (232 keer per jaar) aan kansspelen deelnemen. Marokkaanse en Turkse spelers spelen frequenter op kansspelautomaten (176 keer per jaar) dan de andere allochtone spelers (93 keer per jaar) en de autochtone spelers (50 keer per jaar). Terwijl de Antilliaanse en Turkse spelers vaker aan de casinotafels te vinden zijn (44 keer per jaar) dan de anderen (13 keer per jaar).

Doordat de meeste allochtone respondenten in lagere inkomensklassen zitten dan autochtone respondenten, en allochtone respondenten frequenter aan kansspelen deelnemen geven zij daarom ook een groter percentage van hun inkomen uit aan kansspelen. Bijna de helft (46%) van de groep Turkse, Marokkaanse en Chinese respondenten geeft meer dan een kwart van hun inkomen uit aan kansspelen. Voor de Antilliaanse en Surinaamse respondenten ligt dit op 33%, terwijl 9% van de autochtone en westers allochtone respondenten meer dan een kwart van het inkomen aan kansspelen besteedt. We zien verder dat allochtone respondenten ook bij andere kenmerken van het speelgedrag op een meer risicovollere manier met kansspelen omgaan. Zo beginnen allochtone respondenten op jongere leeftijd met de deelname aan

Gokgerelateerde problemen

kansspelen dan autochtone respondenten en laat hun speelpatroon vaker een stijgende speelfrequentie zien.

Meer dan de helft 54% van de Marokkaanse en Turkse regelmatige spelers geeft aan gokgerelateerde problemen te hebben, terwijl dit voor 26% van de Surinaamse en Antilliaanse respondenten geldt. Voor autochtone en Chinese regelmatige spelers ligt dit het laagst, namelijk op 16%.

Van de gokgerelateerde problemen blijken financiële problemen en schulden het meest in het oog te springen. Van de Marokkaanse en Turkse regelmatige spelers heeft 36% gokschulden, van de Surinaamse en Antilliaanse regelmatige spelers heeft 19% gokschulden, terwijl van de Chinese en autochtone regelmatige spelers 5% een gokschuld heeft. Ook bij financiële problemen zien we dat deze het vaakst voorkomen bij Marokkaanse, Turkse en Surinaamse respondenten: 41% van deze groep respondenten heeft financiële problemen, bij de andere respondenten ligt dit gemiddeld op 11%.

Nadere analyse leert echter dat de SOCS-score van respondenten een belangrijker voorspeller is voor gokgerelateerde problemen dan de culturele achtergrond. Zo blijkt ruim de helft van de probleemspelers (SOCS5+) schulden te hebben, terwijl slechts één procent van de recreatieve spelers gokschulden heeft. Ook bij de andere onderscheiden gokgerelateerde problemen, zoals problemen in de relationele sfeer, huisvestingsproblemen, problemen op het werk en op school blijken vooral samen te hangen met de ernst van het gokgedrag en minder met land van herkomst. Het voorkomen van gokgerelateerde problemen is dus niet zozeer kenmerkend voor allochtone respondenten maar vooral voor risico- en probleemspelers. Anders gezegd, gokgerelateerde problemen komen net zo vaak voor bij allochtone als bij autochtone risico- en probleemspelers.

Gemiddeld zegt tien procent van de respondenten psychische problemen te ervaren. De Marokkaanse en Turkse respondenten zeggen dit vaker (31%) dan de anderen. Antilliaanse en Chinese respondenten geven geen van allen aan psychische problemen te ervaren, terwijl 7% van de autochtone, Surinaamse en de andere allochtone respondenten aangeeft psychische problemen te hebben. Indien echter ook hier de mate van problematisch speelgedrag in de analyses wordt betrokken blijkt dat de belangrijkste voorspeller op te leveren voor het ervaren van psychische problemen. Van de lifetime probleemspelers rapporteert 39% psychische problemen, van de risicospelers 6% en van de recreatieve spelers niemand.

De sleutelinformanten (n=20) stellen dat een deel van de achtergronden van allochtone spelers niet wezenlijk verschilt van de achtergronden van autochtone spelers. De redenen om te spelen zijn vaak voor alle herkomstgroepen gelijk. De kansspelgelegenheden, casino's, amusementscentra en bingo-hallen, voeren op alle herkomstgroepen eenzelfde aantrekkingskracht uit. Volgens de sleutelinformanten lopen allochtone groepen spelers in vergelijking met autochtonen wel meer risico's om kansspelverslaafd te worden. Daarbij wordt wel gewezen op het gebrek aan sociale vaardigheden, toekomstperspectief en zinnige dagbesteding van allochtone spelers. Volgens de sleutelinformanten speelt ook armoede een rol, het winnen van een grote som geld door aan kansspelen mee te doen wordt door sommigen als een van de weinige mogelijkheden gezien om aan de armoede te ontsnappen. Niet alleen de druk om rijkdom te vergaren maar ook om die rijkdom te etaleren is vaak groot bij bepaalde groepen allochtonen.

6. Preventie en hulpverlening: bekendheid, bereik en effecten

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de onderzoeksvraag naar de mate van bekendheid van de doelgroepen met de huidige preventiemaatregelen ten aanzien van kansspelverslaving. Daarnaast bekijken we in hoeverre de doelgroepen worden bereikt en baat hebben bij de besproken maatregelen. Vervolgens komen ook het gebruik en de toegankelijkheid van de hulpverlening ter sprake. De gegevens zijn voornamelijk gebaseerd op uitspraken van de regelmatige spelers (n=544).

Over preventie is veel geschreven en er is wat dit thema betreft sprake van verschillende benaderingen, invalshoeken, doelgroepen en doelen. Zo kan een indeling van preventie worden gemaakt op basis van de fasering van het ziekteproces (primaire, secundaire en tertiaire preventie) maar ook, zoals meer gebruikelijk in de GGZ, op basis van de doelgroep: we spreken dan van universele, selectieve en indicatieve preventie. Bij universele preventie is de bevolking de doelgroep, bij selectieve preventie zijn dat bevolkingsgroepen die een verhoogd risico lopen en bij indicatieve preventie bestaat de doelgroep uit personen met beginnende klachten, bij wie de aandoening echter nog niet is gediagnosticeerd (RIVM, 2007).

Een indeling van preventie kan daarnaast worden gemaakt op basis van de beoogde doelen. Zo kunnen preventiemaatregelen worden genomen ter bescherming van de gezondheid (bijvoorbeeld door regulering van het kansspelaanbod) of ter verbetering van de gezondheid (bijvoorbeeld door gezondheidsvoorlichting) of ter preventie van de ziekte (bijvoorbeeld door een screening). Een integrale aanpak is steeds gebruikelijker in het preventieveld, waarbij een mix van bovengenoemde methoden wordt gebruikt.

In het onderzoek 'Verslingerd aan meer dan een spel' (de Bruin, Meijerman et al., 2006) zijn de preventieve maatregelen onderverdeeld in preventie gericht op het kansspel, de speler en zijn omgeving, ervan uitgaande dat deze drie factoren in hun onderlinge interactie het meest direct raken aan de determinanten van kansspelverslaving. Deze determinanten bieden belangrijke aanknopingspunten voor preventie (en hulpverlening).

In dit hoofdstuk gaat de aandacht met name uit naar mogelijkheden tot preventie vanuit de (probleem)speler zelf (zelfcontrole/zelfbescherming) en de preventiemaatregelen die vanuit de kansspelindustrie – vaak in samenwerking met de geestelijke gezondheidszorg – zijn genomen: de verspreiding van preventiefolders, het aanspreekbeleid in speellocaties en het bieden van de mogelijkheid tot het nemen van beschermende maatregelen, zoals een bezoekbeperking of een entreeverbod.

De eerste paragraaf van dit hoofdstuk behandelt de mogelijkheden tot preventie door de speler zelf. De tweede paragraaf gaat in op de huidige preventiemaatregelen vanuit de kansspelaanbieders. In beide paragrafen gaan we na in welke mate de doelgroepen bekend zijn met de maatregelen en in welke mate men er gebruik van maakt. In paragraaf 3 wordt de toegankelijkheid en het gebruik van de hulpverlening beschreven.

Spelers kunnen diverse zelfcontrole technieken hanteren om hun gokken in de hand te houden. Zo kunnen ze met een vooraf bepaald maximumbedrag spelen, zichzelf een maximale speeltijd opleggen, hun bankpasjes thuislaten of in beheer geven van de partner of een vriend(in). Ook van het samen met anderen bezoeken van speelgelegenheden kan een beschermde werking uitgaan.

Ongeveer tweederde van de respondenten (66%) speelt altijd met een bepaald vooraf gesteld maximumbedrag, 11% doet dit soms en 23% nooit. Bijna de helft van de respondenten laat zijn bankpasjes of creditcards thuis

6.1. Preventie door de speler zelf: zelfcontrole technieken

als hij gaat spelen (30% altijd, 13% soms, 57% nooit). Minder respondenten leggen zichzelf een maximale speeltijd op als middel om de uitgaven aan kansspelen te reguleren: 12% doet dat altijd, 8% soms maar 80% nooit. Ongeveer 20% van de respondenten gebruikt geen enkele vorm van zelfcontrole.

Er is geen samenhang gevonden tussen het land van herkomst en het spelen met een vooraf bepaald maximumbedrag. De mate van problematisch speelgedrag (de SOCS-score) vertoont wel een samenhang; recreatieve spelers spelen vaker met een maximumbedrag dan de risico- en probleemspelers (respectievelijk 83% en 65%).

Een andere vorm van zelfcontrole is het bepalen van een maximale speeltijd. Van de regelmatige spelers legt 20% zichzelf (wel eens) een maximale speeltijd op: 8% doet dit soms, 12% altijd. Bij het zichzelf opleggen van een maximale speeltijd zijn geen verschillen gevonden, noch voor wat betreft het land van herkomst, noch voor wat betreft de SOCS-score.

Bijna 20% van de respondenten geeft aan nog andere manieren te gebruiken om het speelgedrag in de hand te houden. Voorbeelden hiervan zijn: het hanteren van discipline, goed bijhouden hoeveel men verliest, niet te hoog of te veel inzetten, gedoseerd spelen en pauzes nemen. Ook het zoeken van alternatieve bezigheden, zoals sporten, met vrienden andere uitgaansgelegenheden bezoeken (concerten, films, cafés, coffeeshops) is door relatief veel respondenten genoemd als manier om het gokken onder controle te houden. De speelwinst niet weer opspelen, stoppen bij een te groot verlies en 'zorgen dat je altijd wat geld overhoudt' zijn eveneens veelgenoemde voorbeelden van zelfcontrolemechanismen, net als niet lenen, op tijd naar huis gaan en de hulp van vrienden of familie inschakelen om het gokgedrag in de hand te houden. Indien het aantal preventieve zelfcontroletechnieken van spelers bij elkaar wordt opgeteld, dan blijkt dat geen samenhang met land van herkomst te vertonen. Wel met de mate van problematisch speelgedrag, waarbij recreatieve spelers vaker en meer zelfcontroletechnieken toepassen dan risicospelers en probleemspelers.

6.2. Preventie vanuit de kansspelaanbieders

Vanuit de kansspelaanbieders zijn er – dikwijls in samenwerking met de hulpverlening – diverse mogelijkheden en maatregelen tot preventie ontwikkeld. De drie belangrijkste zijn:

- ontwikkelen en verspreiden van preventiefolders
- het aanspreken van risico- en probleemspelers door personeel
- het aanbieden van de mogelijkheid tot het nemen van bezoekbeperkende maatregelen

We zullen in de volgende drie subparagrafen bespreken in hoeverre de doelgroepen hiermee bekend zijn, bereikt zijn en in welke mate zij er baat bij menen te hebben ondervonden.

6.2.1. Preventiefolders

Een veel toegepaste methode om mensen over de risico's van kansspelen te informeren is het verspreiden van preventiefolders. De vraag die we hier willen beantwoorden is drieledig.

- 1 bekendheid: zijn deze folders bekend bij het allochtone publiek?
- 2 bereik: worden de folders daadwerkelijk gelezen?
- 3 effecten: in hoeverre geven respondenten aan dat de folder tot een gedragswijziging heeft geleid?

Vanuit verschillende bronnen is hier informatie over beschikbaar. Zo is uit onderzoek in het jaar 2000 onder bezoekers van Holland Casino (n=972) gebleken dat 42% van de bezoekers bekend was met het foldermateriaal, 28% had de folder gelezen, terwijl 3% van de respondenten aangaf dat de folder van invloed was geweest op het speelgedrag (de Bruin et al., 2001). Uit dit onderzoek is verder gebleken dat er geen sprake was van verschillen tussen autochtonen en allochtonen voor wat betreft de bekendheid met het foldermateriaal, de mate waarin de folders worden gelezen en de ervaren invloed hiervan op het speelgedrag. Uit het onderzoek met regelmatige spelers (n=544) komt eenzelfde beeld naar voren. Bijna de helft (47%) is wel eens foldermaterialen tegengekomen, 18% van de spelers heeft deze gelezen en 4% van de spelers zegt dat de preventiefolders van invloed zijn geweest op het speelgedrag.

Van de respondenten uit de doelgroepen die bekend zijn met het foldermateriaal, heeft 84 procent de folder gezien in de speelgelegenheid die zij bezoeken. Daarnaast worden als vindplaatsen voor foldermateriaal de hulpverlening, internet en de media genoemd.

Er zijn geen verschillen gevonden tussen de spelers uit de diverse herkomstlanden voor wat betreft de bekendheid met preventiefolders, het lezen ervan of de ervaren invloed op het speelgedrag. Hoewel het land van herkomst geen factor van betekenis is bij dit onderdeel van het preventiebeleid, zien we wel dat de SOGS-score, de mate van problematisch speelgedrag, hiermee een samenhang vertoont: risico- en probleemspelers zijn vaker bekend met preventiefolders, hebben deze vaker gelezen en de folders zijn – naar men zegt – vaker van invloed geweest op het speelgedrag, dan de recreatieve spelers.

6.2.2. Aanspreken van risico- en probleemspelers door het personeel

Eén van de onderdelen van het preventiebeleid van de kansspelaanbieders is om risicospelers en probleemspelers op hun gokgedrag aan te spreken. Medewerkers worden getraind om kansspelproblematiek te herkennen en om spelers hierop vervolgens aan te spreken.

Ook hier gaan we in op de bekendheid van de doelgroepen met dit beleid, het bereik ervan en de effecten.

Uit onderzoek dat in 2000 onder bezoekers van Holland Casino (n=972) is uitgevoerd (de Bruin et al., 2001) bleek 3% van de respondenten wel eens te zijn aangesproken door het

personeel van Holland Casino. Nadere analyse leert dat dit niet gerelateerd is aan de herkomstgroepen: allochtonen worden net zo vaak aangesproken op hun speelgedrag als autochtonen. Er is wel sprake van een relatie met de mate van problematisch speelgedrag: van de probleemspelers is 16% wel eens aangesproken op zijn speelgedrag, terwijl dit voor 2% van de recreatieve spelers geldt. Dit betekent dat 84% van de probleemspelers nooit is aangesproken en/of door het personeel niet als zodanig is herkend.

De vraag of men is aangesproken door personeel is ook gesteld aan de vijf allochtone doelgroepen van regelmatige spelers die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd (n=131). Van de allochtone regelmatige spelers die Holland Casino wel eens bezoeken (n=115) zegt 20% (n=23) ooit te zijn aangesproken door het personeel. Van degenen die ooit zijn aangesproken zegt 17% (n=4) dat dit van invloed is geweest op het speelgedrag. Een 'nettoresultaat' van 3%. Interessant is om te kijken of de risicospelers en probleemspelers vaker worden aangesproken op hun speelgedrag dan de recreatieve spelers.

Dit blijkt weliswaar het geval te zijn, 28% van de probleemspelers is ooit aangesproken versus 16% van de andere spelers, maar de verschillen zijn in statistisch opzicht niet significant (Pearson Chi-kwadraat = 2,5, df=2, p=0,115).

Van de allochtone spelers die wel eens amusementscentra bezochten ($n=103$) is 10% ($n=10$) ooit aangesproken door het personeel. Van degenen die ooit zijn aangesproken zegt 40% ($n=4$) dat dit van invloed is geweest op het speelgedrag. Een 'nettoresultaat' van 4%.

Ook hier zien we dat de probleemspelers vaker worden aangesproken op hun speelgedrag dan de andere spelers: 22% van de probleemspelers is ooit aangesproken tegen 2% van de andere spelers. Deze verschillen zijn in statistisch opzicht wel significant (Pearson Chi-kwadraat = 11,6, $df=2$, $p=0,001$). Als we de gegevens over het aanspreken in Holland Casino en de amusementscentra samenvoegen, blijkt dat 24% van de allochtone spelers wel eens is aangesproken op zijn speelgedrag. Voor de probleemspelers onder hen geldt dat 41% wel eens is aangesproken door het personeel van deze kansspelaanbieders. Bij de probleemspelers die zijn aangesproken is dit volgens ongeveer een kwart (26%) van invloed geweest op het speelgedrag. Ter vergelijking: van de recreatieve spelers en risicospelers is 15% ooit aangesproken en dit is eveneens volgens 15% van invloed geweest op het speelgedrag. Het bereik en effect van dit onderdeel van het preventiebeleid is voor probleemspelers dus groter dan voor de risicospelers en recreatieve spelers. Het land van herkomst blijkt geen samenhang te vertonen met het aanspreekgedrag van het personeel.

6.2.3. Bezoekbeperkende maatregelen bij Holland Casino: vrijwillig entreeverbod of bezoekbeperking

Een derde onderdeel van het preventiebeleid van de kansspelaanbieders waar we hier op in willen gaan zijn de bezoekbeperkende maatregelen die spelers op eigen verzoek kunnen aanvragen. In het eerste gedeelte van deze paragraaf komen de maatregelen bij Holland Casino aan de orde, in het tweede deel de maatregelen die in de amusementscentra worden gehanteerd.

In Holland Casino hebben de spelers de keuze uit een vrijwillig entreeverbod (gedurende een half jaar of een jaar wordt de toegang tot alle vestigingen van Holland Casino ontzegd) of een vrijwillige bezoekbeperking (beperking van het bezoek tot maximaal 8 keer per maand). In de amusementscentra bestaat deze keuzemogelijkheid niet, maar kunnen spelers zich op vrijwillige basis op een 'witte lijst' laten plaatsen. De toegang tot het betreffende amusementscentrum wordt hen dan gedurende een bepaalde periode ontzegd.

De eerste vraag is of de spelers, en in het bijzonder de allochtone risico- en probleemspelers, bekend zijn met dit preventieaanbod van de kansspelaanbieders. De tweede vraag is in hoeverre van dit preventieaanbod gebruik wordt gemaakt.

Gasten van Holland Casino (2000)

Uit het onderzoek dat in 2000 is uitgevoerd onder bezoekers van Holland Casino ($n=972$) bleek dat 74% van de bezoekers bekend was met de mogelijkheid om een entreeverbod te nemen en 48% bekend was met de mogelijkheid van een bezoekbeperking.

De bekendheid met bezoekbeperkende maatregelen laat een aantal verschillen zien tussen de herkomstgroepen. Het belangrijkste onderscheidende criterium is daarbij westers versus niet-westers. Niet-westerse allochtonen zijn minder goed op de hoogte van de mogelijkheden om een entreeverbod aan te vragen dan autochtonen en westerse allochtonen. Van deze laatste groep is 75% op de hoogte van de mogelijkheid om een entreeverbod aan te vragen, van de niet-westerse allochtonen 65%. Ook bij de bekendheid met de bezoekbeperking zien we die verschillen optreden: onder niet-westerse allochtonen ligt de bekendheid met de bezoekbeperking op 35%, bij de anderen ligt dit op 50%.

Wanneer we kijken of bezoekers van Holland Casino ook daadwerkelijk een bezoekbeperkende maatregel hebben aangevraagd zien we geen verschillen met betrekking tot land van herkomst. Wel zien we een samenhang met de

mate van problematisch speelgedrag: 21% van de recente risicospelers en probleemspelers heeft ooit een beschermende maatregel aangevraagd, van de recreatieve spelers heeft 4% een dergelijke maatregel aangevraagd. Dat ook recreatieve spelers en risicospelers bezoekbeperkende maatregelen aanvragen, laat overigens zien dat bezoekbeperkende maatregelen niet alleen worden aangevraagd om bestaande problemen het hoofd te bieden (indicatieve preventie) maar ook om te voorkomen dat problemen zullen ontstaan (selectieve preventie).

Regelmatige spelers, 2004, 2005, 2007

Bij de interviews met regelmatige spelers (n=544) zien we een enigszins ander beeld dan het hierboven geschetste beeld van de bezoekers van Holland Casino anno 2000. Bij de diepte-interviews met regelmatige spelers zijn geen verschillen aangetroffen tussen de herkomstlanden voor wat betreft de bekendheid met bezoekbeperkende maatregel in Holland Casino (gemiddeld 70%). Net als bij het onderzoek onder de bezoekers van Holland Casino zien we wel dat probleemspelers meer bekend zijn met de mogelijkheid tot het nemen van een bezoekbeperkende maatregel (84%) dan de andere spelers (65%).

Van alle regelmatige spelers die Holland Casino bezochten heeft 7% ooit een bezoekbeperkende maatregel aangevraagd: 5% vroeg een entreeverbod aan, 2% een bezoekbeperking.

Allochtone spelers vragen niet vaker dan autochtone spelers een entreeverbod of bezoekbeperking aan. Wel zien we weer verschillen voor wat betreft de SOGS-score (LTP): van de probleemspelers heeft 12% een entreeverbod aangevraagd tegenover 3% van de niet-probleemspelers.

6.2.4. Bezoekbeperkende maatregelen bij de amusementscentra: de witte lijst

Bij de meeste amusementscentra in Nederland is het mogelijk dat spelers zichzelf op een witte lijst laten zetten. Gelijk het entreeverbod in Holland Casino ontzeggen spelers zich hiermee de toegang tot het betreffende amusementscentrum gedurende een bepaalde tijd. De controle op naleving van de witte lijst gebeurt aan de hand van pasfoto's. Ook hier zullen we achtereenvolgens ingaan op de bekendheid met de witte lijst, de behoefte die men hieraan heeft, de mate waarin spelers zich daadwerkelijk op een witte lijst hebben laten plaatsen en de mate waarin dit effectief is gebleken.

Van de regelmatige spelers (n=544) hebben 299 respondenten amusementcentra bezocht. Gemiddeld 45% van deze respondenten is bekend met de witte lijst. Bekendheid met de witte lijst hangt sterker samen met problematisch speelgedrag dan met het land van herkomst. Van de risicospelers en probleemspelers is 58% bekend met de witte lijst, van de recreatieve spelers 30%.

Van de regelmatige spelers die amusementcentra bezoeken (n=299) heeft bijna één op de tien spelers (9%) zichzelf wel eens op een witte lijst laten zetten. Marokkaanse spelers en spelers uit de overige niet-westerse landen hebben vaker van dit preventieaanbod gebruik gemaakt dan de andere spelers: de cijfers zijn respectievelijk 32% en 5%. Toch blijkt de mate van problematisch speelgedrag sterker samen te hangen met plaatsing op een witte lijst dan het land van herkomst. Van de probleemspelers heeft 24% zich ooit op een witte lijst laten plaatsen, tegenover 1% van de niet-probleemspelers.

De behoefte aan het aanvragen van plaatsing op een witte lijst is bij 5% van de bezoekers van amusementscentra (n=299) aanwezig. Er zijn geen verschillen tussen de respondenten uit de diverse herkomstlanden aangetroffen. Wel blijkt de behoefte aan plaatsing op een witte lijst vooral bij de recente

6.3. Toegankelijkheid en gebruik hulpverlening

6.3.1. Ingeschreven allochtone gokcliënten

probleemspelers aanwezig te zijn: 16% heeft hier behoefte aan terwijl dit bij 1% van de niet-probleemspelers het geval is.

In deze paragraaf gaan we nader in op de toegankelijkheid en het gebruik van hulpverlening door probleemspelers binnen de doelgroepen. Om te beginnen blikken we nog eens terug op het aantal gokcliënten uit de doelgroepen in de hulpverlening. Vervolgens kijken we naar de gegevens die naar voren komen uit de diverse studies op dit gebied.

Uit de gegevens van het LADIS (zie hoofdstuk omvang kansspelproblematiek onder allochtonen) is naar voren gekomen dat het aantal niet-westerse allochtonen dat hulp zoekt vanwege gokproblematiek geen duidelijk lijn vertoont en schommelt tussen de 500 en de 800 per jaar. In 2005 is het aantal allochtone hulpzoekers ten opzichte van 2002 echter met 62% gestegen (van 503 naar 815). Door de afname van het aantal autochtone hulpzoekers is het aandeel niet-westerse allochtonen dat hulp zoekt bij de verslavingszorg in de loop der jaren sterk toegenomen: van rond de 10% in 1994 tot rond de 30% in 2005. We zagen hierbij dat het aandeel allochtonen dat hulp zoekt inmiddels hoger is dan het aandeel allochtonen in de bevolking, dat op 19% ligt. Verhoudingsgewijs zijn allochtonen derhalve oververtegenwoordigd in de verslavingszorg. De vraag is hoe we deze gegevens dienen te interpreteren. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat vooral niet-westerse allochtonen de weg naar de hulpverlening steeds beter weten te vinden. Het is evengoed mogelijk dat de autochtone probleemspelers de weg naar de hulpverlening steeds minder goed weten te vinden. De stijging van het aandeel allochtone hulpzoekers kan er ook op duiden dat kansspelverslaving onder allochtonen steeds vaker voorkomt, dat kansspelverslaving onder autochtonen afneemt of dat de erkenning ervan door allochtonen is toegenomen.

Hoe we het ook moeten duiden: het aandeel hulpzoekers in de verslavingszorg uit niet-westerse herkomstlanden is in de loop der jaren toegenomen en sinds 2002 zien we ook een toename van het aantal allochtone hulpzoekers. Gekeken naar de vijf herkomstgroepen die in dit onderzoek centraal staan, kwam het volgende beeld over 2006 naar voren. De gegevens zijn ten behoeve van dit onderzoek door IVZ, aangeleverd.

Herkomstland	Aantal hulpzoekers	Aandeel hulpzoekers (in %)	Aandeel in de bevolking van 15 jaar en ouder (in %) CBS
Autochtoon/Nederlands	1.872	69,1	81,4
Turks	220	8,1	1,9
Marokkaans	150	5,5	1,6
Surinaams	89	3,3	1,9
Antilliaans	44	1,6	0,7
Overig Westers	176	6,5	12,1
Overige Niet-westers (w.o. de Chinese hulpzoekers)	157	5,8	
Totaal	2.708	100	100

Tabel 34 Aantal en aandeel hulpzoekers naar herkomst

6.3.2. Hulpzoekers uit de vijf doelgroepen

Bevolkingsonderzoek 2004:

35% van de probleemspeleers zoekt hulp

Binnen de verschillende beschikbare databronnen is gekeken in hoeverre er met betrekking tot het land van herkomst van de spelers verschillen zijn in het zoeken van hulp.

Van de probleemspeleers die in het kader van het bevolkingsonderzoek in 2004 zijn geïnterviewd (n=78) heeft 35% (n=27) ooit hulp gezocht; 21% van hen zocht hulp bij een Instelling voor de Verslavingszorg. Er is geen samenhang gevonden tussen het al dan niet hulp zoeken en kenmerken van de probleemspeleers. Autochtone probleemspeleers zoeken niet vaker hulp dan allochtone probleemspeleers, mannelijke probleemspeleers niet vaker dan vrouwelijke. Ook schulden blijken geen voorspellende factor te zijn. De enige variabele die een rol speelt is het hebben van relatieproblemen met partner of familie. Van de probleemspeleers met relatieproblemen heeft 37% hulp gezocht, van de probleemspeleers die dit niet hebben heeft 15% ooit hulp gezocht. Dit duidt er op dat probleemspeleers vooral onder druk van partners of familie hulp gaan zoeken.

Holland Casino 2000:

39% van de probleemspeleers zoekt hulp

Ook uit ander onderzoek kunnen gegevens worden ontleend die inzicht geven in de mate waarin probleemspeleers hulp zoeken. Zo is uit de diepte-interviews met recente risicospeleers en probleemspeleers (n=39) uit Holland Casino gebleken dat 39% van hen ooit hulp had gezocht (29% bij de verslavingszorg, 10% bij de ACOG) (de Bruin et al., 2001). Ook hier zijn geen verschillen gevonden tussen de autochtone en allochtone herkomstgroepen.

Regelmatige spelers:

24% van de probleemspeleers zoekt hulp

Bij (onderhavig) onderzoek onder 544 regelmatige spelers zijn wel enkele verschillen teruggevonden die gerelateerd zijn aan het land herkomst. Turkse en Marokkaanse respondenten (en de respondenten uit de overige niet-westerse herkomstlanden) hebben daarbij vaker hulp gezocht (10%) dan de andere respondenten (5%).

De mate van problematisch speelgedrag blijkt hier echter een belangrijker voorspeller op te leveren voor het zoeken van hulp dan land van herkomst: van de probleemspeleers heeft 24% ooit hulp gezocht, van de risicospeleers bleek 3% ooit hulp te hebben gezocht, terwijl van de recreatieve spelers niemand hulp had gezocht. Het zoeken van hulp blijkt vooral gerelateerd aan het hebben van problemen. Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat allochtone probleemspeleers vaker of juist minder vaak hulp zoeken dan autochtone probleemspeleers.

We dienen ons met betrekking tot de gegevens uit de bovenstaande onderzoeken te realiseren dat het om relatief kleine aantallen probleemspeleers gaat en dat de gegevens niet direct generaliseerbaar zijn naar alle probleemspeleers in Nederland. Zo kan bias als gevolg van de steekproeftrekking niet geheel kan worden uitgesloten. Het onderzoek naar regelmatige spelers betreft geen random sample uit alle probleemspeleers maar een convenient sample: de respondenten zijn geworven op bepaalde locaties, via advertenties, via bevolkingsonderzoek, via de sneeuwbal methode (waarbij respondenten in hun eigen netwerk nieuwe respondenten rekruteerden) en via de hulpverlening.

6.4. Samenvatting

Spelers kunnen diverse zelfcontrole technieken hanteren om hun gokken in de hand te houden. Zo kunnen ze met een vooraf bepaald maximumbedrag spelen, zichzelf een maximale speeltijd opleggen, hun bankpasjes thuislaten of in beheer geven van de partner of een vriend(in). Ook van het samen met anderen bezoeken van speelgelegenheden kan een beschermde werking uitgaan. Er blijken hierin geen verschillen te zijn met betrekking tot het land

van herkomst van de probleemspelers. Allochtonen maken evenredig veel gebruik van de verschillende vormen van zelfcontrole als autochtonen.

Vanuit de kansspelindustrie zijn er – dikwijls in samenwerking met de hulpverlening – diverse mogelijkheden en maatregelen tot preventie ontwikkeld. De drie belangrijkste zijn:

- Het ontwikkelen en verspreiden van preventiefolders;
- Het aanspreken van risico- en probleemspelers door het personeel;
- Het aanbieden van de mogelijkheid tot het nemen van bezoekbeperkende maatregelen.

Zowel in Holland Casino als in de amusementscentra worden folders en preventiemateriaal aangeboden over kansspelproblematiek. Er zijn geen verschillen gevonden tussen de respondenten uit de diverse herkomstlanden voor wat betreft de bekendheid met preventiefolders, het lezen ervan of de ervaren invloed op het speelgedrag. Hoewel het land van herkomst geen factor van betekenis is bij dit onderdeel van het preventiebeleid, zien we wel de mate van problematisch speelgedrag, hiermee een samenhang vertoont: risico- en probleemspelers zijn vaker dan de recreatieve spelers bekend met preventiefolders, hebben deze vaker gelezen en de folders zijn – naar men zegt – bij hen vaker van invloed geweest op het speelgedrag.

Wat betreft het aanspreken van risico- en probleemspelers door het personeel zien we geen verschillen tussen de herkomstgroepen. Allochtone respondenten blijken niet vaker of juist minder vaak door het personeel te worden aangesproken dan autochtone respondenten. Het land van herkomst vertoont met andere woorden geen samenhang met het aanspreekgedrag van het personeel binnen de kansspelindustrie.

Uit het onderzoek onder bezoekers van Holland Casino dat in 2000 is uitgevoerd bleken allochtone respondenten minder bekend te zijn met bezoekbeperkende maatregelen van Holland Casino dan autochtone bezoekers, maar vroegen zij niet minder vaak een bezoekbeperking aan dan autochtonen. Het aanvragen van een bezoekbeperkende maatregel blijkt vooral een samenhang te vertonen met problematisch speelgedrag. Probleemspelers (SOCS5+) en risicospelers (SOCS 3-4) vragen daarbij vaker een entreeverbod of bezoekbeperking aan dan recreatieve spelers (SOCS 0-2).

Hoewel allochtone respondenten uit het onderzoek onder bezoekers van Holland Casino minder goed op de hoogte zijn van het preventiebeleid dan autochtone respondenten zien we die verschillen niet bij het onderzoek met regelmatige spelers (n=544). In dit onderzoek zijn geen verschillen aangetroffen tussen allochtonen en autochtonen wat betreft de bekendheid met bezoekbeperkende maatregelen. Uit dit onderzoek blijkt evenmin dat autochtonen vaker dan allochtonen een entreeverbod of bezoekbeperking aanvragen. Net als bij het onderzoek onder de bezoekers van Holland Casino (2000) zijn het vooral probleemspelers die een bezoekbeperkende maatregel aanvragen. Opvallend is overigens dat niet alleen probleemspelers een bezoekbeperking aanvragen, maar ook risicospelers en recreatieve spelers. Zij doen dit blijkbaar om problemen met kansspelen te voorkomen. Van de regelmatige spelers die wel eens een amusementcentrum bezocht (299 van de 544) is bijna de helft bekend met de mogelijkheid van een vrijwillig entreeverbod (witte lijst). Ook hier hangt de bekendheid met deze maatregel hangt sterker samen met problematisch speelgedrag dan met het land van herkomst. Of respondenten zich daadwerkelijk op een witte lijst laten plaatsen, vertoont ook hier geen samenhang met land van herkomst maar hangt vooral samen met de mate van problematisch speelgedrag.

Bij de probleemspeleers van het bevolkingsonderzoek uit 2004 en de probleemspeleers van de bezoekers van Holland Casino werden geen verschillen gevonden tussen allochtonen en autochtonen voor wat betreft het zoeken van hulp. Bij het onderzoek onder regelmatige spelers zijn wel enkele verschillen teruggevonden. Van de regelmatige spelers (n=544) heeft 6% ooit hulp gezocht. Turkse en Marokkaanse spelers (en spelers uit de overige niet-westerse herkomstlanden) zoeken vaker hulp (10%) dan de andere spelers (5%). Ook hier blijkt echter de mate van problematisch speelgedrag de sterkste samenhang te vertonen met het al dan niet zoeken van hulp: van de probleemspeleers heeft 24% ooit hulp gezocht, van de risicospeleers heeft 3% ooit hulp gezocht, terwijl niemand van de recreatieve spelers ooit hulp heeft gezocht. De verschillen tussen de herkomstgroepen vallen dan weg. Het is met andere woorden niet zo dat allochtone probleemspeleers vaker of minder vaak hulp zoeken dan autochtone probleemspeleers.

7. Preventie en hulpverlening: knelpunten en suggesties voor verbeteringen

7.1. Preventiebeleid vanuit de kansspelaanbieders

In dit laatste hoofdstuk wordt allereerst een korte beschouwing gegeven van het huidige aanbod van preventie en hulpverlening, op basis van de gezichtspunten van de meningen en ervaringen van sleutelinformanten. Hierbij wordt ingegaan op de problemen en knelpunten die daarbij worden signaleerd. Vervolgens wordt besproken hoe het preventiebeleid kansspelverslaving kan worden verbeterd om verslavingsproblemen bij de geselecteerde groepen allochtonen zoveel mogelijk te voorkomen, en te voorkomen dat deze problemen zich verergeren.

Vooraf de geïnterviewde sleutelinformanten uit de kansspelaanbieders vinden dat er veel aandacht wordt besteed aan preventie, al geeft men daarbij aan dat 'het altijd nog beter kan'. Zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven, zet men binnen Holland Casino en de amusementscentra een scala aan preventieve activiteiten in. Ze passeren nogmaals de revue:

- het verstrekken van voorlichtings- en preventiemateriaal over gokken in verschillende talen
- waarschuwingsposters en -stickers op diverse plaatsen in de speelgelegenheid
- de mogelijkheid bieden om op vrijwillige basis een entreeverbod of bezoekbeperking aan te vragen bij Holland Casino. De maatregel geldt voor alle vestiging van Holland Casino. Controle vindt plaats via het bezoekers registratie systeem en OASE. Ook de amusementscentra bieden hun gasten de mogelijkheid om een vrijwillig toegangsverbod te nemen (witte lijst). In de meeste gevallen is de witte lijst alleen geldig in het amusementscentrum waar het toegangsverbod is aangevraagd. Controle vindt plaats aan de hand van foto's.
- er wordt een leeftijdsgrens van 18 jaar gehanteerd om aan kansspelen deel te nemen. In Holland Casino bestaat voor iedere bezoeker een legitimatieplicht; in de amusementscentra wordt alleen bij twijfel over de leeftijd van de bezoekers naar een legitimatiebewijs gevraagd. In een deel van de amusementscentra wordt voor de toegang een verhoogde leeftijdsgrens van 21 jaar gehanteerd
- het opleiden van medewerkers om probleemspelers te herkennen en op de juiste wijze te benaderen
- het aanspreken van risicospelers en probleemspelers op riskant speelgedrag door de medewerkers
- bevoegde medewerkers gesprekken laten voeren met probleemspelers, hen wijzen op de mogelijkheid tot het nemen van een beschermende maatregel en hen eventueel doorverwijzen naar lokale hulpverleningsinstanties
- tevens zijn er initiatieven ontwikkeld waarbij gebruik wordt gemaakt van een 24-uurs telefonische counseling van ACE. Volgens een sleutelinformant, een vertegenwoordiger van de kansspelaanbieders, maken ook de doelgroepen hiervan gebruik; onbekend is echter in welke mate dit gebeurt

In het kader van het actieplan kansspelen (op initiatief van GGZ Nederland en de van Speelautomaten Branche-organisatie) wordt momenteel een samenwerkings- en verwijzingsprotocol ontwikkeld waarin afspraken worden vastgelegd tussen amusementscentra en verslavingszorg op lokaal niveau. Tevens zullen het preventiemateriaal en de opleidingen worden verbeterd en vernieuwd. In 2007 is bovendien een vervolg gegeven aan het monitoringonderzoek dat ook in de periode 2000-2004 heeft plaatsgevonden. In de geplande vervolgmeting zal specifiek worden gekeken naar de effecten van het actieplan en de doelstelling die in het actieplan wordt nagestreefd: een afname van 3% van het aantal gokverslaafden in 2009.

7.2. Kanttekeningen bij preventie

Een aantal sleutelinformanten plaatst ook kanttekeningen bij het preventiebeleid kansspelsverslaving. Volgens sommige sleutelinformanten liggen er in de casino's en amusementscentra niet altijd voldoende folders in de verschillende talen. Verschillende sleutelinformanten zetten ook hun vraagtekens bij het bereik en de verspreiding van preventiemateriaal en het effect van deze preventiemaatregelen.

Volgens een aantal sleutelinformanten, werkzaam in de verslavingszorg, is er wel preventiemateriaal beschikbaar vanuit de verslavingszorginstellingen, maar wordt dat in de praktijk niet of nauwelijks gebruikt.

Er is veel materiaal ontwikkeld. Heel veel preventiemateriaal ligt in de archieven. Het wordt niet gebruikt. Ik heb ook zelf voor gokverslaving een paar dingen helpen vertalen in het Arabisch. In het begin hebben ze het misschien een keer een avondje gebruikt in de Moskee. Ook bij andere verslavingszorginstellingen zijn materialen ontwikkeld. Of ze worden gebruikt, is een ander verhaal. Probleem is dat de overheid of de subsidiegevers wel genoeg nemen met de resultaten, het ontwikkelen van brochures en andere materialen. Normaal gesproken moet de overheid een stap verder gaan: 'Wat ga je hiermee doen? En kom met duidelijke resultaten.' En dat gebeurt niet en dat is heel jammer.

[Interview veldwerker/hulpverlener]

Een andere kanttekening die kan worden gemaakt is dat sommige sleutelinformanten, die voor hun werk regelmatig in amusementscentra komen, van mening zijn dat er grote verschillen bestaan in inspanningen tussen de amusementscentra onderling voor wat betreft de houding en inzet ten aanzien van preventie. Ook tussen de verschillende vestigingen van Holland Casino komt dit voor. Om de inzet en houding ten aanzien van preventie te verbeteren is daarom in Holland Casino een systeem bedacht waarbij de vestigingsdirecteuren niet alleen op de financiële resultaten van het casino worden afgerekend maar ook op de resultaten die op het terrein van preventie van kansspelsverslaving zijn ontplooid.

Een aantal sleutelinformanten meent dat er structureel te weinig aandacht voor kansspelproblematiek bestaat: op school, in de media en binnen de instellingen voor verslavingszorg.

7.3. Belemmerende factoren

In de Nederlandse literatuur over verslaving en geestelijke gezondheidsproblemen bij allochtonen wordt kansspelsverslaving niet of nauwelijks besproken (Hosper et al., 1999; Hosper et al., 2001; Broers & Eland, 2000; Cruts, 1996). In meer algemene zin worden wel resultaten gepresenteerd van onderzoek onder allochtone cliënten en hulpverleners. Zo zetten Boers en Eland de vaak moeizame relatie tussen allochtone cliënten en hulpverleners uit de verslavingszorg op een rij, zowel vanuit het perspectief van allochtone cliënten, als vanuit de hulpverleners. Zij signaleren diverse belemmerende factoren die in de relaties tussen allochtone cliënten en hulpverleners kunnen optreden: onderscheiden worden zowel cliëntenkenmerken, hulpverlenerkenmerken, interactiekenmerken als omgevingskenmerken (Broers & Eland, 2000).

Zowel uit de literatuur als uit de interviews met sleutelinformanten blijkt dat een aantal belemmerende factoren kunnen worden geïdentificeerd die een adequate preventie en hulpverlening aan allochtone probleemspelers in de weg staat. De volgende belemmerende factoren zijn hierbij naar voren gekomen:

- er is een versnipperd en beperkt gokhulpverleningstraject
- doordat steeds minder problematische gokkers hulp zoeken bij de verslavingszorg verdwijnt ook de expertise bij de hulpverlening

- instellingen voor de verslavingszorg hebben in beperkte mate zicht op, kennis van en grip op allochtone gokcliënten
- het hulpaanbod bij kansspelproblematiek is onvoldoende bekend en sluit niet aan bij de behoeften van allochtone cliënten
- allochtone probleemspelers zoeken vaak eerst hulp in eigen kring
- veel allochtone probleemspelers zijn onbekend met het fenomeen hulpverlening en hebben veeleer behoefte aan praktische hulp, zoals hulp bij het oplossen van geldproblemen en schulden. Het nut van de hulpverlening wordt betwijfeld: *met praten los je problemen niet op*
- in alle culturen is in meer of mindere mate sprake van een zwijgcultuur: er bestaat eergevoel en schaamte om tegenover een ander over problemen te praten; waardoor het vaak lang duurt voordat problemen boven tafel komen. In sommige culturen is gokken een taboe

7.3.1. Versnipperd, beperkt en relatief onbekend hulpaanbod

Op het gebied van hulpverlening bij kansspelproblemen is volgens een aantal sleutelinformanten niet veel aanbod of is het aanbod onvoldoende bekend bij de doelgroepen.

Er is nauwelijks meer een aanbod voor gokproblemen. Veel kennis is verloren gegaan.
[Interview, hulpverlener]

Men weet dat je hulp kunt vragen, maar men weet niet waar je dat krijgt. Bij CAD's kun je terecht voor alcohol en drugs, niet voor gokken, denken ze. Gokken is nog een donker gebied.
[Interview, sleutelinformant Surinaams Inspreekorgaan]

Veel sleutelinformanten hebben de ervaring dat mensen uit de doelgroepen die de weg in de Nederlandse samenleving niet kennen, meer tijd en begeleiding nodig hebben.

Een ander veelvoorkomend probleem dat is genoemd, is: een versnipperd of beperkt hulpverleningstraject, waarbij te weinig tijd is voor gesprekken. Dit begint al bij de intake, die bij bepaalde doelgroepen, zoals de (oudere) Marokkanen, vaak meer tijd kost.

Ik neem meer tijd voor de intake, ik gebruik minstens één tot anderhalf uur. De gewone intake duurt een uur, dan moet de volgende. Bij veel allochtonen, met name de oudere Marokkanen, is dat onvoldoende.
[Interview, hulpverlener]

Soms lijkt het hulpaanbod goed aan te sluiten, maar is er geen sprake van (voldoende) nazorg, terwijl daar veel behoefte aan is in verband met de kans op terugval.

Die nazorg moet beter. Wij zijn goed in behandelen, maar kijken niet goed naar de nazorg. Na die 12 gesprekken begint vaak pas de ellende. We komen te weinig toe aan 'hoe nu verder?' 'Wat ga je met somberheid doen?' En met vrije tijd? Je leefstijl? Een belangrijk thema in onze methode. Het is niet klaar na 3 maanden. Daar doen we nu ook onderzoek naar. Sommigen melden zich expres ziek om langer bij ons mee te draaien. Verslavingsproblemen hebben veel nazorg nodig, ook in verband met terugval. We laten ze nu maar los en dat is eigenlijk niet goed, erg naïef. Vooral allochtonen hebben hier meer behoefte aan, denken we, omdat hun netwerk en mogelijkheden beperkter zijn. We horen vaak van ze: 'In de groep voelde ik me niet meer zo alleen.' Het is zo belangrijk dat ze zien dat ze niet de enigen zijn, die problemen hebben. Ik verwijs voor nazorg meestal door naar de

agog, maar je moet dan maar hopen dat er voldoende kennis en ervaring is op dat moment.

[Interview, hulpverlener]

Ook een hulpverlener met veel expertise in de integrale zorg geeft aan dat een beperkt traject niet aansluit bij (ernstig) verslaafde cliënten.

De drempels zijn hoog. Je moet cliënten helpen bij het nemen van de drempels. Pak ze bij de hand en ga mee met ze, als ze dingen moeten regelen die ze moeilijk vinden. De Jellinek-groepen? De resultaten zijn nul komma nul. Dat is tussenzorg. Je moet het van a tot z doen! Een 5-gesprekken-methode is niks. Ik heb een cliënt al 7 jaar. Dat gaat nu pas goed. Zeven jaar geleden had hij niks meer. Nu heeft hij weer een baan, een huis en een gezin. Mensen moeten eerst weer vertrouwen in zichzelf krijgen. De basale dingen kun je samen regelen.

[Interview, hulpverlener]

7.3.2. Geen therapie maar praktische hulp

Veel allochtonen zijn vanuit hun cultuur onbekend met het fenomeen hulpverlening.

Nederlanders gaan meer naar de hulpverlening. Turken kennen geen hulpverlening: wij kennen in Turkije ook geen Maatschappelijk Werk, alleen psychiaters. Je bent gek of je bent niet gek. Daartussenin zit niets. Dat is zo'n verschil met hier, al die tussenvoorzieningen. [...] Turken zijn heel resultaatgericht, niet op gesprekken. Als ik hoofdpijn heb, heb ik een pil nodig. Als ik financiële problemen heb, heb ik geld nodig. Dat wordt uitgelegd als niet gemotiveerd, maar dat is niet waar. Ze zien de betekenis van hulpverlening niet. Dat kennen ze niet vanuit hun cultuur, in Turkije bestond dat niet.

[Interview, veldwerker/hulpverlener]

Ook zou het voor allochtonen moeilijker zijn om hulp te vragen dan voor autochtonen.

Nederlanders zijn assertief genoeg om zelf hulp te vragen, allochtonen niet.

[Interview, veldwerker]

Allochtonen weten de weg in de samenleving niet en die moet je dus veel verder begeleiden dan bijvoorbeeld Nederlanders met gokproblemen. Die hoeven we niet te begeleiden, die gaan gewoon naar de agog als we zeggen: 'Vrijdag om 20.00 uur kun je je daar melden.'

[Interview, hulpverlener]

Terwijl het volgens de sleutelinformanten voor de doelgroepen moeilijk is om de weg naar de hulpverlening te vinden, denken zij tezelfdertijd dat ook het omgekeerde het geval is: instellingen hebben nauwelijks zicht of grip op de doelgroepen omdat zij te weinig kennis van de doelgroepen hebben. Daardoor sluit het aanbod niet aan. Als belangrijkste oorzaken bij de gebrekkige aansluiting van het hulpaanbod voor allochtonen worden de 'witte' drempels en de – in de ogen van allochtone cliënten – afstandelijke benadering van de instellingen genoemd.

De instellingen zijn te wit. Een voorbeeld: er komt een Marokkaanse moeder voor haar zoon helemaal van de andere kant van de stad om zich te melden voor een intake. Het is bloedheet, ze is te vroeg. Ze zweet, voelt zich ongemakkelijk. Wordt afstandelijk en ongestuurd ontvangen, genegeerd. Niemand vangt haar even

op en biedt haar een glaasje water en een stoel aan en zegt vriendelijk dat de persoon met wie ze een afspraak heeft straks komt. Ik zeg dan: 'Salam Haleikum', neem haar jas aan en heet haar welkom. En dan zie je zo'n vrouw zich eindelijk ontspannen en kan ze vertellen.

[Interview, hulpverlener]

Waar de sleutelinformanten verder vaak tegenaan lopen, is het feit dat probleemspelers uit de doelgroepen vooral behoefte hebben aan het oplossen van hun geldproblemen en schulden, en minder geneigd zijn om naar hun gokprobleem te kijken. De sleutelinformanten zijn het er over het algemeen over eens dat deze zaken ook goed geregeld dienen te worden om de nodige rust terug te krijgen voor een eventuele verdere behandeling. Bij het regelen van de schulden spelen er echter ook weer allerlei problemen mee, die de hulpverlener niet kan oplossen voor een cliënt.

De meeste Turken en Marokkanen betalen de huur goed, gas, water en licht proberen ze ook te betalen en ze lenen daarna geld om te gokken. Daardoor kun je ze niet helpen in de schuldsanering. Want wanneer heb je aanleiding voor schuldsanering? Bij een huurachterstand. Dan kun je iets voor ze doen. Maar je kan niks doen voor mensen die lenen van vrienden. [...] Regelmatig hoor je: 'Ik heb alleen maar geld nodig.' Wij kunnen niet zoveel doen, behalve telefonische hulp bieden en doorverwijzen: adressen, de АСОС, eerste hulp of beste weg. Soms bel je eens voor iemand de volgende dag. Maar dat blijft een probleem.

[Interview, hulpverlener]

Ook uit een studie van Hosper et al., uit 1999 bleek dat de onderzochte allochtone bevolkingsgroepen vooral praktische hulp wilden. In de studie werden de klachten, oorzaken en hulpvragen van Marokkaanse, Surinaamse en Turkse cliënten in ambulante GGZ instellingen geïnventariseerd en is onderzocht in hoeverre het hulpaanbod van GGZ instellingen aansloot bij de hulpvraag van allochtone cliënten. Zij concluderen niet alleen dat de drie bevolkingsgroepen vooral praktische hulp wilden maar ook dat het hulpaanbod beter aansluit bij de hulpvragen van Surinaamse cliënten dan bij die van de Marokkaanse en Turkse cliënten. In de studie wordt gesteld dat naast land van herkomst ook sekseverschillen en generatieverschillen samenhangen met de klachten van de bevolkingsgroepen (Hosper et al., 1999).

Een aantal sleutelinformanten constateert ook dat de schuldsaneringinstanties niet goed ingesteld lijken te zijn op allochtone doelgroepen.

De schuldsanering is slecht geregeld, overbezet. Ze zijn niet ingesteld op de Marokkaanse vrouw die voor haar man komt, maar op rechttoe rechtaan Nederlanders met herkenbare financiële problemen. [...] Stel, iemand belt uit Beverwijk. Als ik zo iemand in de schuldhulpverlening wil krijgen, moet die man naar Alkmaar. Dat kan pas als ie van de gemeente een briefje krijgt dat ie erin mag. Dan komt ie daar, spreekt geen goed Nederlands en zegt: 'Ik ben gokverslaafd.' Dan krijgt ie geen briefje, 'Want verslaafden, daar doen we niks mee.' Ook bij de verslavingszorg kan hij niet goed terecht, die zijn er niet goed op ingesteld. Ze hebben een gering aanbod, ze zijn er niet alert op. Ook zeggen ze: 'Het valt best mee.' Want verslaafden kunnen goed liegen. Het gokaanbod in het algemeen is slecht en voor allochtonen in het bijzonder. Je moet eerst die financiële situatie oplossen, pas dan kun je therapeutisch gezien iets.

[Interview, hulpverlener]

Verschillende hulpverleners voelen zich hierdoor soms machteloos staan tijdens het (eerste) contact met probleemspelers, omdat ze zelf ook tegen de beperkingen van hulpmogelijkheden, zoals de schuldsanering, aanlopen.

Als iemand mij belt, kan ik niet anders zeggen dan 'schuldsanering', terwijl ik weet dat hij daar niet terecht kan. Als ik zeg: 'Zou je niet wat aan je verslaving doen?' zegt hij: 'Ik moet geld, ik ga stuk, mijn vrouw gaat er vandoor.' Wat moet je dan? Wij kunnen niks, Holland Casino doet dat ook niet, alleen sommige amusementscentra: die zeggen: 'Hij moet wel naar huis kunnen.' En geven geld voor de taxi, een voedselpakket en ze hebben contact met de daklozenopvang.

[Interview, hulpverlener]

De hulpverleners, die daarnaast ook regelmatig veldwerk doen en vindplaatsgericht werken melden vaker succes. Zij hebben vaak goede contacten met hun doelgroep, doordat ze de tijd (kunnen) nemen een vertrouwensrelatie op te bouwen. Zij kunnen de lijnen vaak kort houden, doordat ze precies weten waar de juiste mensen voor de doelgroepen te vinden zijn. Ook zijn zij vaker bekend met de verschillende culturen. Daarnaast is het een kwestie van de juiste houding en instelling.

Elkaars cultuur kennen is zo'n verrijking! Het gaat ook om basisvaardigheden, maar je moet als hulpverlener wat weten over de culturele achtergronden. En verder waarden respecteren als: gastvrijheid, een glaasje water of thee, menselijke omgangsvormen hanteren, vriendelijk en respectvol zijn. Het is allemaal winst. Ook moet je nauwkeurig verwijzen: ik geef altijd het rechtstreekse nummer met de naam van de persoon die ze moeten hebben erbij. Ik weet naar wie ze toemoeten, zeg: 'Vraag naar die en die; zeg maar dat ik je gestuurd heb.' Ik vraag en krijg ook terugkoppeling. Instellingen kunnen de brug niet slaan, ze hebben te hoge drempels. Je moet het vocabulaire en de bagage hebben om een hulpvraag te formuleren, to the point.

[Interview, veldwerker/hulpverlener]

7.3.3. Taalproblemen

De sleutelinformanten signaleren enkele culturele barrières, die een toegankelijk hulpverleningsaanbod en een goed contact tussen cliënt en hulpverlener in de weg staan. Eén daarvan is de taal. Taalproblemen spelen volgens de geïnterviewden overigens vooral een rol bij de eerste generaties allochtonen.

Taalproblemen zijn bij de eerste generatie Marokkanen het ergst, vooral bij vrouwen die voor hun man bellen. Bij de Chinezen praten we over 30 dialecten, al beheersen ze allemaal wel het Mandarijn. Als je in je emotie zit, ga je naar je eigen taal of dialect toe. Ook een Fries moet je in het Fries aanspreken als ie het moeilijk heeft.

[Interview, veldwerker/hulpverlener]

Volgens de sleutelinformanten spelen taalproblemen in veel mindere mate een rol bij de tweede en volgende generaties allochtonen.

De jeugd heeft ook geen vertaling meer nodig. Ze spreken goed Nederlands en lezen, spreken en verstaan vaak geen Arabisch.

[Interview, veldwerker/hulpverlener]

Volgens een sleutelinformant van Holland Casino levert het aanspreken van risicospelers en probleemspelers bij de meeste doelgroepen geen problemen op. Met oudere Chinezen is soms wel sprake van taalproblemen.

Er zijn geen opmerkelijke verschillen tussen autochtonen en allochtonen als wij hen aanspreken op hun speelgedrag. Alleen bij met name oudere Chinezen is de taal een probleem, al komt het niet zo vaak voor. Dit lossen we op met handen en voeten, soms vragen we de gast de eerstvolgende keer iemand mee te nemen die kan tolken of we betrekken er een Chinees sprekende medewerker bij.

[Interview, sleutelinformant HC]

Een andere sleutelinformant, die werkzaam is in de verslavingszorg en regelmatig probleemspelers vanuit Holland Casino krijgt doorverwezen, ziet nog wel eens wat mis gaan bij het aanspreken van allochtonen binnen Holland Casino. Hij vindt dat de preventieve boodschap die de kansspelaanbieders naar de doelgroepen uitdraagt wel duidelijk moet zijn om de doorverwijzing naar de hulpverlening te vergemakkelijken. Niet altijd is het de risicospelers die een verwijskaartje van het personeel hebben gekregen duidelijk wat daar de bedoeling van is.

Er zijn veel verschillen tussen de vestigingen van Holland Casino. Ik krijg wel eens de indruk dat iemand die geen Nederlands spreekt, gewoon een verwijskaartje naar onze hulpverlening in handen krijgt, zo van: Dan zijn wij er van af. Ze snappen dan niet altijd waar dat kaartje voor bedoeld is. Als mensen bellen, moet ik vaak uitleggen waar ik voor zit. Ik krijg mensen aan de lijn die roepen: 'Ik sta hier voor HC en waarom is ie niet open?' Of: ik ben mijn portemonnee vergeten. Of: 'Kunt u kijken of die en die in de zaal is?' Dan zeg ik: 'Hoe komt u aan dit nummer?' Dat staat op mijn favorite card.' 'Lees die kleine lettertjes eens voor...als spelen een probleem wordt...' dan pas snappen ze het.

[Interview, hulpverlener]

7.3.4. Zwijgcultuur

Naast taalproblemen, die bij enkele groepen nog steeds voorkomen, is een belangrijke culturele barrière dat allochtonen volgens de sleutelinformanten liever niet over hun persoonlijke problemen praten, vooral niet met autochtone hulpverleners. Dit heeft te maken met eergevoel en schaamte in het algemeen om tegenover een ander over problemen te praten. Daar komt nog het taboe bij dat in sommige culturen, met name in de Islamitische cultuur, heerst op gokken.

Het is niet makkelijk bespreekbaar te maken. Alcoholverslaving is geen probleem; daar kunnen ze over praten. Het is niet goed, maar dat kan. Zelfs over harddrugverslaving kunnen ze praten. Vroeger was het in Marokko ook heel gewoon dat mensen softdrugs gebruikten. In de jaren zestig en zeventig rookten de mensen in de dorpen geen sigaretten, maar marihuana. Maar gokverslaving is een taboe. Dat is een grote zonde.

[Interview, veldwerker/hulpverlener]

Zo melden Marokkaanse hulpzoekers zich in eerste instantie met andere klachten, aldus een Marokkaanse preventiewerker.

Er is veel schaamte, de gesprekken verlopen heel indirect. Ik vraag: 'Wat is je klacht.' 'Ik heb hoofdpijn.' 'Ben je al naar de dokter geweest?' 'Ja.' 'Wat zei de dokter?' 'Hij zei: je krijgt kalmeringspillen.' 'En hoe gaat het nu dan?' 'Niet goed.' Dan blijkt pas na heel lang praten, als je eindelijk tot de kern komt, dat er sprake is van een gokprobleem.

[Interview, preventiewerker/hulpverlener]

Om de problematiek toch bespreekbaar te maken is volgens deze deskundigen extra tijd en aandacht nodig.

Bij allochtonen kun je eerst beter wat drinken en even praten. Iemand eerst even zijn verhaal laten vertellen. Je moet ook meer doorvragen, tijd nemen.

[Interview, veldwerker/hulpverlener]

Ja. Neem de tijd. Ik probeer de Islam er bijvoorbeeld niet in te betrekken, maar vaak willen ze wel weten hoe daar mee om te gaan. De moskee kan ook een belangrijk functie vervullen bij preventie en voorlichting. Uiteindelijk stopt 90 procent van de stoppers uit religieuze overwegingen.

Interview, preventiewerker]

Verder kan religie een barrière vormen bij de hulpverlening.

Bij veel Turken speelt de religie een rol. De Islam verbiedt het gokken en Turken die zwaar gokken hebben een enorme wroeging. [...] En sommige culturen hebben ook hun eigen rituelen, zoals Winti bij de Surinamers.

[Interview, hulpverlener]

Surinamers kennen hun godsdienstige, religieuze en culturele wereld. Alle groepen hebben hun eigen culturele bagage. Dat moet je niet onderschatten. Gokverslaving en andere verslavingen worden volgens velen veroorzaakt door een boze geest. Je gaat daarom als Javaan naar de Kaum, voor de Hindoes is het de Pandik, de Mulfi is voor de Moslims. De Bonoman is voor de Creolen.

[Interview, sleutelinformant Surinaams Inspraakorgaan]

Het is zowel een kwestie van taalproblemen als van communicatieproblemen. Men schaamt zich. Praten over (financiële) problemen is taboe. [...] Je vraagt volgens de Antilliaanse code niet door, om de ander geen pijn en verdriet te doen. 'Je gunt de ander een verborgen aftocht.' Als een Antilliaan, na te zijn afgeknapt op de Nederlandse hulpverlening, hulp zoekt bij een Antilliaanse welzijnsinstelling, krijgt hij die verborgen aftocht. Men vraagt niet: 'Hoe groot is je schuld?' maar: 'Hoeveel vinden zij dat jij moet betalen?'

[Interview, sleutelinformant OCAN]

Doordat men lang zwijgt over problemen, worden deze groter. Dit geldt vooral voor schulden, die enorm kunnen oplopen.

Mijn ervaring is dat allochtonen vaak pas in uiterste nood bellen, door de structuur van de amusementscentra en Holland Casino. Ze laten mensen toch lang doorspelen, ook als ze al problemen hebben. Dus als je ze krijgt, is het ook helemaal mis. Dan zijn ze te laat; soms is er door Holland Casino al veel geprobeerd, soms niet.

[Interview, hulpverlener]

Probleem is dat ze op het laatste moment bellen. Vaak hebben ze handschulden (bij familie of vrienden), die in een schuldsanering niet mee te nemen zijn; hebben enkele maanden huurachterstand en staan op het punt uit hun huis gezet te worden. [...] Ze bellen ook vaak 's nachts, als de casino's sluiten en ze zijn leeggespeeld. Meestal zo tussen 2 en half 4 's nachts. Vaak komt het neer op luisteren. De nummers die ze moeten bellen zijn 's nachts niet bereikbaar.

[Interview, hulpverlener]

7.3.5. Hulp zoeken in eigen kring

Wanneer allochtone probleemspelers erkennen dat ze behoefte hebben aan hulp, zoeken ze dit vaak eerst in eigen kring.

Surinamers bellen niet of soms. Die lossen veel op in eigen kring. Laatst hield ik een mooi verhaal over hulpverlening en er zaten twee Surinaamse vrouwen te luisteren.

Die zeiden: 'Meneer, moet u eens goed luisteren. Ik heb hier niks aan. Als ik zorgen heb en ik slaap niet lekker, dan ga ik naar mijn tante. Daar praat ik eens mee, ik rook een sigaartje met 'r, denk eens na over het leven en ik voel me weer helemaal wel. Heb ik problemen met geld, dan ga ik naar een neef van me, die heel rijk is.' Hele herkenbare verbindingen zijn dat; er wordt nooit een deur dichtgedaan door familie. [...] Ook Antillianen en Chinezen bellen veel minder. Dat zit niet in hun sociale structuur. Chinezen lossen hun problemen zelf op. Turken bellen wel makkelijker, die zijn meer verwesterd dan bijvoorbeeld Marokkanen en spreken de taal meestal beter.
[Interview, hulpverlener]

Als een Turk schulden heeft, bijvoorbeeld bij de eigenaar van het café waar hij heeft gegokt, gaat hij om af te betalen eerst naar moeder, dan naar vertrouwde familie, dan vrienden en dan pas de gemeenschap. Als je geld nodig hebt, ga je altijd eerst naar de familie. Zo werkt dat bij ons.
[Interview veldwerker, hulpverlener]

Een risico van hulp zoeken in eigen kring is echter dat de problemen steeds groter kunnen worden, wanneer de hulp niet voldoende is of niet aansluit bij degene die hulp vraagt.

De problemen worden groter omdat men het eerst in de familiekring probeert op te lossen en niet de vuile was buiten wil hangen. Voordat men echt bij de hulpverlening komt, zit men diep in de problemen en dan nog is het maar de vraag of ze hulp willen accepteren. Dit geldt zowel voor Turken, Marokkanen, Surinamers als Antillianen.
[Interview, hulpverlener]

Men heeft het idee dat de doelgroepen pas bij de professionele hulpverlening aankloppen wanneer alle wegen binnen de eigen gemeenschap zijn afgesloten.

De autochtone wijze van hulpverlening, bijvoorbeeld open en direct praten over problemen, past in de beleving van bepaalde groepen allochtonen (vooral bij de eerste generatie) niet bij hun cultuur.

7.3.6. Groepshulp

Een manier van hulpverlening bij gokproblemen is groepshulp: hierbij zitten gokverslaafden bij elkaar in een (zelfhulp)groep, al dan niet onder begeleiding van een gespreksbegeleider of therapeut. De ACOG, de grootste zelfhulporganisatie voor mensen met gokproblemen en hun omgeving en de gokgroep bij de Jellinek (onder begeleiding van een professionele hulpverlener) zijn hier voorbeelden van.

Volgens verschillende informanten werkt groepshulp niet omdat allochtonen niet gewend zijn hun problemen in een groep te bespreken; volgens anderen werken groepen juist wel. De ACOG loopt tegen een aantal zaken aan, die bij allochtonen anders liggen dan bij autochtonen.

Dat lenen bij anderen, terwijl 'niemand het mag weten' werkt niet bij de ACOG. Wij zeggen: 'Openheid' en 'je pasje in beheer geven'; daar moet je bij een Turk of Marokkaan niet mee aankomen. Een Turkse of Marokkaanse man zal absoluut niet het beheer over zijn geld afgeven. Dat is bij de nieuwe generaties wel anders, denk ik: dat komt dichter bij de Nederlandse cultuur. Ik sprak een Surinaamse vrouw en daar heb ik tegen gezegd: 'daar moet u met uw man over praten.' Dat ligt dan heel moeilijk. Ze verwachten dat wij het voor ze oplossen, maar dat kan niet. Aan de telefoon merk ik dat hun probleem is: geld! Terwijl wij proberen duide-

lijk te maken dat ze een gokprobleem hebben. Ze missen vaak het inzicht in hun problematiek. Ze willen dat hun schulden opgelost worden en nemen een entreeverbod en dan zeggen ze: ik doe het niet meer. [...] Ze zijn vaak ook emotioneler aan de telefoon dan autochtonen, in hun woede. Meer temperament. Daar moet je meer op inpraten en dat is een moeilijk iets. [...] Autochtone gokkers zeggen: ik heb een probleem en ik wil hulp. Die zijn al aan het googlen geweest, hebben zich verdiept in hun probleem, of hun omgeving heeft dat gedaan, en die hebben voor zichzelf al besloten dat ze hun leven moeten veranderen. Natuurlijk hebben ze schulden, maar ze kennen de instanties die helpen met saneren en dergelijke.
[Interview, hulpverlener]

Bij de AGOG is van een tweetal groepen bekend dat zij enkele allochtone – Turkse en Marokkaanse – leden hebben. De betreffende afdelingen hebben hier positieve ervaringen mee. Ook andere geïnterviewden zien de doelgroepen in toenemende mate komen, bijvoorbeeld bij de Jellinek, waar eveneens een groep voor gokverslaafden draait.

Groepen werken naar mijn ervaring goed, want ze zijn het gewend om in groepsverband te opereren. Alleen de intake of het eerste gesprek moet individueel. Dan is de schaamte vaak nog te groot om in een groep te gaan.
[Interview, hulpverlener]

Wel moet volgens deze hulpverlener de drempel niet te hoog zijn.

Wij hebben bewust een open groep, geen wachtlijsten. [...] Familie en huisarts weten vaak wel de gokker de weg naar de hulpverlening te wijzen, of soms komen ze via ex-gokkers, die de weg al gevonden hebben. Soms stelt de schuldhulpverlening de eis dat gokkers hulp zoeken. Alle groepen komen gewoon binnenstromen, behalve Chinezen, terwijl dat enorme gokkers zijn. [...] Van de afgelopen 3 maanden was meer dan de helft een allochtone aanmelding: daarvan komt ongeveer de helft daadwerkelijk in de groep. Ze schrijven zich in via Justitie of schuldhulpverlening en komen dan bijvoorbeeld niet. Maar van de groep die we binnen krijgen, is de helft allochtoon. Het zijn vooral Turken en Marokkanen, daarna komen de Surinamers. De Antillianen vormen de kleinste groep.
[Interview, hulpverlener]

7.4. Een illustratie: Chinezen en preventie/hulpverlening

Over de groep Chinezen bestaat bij enkele sleutelinformanten kennis, die soms tegenstrijdig is. Wel lijkt men het erover eens dat de problematiek onder Chinezen over het algemeen minder zichtbaar is. Volgens een Chinese consulent komt dit doordat veel Chinezen (gedeeltelijk illegaal) in de horeca werkzaam zijn. De eerste generatie heeft taalproblemen en is nauwelijks geïntegreerd. Het gegeven dat de problematiek verborgen blijft en zichzelf in stand houdt, vormt een barrière voor hulpverlening.

Probleem is dat het inkomen niet altijd wit is en dat maakt hulp zoeken moeilijk. Ze kunnen geen loonstrook laten zien en daardoor kun je niet met ze naar de kredietbank stappen. De schulden zijn vaak gigantisch hoog en dan kun je ze nauwelijks helpen. [...] In de jaren '90 kwam de nieuwe generatie, de vluchtelingen; een onzichtbare probleemgroep. Ook die spreken slecht Nederlands. Veel Chinese illegalen brengen hun tijd door in de gokhallen. Ze hebben heel veel schulden, vanwege hun vlucht. Een paspoort kost tienduizenden dollars; de reis idem en ze proberen door hard werken – illegaal, onderbetaald – en te gokken hun schulden af te betalen. Veel werkgevers durven ze niet aan te nemen omdat de politie en het beleid zo streng is geworden. Ze hebben vaak geen werk en zijn een echte

probleemgroep: duizenden, misschien wel tienduizenden mensen. Alleenstaanden en stellen. Sommigen hebben familie hier. Ze zoeken hier een beter bestaan: gelukszoekers. Mensen van hier en de Slangekop [de smokkelaars] geven een vertekend beeld en laten mooie video's zien in het thuisland. Geld, een mooi huis, dorpsgenoten die met veel geld naar China komen. Ook al hebben ze het niet goed, ze willen graag hun status hoog houden. Laten zien hoe goed ze het hebben, terwijl dat niet zo is. Ze willen niet vertellen wat een rotleven ze eigenlijk hebben, dat ze zich kapot werken.

[Interview, consulent]

Een andere respondent vraagt zich af of de Chinezen inderdaad geen hulp krijgen. Het zou ook kunnen dat ze deze binnen hun eigen kring zoeken.

Ik ben er nog niet zo van overtuigd dat deze mensen geen hulp krijgen. Waarom zouden ze het van het huidige aanbod moeten krijgen? Wij gaan er maar impliciet van uit dat dat niet goed aansluit, dat we bepaalde groepen niet bereiken. Dat is maar de vraag. En het is maar de vraag of die groepen er überhaupt aan toe zijn om die geïntegreerde stap te maken naar onze hulpverleningsinstelling. Want ik denk dat 90 tot 95% van de Chinese problematische spelers door hun eigen mensen willen worden geholpen. Die zitten helemaal niet te wachten op de Nederlandse manier. Zij maken die stap pas als ze helemaal outcast zijn in hun eigen groep, negatief gezegd. Positief gezegd zijn ze super geïntegreerd. Dan staat de hulpverlener er juist objectief in.

[Interview, consultant]

Voor de groep Chinezen in Nederland heeft een tijd lang een speciaal preventieproject bestaan, in vervolg op het in 1999 uitgevoerde onderzoek naar gokproblematiek onder Chinezen in Nederland (Blaak, 1999). Een Chinese consulent was hier nauw bij betrokken.

Ik was projectmedewerker van het project gokverslaving bij Chinezen bij Trimbos. Het project was gericht op materiaalontwikkeling voor preventie: een tweetalige brochure (Mandarijn, traditioneel Chinees, sinds Mao was er ook een vereenvoudigde versie), een poster en een ansichtkaart. Vrijwel iedereen kan de traditionele taal in elk geval lezen. Verder hadden we een groep Chinese voorlichters geworven en opgeleid uit verschillende streken. Als derde hadden we een telefonische hulplijn, die doorverwees naar een van die consulenten. Om te helpen met bijvoorbeeld schuldsanering, de kredietbank en gesprekken. Voor de start hielden we een persconferentie en een presentatie waarvoor alle Chinese organisaties waren uitgenodigd. Er waren ook advertenties in de Chinese kranten. Je kon twee keer per week bellen, op dinsdag en donderdag. Soms was het druk en soms niet, dit hield verband met de Chinese werktijden in de horeca: ze kunnen eigenlijk alleen 's morgens vroeg of 's avonds laat bellen. Ze konden ook de basisinformatie afluisteren in Mandarijn en Kantonees of een boodschap inspreken voor een medewerker, die later kon terugbellen. Het project werd maar tijdelijk gefinancierd en bestaat nu niet meer.

[Interview, consulent]

Enkele sleutelinformanten die eveneens bij dit project waren betrokken, betreuren het dat het slechts tijdelijk werd gefinancierd en ondersteund. De betrokken projectmedewerker heeft binnen het project daarnaast ervaren dat het moeilijk is om een brug te slaan voor preventie en voorlichting.

Chinezen zijn moeilijk te helpen, vanwege de taalbarrière, het onbegrip wederzijds. De Nederlanders weten te weinig van de culturele achtergrond en mentaliteit. Het

rijk willen worden, niet door hard werken. Zo denken Chinezen en Nederlanders begrijpen dat niet. De meeste willen rijk worden. De hulpverlening begrijpt ook niet dat Chinezen elkaar steeds blijven lenen, ze zeggen moeilijk 'nee'. Ze willen ook geen hulp, ze willen geld. 'Dan pas kun je me helpen'. Die telefoontjes kreeg ik ook. Ze gaan er van uit dat ze niet van het gokken kunnen afblijven. Ze willen niet stoppen. Ze zeggen dat ze pech hebben gehad. Als ze winnen, hebben ze geluk. Dat is het lot van je leven. Die mentaliteit hebben ze. Je lot heb je niet in eigen hand. [...]

Chinezen hebben niet zoveel vertrouwen in de Nederlandse hulpverlening, ze denken dat ze niet begrepen worden, hun methoden sluiten niet aan, denken ze. Eerst moeten de schulden ook worden onderzocht. Ze zoeken het liever bij hun eigen organisaties. In Canada krijgen de Chinezen subsidie van de overheid voor eigen hulpverlening. Dat werkt wel.

[Interview, consulent]

Desondanks heeft deze consulent, mede op basis van het bovengenoemde onderzoek en het preventieproject, wel ideeën opgedaan wat er aan preventie en voorlichting mogelijk en nodig is voor de Chinese doelgroep in Nederland. Een aantal van deze aanbevelingen vinden we terug in de onderzoeksrapportage die eraan vooraf is gegaan (Blaak, 1999).

Meer Chineestalige tv voor de ouderen; voor de jongeren ook gelegenheid om elkaar te ontmoeten. Ik zou meer voorlichting voor Chinezen over gokverslaving opzetten aan Chinese organisaties. De horeca zou een belangrijke doelgroep zijn. Daar moet je je op richten. De werkgevers moet je ervan overtuigen dat hun werknemers voorlichting nodig hebben. Daar moeten ze aan meewerken. De bazen moeten hun personeel tijd en rust geven zodat ze gelegenheid krijgen om een hulplijn te bellen of een taalles kunnen volgen en voorlichting te volgen. Maar dat doen ze niet, want dat kost tijd en geld.

Op scholen zou je ook voorlichting moeten geven, vanaf de basisschool groep 6. Hoe eerder hoe beter. Een oud Chinees spreekwoord luidt: 'Een 3 jarige wordt voor 80 jaar gevormd.'

[Interview, consulente]

7.5. Mogelijkheden tot verbetering preventie en hulpverlening

7.5.1. De spelers

In deze laatste paragraaf gaan we in op de suggesties en aanbevelingen tot verbetering van preventie en hulpverlening bij gokproblemen onder de doelgroepen. Hierbij komen zowel de geïnterviewde regelmatige spelers uit de vijf allochtone doelgroepen als de sleutelinformanten aan het woord.

Veel regelmatige spelers uit de vijf allochtone doelgroepen (n=131) vinden het moeilijk een antwoord te bedenken wanneer hen wordt gevraagd om een advies te geven aan de overheid om preventie en hulpverlening te verbeteren: 40% van de respondenten heeft geen advies voor beleidsmakers. Opvallend is dat van de respondenten die wel een mening hebben de meeste adviseren om alle kansspelgelegenheden te verbieden. Andere adviezen zijn: een strenger entreebeleid hanteren en bijvoorbeeld jongeren tot 25 jaar weigeren; een levenslang verbod voor probleemgokkers; meer hulpverleningsmogelijkheden creëren; een actiever preventiebeleid voeren of juist helemaal geen preventiebeleid voeren.

Wanneer respondenten wordt gevraagd de overheid te adviseren over beleid met betrekking tot de herkomstgroep waartoe zij behoren, heeft 75% van de respondenten geen advies. De respondenten die wel een advies hebben, stellen dat kansspelproblemen eigenlijk niet voorkomen in de eigen

herkomstgroep, maar dat speciaal beleid moet worden ontwikkeld voor andere herkomstgroepen. Alleen een aantal Chinese respondenten stelt voor om alternatieve vrijetijds mogelijkheden voor hen te creëren of een speciaal preventiebeleid voor de Chinese gemeenschap te ontwikkelen.

De Surinaamse, Antilliaanse, Marokkaanse, Turkse en Chinese regelmatige spelers die in het kader van dit onderzoek zijn geïnterviewd (n=131) is gevraagd of er specifieke preventie nodig is voor de allochtone herkomstgroepen. Ruim dertig procent van de respondenten is van mening dat op het herkomstland toegesneden preventie nodig is om gokverslaving te voorkomen. Vooral Chinezen, Marokkanen en Antillianen zijn die mening toegedaan. Op de vraag hoe dit vormgegeven dient te worden blijven de meeste respondenten een antwoord schuldig. Wat betreft hulpverlening is van de respondenten die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd ruim 32% van mening dat op het herkomstland toegesneden hulpverlening nodig is. Vooral Marokkanen en Chinezen zijn hier voorstander van.

7.5.2. De sleutelinformanten

Zoals we in het voorgaande zagen, stellen de sleutelinformanten dat allochtone cliënten meer tijd en begeleiding nodig hebben dan autochtone cliënten. Wanneer onvoldoende tijd besteed wordt aan de allochtone cliënt, kan er geen vertrouwensband ontstaan tussen hulpverlener en cliënt. Ook vindt men dat het hulpaanbod versnipperd is en nazorg vaak ontbreekt. Bovendien kloppen allochtone cliënten met gokproblemen aan bij de hulpverlening met een vaak zeer praktische vraag, namelijk een oplossing voor de financiële problemen. Dat maakt het volgens de sleutelinformanten vaak moeilijk om over de gokproblematiek te praten.

Om beter met de doelgroepen in contact te kunnen komen en een boodschap over te kunnen brengen moet volgens de sleutelinformanten meer tijd besteed worden aan het opbouwen van een vertrouwensband. Relatieopbouw is belangrijk voor het aanspreken van de doelgroepen. Volgens de meeste respondenten zijn hierbij vooral bruggenbouwers en boodschappers nodig.

Zolang er sprake is van overgangsproblemen met 'nieuwe' groepen en het nog niet per generatie beter gaat, heb je bruggenbouwers nodig. Mensen die een brugfunctie vervullen, zoals Marokkaanse hulpverleners en preventiewerkers. Maar het is vooral een kwestie van 'omgaan met', van taal en communicatie. De inhoud is te leren, maar wat betreft de vorm moet de kennis worden gedeeld.

[Interview, hulpverlener]

Bruggenbouwers kunnen mensen uit de doelgroep zijn.

Er zijn amusementscentra die bijvoorbeeld Marokkanen in dienst nemen om hun Marokkaanse klanten beter aan te kunnen spreken: die kennen de codes, en hebben de assertiviteit om dingen te zeggen die niemand anders tegen ze kan zeggen. [...] Zo kunnen Turkse buurtvaders dingen rechtzetten als iemand uit schaamte niet bij zijn eigen vader durft te komen.

[Interview, hulpverlener]

Sommige sleutelinformanten noemen vrouwen uit de doelgroepen, en moeders bij uitstek, geschikt als bruggenbouwers, omdat zij vaak de verantwoordelijkheid dragen voor de opvoeding.

De sleutel ligt in vrouwenemancipatie. Daar ligt de kracht: daar is geknokt voor rechten en gelijkwaardigheid van de vrouw. Daar kan de multiculturele samenleving

van leren. Vrouwen nemen altijd de initiatieven, daar wordt naar geluisterd. Het is een proces. Met fiets- en hardlooppjecten leer je vrouwen mondiger te worden. Ik geef ze ook voorlichting: zo komt de informatie bij de kinderen.

[Interview, veldwerker/hulpverlener]

Een enkeling beweert dat het niets uitmaakt of de boodschapper uit de eigen doelgroep komt of niet, als het maar mensen zijn met de juiste empathische en betrokken attitude. Het eerste zou soms zelfs averecht kunnen werken omdat men zich wellicht meer schaamt voor iemand uit de eigen doelgroep of bang is dat de problemen in de eigen gemeenschap worden doorverteld.

De ervaren preventie- en veldwerkers doen het naar eigen zeggen goed en vinden over het algemeen aansluiting bij hun doelgroepen. Alleen contact leggen en de relatie onderhouden met de doelgroep is vaak niet voldoende: er moet ook sprake zijn van een band, een vertrouwensrelatie. Aansluiting van preventie is afhankelijk van kwaliteit en aandacht van de preventiewerker voor aspecten als houding, sociale vaardigheden, culturele achtergrond en kennis van de doelgroep.

Wat betreft de preventieboodschap zijn de sleutelinformanten het er over eens dat de boodschap overgedragen moet worden met behulp van aansprekende voorbeelden die aansluiten bij de interesse van de doelgroepen.

Je moet investeren in de jeugd: zoek naar wat ze leuk vinden. Laat op televisie boodschappen tussendoor zien. Wend je rechtstreeks tot de jongeren. Zorg dat je ze kunt bereiken. Wat is hun interesse? Wat kijken ze? Welke programma's slaan aan? Kun je tussendoor boodschappen, kort, twee of drie minuten, aanbieden? Zoek naar wat aansluit! Rechtstreeks.

[Interview, veldwerker/hulpverlener]

Als medium kan behalve televisie ook theater of muziek gebruikt worden, aansluiting zoekend bij de culturele achtergrond van de verschillende doelgroepen.

Cultuur leent zich goed voor preventie: theater, muziek, literatuur: daarmee bereik je het hart van mensen. Zo zou je mensen die problemen hebben of hebben gehad hun verhaal moeten laten opschrijven of in buurthuizen stukken moeten laten opvoeren door cabaretiërs die aanspreken.

[Interview, schrijver]

Wat zou werken, zijn toneelstukjes. De mensen lachen dan om hun pijn, hun verdriet. En ze begrijpen de boodschap.

[Interview, sleutelinformant Inspreekorgaan Antillianen]

Theater en muziek lenen zich als vorm van preventie ook goed om op scholen te gebruiken.

Ga naar scholen met een voorlichtings-dvd met korte sketches. Breng het op een speelse manier. Door mensen die zelf goed kunnen spelen, acteurs uit de eigen wereld, die dezelfde taal spreken, termen als hosselen gebruiken. Je moet taboes naar de huiskamer brengen. Boekjes en brochures in de eigen taal, daar geloof ik niet zo in. Laten bellen na TV uitzendingen. Taboes moet je in de huiskamer brengen. Al die conferenties met bobo's is leuk voor 1 keer, maar daar pak je het probleem niet mee aan. Gebruik muziek!

[Interview, sleutelinformant Surinaams Inspreekorgaan]

Volgens vrijwel alle respondenten is het van groot belang om de jeugd zo vroeg mogelijk voor te lichten.

Voorlichting moet in een heel vroeg stadium plaatsvinden, op de basisschool; geen verschil maken tussen allochtonen en autochtonen. Als ze al in cafetaria of casino komen, ben je al te laat.

[Interview, veldwerker/hulpverlener]

7.6. Samenvatting

De sleutelinformanten vinden dat er door de kansspelindustrie veel aandacht wordt besteed aan preventie van kansspelsverslaving, al geeft men daarbij vaak aan dat 'het altijd nog beter kan'. Om die reden wordt het preventiebeleid kansspelsverslaving ook steeds verder verfijnd en ontwikkeld. Zo wordt bijvoorbeeld tussen GGZ Nederland en de VAN speelautomaten brancheorganisatie samengewerkt om verwijzingsprotocollen voor de hulpverlening te ontwikkelen en afspraken te maken tussen amusementscentra en verslavingszorg op lokaal niveau. Ook is het streven om het preventiemateriaal en de opleidingen van het personeel te verbeteren en te vernieuwen en is een monitoringonderzoek gestart naar de effecten van deze maatregelen en de ontwikkeling van het problematisch speelgedrag in de komende jaren.

Bij Holland Casino is volgens de sleutelinformanten eveneens sprake van een duidelijk preventieaanbod dat steeds wordt aangepast en verfijnd. Zo is bijvoorbeeld in 2005 een telefonische hulpdienst ingesteld (HANDS) die dag en nacht gebeld kan worden door risico- en probleemspelers.

Er worden door de sleutelinformanten ook wel kanttekeningen geplaatst bij het gevoerde preventiebeleid in de speelgelegenheden. Zo wordt geconstateerd dat in de speelgelegenheden niet altijd voldoende folders in de verschillende talen aanwezig zijn en dat er soms grote verschillen bestaan in inspanningen tussen de speelgelegenheden wat betreft de houding en inzet ten aanzien van preventie. Ook worden soms vraagtekens gezet bij het bereik en de verspreiding van preventiemateriaal en het effect van de genomen preventieve maatregelen. Volgens een aantal sleutelinformanten is er structureel te weinig aandacht voor kansspelproblematiek op school, in de media en binnen de instellingen voor verslavingszorg.

In de Nederlandse literatuur over verslaving en geestelijke gezondheidsproblemen bij allochtonen wordt kansspelsverslaving niet of nauwelijks besproken. Uit de bestudeerde bronnen komt wel naar voren dat de relatie tussen allochtone cliënten en hulpverleners in de verslavingszorg vaak moeizaam verloopt en dat het hulpaanbod niet altijd aansluit bij allochtone cliënten. Zowel uit de literatuur als uit de interviews met sleutelinformanten blijkt dat een aantal belemmerende factoren een adequate preventie en hulpverlening aan allochtone probleemspelers in de weg staat. Deze belemmerende factoren bestaan enerzijds uit factoren die gerelateerd zijn aan het hulpaanbod voor gokverslaafden, anderzijds bemoeilijkt een aantal culturele barrières het contact tussen (autochtone) hulpverlener en allochtone cliënt.

Een aantal sleutelinformanten is van mening dat het hulpaanbod bij kansspelproblemen ontoereikend is en ook onvoldoende bekend is bij allochtonen. Allochtonen weten de weg naar de hulpverlening vaak moeilijk te vinden. Tegelijkertijd meent men dat ook het omgekeerde het geval is: instellingen hebben vaak nauwelijks zicht op allochtone spelers en ontbreekt het hen aan kennis van en grip op allochtone doelgroepen. Doordat bovendien steeds minder problematische gokkers hulp zoeken bij de verslavingszorg – in 1994 stonden ruim 6.000 gokcliënten ingeschreven bij de verslavingszorg, een

aantal dat in 2005 is gehalveerd tot rond de 3.000 gokcliënten – is langzamerhand ook veel expertise bij de verslavingszorg verdwenen.

Het bestaande hulpaanbod sluit niet goed aan op de wensen en behoeften van allochtone probleemspeleers. Veel allochtone probleemspeleers zijn onbekend met het fenomeen hulpverlening en hebben vaak alleen behoefte aan praktische hulp, zoals hulp bij het oplossen van geldproblemen en schulden. Ook lijken allochtone probleemspeleers minder geneigd om naar hun gokprobleem te kijken en in therapie te gaan. *Met praten los je de problemen niet op.* Bovendien zijn schuldsaneringinstanties volgens sleutelinformanten niet goed ingesteld op allochtone doelgroepen. Wanneer allochtone probleemspeleers erkennen dat ze behoefte hebben aan hulp, zoeken ze dit vaak eerst in eigen kring. Sleutelinformanten menen dat de allochtone doelgroepen pas bij de professionele hulpverlening aankloppen wanneer alle wegen binnen de eigen gemeenschap zijn afgesloten. Om de problematiek toch bespreekbaar te maken is volgens deze deskundigen extra tijd en aandacht nodig.

Een culturele barrière die, volgens de sleutelinformanten, een toegankelijk hulpverleningsaanbod en een goed contact tussen cliënt en hulpverlener in de weg staat is de zwijgcultuur. In alle culturen is hier in meer of mindere mate sprake van: er bestaat eergevoel en schaamte om tegenover een ander over problemen te praten, waardoor het vaak lang duurt voordat problemen boven tafel komen. In sommige culturen is gokken een taboe. Ook taalproblemen, met name bij de eerste generatie Turken, Marokkanen en Chinezen zouden een goed hulpverleningscontact of preventiecontact in de weg staan. Hulpverleners of preventiewerkers, die vindplaatsgericht werken met vaker successen in hun werkzaamheden. Zij hebben meestal goede contacten met hun doelgroep, doordat ze de tijd (kunnen) nemen een vertrouwensrelatie op te bouwen. Zij kunnen de lijnen veelal kort houden, doordat ze precies weten waar de juiste mensen voor de doelgroepen te vinden zijn. Ook zijn zij vaker bekend met de verschillende culturen. Daarnaast is het een kwestie van de juiste – respectvolle – houding en instelling, sociale vaardigheden, en kennis van de culturele achtergrond van de doelgroep.

Om beter met de doelgroepen in contact te kunnen komen en een preventieboodschap over te kunnen brengen, moet volgens de sleutelinformanten meer tijd besteed worden aan het opbouwen van een vertrouwensband. Relatieopbouw is belangrijk voor het aanspreken van de doelgroepen. Hierbij zijn vooral bruggenbouwers van belang. Dit kunnen mensen uit de (eigen) doelgroep zijn. Sommige sleutelinformanten noemen vrouwen uit de doelgroepen, en moeders bij uitstek, geschikt als bruggenbouwers, omdat zij vaak verantwoordelijk zijn voor de opvoeding. Een ander geluid is dat het niets uitmaakt of de boodschapper uit de eigen doelgroep komt of niet, als het maar mensen zijn met de juiste empathische en betrokken attitude. Het eerste zou zelfs averecht kunnen werken, indien men zich schaamt voor iemand uit de eigen doelgroep of bang is dat de problemen binnen de eigen gemeenschap worden doorverteld. Wat betreft de preventieboodschap zijn de sleutelinformanten het er over eens dat de boodschap overgedragen moet worden met behulp van aansprekende voorbeelden, die aansluiten bij de interesse van de doelgroepen. Als medium kan, behalve televisie, ook theater of muziek gebruikt worden, waarbij aansluiting moet worden gezocht bij de culturele achtergrond van de verschillende doelgroepen. Theater en muziek lenen

zich ook goed om op scholen en/of in buurthuizen te gebruiken. Volgens vrijwel alle respondenten is het van groot belang om de jeugd zo vroeg mogelijk voor te lichten over de risico's van kansspelen.

Conclusies

In onderhavig rapport is allereerst een beschrijving gegeven van kansspelproblematiek onder allochtonen in Nederland. Er is daarbij onder meer ingegaan op de prevalentie van kansspelproblematiek onder de vijf groepen allochtonen die in het onderzoek centraal staan. Daarnaast is ook de aard van kansspelproblematiek onder deze vijf herkomstgroepen beschreven. Dit is gebeurd aan de hand van demografische kenmerken, aan de hand van de kenmerken van het speelgedrag (type kansspel, frequentie, uitgaven, speelpatronen) en tot slot aan de hand van kansspelgerelateerde problemen.

Behalve dat in het rapport een beschrijving is gegeven van kansspelproblematiek onder allochtonen is ook ingegaan op verklaringen voor de hoge prevalentie van kansspelproblematiek onder allochtonen. Een eenduidige verklaring is echter niet te geven omdat de oorzaken van kansspelverslaving met verschillende factoren van doen hebben: zowel culturele factoren, demografische kenmerken, persoonlijkheidsfactoren en aanbodfactoren spelen hierbij een rol.

Tot slot is in het rapport ingegaan op manieren om gokproblematiek aan te pakken. Deze hebben enerzijds te maken met het ingrijpen in de oorzaken van kansspelproblematiek, anderzijds met het zo effectief mogelijk overbrengen van een (preventie) boodschap. Niet alle oorzaken zijn echter te beïnvloeden. Ook het effectief overbrengen van de boodschap kan te maken hebben met culturele factoren, demografische kenmerken, persoonlijkheidskenmerken en aanbodfactoren.

Het is belangrijk te beseffen dat er geen één-op-één relatie is tussen de oorzaken van het probleem en het effectief overbrengen van de boodschap. De oorzaken van kansspelproblematiek hoeven bijvoorbeeld niet in culturele factoren te liggen, maar het effectief overbrengen van een boodschap kan wel degelijk afhankelijk zijn van culturele factoren, en vice versa.

Beschrijving kansspelproblematiek onder allochtonen

Uit het bevolkingsonderzoek uit 2004 is gebleken dat kansspelautomaten en casinospelen als de meest risicovolle kansspelen kunnen worden aangemerkt, loterijen en het paardenwedden als de minst risicovolle, terwijl de bingo en de krasloten hier tussenin liggen. Uit secundaire analyses van dit onderzoek blijkt dat niet-westerse allochtone respondenten minder aan de risicovolle kansspelen (kansspelautomaten en casinospelen) deelnemen dan autochtone en westerse allochtone respondenten.

Hoewel de deelname aan risicovolle kansspelen onder niet-westerse allochtone respondenten gemiddeld lager ligt dan onder autochtonen en westers allochtone respondenten zien we dat kansspelproblematiek onder niet-westerse allochtone spelers juist vaker voorkomt dan onder autochtonen en westers allochtone spelers.

Drie van de vier studies die in dit rapport worden beschreven wijzen uit dat kansspelverslaving onder Turkse en Marokkaanse spelers vaker voorkomt dan onder Surinaamse, Antilliaanse en Chinese spelers en dat onder deze laatste drie groepen kansspelproblematiek weer vaker voorkomt dan onder autochtone en westers allochtone spelers.

Dit blijkt zowel uit het onderzoek onder bezoekers van Holland Casino anno 2000, uit het onderzoek onder bezoekers van amusementscentra dat jaarlijks

is uitgevoerd in de periode 2000-2004 en uit onderhavig onderzoek onder regelmatige spelers, waarvan de gegevens deels in 2004 en deels in 2007 zijn verzameld. Alleen het bevolkingsonderzoek uit 2004 laat een enigszins afwijkend beeld zien. Daar zien we wel dat kansspelproblematiek onder allochtonen vaker voorkomt dan onder autochtonen, maar worden risicogroepen niet door de Marokkaanse en Turkse respondenten gevormd maar vooral de Surinaamse en Chinese respondenten. Mogelijk dat de geringe deelname van Turkse en Marokkaanse respondenten in het bevolkingsonderzoek hier debet aan is. Ervaringen van marktonderzoeksbureaus leren dat met name niet-westerse allochtonen in zeer beperkte mate aan telefonische of schriftelijke enquêtes mee doen.

In de onderzoeken die op locatie zijn uitgevoerd – en waarbij de interviews meestal face-to-face zijn afgenomen – zien we daarentegen een sterke oververtegenwoordiging van allochtone respondenten.

Verklaring kansspelproblematiek onder allochtonen

De belangrijkste vraag blijft echter, gezien de sterke samenhang tussen land van herkomst en kansspelproblematiek, of het land van herkomst ook als oorzaak kan worden gezien van kansspelproblemen.

In de methodologische literatuur (Goede, et al., 2005) wordt wel gesteld dat de kans op een causale samenhang tussen land van herkomst en kansspelproblematiek groter wordt als aan drie voorwaarden is voldaan, te weten: (1) het land van herkomst vertoont een samenhang met kansspelproblematiek; (2) het land van herkomst gaat vooraf aan kansspelproblematiek en (3) alternatieve verklaringen – factoren die zowel met land van herkomst samenhangen als met kansspelproblematiek – worden zoveel mogelijk uitgesloten.

Aan de eerste twee voorwaarden is voldaan. De derde voorwaarde, de zoektocht naar mogelijke alternatieve verklaringen, heeft bij de analyses steeds centraal gestaan.

Bij de analyses van de onderzoeken is een aantal alternatieve verklaringen aan het licht gekomen voor de hoge prevalenties van kansspelproblematiek onder niet-westerse allochtone spelers. Zo is gebleken dat zowel sekse, leeftijd, ses en verstedelijking deze alternatieve verklaringen kunnen bieden omdat deze factoren zowel samenhangen met land van herkomst als met kansspelproblematiek.

Onder niet-westerse allochtone respondenten treffen we bijvoorbeeld meer mannen aan dan onder autochtone en westerse allochtone respondenten. Onder mannen is de prevalentie van kansspelproblematiek hoger dan onder vrouwen. Onder niet-westerse allochtone respondenten treffen we ook meer respondenten van middelbare leeftijd (30-50 jaar) aan dan onder autochtonen en westerse allochtone respondenten. Onder respondenten van middelbare leeftijd is de prevalentie van kansspelproblematiek hoger dan die onder jongeren en ouderen. Dezelfde redenering gaat ook op voor de ses en de regio waar de respondenten wonen. Onder niet-westerse allochtone respondenten zien we meer mensen met een lage ses dan onder autochtonen en westerse allochtone respondenten. Onder de respondenten met een lage ses is de prevalentie van kansspelproblematiek hoger dan onder de respondenten met een hoge ses. Tot slot, niet-westerse allochtone respondenten wonen vaker in de grote steden dan autochtonen en westerse allochtone respondenten. Onder respondenten uit de grote steden is de prevalentie van kansspelproblematiek hoger dan onder respondenten uit kleinere steden en dorpen.

Het blijkt derhalve dat sekse, leeftijd, ses en de mate van verstedelijking alternatieve verklaringen kunnen bieden voor de gevonden samenhang tussen land van herkomst en kansspelproblematiek.

Dit duidt erop dat niet zozeer het 'land van herkomst' als oorzaak moet worden gezien van kansspelproblematiek maar dat andere factoren hiervoor verantwoordelijk zijn. De kans dat sprake is van een causale samenhang tussen land van herkomst en kansspelproblematiek wordt daarmee verkleind.

Preventie

Het bereik van preventieve maatregelen is onder allochtone risico- en probleemspelers even groot als onder autochtone risico- en probleemspelers. Zo zijn geen verschillen gevonden tussen de respondenten uit de diverse herkomstlanden voor wat betreft de bekendheid met preventiefolders, het lezen ervan of de ervaren invloed op het speelgedrag. Uit het onderzoek onder bezoekers van Holland Casino dat in 2000 is uitgevoerd bleek dat allochtone respondenten weliswaar minder bekend waren met de mogelijkheid om bezoekbeperkende maatregelen te treffen dan autochtone bezoekers, maar niet minder vaak een bezoekbeperking aanvroegen dan autochtonen. Ook in het onderzoek met regelmatige spelers (n=544) zijn geen verschillen aangetroffen tussen allochtonen en autochtonen wat betreft de bekendheid met en het aanvragen van bezoekbeperkende maatregelen.

Knelpunten preventie en hulpverlening

Uit de literatuur komt naar voren dat de relatie tussen allochtone cliënten en hulpverleners in de verslavingszorg vaak moeizaam verloopt en dat het hulpaanbod niet altijd aansluit bij allochtone cliënten. Zowel uit de literatuur als uit de interviews met sleutelinformanten blijkt dat een aantal belemmerende factoren een adequate preventie en hulpverlening aan allochtone probleemspelers in de weg staat. Deze belemmerende factoren bestaan enerzijds uit factoren die gerelateerd zijn aan het hulpaanbod voor gokverslaafden, anderzijds bemoeilijkt een aantal culturele barrières het contact tussen (autochtone) hulpverlener en allochtone cliënt.

Een aantal sleutelinformanten is van mening dat het hulpaanbod bij kansspelproblemen ontoereikend en ook onvoldoende bekend is bij allochtonen. Allochtonen weten de weg naar de hulpverlening vaak moeilijk te vinden. Tegelijkertijd meent men dat ook het omgekeerde het geval is: instellingen hebben vaak nauwelijks zicht op allochtone spelers en het ontbreekt aan kennis van en grip op allochtone doelgroepen.

Doordat bovendien steeds minder problematische gokkers hulp zoeken bij de verslavingszorg – in 1994 stonden ruim 6.000 gokcliënten ingeschreven bij de verslavingszorg, een aantal dat in 2005 is gehalveerd tot rond de 3.000 gokcliënten – is langzamerhand ook veel expertise bij de verslavingszorg verdwenen.

Manieren om kansspelproblematiek aan te pakken

Een van de manieren om kansspelproblematiek aan te pakken is door in te grijpen in de oorzaken van kansspelverslaving. Als de oorzaak van kansspelproblematiek in culturele factoren gezocht moet worden, zouden preventie en hulpverlening zich op deze factoren dienen te richten. Als de oorzaken van kansspelproblemen meer met sekseverschillen, met leeftijdsverschillen, met de ses of met verstedelijking van doen hebben, dan zouden ook preventieve maatregelen en de hulpverlening zich meer op deze determinanten van kansspelverslaving dienen te richten.

Een andere manier om de kansspelverslaving aan te pakken heeft te maken met het effectief overbrengen van een boodschap. Het effectief overbrengen van de boodschap kan te maken hebben met culturele factoren, demogra-

fische kenmerken, persoonlijkheidskenmerken en aanbodfactoren. Er is geen één-op-één relatie tussen de oorzaken van kansspelproblematiek en het effectief overbrengen van de boodschap. Als de oorzaken van kansspelproblematiek niet met culturele factoren te maken hebben, zoals in dit onderzoek wordt verondersteld, kan het effectief overbrengen van een boodschap nog steeds van culturele factoren afhankelijk zijn. Diverse sleutelinformanten pleiten voor een cultuurspecifieke aanpak bij het overbrengen van de boodschap.

Referenties

- Blaszczynski, A., S. Huynh, V.J. Dumlao, E. Farrell
 Problem Gambling Within a Chinese Speaking Community
Journal of Gambling Studies, Vol. 14, no. 4, 359-380, 1998
- Blaak, M.
Waarom zou je de rijkdom weigeren. Vrijtijdsbesteding, deelname aan kansspelen en andere spelen met geld en kansspelproblemen bij Chinezen in Nederland
 Amsterdam, Landelijke Federatie Chinese Organisaties in Nederland, 1999
- Braam, R., H. Dupont, H. Verbraeck
Asielzoekers en middelengebruik. Een verkennend onderzoek naar middelengebruik en verslavingsproblematiek onder asielzoekers en een aanzet tot doelmatige voorlichting en interventie
 Utrecht/ Amsterdam, Centrum voor Verslavingsonderzoek/Jellinek Gooi en Vechtstreek, 1999
- Braam, R., H. Verbraeck, F. Trautmann
Rapid Assessment and Response guide on problematic substance use among refugees and illegal immigrants. A Manual
 Münster/Utrecht, LWL/cvo/Trimbos-instituut, 2002
- Braam, R., H. Verbraeck
Allochtonen en verslaving. Inventarisatie van de aard en omvang van de verslavingsproblematiek onder allochtonen in Nederland en over de werkwijzen en knelpunten in de zorg voor allochtone verslaafden
 Utrecht, Centrum voor Verslavingsonderzoek, Universiteit Utrecht, 1998
- Broers, E., A. Eland
Verslaafd, allochtoon en drop-out; Vroegtijdig vertrek van allochtone verslaafden uit de intramurale verslavingszorg
 Utrecht: Trimbos-instituut, 2000
- Bruin, D., de, A. Benschop, R. Braam, D.J. Korf
Meerspelers. Meerjarige monitor en follow-uponderzoek naar amusementscentra en bezoekers
 Utrecht/ Amsterdam, cvo/Universiteit van Amsterdam, 2006
- Bruin, D.E., de, C. Meijerman, F.R.J. Leenders, R.V. Braam
Verslingerd aan meer dan een spel. Een onderzoek naar de aard en omvang van kansspelproblematiek in Nederland
 Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2006
- Bruin, D.E., de, F.R.J. Leenders, M.Fris, H.T. Verbraeck, R.V. Braam, G.F. van de Wijngaart
Gasten van Holland Casino. Effectiviteit van het preventiebeleid kansspelverslaving
 Utrecht, Centrum voor Verslavingsonderzoek, 2001
- Cohen, P.D.A., E.C.J.M. Wolters
Cocaine use in Amsterdam in non deviant subcultures
 Amsterdam, Universiteit van Amsterdam, Instituut voor Sociale Geografie, 1989
- Cozzetto, D., B. Larocque
 Compulsive gambling in the Indian community. A North Dakota case study
American Aboriginal Culture and Research Journal, Vol. 20, no. 2, 73-86, 1996

- Cristensen, M.H., C.A.Patsdaughter
 Gambling behaviors of Black older adults: perceived effects on health
Journal of Gerontological Nursing, Vol. 30, no. 4, 34-39, 2004
- Cruts, A.A.N.
Key figures on allochtonous clients in the LADIS
 Utrecht: IVV, 1996
- Cuadrado, M.A.
 Comparison of Hispanic and Anglo Calls to a Gambling Help Hotline
Journal of Gambling Studies, Vol. 15, no. 1, 71-81, 1999
- Dupont, H.J.B.H.M., C.D. Kaplan, H.T. Verbraeck, R.V. Braam,
 G.F. van de Wijngaart
 Killing Time: drug and alcohol problems among asylum seekers in the
 Netherlands
International Journal of Drug Policy 16 (2005) 27-36, 2005
- Duvarci, I., A. Varan
 Descriptive features of Turkish pathological gamblers
Scandinavian Journal of Psychology, Vol. 41, no. 3, 253-260, 2000
- Duvarci I., A. Varan, H. Coşkunol, M.A. Ersoy
 DSM-IV and the South Oaks Gambling Screen: Diagnosing and Assessing
 Pathological Gambling in Turkey
Journal of Gambling Studies, Vol. 13, no. 3, 193-206, 1997
- Elia, C., D.F. Jacobs
 The incidence of pathological gambling among Native Americans treated for
 alcohol dependence
International Journal of Addiction, Vol. 28, no. 8, 659-666, 1993
- Faasen, I.
*Als twee culturen botsen gaan het onweten; een exploratief onderzoek naar
 probleemgedrag van Marokkaanse jongens in Utrecht*
 Utrecht, Centrum voor Verslavingsonderzoek, 1998
- Fong D.K., B. Ozorio
 Gambling participation and prevalence of pathological gambling in a Far East
 gambling city: Macao
Gambling Research and Review Journal, Vol. 9, p. 15-28, 2005
- Gambino, B., H. Lesieur
 The South Oaks Gambling Screen (SOGS): A rebuttal to critics
Journal of Gambling Issues, 17, 2006
- Gardner, J.
 For Indians, a winning game
Modern Healthcare, Vol. 26, no. 20, 40-42, 44-45, 1996
- Geense, P.
 Hoe gesloten is de Chinese gemeenschap?
 Houtkoop, H., J. Veenman (redactie)
Interviewen in de multiculturele samenleving
 Assen, van Gorcum, 41-60, 2002

- Goede, M., de, H. Boeije, J. Hox
Onderzoeksmethoden
 Amsterdam, Boom onderwijs, 7e druk, 2005
- Hosper, K., S. van 't Hof, J. Knipscheer, W. Vollebergh, R. Bijl
Allochtone cliënten in de ambulante GGZ; Een inventarisatie van klachten, oorzaken, hulpvragen en hulpaanbod vanuit het perspectief van hulpverleners en cliënten
 Utrecht, Trimbos-instituut, 1999
- Hosper, K., C. Konijn, W. Vollebergh
Jonge Allochtonen en hulp bij psychische problemen; Verbetering van de kwaliteit en toegankelijkheid van de ambulante GGZ
 Utrecht: Trimbos-instituut, 2001
- Kaufman, P., H. Verbraeck
Marokkaan en verslaafd; een studie over randgroepvorming, heroïnegebruik en criminalisering
 Utrecht, ROVU, 1987
- Kuipers, S., C. Mensink
Jeugd en riskant gedrag. Roken, drinken, druggebruik en gokken onder scholieren vanaf tien jaar. Resultaten van het 3e Peilstations-onderzoek naar middelengebruik en gokken
 Utrecht, NIAD, 1993
- LADIS
Landelijk Alcohol en Drugs Informatiesysteem (1994-2003) (cd-rom)
 Houten, IVZ, 2005
- Monshouwer, K., S. van Dorsselaer, A. Gorter, J. Verdurmen, W. Vollebergh
Jeugd en riskant gedrag
Kerngegevens uit het Peilstationonderzoek 2003
 Utrecht, Trimbos-instituut, 2004
- Ouwehand, A.W., A. Mol, W.G.T. Kuijpers, S. Boonzajer Flaes
Kerncijfers Verslavingszorg 2004
 Houten, Stichting IVZ, 2005
- Ouwehand, A.W., A. Mol, W.G.T. Kuijpers, S. Boonzajer Flaes
Kerncijfers Verslavingszorg 2005
 Houten, Stichting IVZ, 2006
- Peacock, T.D., P.A. Day, R.B. Peacock
 At what cost? The social impact of American Indian gaming
Journal Health Social Policy, Vol. 10, no. 4, 23-34, 1999
- Petry, N.M., C. Armentano, T. Kuoch, T. Norinth, L. Smith
 Gambling participation and problems among South East Asian refugees to the United States
Psychiatric Services, Vol. 54, no. 8, 1142-1148, 2003
- Planije, M.P., J.E.E. Verdurmen, A.M. van Wamel
Monitor alcohol en drugs in Nederlandse gemeenten: Alcohol- en druggebruik onder jonge Marokkanen in de gemeente Utrecht
 Utrecht, Trimbos-instituut, 2000

Schothorst, Y.

Onderzoek onder allochtonen: wat mag, wat moet en wat kan?

Houtkoop, H., J. Veenman (redactie)

Interviewen in de multiculturele samenleving

Assen, van Gorcum, 101-116, 2002

Sikkel, D., P.G.M. van der Heijden, G. van Gils

Methoden voor omvangschattingen van verborgen populaties, met name illegalen

Meppel: Boom Juridische Uitgevers, 2006

Stephenson, J.

For some American Indians, casino profits are a good bet for improving health care

JAMA, Vol. 275, no. 23, 1783-1785, 1996

Stinchfield, R., R. Govoni, G.R. Frisch

An evaluation of diagnostic criteria for pathological gambling: Final report

Windsor, University of Windsor, 2001

Volberg, R.A., M.W. Abbott

Gambling and problem gambling among indigenous people

Substance Use and Misuse, Vol.32, no. 11, 1525-1538, 1997

Wardman, D., N. El-Guabaly, D. Hodgins

Problem and pathological gambling in North American Aboriginal populations; a review of the empirical literature

Journal of Gambling Studies, Vol. 17, no. 2, 81-100, 2001

Welte, J.W., G.M. Barnes, W.F. Wieczorek, M.C. Tidwell, J. Parker

Gambling participation in the U.S.: results from a national survey

Journal of Gambling Studies, Vol. 18, no. 4, 313-337, 2002

Westermeyer, J., J. Canive, J. Garrard, J. Thuras, S.W. Kim, J. Thomson

Lifetime prevalence of pathological gambling among American Indian and Hispanic American Veterans

American Journal of Public Health, Vol. 95, no. 5, 860-866, 2005

Westermeyer, J., J. Canive, J. Thuras, S.W. Kim, R. Crosby, J. Thomson, J. Garrard

Remission from pathological gambling among Hispanics and Native Americans

Community Mental Health Journal, Vol. 42, no. 6, 537-553, 2006

Wong, I.L.K., E.M.T. So

Prevalence Estimates of Problem and Pathological Gambling in Hong Kong

The American Journal of Psychiatry, Vol. 160, 1353-1354, 2003

WRR

Allochtonenbeleid

's-Gravenhage, SDU uitgeverij, rapporten aan de regering/Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, ISSN 0169-6734, 36, 1989

Zitzow, D.

Comparative study of problematic gambling behaviors between American Indian and non-indian adults in a Northern Plain reservation

American Aboriginal and Indian Alaska Aboriginal Mental Health Research

Vol. 7, no. 2, 27-41, 1996

Geraadpleegde literatuur

- Bieleman, B, J. Snippe, E. de Bie
Drugs binnen de grenzen. harddrugs en criminaliteit in Nederland: schattingen van de omvang, Groningen, IntraVal, 1995.
- Binde, P.
Gambling across cultures: Mapping worldwide occurrence and learning from ethnographic comparison *International Gambling Studies*, 5(1), 1-27, 2005
- Braam, R., H. Verbraeck
Allochtonen en verslaving. Inventarisatie van de aard en omvang van de verslavingsproblematiek onder allochtonen in Nederland en over de werkwijzen en knelpunten in de zorg voor allochtone verslaafden
Utrecht, Centrum voor Verslavingsonderzoek, Universiteit Utrecht, 1998
- Fong D.K., B.Ozorio
Gambling participation and prevalence of pathological gambling in a Far East gambling city: Macao
Gambling Research and Review Journal, Vol. 9, p. 15-28, 2005
- Fris, M., D.E. de Bruin
Gokverslaafd word je spelenderwijs. Een onderzoek naar het spelgedrag van middelbare scholieren in Oost-Nederland
Utrecht, Centrum voor Verslavingsonderzoek, Universiteit Utrecht, 1995
- Fris, M., D.E. de Bruin, R.V. Braam, G.F. van de Wijngaart
Friet zonder fruit. Evaluatie beleid kansspelautomaten gemeente Utrecht, interviews met spelers, exploitanten en sleutelfiguren
Utrecht, Centrum voor Verslavingsonderzoek, Universiteit Utrecht, 1994
- Fris, M., R. Janssen
Kansspelproblematiek in Utrecht I: gesprekken met sleutelfiguren
Utrecht, Centrum voor Verslavingsonderzoek, Universiteit Utrecht, 1993a
- Fris, M., R. Janssen
Kansspelproblematiek in Utrecht II: gesprekken met spelers
Utrecht, Centrum voor Verslavingsonderzoek, Universiteit Utrecht, 1993b
- Geense, P., T. Pels
Opvoeding in Chinese gezinnen in Nederland
Assen, Van Gorcum, 1998
- Jacques, C., R. Ladouceur, F. Ferland
Impact of availability in gambling: A longitudinal study
Canadian Journal of Psychiatry, 45, 810-815, 2000
- Lawalata, J.E.
The Moluccan and other minorities in the Netherlands
Utrecht, Stichting Tjandou, 1997
- Lai, D.W.
Gambling and the older Chinese in Canada
Journal of Gambling Studies, Vol. 22, no. 1, p. 121-141, 2006
- Nabben, T., B. Yesilgöz, D.J. Korf
Van Allah tot Prada
Rotterdam, Uitgeverij Gert Guijs, 2006

NORC

Gambling impact and behaviour study. Final report to the National Gambling Impact Study Commission
Chicago, National Opinion Research Center, 1999

Norwegian Gaming Board
Problem gambling in Norway (summary)
www.lotteritilsynet.no/eway, 2003

Ngo, T.W., K.S. Sit
Vertegenwoordigende organisaties van de Chinese gemeenschappen in Nederland. Adviesrapport in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken
Leiden, Sinologisch Instituut, Universiteit Leiden, 2001

Ouwehand, A.W., A.A.N. Cruts, A. de Vos
Profiel gokcliënten in de verslavingszorg
Houten, Stichting Informatievoorziening Verslavingszorg, 1996

Ozorio, B, D.K. Fong
Chinese casino gambling behaviors: Risk taking in casinos vs investment
Gambling Research and Review Journal, Vol. 8, 27-38, 2004

Papineau, E.
Pathological Gambling in Montreal's Chinese Community: An Anthropological Perspective
Journal of Gambling Studies, Vol. 1, no. 2, 157-178, 2005

Salter, M.A.
Games, goods and gods: an analysis of Iroquoian gambling.
Canadian Journal of Applied Sport Science. Vol. 4, no. 2, 160-164, 1979

Slutske, W.S.
Natural recovery and treatment-seeking in pathological gambling: results of two U.S. national surveys
Ann Clin Psychiatry, 17(4), 237-241, 2005

Tang, C.S., A.M.S. Wu, J.Y.C. Tang
Gender Differences in Characteristics of Chinese Treatment-Seeking Problem Gamblers
Journal of Gambling Studies, Vol. 23, no. 2, 145-156, 2007

Veenman, J.
Interviewen in multicultureel Nederland
Houtkoop, H., J. Veenman (redactie)
Interviewen in de multiculturele samenleving
Assen, van Gorcum, 1-19, 2002

Zinberg, N.E.
Drug, Set, and Setting. The basis for controlled intoxicant use
Yale University Press, 1984

Zwart, W.M. de
Kerngegevens. Roken, drinken, drugsgebruik en gokken onder scholieren vanaf 10 jaar
Utrecht, Trimbos-instituut, 1997

Summary

Games of chance in other cultures A study of problem gambling in immigrant communities in the Netherlands

In the period 2004 – 2005 the CVO conducted research into pathological gambling in the Netherlands (de Bruin et al., 2006). Aim was to gain insight in nature and extent of problem gambling in the Netherlands and formulate measures for increasing the effectiveness of policy for prevention of pathological gambling. The results were presented to parliament in late 2005. The research showed that the number of people involved in pathological gambling in the Netherlands is lower than the 70,000 which had been the assumed figure since the 1990's. The number was now estimated at 40,000. Besides these problem players there are an estimated 76,000 risk players. Specifically the number of risk players in the second generation of non-Western descent was a cause of concern to the Justice department. For this reason this research was conducted in a number of groups of non-Western descent. Immigrants of Surinamese, Netherlands Antillean, Moroccan, Turkish and Chinese descent were included because these together form the predominant number of non-Western immigrants in the Netherlands.

These groups are referred to in Dutch by the term *allochtoon* literally other land. In this report we use the CBS definition of *allochtoon* as being those people with at least one parent born outside the Netherlands. Distinction is made between those themselves born outside the Netherlands (first generation *allochtoon*) and those born in the Netherlands (second generation *allochtoon*).

There were four research questions in the study.

What is the prevalence of problem gambling among Surinamese, Netherlands Antillean, Moroccan, Turkish and Chinese populations in the Netherlands?

What is the nature of problem gambling among Surinamese, Netherlands Antillean, Moroccan, Turkish and Chinese populations in the Netherlands?

How effective is current preventative policy for these groups?

In which ways can current preventative policy be improved?

Various research methods were used to answer these questions. Firstly, literature research was conducted in national and international literature concerning problem gambling in immigrant populations. Secondly, interviews were conducted with key informants (n=20) and a number of these later participated in a focus group. Thirdly, written questionnaires were completed by experts (n=15). Fourthly, in-depth interviews were conducted with Surinamese, Netherlands Antillean, Moroccan, Turkish and Chinese frequent players (n=131). A frequent player was defined for this study as a person participating in games of chance at least 4 times per month. The questionnaire and selection procedures used for the in-depth interviews with frequent players of non-Western descent, were the same as those used in the study 'Verslingerd aan meer dan een spel' (on the nature and extent of problem gambling in the Netherlands) (de Bruin, Meijerman et al., 2006). 413 in-depth interviews were held with frequent players in the period 2004 – 2005. The data from both studies was then combined and the analyses for the study here reported was whenever possible executed on this combined data (n=544). Furthermore, the combination of the two bodies of data makes comparison possible between non-Western immigrant players and frequent players of Dutch descent (referred to hereafter as the Dutch). As a final research method, secondary analyses were conducted of three studies conducted by the CVO in the past.

A population study of problem gambling in the Netherlands (n=5575); data were gathered in 2004 (de Bruin, Meijerman et al., 2006).

- A survey of visitors of Holland Casino (n=972), data were gathered in 2000 (de Bruin et al., 2001).
- A survey of visitors of amusementcenters in the Netherlands (n=2040); data were gathered yearly from 2000 to 2004 (de Bruin, Benschop et al., 2006).

It is important to note that the four studies each had a different scope. Firstly, a study of gambling participation and problem gambling in the population of Dutch descent older than 16 years (1), two studies of subpopulations, specifically visitors of Holland Casino (2) and visitors of amusement arcades (3) and finally the previously described study of frequent players (4), in this case a subpopulation of the visitors of gambling venues.

In all of these studies the South Oaks Gambling Screen (SOGS) was used as instrument to detect problem gambling. The SOGS consists of 20 items and is an often used screening instrument with good psychometric characteristics. (Gambino & Lesieur, 2006; Stinchfield et al., 2001). Based on the psychiatric classification system DSM, the SOGS can differentiate three groups of players: recreational players (SOGS 0-2), risk players (SOGS 3-4) and problem players (SOGS 5+). The SOGS can be conducted in differing time frames; its questions can relate to lifetime prevalence (LTP) but also to the last year, the last year prevalence (LYP).

Gambling culture in country of origin and gambling participation

Games of chance are prohibited by law and by Islam in Morocco and Turkey, but this is violated on a small scale. First generation immigrants from Turkey and Morocco often first encounter legal games of chance in the Netherlands. The Turkish coffee-house custom of playing cards for money or a round of coffee is continued in the coffee-houses in the Netherlands. Similarly, gambling is officially prohibited in China but key informants say that card games and mahjong are played 'everywhere by everyone', often for money, and that illegal betting is common. Wealthy Chinese may go to gamblers' paradise Macau or to casino's in neighbouring countries. Chinese immigrants to the Netherlands have taken their gambling traditions with them. Many first generation Chinese immigrants, often working in restaurants, stay after hours to play mahjong. Key informants indicate these Chinese players often go to casino's or gambling arcades. Suriname counts many casino's and lotteries and the influence of the Javanese and Chinese communities is felt in illegal gambling associated with card games. In the Netherlands Antilles the population can gamble in tourist casino's and various lotteries. Surinamese and Netherlands Antilleans continue to visit casino's and gambling arcades and play illegal card games, sometimes for large sums, after arrival in the Netherlands. Once in the Netherlands they also encounter the Dutch 'bingo' game.

Secondary analyses of the 2004 population survey show that lotteries, slot machines and casino's are especially popular with the Dutch and with western immigrants, and less with non-Western immigrants. Scratch card gambling is more popular with the immigrant groups than with the Dutch. Of the immigrant respondents 35% say to have purchased scratch cards at some point, and 15% in the last year. For the Dutch respondents these figures are 30% and 11% respectively.

Lottery participation reveals the greatest disparities between Dutch and immigrant groups. Of those of Dutch descent plus the western immigrants and in this instance also the Surinamese respondents, 62% had recently bought lottery tickets. The figure for non-Western respondents was 33%. It should be noted that lotteries are not associated with high risk of addiction due to the longer time interval between obtaining the ticket and its resolution

(long odds). Games with highest risk of problem gambling are those with short intervals between stakes and results: slot machines, casino games such as blackjack and roulette, and scratch cards (short odds).

The 2004 population survey further revealed that the Dutch and Western immigrants play significantly more on slot machines than non-Western immigrants. Of the Dutch 37% has played on a slot machine at some time, with 11% doing so in the last year. For the non-Western community these figures were 29% and 6%. The Dutch Peilstationonderzoek 2003, a survey of school students, and research of Moroccan youth (Planije et al., 2000), confirm this result.

Similarly, casino games show less participation from the non-Western community (13%) than from the Western immigrants and Dutch (25%). Recent participation in casino games shows no difference between the groups; an average of 6% of respondents of the population survey took part in casino games in the past year.

Other games of chance including internet gambling, horse racing, illegal games and bingo revealed no significant participation differences between groups with Dutch or immigrant community origins.

In contrast with the 2004 population survey, with relatively few immigrant community respondents, two studies conducted on location among visitors to Holland Casino (2000) and amusement arcades (2000 – 2004) revealed a relatively large proportion of immigrant community respondents. 41% of respondents at amusement arcades and 26% at Holland Casino were from immigrant communities. In the general population of the Netherlands, immigrant communities account for 19%. The percentages of respondents in these surveys are much higher, indicating that immigrant community players use these venues more often than do the Dutch.

Among the visitors of the Holland casino we saw a relatively high number of immigrants with a Western background; in the amusement arcades a relatively large number of immigrants with a non-Western background. We saw especially respondents with a Turkish, Moroccan or Chinese background relatively often in amusement arcades. Surinamese and Netherlands Antillean respondents were encountered relatively often in both the amusement arcades and the Holland Casino.

The extent of problem gambling

Estimating the extent of problem gambling in the immigrant communities is difficult. It can not be determined precisely because available data are limited. In this chapter we will discuss a number of estimation methods. Each method has its associated margin of uncertainty. Research results can not be generalised because no random selection was made, and results can not be extrapolated to the population as a whole because we only have data concerning sub-populations (for example immigrant community visitors of gambling parlours) or the number of respondents from the five community groups is so small that extrapolation is not reliable.

We employed various estimation methods and sources to gain insight in the extent of problem gambling in the five community groups.

- expert estimation
- estimations from literature
- estimations based on the 2004 population survey
- estimations based on sub-populations of players (visitors Holland Casino and amusement arcades)
- estimations based on the numbers of treatment seekers (LADIS/IVZ)

The experts (n=15) we interviewed for this study have limited view of the extent of problem gambling in immigrant communities in the Netherlands and refrained from making estimations. The literature search also provided little information as to the prevalence of problem gambling in the groups subject of this study. The remaining sources however were able to give an indication of the size of the problem.

A first important source is the 2004 population survey. As the number of immigrant community respondents here was relatively small, we must be careful about making conclusions based on these data. Moreover, we must be aware that potential immigrant community risk groups are not, or insufficiently, represented in the population survey. Nevertheless, we may carefully conclude on the basis of the population survey that problem gambling occurs more frequently in the non-Western immigrant community than in the Dutch descent and Western immigrant communities. An estimated 32% of risk- and problem gamblers has an immigrant community background, while the proportion of the immigrant communities in the Netherlands population is 19%. The groups at risk are the Surinamese and Chinese players and the players from the other non-Western countries of origin. The Moroccan, Turkish and Netherlands Antillean players do not appear as risk group here. The second source of estimations of the extent of problem gambling are the previously mentioned studies of visitors of Holland Casino (2000) and amusement arcades in the Netherlands (2000-2004). The prevalence of problem gambling in Turkish and Moroccan casino visitors (and among casino visitors from the other non-Western communities in the Netherlands) is the highest: 32% of these players is characterised as problem gambler. The prevalence of problem gambling among Surinamese, Netherlands Antillean and Chinese is about 10%, while this figure is 3% for visitors with a Dutch background. Problem gambling among Turkish and Moroccan casino visitors is therefore ten times more prevalent than among Dutch players. For Surinamese, Netherlands Antillean and Chinese players this factor is three. The picture is similar for the visitors of amusement arcades. Among respondents with Moroccan and Turkish origins (and the respondents with other non-Western origins) we count the most problem gamblers: more than half (54%) of this group say they have problems with gambling. While for Surinamese, Netherlands Antillean and Chinese this percentage is lower (26%) it remains significantly higher than the figure for those the Dutch (16%).

A final source used to estimate problem gambling among immigrant community players are the data from the National Alcohol and Drugs Information System (LADIS) which is maintained by the Stichting Informatievoorziening Zorg (IVZ). The LADIS registers a wide range of characteristics of clients of the extramural care for people suffering from addiction. These figures show that the proportion of treatment-seekers of non-Western origins has increased from approximately 10% in 1994 to about 30% in 2005. Noteworthy here is that this proportion is now higher than the proportion of this group in the population as a whole, 19%. We have seen an increase in the number of immigrant community treatment seekers from at least 500 in 2002 to at least 800 in 2005.

	Population survey 2004	Visitors HC 2000	Visitors Amusement Arcades 2000-2004	Frequent Players 2004, 2005, 2007	LADIS 2005
	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) in immigrant groups/Percentage SOGS5+Dutch	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) in immigrant groups/ Percentage SOGS5+ Dutch	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) in immigrant groups/ Percentage SOGS5+ Dutch	Odds Ratio: Percentage SOGS5+ (LJP) in immigrant groups/ Percentage SOGS5+ Dutch	Odds Ratio: Percentage treatment seekers LADIS/Percentage of general population (CBS)
Morocco	0,0	10,7	3,4	4,9	3,4
Turkey	1,0	10,7	3,4	4,9	4,3
Other, non-Western	5,0	10,7	3,4	4,9	1,0
Suriname	4,0	3,3	1,6	1,3	1,7
N. Antilles	1,0	3,3	1,6	4,9	2,3
China	5,0	3,3	1,6	1,0	-
Other, Western	1,0	3,3	1,6	1,3	1,0
Netherlands	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9

Table 35 Odds Ratio's for various estimation methods

14. The question whether the proportion of an immigrant community within the overall population provides a sound norm is open to debate. That proportion includes all those living in the Netherlands, regardless of age, region, population density and so on. Some readers may well prefer a different norm

To facilitate comparison of the different estimation methods Table 1 lists the odds ratio's, that is the relative chance of problem gambling in a specific group in relation to the chance for those the Dutch. For the LADIS data the odds ratio was calculated by relating the number of treatment-seekers from the various origin groups to the proportion that group has in the overall population¹⁴. Where the odds ratio is 3,4 such as for the Moroccans, this means that the proportion of Moroccan treatment-seekers is 3,4 times higher than would be expected based on population proportion. The figure for Moroccan treatment-seekers in addiction care is 5,5, while the Moroccan community comprises 1,6% of the general population of the Netherlands.

The estimation techniques described here present an essentially consistent picture, with the exception of the 2004 population survey. The non-Western immigrant community, and especially Moroccan and Turkish respondents, has a higher prevalence of problem gambling than the Dutch and Western immigrant communities. Depending on the data source, pathological gambling is from 3 to 11 times more prevalent among Moroccans and Turkish respondents than among Dutch respondents. Among the Netherlands Antillean respondents we see, depending on the data source, 2 to 5 times more problem gambling as among the Dutch. Surinamese and Chinese respondents have, of the five groups studied, the lowest prevalence of problem gambling, but still have 1 to 3 times higher prevalence of this problem as do the Dutch respondents.

The population survey 2004 shows that 32% of the risk- and problem players have an immigrant community background. The LADIS data generate a similar percentage; 31% of care-seekers have an immigrant background. The proportion of immigrant community respondents among the risk- and problem players at the gambling venues is clearly higher. Of the problem players in Holland Casino (2000), respondents scoring SOGS5+, 64% had immigrant community origins. Of these 14% had a Western background and 50% a non-Western background. Of the risk players at Holland Casino 39% had an immigrant community background, of which 23% Western and 16% non-Western immigrant community origins.

The nature of problem gambling

The problem players from the amusement arcades (2000-2004) present a comparable picture: of these 62% had immigrant community origins, including 10% with a Western and 52% with a non-Western background. The risk players from the amusement arcades totalled 44% with immigrant community origins, including 12% Western and 32% non-Western backgrounds.

This report approaches the nature of problem gambling among immigrant communities in the Netherlands from three perspectives, namely the demographic characteristics of the problem gamblers, the participation in games of chance and problems related to games of chance. While describing the demographic characteristics (sex, age, social economic status (SES), place of abode) these are continually checked for a possible relationship with the country of origin and subsequently whether these indicate a relationship with problem gambling. If both appear to be the case, the specific demographic characteristic may provide an alternative explanation for the apparent relationship between country of origin and gambling problem.

Demography

The interviews with frequent players (n=544) showed that the majority (69%) of risk- and problem players was male and the minority (31%) female. A similar proportion was seen among Surinamese respondents, 64% risk- and problem players being male, 36% female.

The Netherlands Antillean risk- and problem players showed a slightly larger portion being male than the Surinamese: 71% with 29% female. The Turkish, Moroccan and Chinese risk- and problem players reveal a different situation: in the groups we saw (with the exception of one Turkish female respondent) exclusively males. Among Dutch, Surinamese and Netherlands Antillean risk- and problem players we therefore see clearly more females than among Turkish, Moroccan and Chinese risk- and problem players. It is apparent that problem gambling is also related to gender: occurring more frequently among men than among women. Of the male frequent players 16% is a problem gambler, of the female respondents 7%. Merely comparing all immigrant respondent groups would give an incorrect result, because some groups have larger or smaller proportions of female respondents. To facilitate accurate comparison of immigrant respondent groups the gender variable has been held constant in the analyses. It then becomes clear that the country of origin remains a factor. Not all variations in prevalence of problem gambling between the immigrant groups can be explained by gender variations. Between Dutch and immigrant female respondents we see no differences in problem gambling prevalence, between male respondents there are clear differences. Of the male Turkish, Moroccan and other non-Western immigrant respondents 41% is problem player and of the male Netherlands Antillean, Chinese, Surinamese and Western immigrant respondents 9% is problem player.

The respondents from the nationality groups also reveal variations in age. Moroccan, Turkish and other non-Western immigrant respondents have a lower average age (32 years) than the other respondents. Surinamese, Netherlands Antillean and Chinese respondents average 39 years, and Dutch and Western immigrant respondents average 47 years. This shows that, as was the case with gender, also the age of respondents is a factor in problem gambling. The age group 27-40 years has at 23% the highest prevalence of problem gambling. The youngest group, under 27 years, has 12% and the group 41-57 years 13%. The oldest group has the lowest prevalence of 2%. This shows that

respondents' age is related to both the factors country of origin and problem gambling. The age differences between respondents from the nationality source groups offer an alternative explanation for the high prevalence of problem gambling in the immigrant community respondents.

The average Social Economic Status (SES, expressed in education level, income and participation in society) of non-Western immigrant respondents is lower than that of the Dutch and Western immigrants. We also see that problem gambling occurs more frequently in respondents with a lower SES. As with gender and age, the SES also can offer an alternative explanation for the higher prevalence of problem gambling among the immigrant community source groups.

Finally, an alternative explanation was also found in the factor urbanisation. Immigrant community respondents more often live in large cities than Dutch respondents, while problem gambling more frequently occurs in respondents from large cities than in those living in smaller communities. It may be that the greater availability of gambling venues in cities and the greater anonymity there lead to an increased prevalence of problem gambling among immigrant communities, and that this is less related to country of origin of the player.

Participation in games of chance by frequent players

Interviews taken for this study with frequent players show that respondents from the various source groups have distinct preferences for specific games of chance. As already seen in the 2004 population survey, lotteries are unpopular with Moroccan players while casino games appeal to Turkish and Netherlands Antillean respondents. Slot machines are most popular with Moroccan, Surinamese and non-Western immigrant communities.

The interviews with frequent players further revealed participation in more different games by immigrant community respondents than by the Dutch. Immigrant respondents counted 3,5 games while Dutch respondents indicated playing 2,7 different types of games in the past year. The frequency of participation itself is also characterised by relatively large differences between immigrant community and Dutch community players. Dutch and Western immigrant players participate nearly twice weekly (112 times per year). Chinese and Surinamese respondents take part in games of chance more than three times weekly (165 times per year) and Moroccan, Turkish and Netherlands Antillean players counted an average of five times weekly (232 times per year). Moroccan and Turkish players use slot machines (176 times per year) more often than other immigrant community players (93 times yearly) and the Dutch (50 times yearly). Turkish and Antillean players more often visit casino's (44 times yearly) than the others (13 times yearly).

As most immigrant community respondents have lower incomes and also participate more often in games of chance than the Dutch respondents, they necessarily spend a larger percentage of their incomes on games of chance. Nearly half (46%) of the Turkish, Moroccan and Chinese respondents spend more than quarter of their incomes on games of chance. For Antillean and Surinamese respondents this percentage is 33%, while of Dutch and Western immigrant players 9% spend more than a quarter of their incomes on games of chance. We further noted that immigrant community respondents display higher risk characteristics in the other factors involved in playing games of chance. They start participation at a younger age and their game participation pattern more often shows a tendency to increase.

Problems related to gambling

More than half (54%) of Turkish and Moroccan frequent players indicate having gambling related problems, as do 26% of Surinamese and Antillean respondents. Dutch and Chinese players share the lowest percentage, 16%.

Of the gambling related problems, financial problems and debt are the most obvious. Of Moroccan and Turkish frequent players 36% have gambling debts, of the Surinamese and Antillean frequent players 19%. 5% of the Chinese and Dutch players have gambling debts. Financial problems occur most often in Moroccan, Turkish and Surinamese respondents, 41% of these have financial problems. In the other groups this is an average of 11%.

Further analysis however shows that the respondents' SOGS score is a more reliable predictor for gambling related problems than the cultural background. More than half of the problem gamblers (SOGS5+) have debts while only 1% of recreational players do. Similarly, the other gambling related problems such as problems with personal relations, housing, work and school are more directly related to severity of gambling and less to country of origin. Prevalence of gambling related problems is therefore an issue for risk- and problem players rather than for players from immigrant communities in general. Gambling related problems are equally common for immigrant community and Dutch risk- and problem players.

An average of 10% of respondents indicate having psychic problems. Moroccan and Turkish respondents score higher (31%) than the others. Antillean and Chinese indicate having no psychic problems, while 7% of Dutch, Surinamese and other immigrant community respondents say they have psychic problems. However, when the extent of problem gambling is included in the analyses, this factor is seen to be the predominant factor for psychic problems. Of the lifetime problem gamblers, 39% indicate having psychic problems, of the risk players 6% and of the recreational players none. The key informants (n=20) state that the backgrounds of immigrant community and Dutch players are in part comparable. The motivation to play may be the same for all source groups. The gambling venues, casino's, amusement arcades and bingo halls exert the same appeal on all source groups.

According to the key informants, immigrant community players are however at greater risk of problem gambling. They refer to the lesser social skills, career perspectives and meaningful activities of the immigrant community players. The key informants also name poverty as a factor; the opportunity of winning a large sum through gambling is seen as one of the few possibilities to escape poverty. Not only the social pressure to gain wealth, but also the related pressure to exhibit this may be a factor in certain immigrant communities.

Alternative explanations

Now that we have seen problem gambling to be especially prevalent among players from non-Western immigrant communities, the question arises whether the country of origin should be seen as the cause of the problem gambling. To answer this causal question it is important to eliminate any alternative explanations for the relationship between country of origin and problem gambling as far as possible. This process was studied using multivariate analyses. In this way it became apparent in the survey of visitors to Holland Casino (2000) that age, income and gender offer alternative explanations for the variations in prevalence of problem gambling between the nationality-based source groups. We saw that problem gambling was most prevalent among male respondents younger than 50 years with a monthly income of less than Hfl. 3000.- (the data from 2000 predates the euro). We also saw that the group of non-Western immigrant respondents had a similar profile; these too are predominantly male, under 50 years with a relatively low income. The variables age, income and gender are related to both country of origin and prevalence of problem gambling and can offer an alternative explanation for the relation between country of origin and problem gambling. This

reduces the chance that, besides being a factor, there is also a causal relationship between country of origin and problem gambling. The process of looking for and eliminating alternative explanations was also carried out in the other studies. In the survey of visitors of amusement arcades we found that 'country of origin' was a good predictor for problem gambling, but also that other factors could be involved in the apparent relationship between prevalence of problem gambling and country of origin. These factors included gender, education and social activity. The unemployed, males and those with lower levels of education are most at risk of problem gambling. Non-Western immigrant respondents were more often unemployed and less educated than was the case with Dutch respondents. These factors relate to both country of origin and to problem gambling and may again offer an alternative explanation for the relationship between these variables. The explanation for the high prevalence of problem gambling in non-Western immigrant respondents should then not be sought in cultural factors but in demographic or personal characteristics of the respondents. Especially males with a low SES are at risk, and specifically the immigrant community respondents included a relatively large number of males with a low SES.

Prevention: awareness, reach and effectiveness

Players may use various personal techniques to control their gambling problem. They may play with a pre-determined maximum amount, limit themselves to a maximum playing time, leave their credit cards at home or in custody of a friend or partner. Visiting gambling venues in company may have a preventative influence. There are no differences here related to country of origin of problem players: both immigrant players and players of Dutch descent use these forms of self control equally.

The gambling industry has, often in cooperation with caregivers, developed various protective and preventative measures. The three most important are:

- developing and distributing informative flyers
- having staff personally addressing risk- and problem players
- offering possibilities for visit limiting measures

In both Holland Casino and the amusement arcades flyers and prevention material concerning problem gambling was made available. We found no differences between respondents from the various countries of origin concerning awareness of prevention material, reading these or the experienced influence on playing behaviour. Even though country of origin is not an important factor in this area of prevention policy we do note a relationship here with the extent of problem gambling: risk- and problem players are more aware than recreational players of the prevention material, its contents and they more often claim that this material has influenced their playing behaviour.

Concerning staff addressing risk- and problem players, we saw no differences between respondents from the various countries of origin. Immigrant community players are addressed equally often as respondents of Dutch descent. Country of origin is in other words not a factor in the addressing by staff of players in the gambling industry.

The Holland Casino visitor survey (2000) showed that immigrant respondents were less aware of participation limiting measures at Holland Casino than Dutch visitors, but their requests for these measures equalled such requests from the Dutch visitors. The making of these requests is mainly related to problem gambling. Problem players (SOGS5+) and risk players (SOGS3-4)

more often request denial or limitation of admittance than recreational players (SOCS 0-2).

While immigrant community respondents in the Holland Casino study were less aware of prevention policy than Dutch respondents, this disparity was not found in the study of frequent players (n=544). Here we found no differences between immigrant and Dutch players concerning awareness of participation limiting measures or in requests for such limitations to be implemented. As in the Holland Casino (2000) visitor survey, limiting measures were mainly requested by problem players, although we noted some risk players and recreational players also requesting visit limitations, possibly in an attempt to avoid problem gambling. Of the frequent players who had also visited amusement arcades (299 of 544), nearly half was aware of the possibility of volunteer admission denial (the white list). Again, the awareness of the measure was more closely related to problem gambling than to country of origin. Respondents actually having themselves placed on a White List was also mainly related to problem gambling and less to country of origin.

Among problem players in the population survey (2004) and problem players at the Holland Casino no differences were found between immigrant and Dutch respondents concerning requests for help. In the study of frequent players we do see such variations. Turkish and Moroccan players (and players from the other non-Western countries of origin) made more requests for help (10%) than other players (5%). In this case also, the extent of the problem gambling was the major factor related to requests for help: of the problem players, 24% has at some point requested help, of the risk players 3% and of the recreational players none had ever requested assistance.

Problems and possibilities for improvement of prevention and care

Key informants find that the gambling industry is devoting serious attention to prevention of pathological gambling, although often noting that 'it could always be more'. For that reason prevention policy is continually refined and developed. For example, the GGZ Netherlands and the VAN slot machine trade organisation are cooperating in the development of protocols for care and of networks between amusement arcades and addiction care on a local level. Work is being done on the improvement of prevention material and further training of staff, and a monitoring study of the effects of these measures and the development of problem gambling in the future has been started. Key informants say that at Holland Casino there is also a clear prevention policy which is continually adapted and improved. In 2005 and 24 hour telephone help desk (HANDS) was established for risk- and problem players. However, key informants also question some of the prevention policies in the gambling venues. They note that not all venues have sufficient flyers in the various languages, and that there are large differences between the venues concerning attitude and commitment of staff to prevention. There are some doubts about the effective distribution of prevention material and the effectiveness of the implemented preventative measures. A number of key informants see structural problems in a lack of attention for problem gambling at schools, in the media and in organisations for treatment of the addicted.

In Netherlands' literature concerning addiction and mental health problems in immigrant communities problem gambling is rarely discussed. The literature we studied indicated that the relations between immigrant clients and addiction caregivers were often strained, and that the available care did not always fit immigrant community clients. Both literature and interviews with key

informants identified a number of factors detrimental to adequate prevention and treatment of immigrant community problem players. These are on the one hand factors related to available care for the addicted and on the other certain cultural barriers which limit contact between the (Dutch) caregiver and the (immigrant community) client.

A number of key informants held the view that the available care for problem gambling was insufficient and that immigrant players were insufficiently aware of its existence. Members of an immigrant community often have problems reaching care-givers. Conversely, key informants also believed care organisations had little view of immigrant players and insufficient knowledge and grasp of the immigrant community culture. Due to the declining numbers of requests for addiction treatment from problem gamblers – in 1994 addiction care had 6000 registered clients, a number reduced to 3000 in 2005 – much expertise has been lost from addiction treatment centres.

Existing available care is not well matched to the needs of immigrant community problem players. Many players are unfamiliar with the phenomenon of care and want only practical assistance, such as with financial problems and debt. Immigrant community problem players also appear less inclined to look at their problem and go into therapy. 'Problems can't be resolved by talk'. Debt collectors and financial assistance agencies are, according to key informants, not well adapted to immigrant communities. When immigrant problem players admit needing help they often first look for this within their own community. Key informants believe immigrant problem gamblers only approach professional addiction treatment when all options within their own community are exhausted and that initiating this discussion will require extra time and attention.

One cultural barrier key informants name as detrimental to accessible care and satisfactory personal contact between client and care-giver is the feeling of shame in discussing personal problems with another person. All cultures have some measure of this and it may take considerable time before personal problems can be openly discussed. In some cultures gambling is taboo. Language problems especially in first generation Turkish, Moroccan and Chinese can frustrate prevention and care.

Care-givers and prevention workers working on location often have better results. They have (had) time to build personal contacts in the immigrant community and know the people involved and who to approach. They may also have a working knowledge of the different cultures. Besides this, it is a matter of the correct – respectful – attitude and social skills.

To make a better contact in the community groups and spread a message of prevention there, key informants advise spending more time developing relationships based on trust, which are important if one wishes to address these groups. Bridge builders are important here and these may be members of the group in question. Some key informants suggest women from the same community group, especially mothers, as well suited to bridge building, because they are often responsible for upbringing and education. Also heard was the view that the messenger did not need to come from the same ethnic group, as long as they have a suitably empathic attitude. A member of the own group may be counter-productive if ashamed of a member of the group or concerned about internal gossip.

Concerning the prevention message, key informants agree it should be introduced with examples appealing to the interests of the group. As a media, besides television, theatre and music may be effective, once again connecting to the cultural background of the various immigrant groups. Theatre and music may be effective in schools and community halls. Nearly all respondents note the importance of providing young people with information about the risks of gambling at as early an age as possible.

Conclusions

This report started with a description of problem gambling in the Netherlands, including an examination of the prevalence of problem gambling in the five immigrant community groups central to this study. Subsequently a description was given of the nature of problem gambling as it occurs in these five groups. This was done in relation to demographic characteristics, gambling behaviour characteristics including type of game, frequency, expenditure and game participation patterns, and finally in relation to general problems associated with gambling.

Besides describing problem gambling in immigrant communities, the report also investigates explanations for the high prevalence of problem gambling in these communities. A simple explanation cannot however be given as the causes of problem gambling are impacted by a variety of factors: cultural factors, demographic characteristics, personality traits and factors of availability all play a part here.

Finally, this report examines methods of dealing with problems of gambling. On the one hand these involve interventions in the causes of problem gambling, on the other they require communication of the prevention message as effectively as possible. However, not all causes can be influenced. The effective communication of the prevention message can also be affected by cultural factors, demographic characteristics, personality traits and factors of care availability.

It is important to note that there is no one-to-one relationship between the causes of the problem and the effective communication of the message. For example, the causes of problem gambling may not involve cultural factors, but effective communication about the problem may well depend on cultural factors, and vice versa.

Description of problem gambling in immigrant communities.

The population survey (2004) shows that slot machines and casino games can be seen as games of chance with the highest risk of problem gambling, and lotteries and horse racing as having the least such risk. Bingo and scratch cards occupy an intermediate position. Secondary analyses of this study show non-Western immigrant respondents participating less in the higher risk games (slot machines and casino games) than Dutch and Western immigrant respondents.

Although participation in higher risk games by non-Western immigrant players is relatively lower than Dutch and Western immigrant players, we still see more problem gambling among non-Western immigrants than among Dutch and Western immigrant players.

Three of the four studies reviewed in this report indicate a higher instance of problem gambling among Turkish and Moroccan players than among Surinamese, Netherlands Antillean and Chinese players, and that in these last

three groups problem gambling is more prevalent than among Dutch and Western immigrant communities.

This is the case in both the Holland Casino visitor survey (2000), the amusement arcades visitor survey which was conducted every year from 2000-2004, and also in this study among frequent players in which data was collected in 2004 and 2007. Only the population survey (2004) presents slightly differing results. There we do see problem gambling as more prevalent in immigrant players than in Dutch players, but the highest risk groups here are not Moroccan and Turkish respondents but especially Surinamese and Chinese players. It is possible that the low level of participation by Turkish and Moroccan respondents in the population survey itself is the underlying factor here. Market research agencies have experienced very low participation by non-Western immigrants in telephone and written questionnaires. In the research conducted on location – in which interviewers and respondents meet face-to-face, we see a marked overrepresentation of immigrant community respondents.

Explaining problem gambling in immigrant players

The central question however remains, given that country of origin is a strong factor in problem gambling, whether country of origin can also be seen as a causal factor in problem gambling.

In methodological literature (Goede et al., 2005) we find that the chance of a causal relationship between country of origin and problem gambling increases when three preconditions apply. These are; (1) the country of origin is related to problem gambling; (2) the country of origin precedes problem gambling; and (3) alternative explanations – factors involved in both country of origin and problem gambling – are eliminated wherever possible.

The first two preconditions are applicable. The third precondition, the search for alternate explanations, has been central to our analyses.

Our analyses of the studies have revealed a number of alternate explanations for the high prevalence of problem gambling in non-Western immigrant players. We saw that gender, age ses and urbanisation can pose alternate explanations because these factors relate to both country of origin and problem gambling.

Among non-Western immigrant respondents we find a higher proportion of males than among Dutch and Western immigrant respondents. Among males the prevalence of problem gambling is higher than among females. In non-Western immigrant respondents we find more middle-aged (30-50 years) respondents than in Dutch and Western immigrant respondent. In middle-aged respondents the prevalence of problem gambling is higher than in the young and the elderly. Similar patterns are seen in the factors ses and urbanisation. Non-Western immigrant players include more people with a low ses than Dutch and western immigrant respondents. Among respondents with a low ses problem gambling is more prevalent than among respondents with a high ses. Lastly, non-Western immigrant respondents more often live in large cities than Dutch and western immigrant respondents. Respondents from large cities show a higher degree of problem gambling than respondents from towns and villages.

It is clear that gender, age, ses and urbanisation provide alternate explanations for the relation between country of origin and problem gambling. This implies that we should not necessarily see 'country of origin' as cause of problem gambling but that other factors are dominant here. This reduces the likelihood of a causal relationship between country of origin and problem gambling.

Prevention

The effective reach of preventive measures is equal among immigrant community risk- and problem players and Dutch risk- and problem players. We found in the respondents from the different countries of origin no variations of awareness of prevention flyers, reading the contents, or the experienced influence on player behaviour. The Holland Casino (2000) visitor study showed that immigrant community respondents, though less aware of the possibility of asking for visit limitation than Dutch visitors, actually requested implementation of such measures no less frequently than the Dutch. The frequent player study (n=544) also revealed no variations between immigrant community and native Dutch concerning the awareness of, and requesting of, visit restricting measures.

Bottlenecks in prevention and care

Literature study shows that the relationship between immigrant community clients and addiction care-givers is often problematic and that available care is not always best suited to immigrant community clients. From both the literature and the interviews with key informants we learn that a number of factors inhibit adequate prevention and treatment of immigrant community problem players. These inhibiting factors comprise on the one hand factors related to the available care supply for pathological gambling and on the other hand a number of cultural barriers which may block contact between the (Dutch) care-giver and non-Western immigrant client.

A number of key experts share the view that the available care is inadequate and that immigrant community clients are insufficiently conscious of it. For these clients the path to care-givers has many obstacles. The key experts also note the converse, that care-giving agencies' view of immigrant community players is often blocked, leading to a lack of knowledge of and grasp of these immigrant cultures.

The declining numbers of problem players seeking assistance from addiction care-givers – the 6000 registered clients in 1994 having decreased to 3000 clients by 2005 – has caused a loss of much expertise in addiction care agencies.

Dealing with problem gambling

One of the possibilities for intervention in the gambling problem is to address the causes of pathological gambling. If the causes of problem gambling are found in cultural factors, prevention and care-giving must focus on these factors. Where the causes of problem gambling are more related to gender, age, SES or urbanisation, then the preventative measures and care-giving also should be more focussed on these determining factors.

Another approach to dealing with pathological gambling concerns the effective communication of the content of the message. The effectiveness of communication may involve cultural factors, demographic characteristics, personality traits, and factors of care supply. There can be no one-to-one relation between the causes of problem gambling and the effective communication of the prevention or treatment message. If the causes of problem gambling are not related to cultural factors the effective communication the effective communication of the treatment message may still be determined by cultural factors. A number of key experts advocate that the message be specifically formulated and communicated for each cultural group.

Bijlage I

Aantal allochtonen in Nederland (CBS)

In Nederland is ongeveer één op de vijf inwoners van allochtone herkomst. Onderstaande gegevens zijn ontleend aan de Statline databank van het Centraal Bureau voor de Statistiek. (CBS)

	Totaal aantal inwoners	Aantal Eerste generatie	Aantal Tweede generatie	Totaal Allochtoon
Bevolking	N 16.334.210 % 100%	1.604.259 9,8%	1.543.356 9,4%	3.147.615 19,3%

Omdat de doelgroep voor het onderzoek zich niet richt op kinderen is in onderstaande tabel het aantal allochtonen van 15 jaar en ouder weergegeven. Het blijkt dat 11 procent van de bevolking van 15 jaar en ouder tot de eerste generatie behoort en 7 procent tot de tweede generatie.

	Totaal aantal inwoners	Aantal Eerste generatie	Aantal Tweede generatie	Totaal Allochtoon
Bevolking 15+	N 13.349.626 % 100%	1.516.293 11,4%	962.605 7,2%	2.478.898 18,6%

Indien de gegevens worden uitgesplitst naar de vijf doelgroepen zien we het volgende:

	Aantal personen van 15 jaar en ouder	Percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder	Aandeel van de tweede generatie van 15 jaar en ouder
Nederland	10.870.728	81,4%	
Turkije	259.918	1,9%	26,5%
Marokko	217.939	1,6%	24,7%
Suriname	259.264	1,9%	29,3%
Antillen	95.601	0,7%	24,0%
China	34.706	0,3%	14,8%
Overig	1.611.470	12,1%	45,7%
Totaal	13.349.626	100%	38,8%

De Turkse en Surinaamse bevolkingsgroepen vormen de grootste groepen in Nederland: ze maken elk bijna 2 procent van de bevolking uit. De Marokkaanse bevolkingsgroep is iets kleiner (1,6% van de bevolking). De Antillianen en Chinezen maken respectievelijk 0,7 procent en 0,3 procent van de bevolking uit. De bevolkingsgroep van Chinese herkomst (van 15 jaar en ouder) bestaat voornamelijk (85%) uit eerste generatie Chinezen. Bij de andere bevolkingsgroepen het aandeel eerste generatie tussen 71-76 procent. In de grote steden in het Westen van het land wonen meer allochtonen dan elders. In Amsterdam is 48% van de bevolking van allochtone herkomst. In Rotterdam en Den Haag ligt dit percentage op 45%. In Almere en Diemen op 35%. In

Urk en Staphorst zien we de minste allochtonen: 3%. Het grootste aandeel Surinamers zien we in de steden Almere, Den Haag en Amsterdam. Marokkanen hebben zich relatief gezien het vaakst gevestigd in Utrecht, Amsterdam en Gouda. Antillianen wonen vooral in Rotterdam, Capelle aan den IJssel en Dordrecht, Turken in Schiedam, Leerdam en Almelo. Turken, Chinezen en Antillianen hebben zich meer dan Surinamers en Marokkanen ook in het Oosten en Zuiden van het land gevestigd. In de noordelijke provincies zien we de minste allochtonen van niet-westerse herkomst.

Stad	Autochtonen	Totaal allochtonen	Westerse allochtonen	Totaal niet-westerse allochtonen	Marokko	Antillen	Suriname	Turkije	Overige niet-westerse allochtonen
Amsterdam	51,6	48,4	14,1	34,3	8,8	1,5	9,4	5,2	9,5
Rotterdam	54,6	45,4	9,9	35,4	6,2	3,3	8,8	7,7	9,4
Den Haag	54,9	45,1	12,9	32,3	5,2	2,3	9,7	6,9	8,2
Utrecht	69,3	30,7	9,9	20,8	8,8	0,8	2,6	4,5	4,2

Bijlage II

Verslag en procedures van het veldwerk

Verslag veldwerk face to face interviews

Bij het werven van respondenten voor de face to face interviews is gestreefd naar 25 interviews per doelgroep: Surinaamse, Antilliaanse, Chinese, Turkse en Marokkaanse deelnemers aan kansspelen in Nederland. Tevens is gezocht naar zowel mannen als vrouwen uit alle leeftijdsgroepen. Voorafgaand aan de werving is onderzoek verricht naar de plaatsen waar de genoemde groepen zoal spelen en naar de manier waarop zij het beste benaderd kunnen worden. Hiervoor zijn personen benaderd die zicht hebben op speelgedrag en/of problematiek van de doelgroepen: hulpverleners, medewerkers van speellocaties, onderzoekers, vertegenwoordigers van belangenverenigingen, en uiteraard mensen uit de doelgroepen zelf.

Uit dit vooronderzoek bleek dat werven in amusementscentra en vestigingen van Holland Casino de meeste slaagkans zou hebben omdat alle doelgroepen daar wel komen. Uit het vooronderzoek bleek tevens dat het met name voor de Chinese, Turkse en Marokkaanse doelgroep van belang zou zijn interviewers en wervers aan te nemen die dezelfde culturele achtergrond hebben. Er zijn daarom twee Chinese en twee Marokkaanse interviewers gerekruteerd. Een Turkse interviewer bleek niet nodig omdat de Marokkaanse interviewers ook gemakkelijk contact maakten met de Turkse spelers en vanuit hun netwerk via de sneeuwbal methode goed contact konden leggen met zowel de Turkse als Marokkaanse spelers. In totaal zijn voor het afnemen van interviews met regelmatige spelers negen veldwerkers ingezet.

Alle veldwerkers zijn ervaren interviewers. Voorafgaand aan de dataverzameling zijn zij extra getraind in het werven van respondenten en het afnemen van het interview. In de training voor het werven is de nadruk gelegd op een korte uitleg over het onderzoek waarbij, om stigmatisering te voorkomen, altijd werd vermeld dat dit onderzoek een aanvulling was op het onderzoek dat twee jaar geleden is uitgevoerd onder de Nederlandse bevolking. De interviewers werden geïnstrueerd te starten met de vraag of zij aan een onderzoek mee wilden werken. Na de uitleg van het onderzoek volgde een korte screening van de herkomst, op basis daarvan werden mensen al dan niet gevraagd voor een interview.

In de training voor het interviewen lag de nadruk op een natuurlijk verloop van het gesprek waarbij de vragen wel letterlijk werden voorgelezen en antwoorden zo mogelijk vertaald werden naar de vooraf opgestelde antwoordcategorieën, waarbij ook ruimte was om door te vragen en respondenten een toelichting te laten geven op hun antwoord.

Er is gestart met werven op speellocaties. Het aanspreken van gasten van speellocaties werd over het algemeen geaccepteerd, geen van de bezoekers vond het vervelend dat er geselecteerd werd op basis van herkomst. In de speellocaties werd een aanzienlijke groep Chinese spelers aangetroffen, maar deze waren minder geneigd mee te werken dan de andere groepen (redenen werden vaak niet gegeven door deze groep; de algemene indruk van de interviewers was dat zij er op dat moment niet over wilden praten, maar liever wilden spelen). Turkse spelers werden naar verhouding minder aangetroffen op de speellocaties dan de andere groepen. Om deze redenen is besloten meer inspanningen te verrichten in het opzetten van werving van Chinese en Turkse spelers middels de sneeuwbal methode. Dit werkte goed. De Chinese interviewsters startten hun zoektocht naar respondenten in verschillende groepen (familie, zakelijk, eerder onderzoek onder Chinese groepen in Nederland) en regio's (met name de randstad, Brabant, Maastricht). De Chinese interviewsters vertelden dat de meeste respondenten die zij interviewden

openhartig praatten over hun ervaringen. Chinese spelers zien het deelnemen aan kansspelen over het algemeen als iets vanzelfsprekends. Een interviewer boekte succes door sneeuwballketens te starten via oud-medestudenten en hem bekende netwerken in verschillende steden (Eindhoven, Utrecht, Rotterdam). De ervaring van de interviewer was eveneens dat de respondenten openhartig praatten over hun spelgedrag en over hun problemen. Dit gold eveneens voor de andere doelgroepen. Wanneer het over verspeelde bedragen ging, bleken er soms inconsistenties in de antwoorden te zijn. Met andere woorden, een aantal respondenten gaf niet altijd een correct beeld van de bedragen die zij wonnen dan wel verloren. Slechts enkele respondenten braken het interview voortijdig af omdat zij het te lang vonden duren. Veel respondenten gaven aan dat zij het prettig vonden om over hun ervaringen te vertellen. Ook zeiden veel respondenten na afloop van het interview dat het gesprek hen aan het denken had gezet. Sommige respondenten spraken buitengewoon openhartig over hun gokgedrag en hun leven. Enkele vroegen of de interviewer hen wellicht kon helpen om van hun verslaving af te komen of hen in elk geval de weg te wijzen in hulpverleningsland. Vier van de geïnterviewden gaven na het gesprek aan dat zij graag in contact wilden komen met hulpverlening. De interviewers hebben hen in die gevallen doorverwezen naar een hulpverlenende instantie in hun woonplaats.

Veldwerkverslag van een interviewer

De afspraak voor een dag interviewen werd maximaal een week van tevoren aangekondigd.

Op de afgesproken dag gingen we in representatieve kleding naar amusementscentra en vestigingen van Holland Casino door heel Nederland. In totaal hebben we zo'n dertig speelgelegenheden bezocht. We verzamelden voor de speellocatie en als iedereen er was, vond een gesprek plaats met de dienstdoende eindverantwoordelijke van de desbetreffende speelgelegenheid. Tijdens deze gesprekken werd nog eens uitgelegd wat de bedoeling van het onderzoek was, welke bijstand we van de medewerkers nodig hadden en eventuele extra service die men zelf aanbood. Tot de behoeften behoorden:

- een rustige, toegankelijke plek waar we onze interviewmateriaal (veilig) konden neerzetten
- een rondleiding door de speelgelegenheid
- plekken binnen de speellocatie waar het mogelijk was rustig (of helemaal privé) het interview af te kunnen nemen
- toegangspasjes om ons te kunnen voortbewegen in de speellocatie zonder werknemers hiervoor lastig te hoeven vallen
- de mogelijkheid om respondenten wat te drinken aan te kunnen bieden

De uitbaters boden vaak zelf aan om ons te voorzien van eten en drinken (wat sommige amusementscentra als gratis dienst ook aan hun klanten aanbieden.) Na de uitleg en na de afspraken te hebben gemaakt werd nog overleg gepleegd tussen de interviewers. Hierin kwamen zaken ter sprake als het aantal interviews dat we nog nodig hadden uit de verschillende doelgroepen en de rol- en taakverdeling (zoals wie gaat waar staan en wie gaat werven). Holland Casino had liever niet dat gasten die aan het spelen waren, werden aangesproken. Er waren echter meerdere plekken beschikbaar voor de gasten om te kunnen zitten zonder te hoeven spelen. Daar konden ze zonder problemen worden benaderd. In de meeste amusementscentra was dit niet het geval. Het was hier echter vaak geen enkel punt om mensen achter een speelautomaat aan te spreken. De meeste spelers vonden dit ook geen probleem.

Tijdens het aanspreken kwamen de volgende punten aan bod:

- doel en reden van het onderzoek
- checken of de persoon in één van de doelgroepen viel
- een garantie van anonimiteit
- een vergoeding van een cadeaubon van 15 Euro
- duur van het interview
- toestemming om het gesprek op te nemen

Na afloop van het interview kwamen de volgende punten aan bod:

- bedanken
- de vergoeding + handtekening
- vragen of de persoon nog meer mensen kende voor eventuele 'sneeuwballen'
- vragen of de persoon eventueel mee wilde doen aan vervolgonderzoek
- zelf nalopen van de vragenlijst om te kijken of alles goed was ingevuld

Opvallende zaken tijdens aanspreken:

- bezoekers die op meerspelers speelden (dit zijn kansspelautomaten waar met meerdere mensen tegelijk op kan worden gespeeld), wilden bijna nooit meewerken aan een interview
- we hadden meer succes met het werven van mensen die de speelgelegenheid net binnen kwamen dan met de bezoekers die er al waren
- Marokkanen en Chinezen zeiden vaker nee tegen een interview dan de andere doelgroepen
- taalproblemen waren er vooral met Chinezen, maar ook wel met Turken
- Chinezen hadden vaker dan de andere groepen de neiging door te lopen als we ze aanspraken. Meestal met een excuserend gebaar
- Antillianen en Surinamers stonden veel meer open voor een gesprek dan de andere doelgroepen
- we zagen relatief weinig Turken in de speellocaties
- we zagen nauwelijks Turkse en Marokkaanse vrouwen in de speellocaties

Bijlage III

Sleutelinformanten

Sleutelinformant	Instelling/organisatie	Functie
Kenneth Burleson	Kentron/Novadic	Veldwerker, hulpverlener
Jan Niekolaas	AGOG	Hulpverlener, ex-AG
Martin Winter	Surinaams Inspraak Orgaan	Secretaris van het SIO, overlegorgaan van de regering over integratie en inburgering.
Clark Accord	Schrijver/onderzoeker	Schrijver van het boek 'Bingo'
Rob d'Hondt	Hands/Assissa	Trainer en hulpverlener op het gebied van preventie en deskundigheidsbevordering
Cecily Yuen	Trimbos/GGD/Albeda College	Consulent, docent
Said Ben Azzouz	Stichting Regenboog	Veldwerker, hulpverlener
Aydin Akkaya	Novadic-Kentron	Veldwerker, hulpverlener
Philip Goedhoop	Jellinek	Hulpverlener
Estee de Boer	Inspraak Orgaan Chinezen, Meldpunt Huiselijk Geweld	Maatschappelijk werker, voorlichter
Goris Verburg	Hands/Assissa	Trainer, hulpverlener en expert op het gebied van preventie KSV
Johan van Kastel	Holland Casino	Directeur SecurityenRisk control
Ronald Oud	Holland Casino	SecurityenRisk control
Driss Kamouchi	Jellinek preventie	Preventiewerker en hulpverlener
Peter de Lange	Krijco	Supervisor ksv-preventiebeleid in amusementscentra
Roy Pieters	OCAN (Inspraak Orgaan Antillianen)	Voorzitter OCAN, directeur kinder- en jeugdpsychiatrie AMC de Meren.
Alexander Loontjens	VAN Speelautomaten Branche-organisatie	Voorzitter Sectie Amusementscentra

Daarnaast vonden drie gesprekken met sleutelinformanten plaats, waaronder twee leden van de begeleidingscommissie: informanten die niet rechtstreeks met allochtone groepen werken of ermee in contact staan, maar hier wel veel kennis over hebben door hun (internationale) werkervaring en netwerk. Dit waren Pieter Remmers (directeur Assissa/medeoprichter Hands), Toon de Vos (GGZ Nederland) en Paul Geense (expert/onderzoeker o.a. op het gebied van maatschappelijke positie en opvoedingsproblematiek bij Chinezen).

Bijlage IV

Databestanden cvo

Het cvo beschikt over de volgende databestanden:

	Doelgroep (leeftijd) Regio	Data verzameld in	Aantal respondenten	opmerkingen	
Algemene bevolking	Bevolking (16+) Nederland	2004	5.575	Mixed mode; TNS NIPO	
	Bevolking (18+) Venlo e.o.	2006	1.062	Mixed mode; TNS NIPO	
	Bevolking (18+) Leeuwarden e.o.	2006	1.161	Mixed mode; TNS NIPO	
	Scholieren (13–19) Oost-Nederland	1994–1995	729	w.o. 70 Turkse scholieren	
Bezoekers speelgelegenheden	Bezoekers Holland Casino Nederland	2000	972	In 7 vestigingen HC	
	Bezoekers Amusementscentra Nederland	2000 – 2004	2040	6 AC's; 5 meetmomenten	
Recreatieve spelers, risico- spelers en probleemspelers & hulpzoekers	Regelmatige spelers Nederland	2004 – 2005	413		
	Risico- en probleemspelers HC Nederland	2000	40		
	OG leden (AGOG) Nederland	1997 – 1998	81	Nauwelijks allochtonen	
	AG leden (AGOG) Nederland	1997 – 1998	169	Nauwelijks allochtonen	
	Jonge gokkers Utrecht	1994 – 1995	29	Friet zonder fruit;	
	Dossiers HC (mensen met EV/BP) Nederland	1998 – 2000	6.754	Registraties OASE	
Sleutelinformanten	Beleidsambtenaren Provincie Utrecht	1994 – 1995	21	Inventarisatie kansspelbeleid	
	Hulpverlening/preventie/aanbie- ders kansspelautomaten Gemeente Utrecht	1994	62	Gemeentelijk beleidswijziging (2-0-0)	
	Medewerkers AC Nederland	2000 – 2004	70	Bezoekers AC/preventiebeleid	
	Medewerkers HC Nederland	2000	10	Bezoekers HC/preventiebeleid	
	Overheid/hulpverlening/ preventie/toezichhouders/ kansspelindustrie Nederland	2004 – 2005	22	Kansspel- & preventiebeleid	

Bijlage V

Aandeel en aantal allochtonen

Onderzoek		Nederland	Turkije	Marokko	Suriname	Antillen	China	Ander Westers	Niet-westers	Totaal
Leeuwarden 2006	%	94,2	0,0	0,1	0,6	0,1	0,1	4,3	0,6	100%
Bevolking 18+	n	1.090	0	1	7	1	1	50	7	1.157
Venlo 2006	%	92,0	0,5	0,4	0,1	0,1	0,0	6,4	0,6	100%
Bevolking 18+	n	976	5	4	1	1	0	68	6	1.061
Nederland 2004	%	89,4	0,4	0,3	0,9	0,4	0,2	7,6	0,8	100%
Bevolking 16+	n	4.952	20	19	50	23	9	419	45	5.537
Oost-Nederland 1995 ¹⁷	%	82,3	9,6	1,6	0,0	0,0	0,7	3,4	2,3	100%
Scholieren	n	600	70	12 ¹⁸	0	0	5 ¹⁹	25	17	729
Nederland 2004-2005	%	73,4	2,7	4,4	2,7	1,2	0,7	12,1	2,9	100%
Regelmatige spelers	n	303	11	18	11	5	3	50	12	413
Amusementscentra 2000-2004	%	59,2	6,9	5,8	6,5*		2,2	11,1	7,1	100%
Bezoekers	n	1.208	141	119	133*		44	223	143	2.040
Holland Casino 2000	%	73,9	1,4	1,7	7,5*		0,8	12,3	2,3	100%
Bezoekers	n	718	14	17	73*		8	120	22	972
Holland Casino 2000	%	72,5	0,0	2,5	7,5*		2,5	15,0	0,0	100%
Risico-/probleemspelers	n	29	0	1	3*		1	6	0	40
CBS 2006	%	81,4	1,9	1,6	1,9	0,7	0,3		12,1	100%
Bevolking 15+	n	10.870.728	259.918	217.939	259.264	95.601	34.706		1.611.470	13.349.626

* Antillianen bij Surinamers opgenomen

17. Niet naar geboorteland gevraagd maar naar nationaliteit (paspoort) en herkomst

18. Geen onderscheid naar Marokkanen; het betreft hier 'Noord-Afrikanen'

19. Geen onderscheid naar Chinezen; het betreft hier 'Aziaten'

Bevolkingsonderzoeken

Indien de bevolkingsonderzoeken worden samengevoegd levert dat 25 Turkse, 24 Marokkaanse, 58 Surinaamse, 25 Antilliaanse en tien Chinese respondenten op. Een vergelijking tussen groepen op grond van herkomstgroepering biedt vooral aanknopingspunten om verschillen in kansspeldeelname in kaart te brengen. Vanwege de relatief kleine aantal risicospelers en probleemspelers kan minder worden gezegd over het voorkomen en ernst van kansspelverslaving onder genoemde herkomstgroeperingen.

Onderzoek		Nederland	Turkije	Marokko	Suriname	Antillen	China	Ander Westers	Ander Niet-Westers	Totaal
Totaal Bevolkingsonderzoeken 2004 2006	%	90,5	0,3	0,3	0,7	0,3	0,1	6,9	0,7	100%
	N	7.018	25	24	58	25	10	537	58	7-755
CBS 2006 Bevolking 15+	%	81,4	1,9	1,6	1,9	0,7	0,3	12,1		100%
	N	10.870.728	259.918	217.939	259.264	95.601	34.706	1.611.470		13.349.626

Ten behoeve van de vergelijkbaarheid met het bevolkingsonderzoek is via Statline van het CBS de bevolking van 15 jaar en ouder bepaald. In totaal gaat het dan om 13,3 miljoen mensen. Turken, Marokkanen en Surinamers zijn de grootste van de vijf allochtone bevolkingsgroepen van 15 jaar en ouder. Zij maken elk rond de 2% van de bevolking uit. Antillianen en Chinezen vormen in die zin 'minderheden', respectievelijk vormen zij 0,7% en 0,3% van de bevolking van 15 jaar en ouder.

Onderzoek	Nederland	Turkije	Marokko	Suriname	Antillen	China	Ander Westers	Niet-westers
Nederland 2004 Bevolking 16+	89,4	0,4	0,3	0,9	0,4	0,2	7,6	0,8
CBS 2006 Bevolking 15+	81,4	1,9	1,6	1,9	0,7	0,3		12,1
Verhouding	110%	21%	19%	47%	57%	67%		69%

Opvallend is dat in het bevolkingsonderzoek met name niet-westerse allochtonen ondervertegenwoordigd zijn. Met name Turken en Marokkanen worden in geringe mate bereikt door bevolkingsonderzoek. Voor Surinamers en Antillianen en Chinezen ligt dit hoger maar minder dan we op grond van CBS gegevens zouden mogen verwachten.

Bij het onderzoek in de amusementscentra zien we een beduidend hoger bereik van allochtone bezoekers. Dit kan er op duiden dat er gemiddeld meer allochtonen in de amusementscentra komen. We dienen hierbij tenslotte in het oog te houden dat het onderzoek in zes grotere steden in Nederland is uitgevoerd en het aandeel allochtonen in de grote steden groter is dan elders in het land.

BIJLAGE V

	Neder- land	Turkije	Marokko	Suriname	Antillen	China	Ander Westers	Niet- westers
Nederland 2004-2005 Regelmatige spelers	73,4	2,7	4,4	2,7	1,2	0,7	12,1	2,9
Amusementscentra 2000-2004 Bezoekers	59,2	6,9	5,8	6,5 st		2,2	11,1	7,1
Holland Casino 2000 Bezoekers	73,9	1,4	1,7	7,5 st		0,8	12,3	2,3
CBS 2006 Bevolking 15+	81,4	1,9	1,6	1,9	0,7	0,3	12,1	

Ook bij het onderzoek onder regelmatige spelers zien we dat alle allochtonen herkomstgroepen oververtegenwoordigd zijn ten opzichte van de landelijke cijfers.

Deze oververtegenwoordiging van allochtonen zien we tevens bij het onderzoek dat in 2000 in 7 vestigingen van Holland Casino is uitgevoerd. Al is deze oververtegenwoordiging minder duidelijk dan bij de twee eerder genoemde onderzoeken.

Bijlage VI Definitie allochtoon

WRR en CBS

Definitie WRR

20. Deze omschrijving is gedeeltelijk gebaseerd op: J.E. Ellemers en R.E.F. Vaillant, Indische Nederlanders en gerepatrieerden; Muiderberg. Coutinho, 1985, blz 55.

21. De mate waarin leden van de derde generatie zich zelf als allochtoon beschouwen, zal van groep tot groep sterk uiteen lopen. Jonge Molukkers behoren thans vaak tot deze derde generatie; zij identificeren zich soms sterk met de Molukse gemeenschap. Voor kleinkinderen van Belgen die zich tijdens de Eerste Wereldoorlog hier hebben gevestigd, zal de identificatie met België meestal minder sterk zijn.

In dit rapport hanteren wij het begrip allochtoon grotendeels naar de definitie van de Wetenschappelijke Raad van het Regeringsbeleid (WRR). Het begrip allochtoon wordt in het Rapport Allochtonenbeleid van de WRR (1989) als volgt gedefinieerd.

Tot de allochtonen rekt hij (de WRR) alle hier woonachtige vreemdelingen, alle hier woonachtige ex-vreemdelingen die tot Nederlander zijn genaturaliseerd en alle Nederlanders die afkomstig zijn uit de (voormalige) overzeese gebiedsdelen. Voorts rekt de raad als allochtoon de nakomelingen tot in de derde generatie van de zojuist genoemden, voor zover deze zich nog enigermate met de herkomst van hun (groot)ouders wensen te identificeren²⁰. De vraag of zij zijn geboren uit een verbintenis tussen allochtonen of uit een verbintenis van een allochtoon met een autochtoon doet hierbij niet ter zake. Onder de 'derde generatie' worden de kinderen verstaan van de in Nederland geboren kinderen van personen die zich hier, komend van elders hebben gevestigd²¹.

De raad is zich ervan bewust dat de hiervoor gegeven omschrijving van 'allochtoon' geen schoonheidsprijs verdient, vooral omdat zij voor wat betreft de tweede en de derde generatie een mengeling van objectieve en subjectieve elementen omvat. Zij weerspiegelt zo echter wel de vragen waarvoor juist deze generaties kunnen komen staan, en zij houdt rekening met het verschijnsel van de 'dubbele loyaliteit'. Veel migranten en hun nazaten identificeren zich in cultureel opzicht zowel met het land van vestiging als met het land van herkomst, ook als zij daar zelf nooit hebben gewoond. Een tweede voordeel van de gehanteerde formulering is dat het voorstel van de raad om bij voorzieningengebruik zoveel mogelijk het middel van zelfregistratie te hanteren hieruit logisch voortvloeit. Het is aan de betrokkene zelf te bepalen – voor zover deze althans tot de tweede of derde generatie behoort – of hij of zij als allochtoon wenst te worden gezien. De gepresenteerde omschrijving biedt hiertoe de mogelijkheid.

(Bron: WRR, 1989, p.61-62)

Definitie CBS

Het CBS rekt personen tot de allochtonen als ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de eerste generatie) en personen die in Nederland zijn geboren (de tweede generatie).

1e generatie allochtonen

Persoon is zelf in buitenland geboren; ten minste één ouder is in het buitenland geboren.

2e generatie allochtonen

Persoon is in Nederland geboren; ten minste één ouder is in het buitenland geboren.

- tweede generatie: 1 ouder in buitenland geboren
Persoon is in Nederland geboren; één ouder is in het buitenland geboren.
- tweede generatie: 2 ouders in buitenland geboren
Persoon is in Nederland geboren; beide ouders zijn in het buitenland geboren.

Totaal herkomstgroeperingen

Exclusief autochtonen.

De herkomstgroepering wordt bepaald aan de hand van het geboorteland van de persoon zelf (1e generatie) of dat van de moeder (2e generatie), tenzij de moeder in Nederland is geboren. In dat geval is gerubriceerd naar het geboorteland van de vader.

Acht herkomstgroeperingen mogelijk

Geboorteland respondent	Geboorteland vader	Geboorteland moeder	Subscriptie
NL	NL	NL	Autochtoon
NL	Ander	NL	2e generatie
NL	NL	Ander	2e generatie
NL	Ander	Ander	2e generatie
Ander	NL	NL	Autochtoon
Ander	Ander	NL	1e generatie
Ander	NL	Ander	1e generatie
Ander	Ander	Ander	1e generatie

Westerse en niet-westers landen

Bij het CBS wordt bovendien onderscheid gemaakt in Westerse en Niet-westerse allochtonen. Of beter allochtonen die geboren zijn in, of wiens (groot)ouders geboren zijn, in westerse of niet-westerse landen. CBS hanteert daar bij de volgende indeling

- Europa, Noord-Amerika, Oceanië, Japan en Indonesië worden daarbij als westerse landen beschouwd.
- Niet-westers landen zijn de landen in Latijns-Amerika, Afrika en Azië (uitgezonderd Japan en Indonesië).

Op grond van hun sociaal-economische en -culturele positie worden allochtonen uit de laatste twee landen tot de westerse allochtonen gerekend. Het gaat vooral om mensen die in voormalig Nederlands Indië zijn geboren en werknemers van Japanse bedrijven met hun gezin. [Bron: CBS Statline]

27 herkomstgroeperingen

Indien een onderscheid wordt gemaakt tussen allochtonen uit westerse landen en Niet-westerse landen wordt het aantal potentiële herkomstgroeperingen verhoogd tot 27. In principe kunnen vader, moeder en kind op drie locaties worden geboren: [i] Nederland, [ii] ander westers land [iii] een niet-westers land. Er zijn met andere woorden negen 'ouder combinaties' mogelijk. In totaal dus 27 mogelijke herkomstgroeperingen.

	Geboorteland persoon	Geboorteland moeder	Geboorteland vader	Definitie CBS	Generatie	Gemengd Ouders	Herkomst Ouders
1	Niet-westers	Niet-westers	Niet-westers	1e gen. Niet-westers	1e		N
2	Niet-westers	Niet-westers	NL	1e gen. Niet-westers	1e/2e	Gemengd	N/NL
3	Niet-westers	Niet-westers	Westers	1e gen. Niet-westers	1e	Gemengd	N/W
4	Niet-westers	NL	Niet-westers	1e gen. Niet-westers	1e/2e	Gemengd	N/NL
5	Niet-westers	NL	NL	Autochtoon	Autochtoon		NL
6	Niet-westers	NL	Westers	1e gen. Niet-westers	1e/2e	Gemengd	W/NL
7	Niet-westers	Westers	Niet-westers	1e gen. Niet-westers	1e	Gemengd	N/W
8	Niet-westers	Westers	NL	1e gen. Niet-westers	1e/2e	Gemengd	W/NL
9	Niet-westers	Westers	Westers	1e gen. Niet-westers	1e		W
10	NL	Niet-westers	Niet-westers	2e gen. Niet-westers	2e		N
11	NL	Niet-westers	NL	2e gen. Niet-westers	2e	Gemengd	N/NL
12	NL	Niet-westers	Westers	2e gen. Niet-westers	2e	Gemengd	N/W
13	NL	NL	Niet-westers	2e gen. Niet-westers	2e	Gemengd	N/NL
14	NL	NL	NL	Autochtoon	Autochtoon		NL
15	NL	NL	Westers	2e gen. Westers	2e	Gemengd	W/NL
16	NL	Westers	Niet-westers	2e gen. westers	2e	Gemengd	N/W
17	NL	Westers	NL	2e gen. Westers	2e	Gemengd	W/NL
18	NL	Westers	Westers	2e gen. Westers	2e		W
19	Westers	Niet-westers	Niet-westers	1e gen. Westers	1e/2e		N
20	Westers	Niet-westers	NL	1e gen. westers	1e/2e	Gemengd	N/NL
21	Westers	Niet-westers	Westers	1e gen. Westers	1e	Gemengd	N/W
22	Westers	NL	Niet-westers	1e gen. Westers	1e/2e	Gemengd	N/NL
23	Westers	NL	NL	Autochtoon	Autochtoon		NL
24	Westers	NL	Westers	1e gen. Westers	1e/2e	Gemengd	W/NL
25	Westers	Westers	Niet-westers	1e gen. Westers	1e	Gemengd	N/W
26	Westers	Westers	NL	1e gen. Westers	1e/2e	Gemengd	W/NL
27	Westers	Westers	Westers	1e gen. Westers	1e		W

[8] Bijvoorbeeld iemand die in Zuid-Amerika is geboren uit een NL vader en een Belgische moeder wordt beschouwd als een 1e generatie niet-westers allochtoon.

[13] en [16]: uitzondering door regel CBS dat de herkomstgroepering wordt bepaald aan de hand van het geboorteland van de persoon zelf (1e generatie) of dat van de moeder (2e generatie), tenzij de moeder in Nederland is geboren. In welk geval gerubriceerd wordt naar het geboorteland van de vader.'

[19] Iemand die in Duitsland is geboren uit Turkse ouders wordt in Nederland als 1e generatie westers allochtoon beschouwd. Ter vergelijking: [10] iemand die in Nederland is geboren uit Turkse ouders wordt als 2e generatie niet-westers allochtoon beschouwd.

[26] Iemand in Indonesië geboren met Indonesische (moeder) en Nederlandse (vader) ouders

n.b. Als we ook de mogelijkheid beschouwen dat ouders in verschillende Niet-westerse of westerse landen geboren kunnen worden neemt het aantal mogelijkheden verder toe tot 125. Als uitgegaan wordt van de mogelijkheid dat vader, moeder en kind in vijf verschillende landen geboren kunnen zijn: NL/westers land A/westers land B/Niet-westers land A/Niet-westers land B. Dan zijn er $5^5 = 125$ mogelijkheden. Die hier niet zijn uitgeschreven.

Fictieve cases uitzonderingen

Bij gemengd 'huwelijk' tussen een Nederlandse vrouw en een Turkse man. Als het kind in Turkije wordt geboren en naar Nederland komt is het een 1e generatie allochtoon van Turkse herkomst. Als het kind in Nederland wordt geboren is het een 2e generatie allochtoon, nog steeds van Turkse herkomst omdat de moeder Nederlands is en in dit geval gerubriceerd wordt naar het geboorteland van de vader.

Bij gemengd 'huwelijk' tussen een Belgische vrouw en een Turkse man. Als het kind in België wordt geboren en vervolgens naar Nederland komt is het een kind van de 1e generatie van Belgische herkomst. Als het kind in Turkije wordt geboren vervolgens naar Nederland komt is het een kind van de 1e generatie van Turkse herkomst. Als het kind in Nederland wordt geboren is het een 2e generatie kind, van Belgische herkomst. Ter vergelijking: in het geval van een gemengd huwelijk tussen een Nederlandse vrouw en een Turkse man is een kind dat in Nederland geboren wordt van de 2e generatie van Turkse afkomst!

Persoon in Afrika geboren uit Canadese ouders.

Volgens CBS definitie is dit een 1e generatie niet-westers allochtoon. Qua land van herkomst zouden deze gevallen misschien beter als westers gedefinieerd kunnen worden (afhankelijk van de identificatie van de persoon met zijn culturele achtergrond). Iemand die in Afrika is geboren met Nederlandse moeder en Marokkaanse vader is ook een 1e generatie niet-westers allochtoon.

Onderscheiden herkomstgroeperingen

- Suriname
- Nederlandse Antillen & Aruba: De tot het Nederlandse koninkrijk behorende eilanden Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint-Eustatius en Sint-Maarten.
- Marokko: Marokko, Ifni, Spaanse Sahara, Westelijke Sahara.
- Turkije
- China

Bijlage VII

Deelname aan kansspelen

Onderstaande tabellen zijn gebaseerd op bevolkingsonderzoek uit 2004 waarbij in totaal aan 5.575 respondenten een vragenlijst is afgenomen (de Bruin, Meijerman et al., 2006).

De eerste vier tabellen betreffen gegevens indien een weging wordt uitgevoerd op sekse, leeftijd, gezinsgrootte, opleiding en land van herkomst. De laatste vier tabellen laten de 'ruwe' niet gewogen data zien. In elk van de vier tabellen worden achtereenvolgens de lifetimeprevalenties en laatstejaarprevalenties van deelname afgezet tegen de vijf herkomstgroepen en drie 'vergelijkingsgroepen' te weten westers allochtonen, overige niet-westerse allochtonen en autochtonen.

Omdat bij meerdere vormen van kansspelen 25% of meer van de verwachte frequenties in de cellen kleiner is dan 5 is in de derde en vierde tabel het aantal vrijheidsgraden teruggebracht door cellen samen te voegen. In deze tabellen worden steeds drie groepen met elkaar vergeleken: autochtonen, westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen.

De kansspelen waarbij significante verschillen zijn gevonden tussen de herkomstgroepen zijn in de tabellen grijs gearceerd.

Lifetime gewogen	n	Loterij	Kraslot	Kansspel automaat	Casino spel	Paarden wedden	Illegaal	Internet
Nederland	4.501	77	30	37	26	4	4	1
Turkije	73	49	43	37	15	3	3	0
Marokko	69	26	13	19	12	0	0	0
Suriname	139	84	50	23	13	4	7	0
Antillen	58	62	40	41	2	2	7	9
China	26	56	39	35	15	15	15	0
Ander westers	454	76	37	34	24	6	4	3
Ander niet-westers	141	55	22	31	16	3	4	0
Totaal	5.460	75	31	36	24	4	4	1
Pearson χ^2 toets								
χ^2	=	173	57	24	46	#	#	#
df	=	7	7	7	7			
p	=	<0,0005	<0,0005	0,001	<0,0005			

mag niet worden berekend omdat 25% of meer van de verwachte frequenties in de cellen kleiner is dan 5.

Tabel 36 Lifetimeprevalentie deelname kansspelen (in %) naar herkomstgroepering gewogen, Bevolkingsonderzoek 2004,

Laatste jaar gewogen	n	Loterij	Kraslot	Kansspel automaat	Casino spel	Paarden wedden	Illegaal	Internet	Kaarten/dobbelsten	Sport poules	Bingo
Nederland	4.500	62	11	11	6	1	1	1	7	10	9
Turkije	73	36	7	18	15	0	3	0	0	8	8
Marokko	69	17	0	0	6	0	0	0	10	10	6
Suriname	139	57	30	1	2	0	3	0	5	3	4
Antillen	58	38	19	2	0	0	0	9	10	0	9
China	27	23	0	11	0	0	0	0	0	7	0
Ander westers	454	58	15	8	4	1	1	2	5	8	9
Ander niet-westers	141	39	12	10	2	0	0	0	5	4	4
Totaal	5.460	60	12	10	6	1	1	1	7	9	8
Pearson χ^2toets											
χ^2	=	128,3	65,5	32,5	#	#	#	#	#	18,9	9,3
df	=	7	7	7						7	7
p	=	<0,0005	<0,0005	<0,0005						0,009	0,232

mag niet worden berekend omdat 25% of meer van de verwachte frequenties in de cellen kleiner is dan 5.

Tabel 37 Laatstejaarprevalentie deelname kansspelen (in %) naar herkomstgroepering gewogen, Bevolkingsonderzoek 2004

Lifetime gewogen	n	Loterij	Kraslot	Kansspel automaat	Casino spel	Paarden wedden	Illegaal	Internet
Nederland	4.500	77	30	37	26	4	4	1
Westers	454	76	37	34	24	6	4	3
Niet-westers	506	59	34	29	13	3	5	1
Totaal	5.460	75	31	36	24	4	4	1
Pearson χ^2toets								
χ^2	=	81,8	11,6	12,0	39,7	3,8	1,7	8,6
df	=	2	2	2	2	2	2	2
p	=	<0,0005	0,003	0,002	<0,0005	0,148	0,424	0,013

Tabel 38 Lifetimeprevalentie deelname kansspelen (in %) naar herkomstgroepering gewogen, Bevolkingsonderzoek 2004

Laatste jaar gewogen	n	Loterij	Kraslot	Kansspel automaat	Casino spel	Paarden wedden	Illegaal	Internet	Kaarten/dobbelsten	Sport poules	Bingo
Nederland	4.500	62	11	11	6	1	1	1	7	10	9
Westers	454	58	15	8	4	0	1	2	5	8	9
Niet-westers	506	40	15	6	4	0	1	1	5	5	6
Totaal	5.460	60	12	10	6	1	1	1	7	9	8
Pearson χ^2toets											
χ^2	=	92,8	8,1	11,4	4,3	#	#	#	2,6	12,8	5,6
df	=	2	2	2	2				2	2	2
p	=	<0,0005	0,018	0,003	0,113				0,271	0,002	0,060

mag niet worden berekend omdat 25% of meer van de verwachte frequenties in de cellen kleiner is dan 5.

Tabel 39 Laatstejaarprevalentie deelname kansspelen (in %) naar herkomstgroepering gewogen, Bevolkingsonderzoek 2004

Lifetime ongewogen	n	Loterij	Kraslot	Kansspel automaat	Casino spel	Paarden wedden	Illegaal	Internet
Nederland	4.952	79	29	36	28	5	4	1
Turkije	20	50	35	35	10	5	5	0
Marokko	19	42	11	16	16	0	0	0
Suriname	53	81	47	25	17	4	6	0
Antillen	24	63	38	42	13	4	8	8
China	9	67	44	44	22	22	11	0
Ander westers	413	80	35	36	30	7	5	2
Ander niet-westers	47	55	28	36	17	6	2	0
Totaal	5.537	79	30	36	27	5	4	1
Pearson χ^2toets								
χ^2	=	46,7	19,0	6,9	10,7	#	#	#
df	=	7	7	7	7			
p	=	<0,0005	0,008	0,438	0,151			

mag niet worden berekend omdat 25% of meer van de verwachte frequenties in de cellen kleiner is dan 5.

Tabel 40 Lifetimeprevalentie deelname kansspelen (in %) naar herkomstsgroepering ongewogen, Bevolkingsonderzoek 2004

Laatste jaar ongewogen	n	Loterij	Kraslot	Kansspel automaat	Casino spel	Paarden wedden	Illegaal	Internet	Kaarten/ dobbelen	Sport poules	Bingo
Nederland	4.952	63	11	9	6	1	1	1	6	9	7
Turkije	20	35	5	15	10	0	5	0	0	15	5
Marokko	19	32	0	0	11	0	0	0	5	5	11
Suriname	53	57	23	2	2	0	2	0	6	4	4
Antillen	24	42	21	8	4	0	0	8	4	0	12
China	9	22	0	11	0	0	0	0	0	11	0
Ander westers	413	61	15	8	5	0	1	2	6	7	8
Ander niet-westers	47	40	15	13	4	0	0	0	6	11	2
Totaal	5.537	63	11	9	6	1	1	1	6	9	7
Pearson χ^2toets											
χ^2	=	37,5	#	#	#	#	#	#	#	#	#
df	=	7									
p	=	<0,0005									

mag niet worden berekend omdat 25% of meer van de verwachte frequenties in de cellen kleiner is dan 5.

Tabel 41 Laatstejaarprevalentie deelname kansspelen (in %) naar herkomstsgroepering ongewogen, Bevolkingsonderzoek 2004

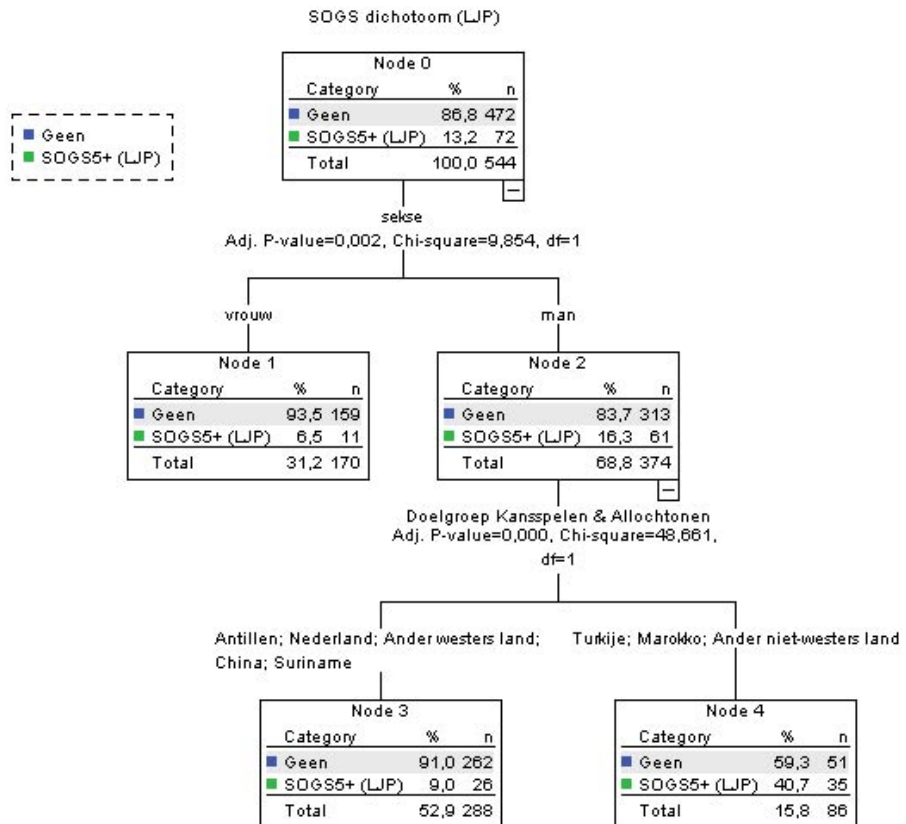
Lifetime ongewogen	n	Loterij	Kraslot	Kansspel automaat	Casino spel	Paarden wedden	Illegaal	Internet
Nederland	4.952	79	29	36	28	5	4	1
Westers	331	80	35	36	30	7	5	2
Niet-westers	172	63	35	31	16	5	5	1
Totaal	5.537	79	30	36	27	5	4	1
Pearson χ^2 toets								
χ^2	=	27,5	8,1	1,5	13,4	2,5	1,5	1,9
df	=	2	2	2	2	2	2	2
p	=	<0,0005	0,017	0,483	0,001	0,284	0,481	0,396

Tabel 42 Lifetimeprevalentie deelname kansspelen (in %) naar herkomstgroepering ongewogen, Bevolkingsonderzoek 2004

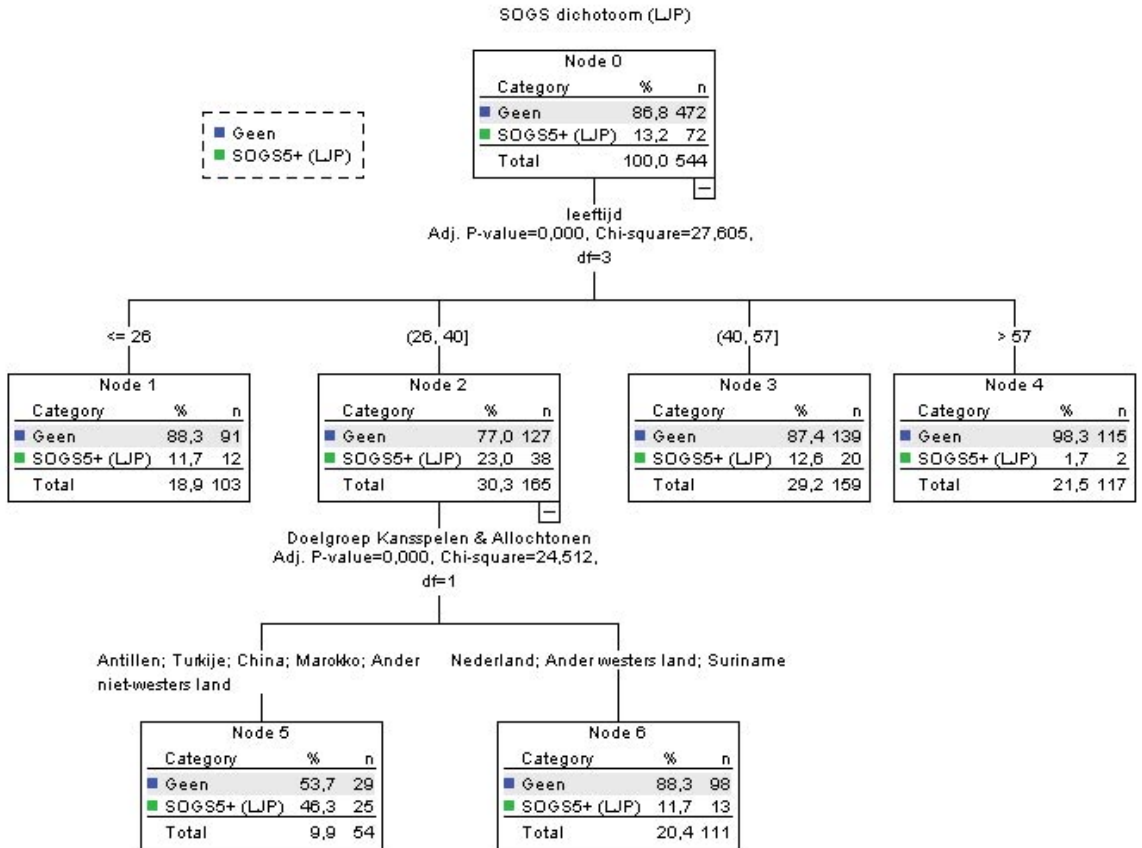
Laatste jaar ongewogen	n	Loterij	Kraslot	Kansspel Automaat	Casino spel	Paarden wedden	Illegaal	Internet
Nederland	4.952	63	11	9	6	1	1	1
Westers	331	61	15	8	5	0	1	2
Niet-westers	172	43	15	8	5	0	1	1
Totaal	5.537	63	11	9	6	0,5	1	1
Pearson χ^2 toets								
χ^2	=	29,9	8,3	1,4	0,5	1,7	1,1	5,4
df	=	2	2	2	2	2	2	2
p	=	<0,0005	0,016	0,507	0,769	0,428	0,577	0,068

Tabel 43 Laatstejaarprevalentie deelname kansspelen (in %) naar herkomstgroepering ongewogen, Bevolkingsonderzoek 2004

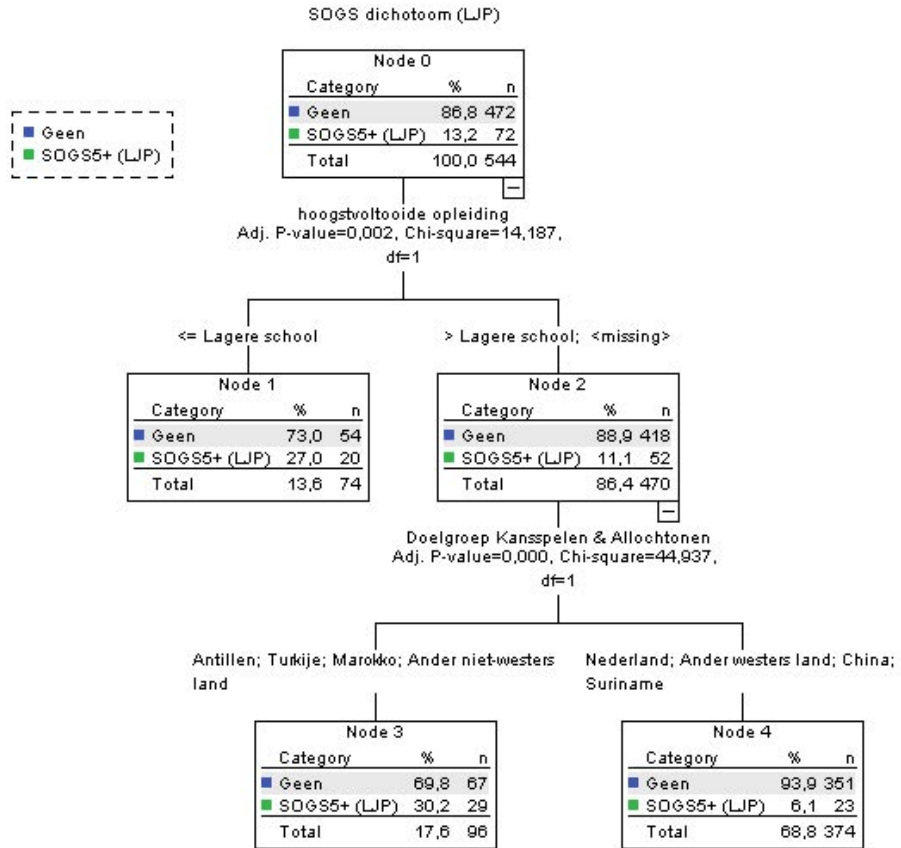
Bijlage VIII CHAID- boomdiagrammen hoofdstuk 5

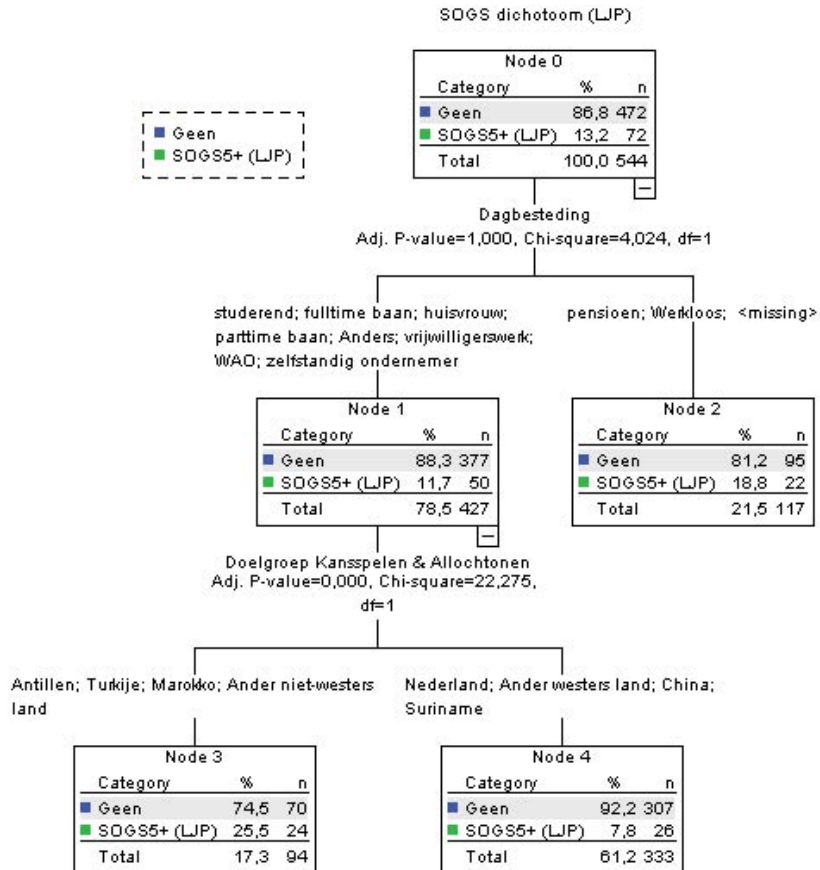
CHAID 1 Regelmatige spelers (n=544): met SOGS (LJP) als afhankelijke variabele waarbij seksse (als constante) en land van herkomst als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen.

CHAID 2 Regelmatige spelers (n=544): met SOGS (LJP) als afhankelijke variabele waarbij leeftijd (als constante) en land van herkomst als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen.

CHAID 3 Regelmatige spelers (n=544): met SOGS (LJP) als afhankelijke variabele waarbij opleiding (als constante) en land van herkomst als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen.

CHAID 4 Regelmatige spelers (n=544): met SOGS (LJP) als afhankelijke variabele waarbij dagbesteding (als constante) en land van herkomst als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen.

SOGS dichotoom (LJP)

Node 0		
Category	%	n
■ Geen	86,8	472
■ SOGS5+ (LJP)	13,2	72
Total	100,0	544

■ Geen
■ SOGS5+ (LJP)

Netto maandinkomen in categorieën
Adj. P-value=0,788, Chi-square=12,884,
df=3

<= 675-900 (675-900, 900-1350]; <missing> (900-1350, 1350-1800] > 1350-1800

Node 1		
Category	%	n
■ Geen	81,2	117
■ SOGS5+ (LJP)	18,8	27
Total	26,5	144

Node 2		
Category	%	n
■ Geen	90,5	134
■ SOGS5+ (LJP)	9,5	14
Total	27,2	148

Node 3		
Category	%	n
■ Geen	81,4	92
■ SOGS5+ (LJP)	18,6	21
Total	20,8	113

Node 4		
Category	%	n
■ Geen	92,8	129
■ SOGS5+ (LJP)	7,2	10
Total	25,6	139

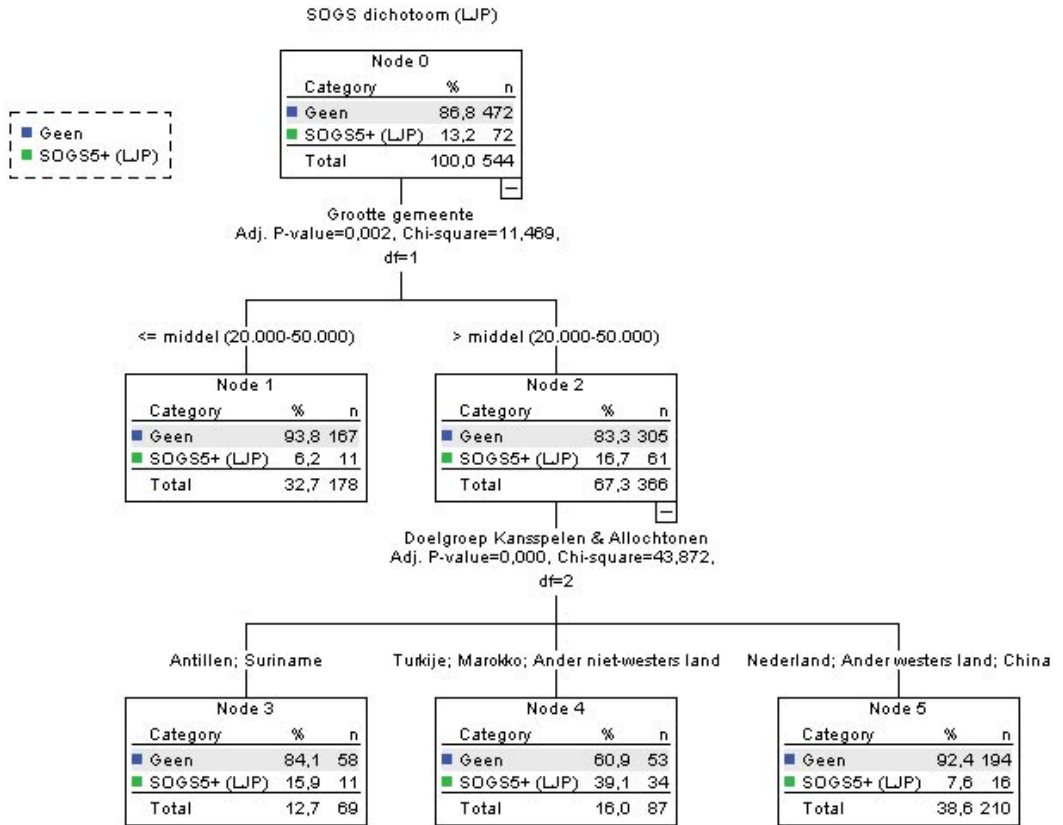
Doelgroep Kansspelen & Allochtonen
Adj. P-value=0,000, Chi-square=34,957,
df=1

Antillen; Nederland; Ander westers land; China Turkije; Marokko; Suriname; Ander niet-westers land

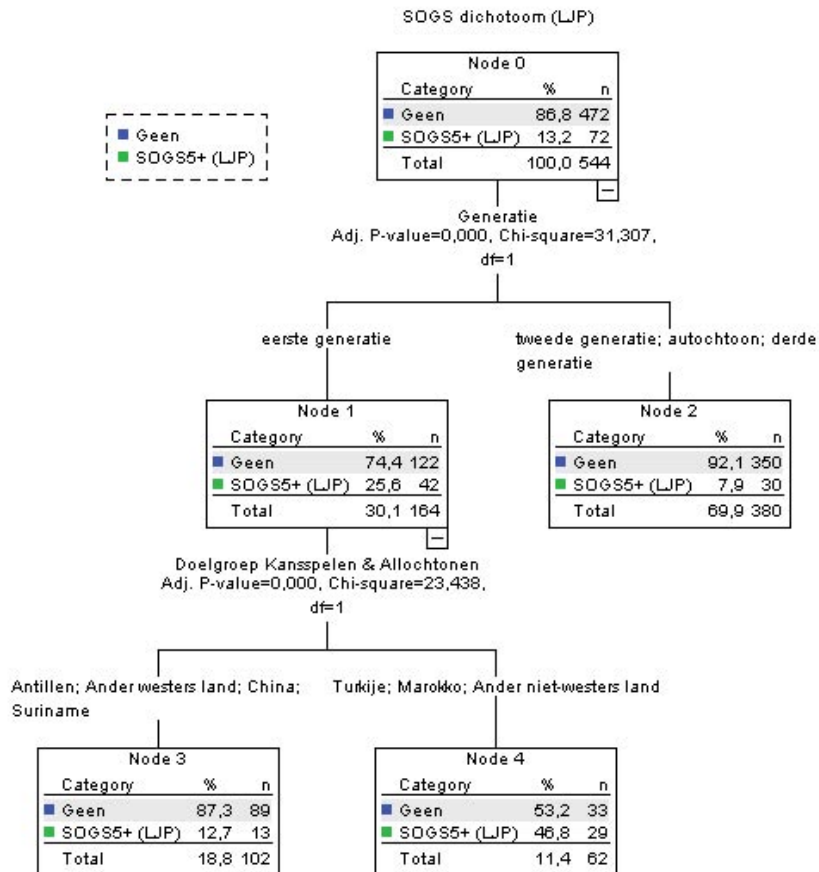
Node 5		
Category	%	n
■ Geen	96,6	85
■ SOGS5+ (LJP)	3,4	3
Total	16,2	88

Node 6		
Category	%	n
■ Geen	57,1	32
■ SOGS5+ (LJP)	42,9	24
Total	10,3	56

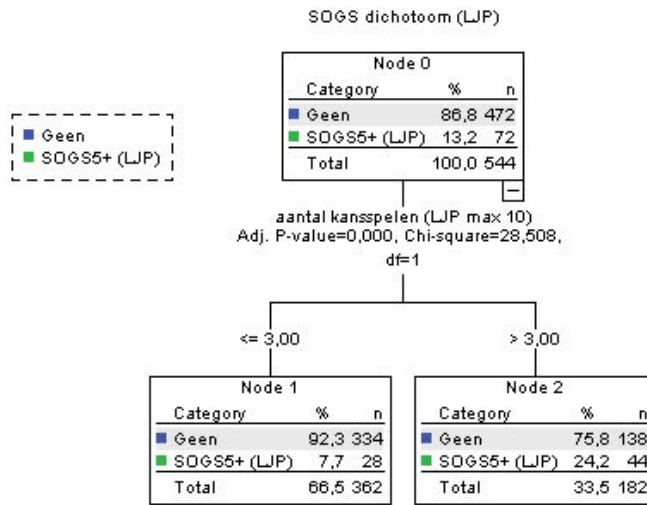
CHAID 5 Regelmatige spelers (n=544): met SOGS (LJP) als afhankelijke variabele waarbij het netto maandinkomen (als constante) en land van herkomst als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen.

CHAID 6 Regelmatige spelers (n=544): met SOGS (LJP) als afhankelijke variabele waarbij de grootte van de gemeente (als constante) en land van herkomst als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen.

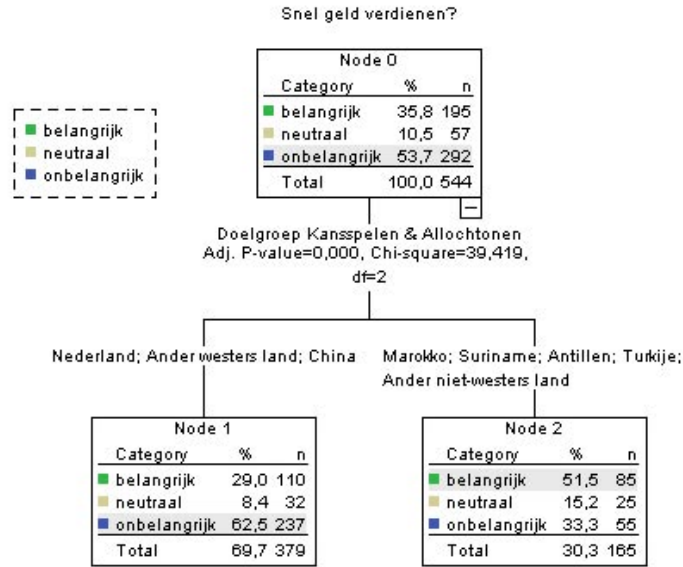

CHAID 7 Regelmatige spelers (n=544): met SOGS (LJP) als afhankelijke variabele waarbij generatie (als constante) en land van herkomst als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen.

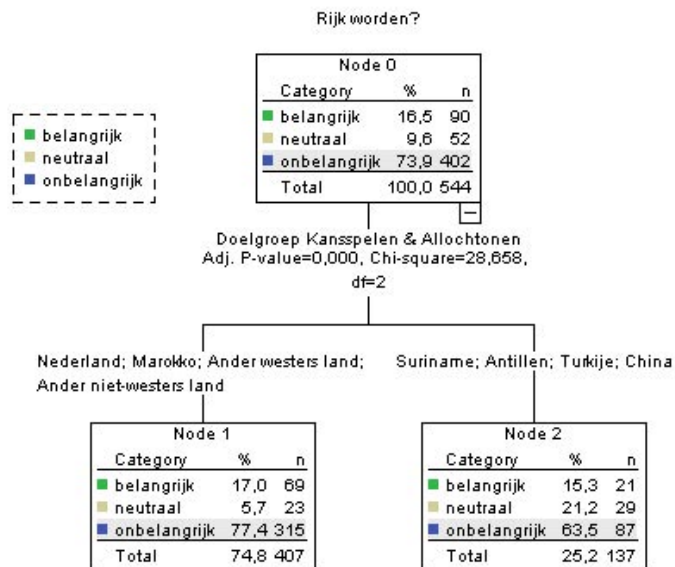

CHAID 8 Regelmatige spelers (n=544): met SOGS (LJP) als afhankelijke variabele waarbij het aantal kansspelen waaraan het afgelopen jaar is deelgenomen (als constante) en land van herkomst als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen.

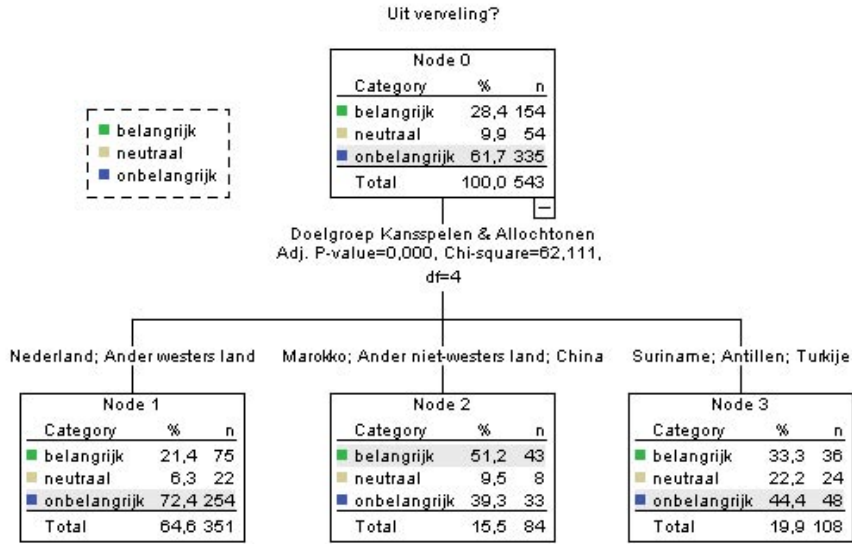
Redenen om te spelen

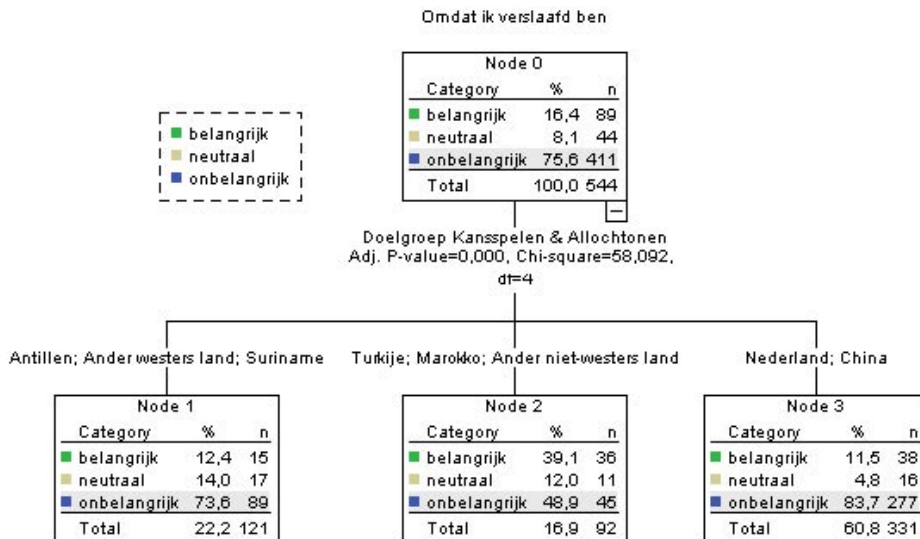
CHAID 9 Regelmatige spelers (n=544): met 'snel geld verdienen' als afhankelijke variabele en land van herkomst als onafhankelijke variabele.

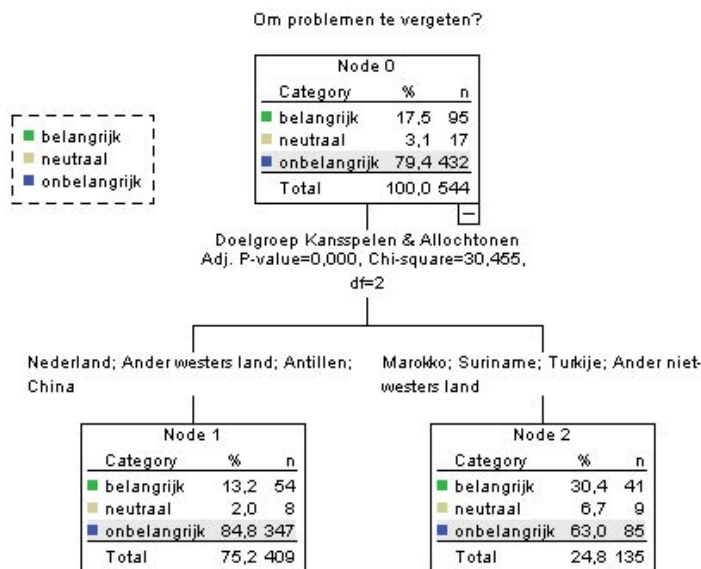
CHAID 10 Regelmatige spelers (n=544): met 'rijk willen worden' als afhankelijke variabele en land van herkomst als onafhankelijke variabele.

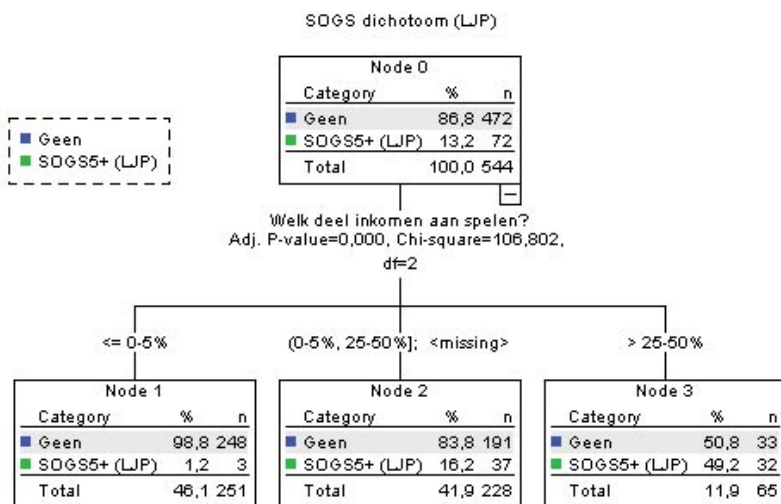
CHAID 11 Regelmatige spelers (n=544): met 'uit verveling' als afhankelijke variabele en land van herkomst als onafhankelijke variabele.

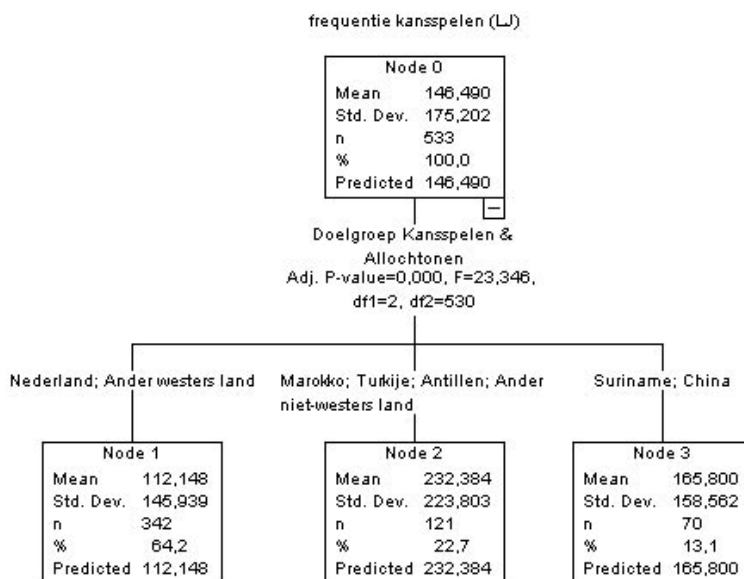
CHAID 12 Regelmatige spelers (n=544): met als reden 'omdat ik verslaafd ben' als afhankelijke variabele en land van herkomst als onafhankelijke variabele.

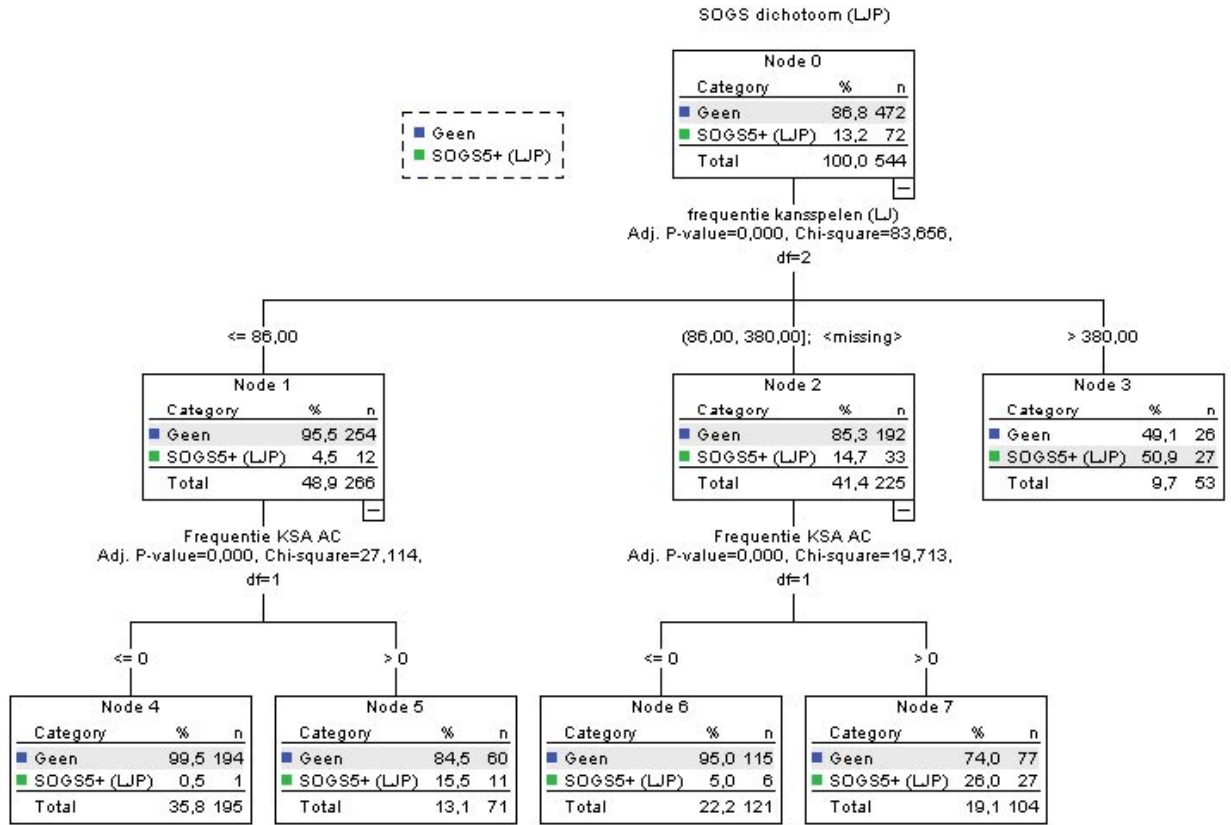
CHAID 13 Regelmatige spelers (n=544): met 'om problemen te vergeten' als afhankelijke variabele en land van herkomst als onafhankelijke variabele.

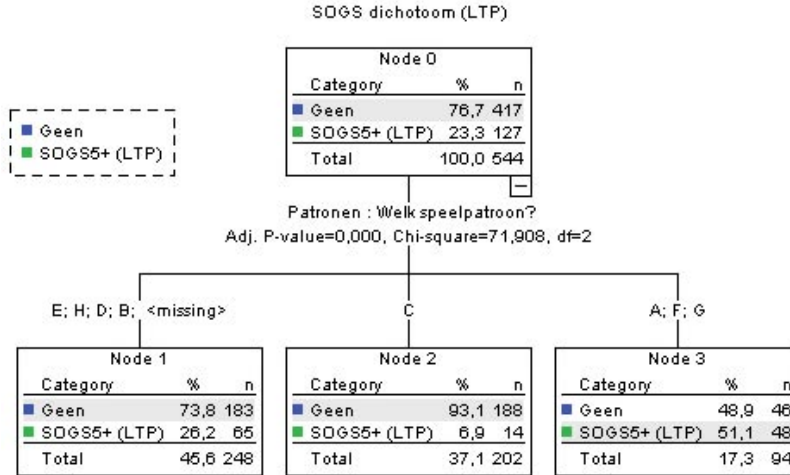
CHAID 14 Regelmatige spelers (n=544): met SOGS (LJP) als afhankelijke variabele waarbij de bestedingen aan kansspelen (als constante) en land van herkomst als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen.

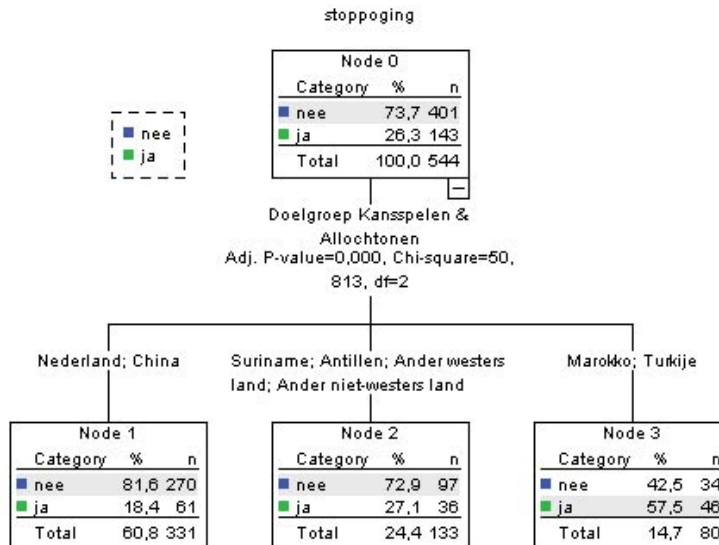
CHAID 15 Regelmatige spelers (n=544): met frequentie deelname (LJ) als afhankelijke variabele en land van herkomst als onafhankelijke variabele.

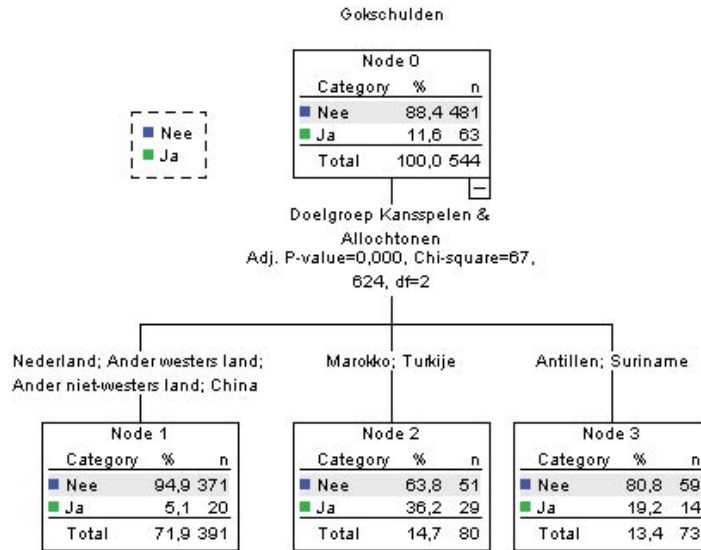
CHAID 16 Regelmatige spelers (n=544): met SOGS (LJP) als afhankelijke variabele waarbij de frequentie van deelname aan kansspelen (als constante) en land van herkomst als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen.

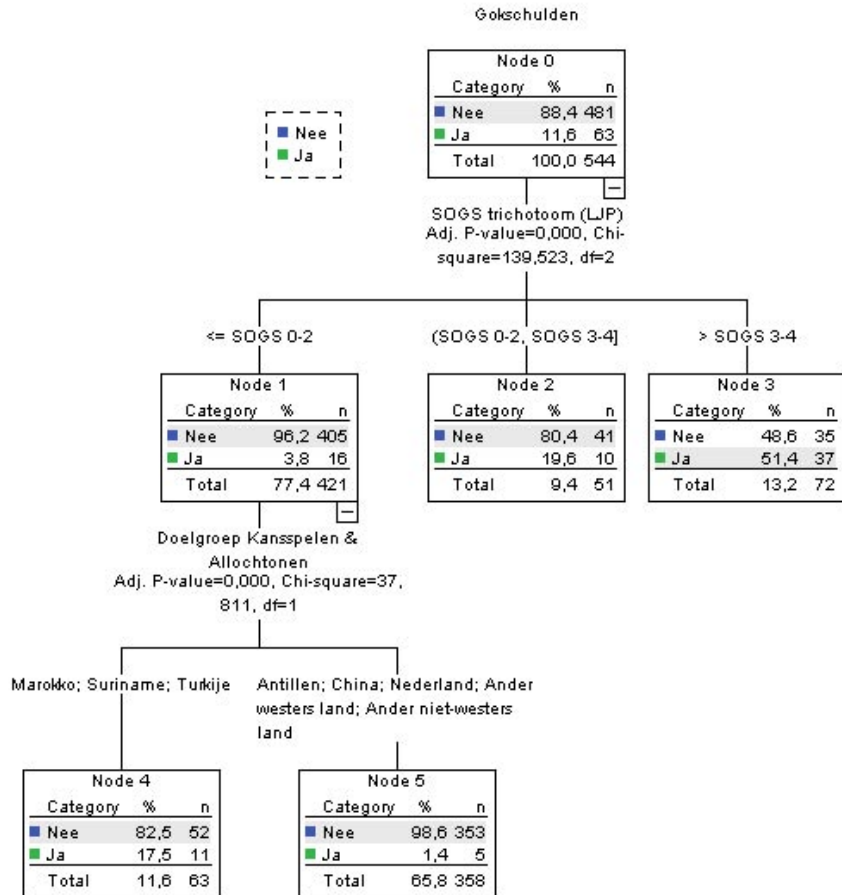
CHAID 17 Regelmatige spelers (n=544): met SOGS (LTP) als afhankelijke variabele waarbij de speelpatronen van de respondenten (als constante) en land van herkomst als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen.

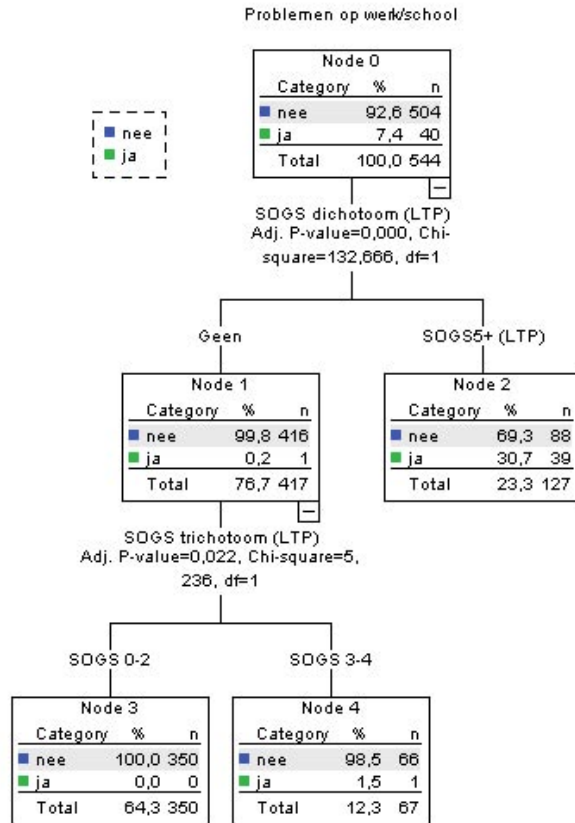
CHAID 18 Regelmatige spelers (n=544): met 'stopgogingen ondernomen' als afhankelijke variabele en land van herkomst als onafhankelijke variabele.

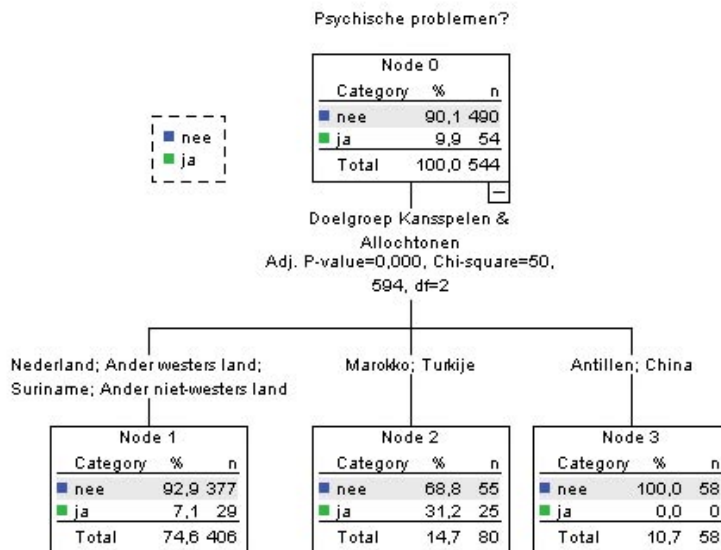
CHAID 19 Regelmatige spelers (n=544): met 'gokschulden' als afhankelijke variabele en land van herkomst als onafhankelijke variabele.

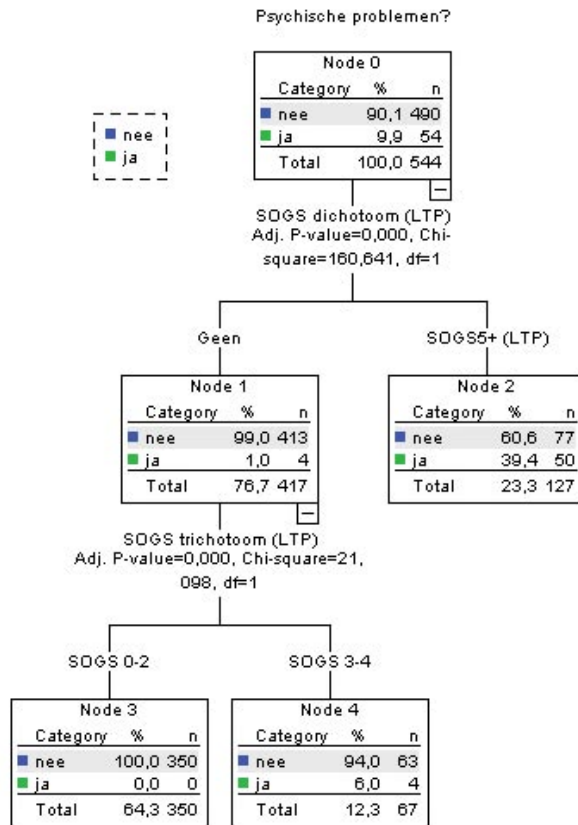
CHAID 20 Regelmatige spelers (n=544): met 'gokschulden' als afhankelijke variabele waarbij de SOGS variabelen en het land van herkomst als onafhankelijke variabelen zijn opgenomen.

CHAID 21 Regelmatige spelers (n=544): met 'problemen op het werk of op school' als afhankelijke variabele en SOGS-variabelen en land van herkomst als onafhankelijke variabelen.

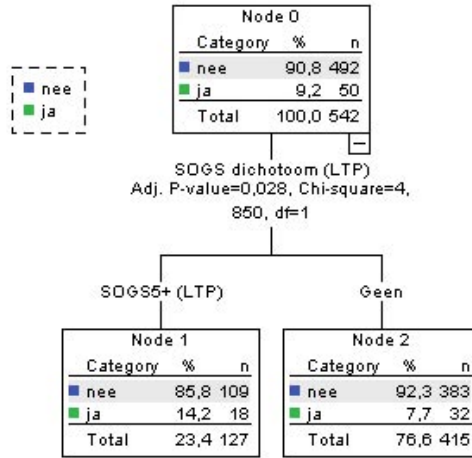

CHAID 22 Regelmatige spelers (n=544): met 'psychische problemen' als afhankelijke variabele en land van herkomst als onafhankelijke variabele.

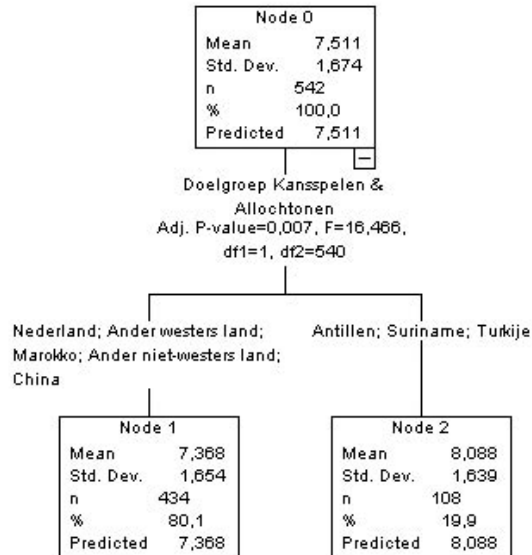
CHAID 23 Regelmatige spelers (n=544): met 'psychische problemen' als afhankelijke variabele en de SOGS variabelen en land van herkomst als onafhankelijke variabelen.

Psychiatrische diagnose (LTP)

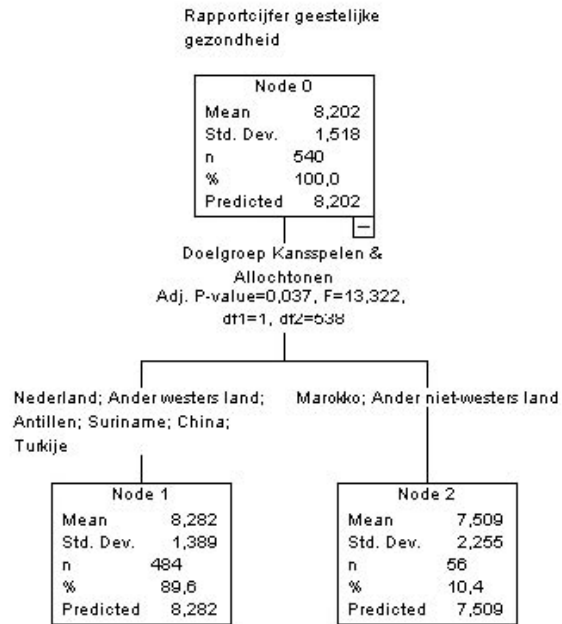

CHAID 24 *Regelmatische spelers (n=544): met 'ooit psychiatrische diagnose' als afhankelijke variabele en de sogcs variabelen en land van herkomst als onafhankelijke variabelen.*

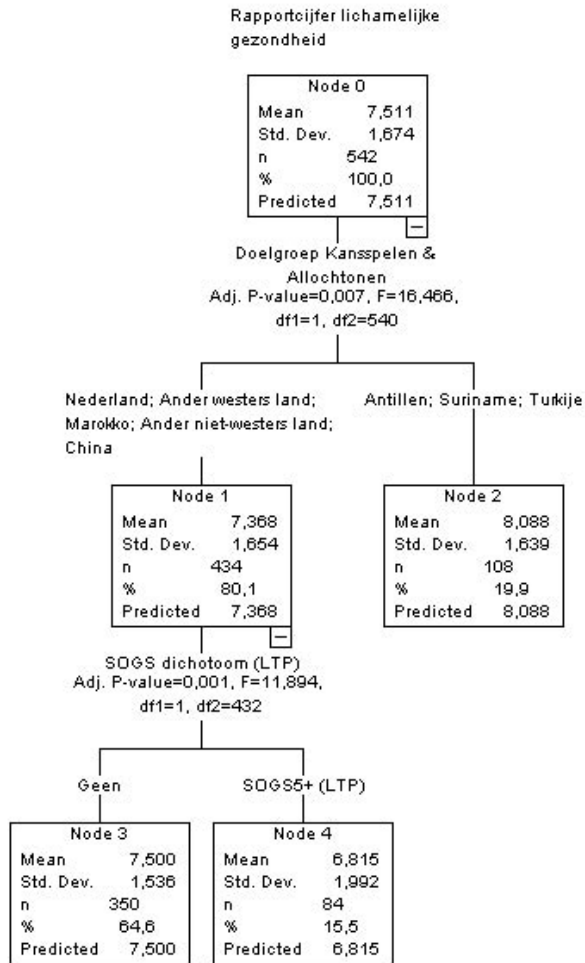
Rapportcijfer lichamelijke gezondheid

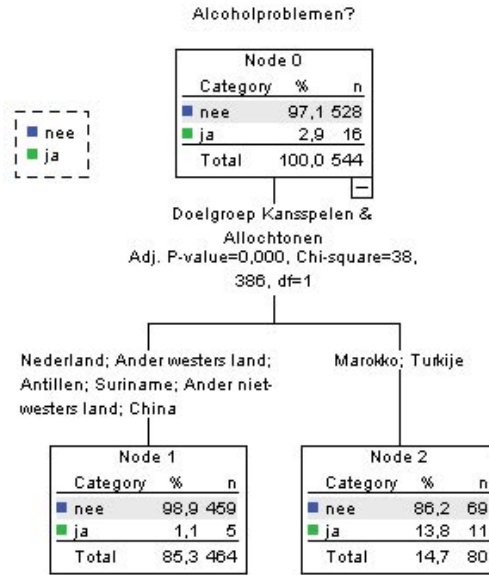
CHAID 25 *Regelmatische spelers (n=544): met 'rapportcijfer lichamelijke gezondheid' als afhankelijke variabele en land van herkomst als onafhankelijke variabele.*

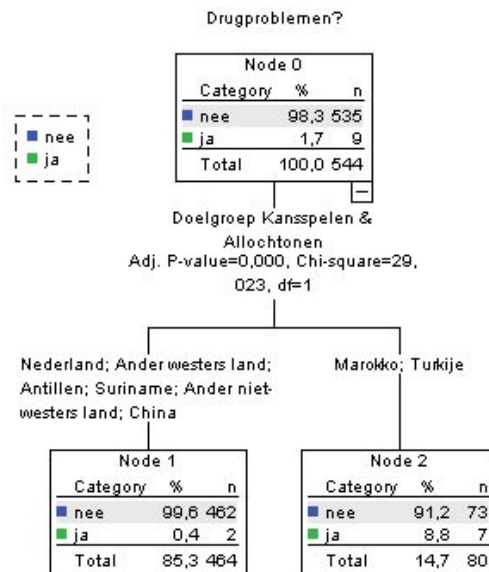
CHAID 26 Regelmatige spelers (n=544): met 'rapportcijfer geestelijke gezondheid' als afhankelijke variabele en land van herkomst als onafhankelijke variabele.

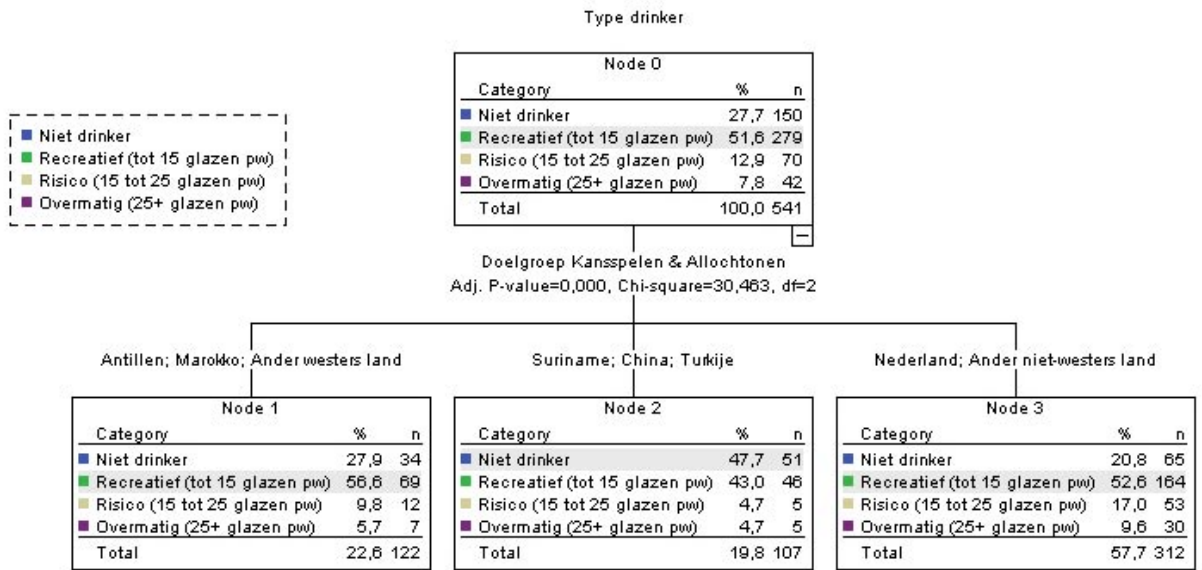
CHAID 27 Regelmattige spelers (n=544): met 'rapportcijfer lichamelijke gezondheid' als afhankelijke variabele en de SOGS variabelen en land van herkomst als onafhankelijke variabelen.

CHAID 28 Regelmatige spelers (n=544): met 'alcoholproblemen' als afhankelijke variabele en land van herkomst als onafhankelijke variabele.

CHAID 29 Regelmatige spelers (n=544): met 'drugproblemen' als afhankelijke variabele en land van herkomst als onafhankelijke variabele.

CHAID 30 Regelmatige spelers (n=544): met 'type drinker' als afhankelijke variabele en land van herkomst als onafhankelijke variabele.